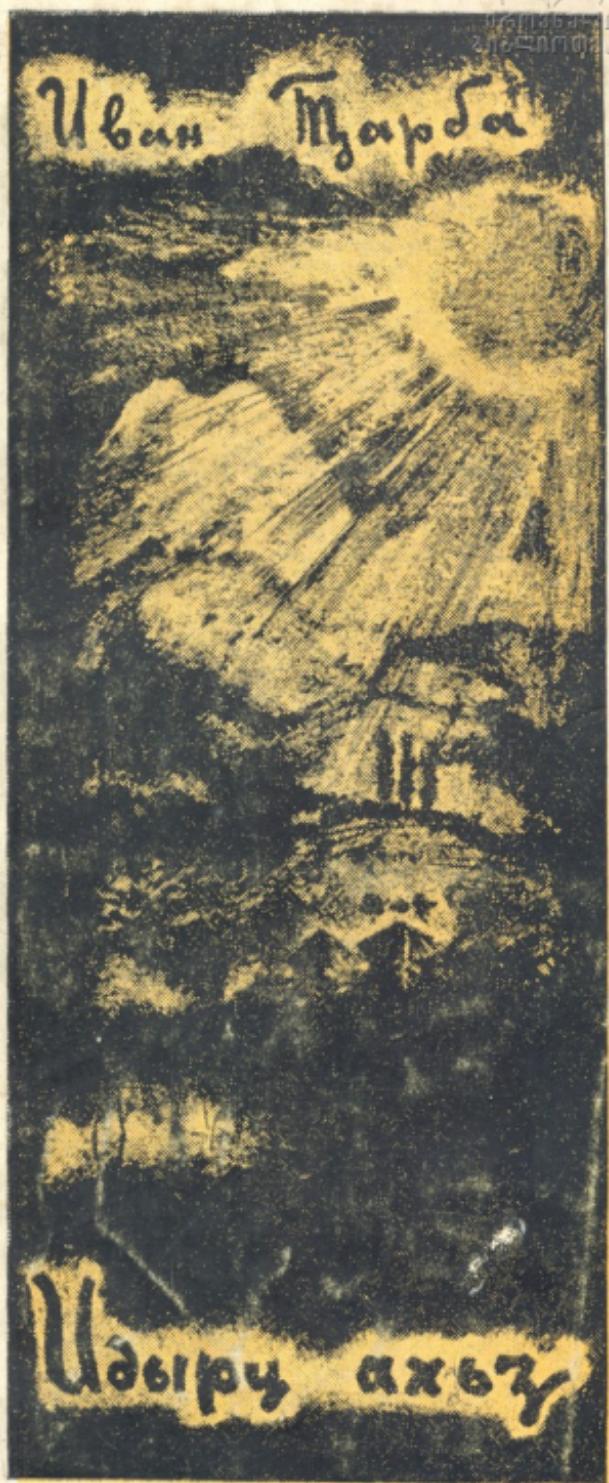

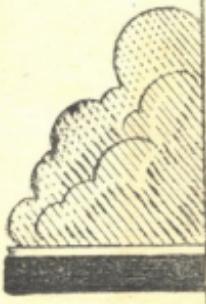
AB.640

ИВАН ТАРБА

ИДЫРУ
АХЪЗ

АРОМАН

АГЪХӘИНДШӘҚҰТЫЖЫРТА
Ақыа — 1963 ш.

Иван Җарба ироман «Идыру ахъз» азқыуп на-
хъатәи·аңсуа қытა аңстазара аарпъшра.

Ари ағымтаңы иаабоит ахатара акульт анықаз
аамтаз Арсаул хәә аңсуа қытак аётәи колиха-
рак айны атыхутәантәи ашықускуа рзы иқалаз
ахтыскуа.

Арестпблика зегбы ағы зыхъз бзианы иғахъяз
аколихара ахантәағы Арноу Наурба ихикуач-
рара иахъяны єитчао налагоит. Арноу Наур-
беи ақыта активи рыбжъара аеендиңде аку-
тъара, имфаҳъяны идәықулаz, аколихара ахан-
тәағы деңкүдүрхоит, итыпъағы ддыргылоит.

Ароман ағы инартбааны иаарпъшуп апартия
XX-тәи аизара ду ашытакъ ақытаңы иқалаз ан-
такракуа.

Иғашьо, ахатаратә культ аамта иарбрый ауағы
ирееира, ауаа реизықазаашъя өңі, ағар рымчхара,
абзиябарен ақынареи рыхъчара — абарт роуп аро-
ман лентмотивс иамоу.

Арноу Наурба, апартын араиком абиуро аилатәара инаалга, Азхыдақа ддәықулейт. Даапъсаны дықан, аха ачарахъ иара дымнеир, даазыпхъаз апъшәмацәа ргу ишалсуаз идыруан ақнитә, уахъ дымфаҳытыңғыц избит.

Ачара ақны днеиаанза шақа еидихуцлазе! Абиуро даара илахъ еикунатеит. Абжыаапъны аилатәара иана-лгалакъ, Арноу ихашәа хы имбо, иччабжъ атзамцкуа ирныфуа, амардуан дналбааны имашына дыңтатәаны дцалон. Аха уи ауха амамиқуара нихатәеит. Абиуро ағы амазанықугағ өңді Адгур Абас-иңә Лейба иқазшы-куа зынзаск игуампхъеит. Уи иажәакуа Арноу изычхая-мызд, дуаказа ддүрчын, ихы-иғы амцабз ықуланы абыл-ра нағын.

«Адгур Лейба абиуро ағы иблакуа сыларқацаны дсы-хуағшуан, — дхуцуан уи амған. — Самсони сарен иаңхәоз игуампхъазеит. Зынзаск! Аиттахара змоу акол-нихара атығаразы сара садзарц араинагзком ахантәағы Самсон Лолуа ажәа аналаигала, иара дағағеит. Изат-тахызуен, Арноу Наурба, аколихара ахантәағы, иара игу-ларағётәи аколихара иадтара, — иңеишьазеит, аха... аха «мех» имоуп, иамуит! Ҳара хтәи иагеит. Дшааиз енпш-тәекъя иахъя уажәраанзатәи хусушъя хирбгаларц дала-гент. Иамур қалап, ағыза Лейба! Ҳара хпәшәкуа ҳарбү-буахъеит. Ҳахшығ еилатданы, ҳанқушаҳатны аус ааула-роуп ихәеит. Еиқараяааны ҳқайттарц избит. Уи излеңхәо ала ҳанннықуа, сара сколихарағы удырцәажәома. Амала, Самсони иарен ахъенғаххыз ицәгъамзаргы қалап, — Арноу иеырхыкүмтән даапъышәырчкеит. — Уа зхы ыңзы-зхыз ачыра мшәыр, имхтәасаар залшом. Сара сколиха-рағ — сара сағшәымоуп. Ушәшыра сузыткамырзыр қа-лап ағыза амазанықугағ...»

«Сара зынза атәи схышишырыц иакүникит, — атхарцә-хәа иааигуалашәеит зегъ реиҳа Арноу игу иалсыз, — са-

ра еиңдердиң Арноу, иаармариәзаны иқышә сныкутапыны дынкүтәхәаны апшаш сеитарц акуу? Избан? Изыз? Сколихара ахъз ахътызгас азу? Дарбаныз сараңбаңыра храйон ақнитә адемократият тәйла ашқа ацара зыкунагоз? Самсон егъя иундазгыс ихәтәәсы дизамгент. Раپхъатәи аздаараңы Самсон итэи ианага, «Наурба аколихара дадаңтент, настыри ара иреениша ихатә ускуакты ыңазар акухап, аха иоурым» ихәан, иниафжыны идәй-кунтент. Сөаңера, сыларқура амфа дыкулент, аха иззы?» — Арноу дзыкушәаз аус зыхъяз атак иара изы-камтсо дыгужәажөн.

Аенес Езыгу Езыгуба апартия араиком абиуроңы бүбүала иаңәажәеит. Ааигуга-сигуа урт реиңш ажәа үйбарақуа имаңаңызт уи. Иархәаз мыңзамызт, шьюукы-шьюукы, еиҳаракты Арноу, иаңдыркыаңеит акумзар. Уи анатхара ззиуаз аколихара ачаиртакуа үйара-үйара аналырыгын, атырас ргулыхәхө иқалахъан, амбгы рхалъарц реыртланы идәйкулахъан. Ушиашам ухата иа-нудырлакь, иамоукит хәа изхуартоузей. Ирхәоз табыр-гын, уи ауп иара Езыгугы раңаң даңампәакуа дзаку-шахатхаз.

Езыгу ахыркыиара даштамлазеит, аха зегъ реиңа изымчхауаз, илжжуаз Арноу иажәакуа ракун.

— Егъкоутом, Езыгу, егъкоутом уаазкулаз, — айра даңын Арноу абиуроңы. — Учаиртакуа абна рхытәарц егърыгым, аандакуа җаткам, агутынчра уиаини укоуп, — лахъ иоуан Езыгу Арноу иңкитә. — Ааңынра зегъ аңа иалнахит, апсабаратәкъя апсашхаха амам, шәара шәгу ртынчны шәтәоуп, — иоужыны даңбуан Арноу.

Езыгу игуларатәи аколихара ахантәафы иңкитә чы-дала ажәа цаҳә-цаҳәкүа иаңауз аең-ең-хәа зазтас игу иалакъакъон. Уи иажәакуа Езыгу ихшың зегъ рзышты дрызхуцуан, аха ииашахъ дызкылсуамызт. Иара Аро-ну, Езыгу диңашыңы дбыңигартә акгы далакамызт, нас измааназыз, изыхъярызыз ус зегъы рымкаа дзыхтеңкызы? Издыруада, егъырт иримбоз Арноу игуентар, угха — уара убла иабазом, аеңзә иаңа игуентоит.

Езыгу хантәафыс дызмаз аколихара «Абзанхара» има-цианоу акы акузамызт, аха аус мышкы ианагха ианым-пышыр җалом. Езыгу уи аихабыра ирцәыстәах'үеит хәа игу итеймкәеит, ихәеит дшахымзаз, ианаамтаз инапы шынамзаз урт ачаиртакуа рұныза.

«Исархәаз исыхутаны исахаит», — дазхуцуан Езыгу.

Азхыдеи Арсаули еидын, аколихаракау «Абзакхарен» «Къарази» амца еимыздо агулацәа хәа ззырхәоз реиңш икан.

Арноуи Езыгуи зәатда еиғызшоз аиғызцәа реиңштәкәа ипхыззамзаргы зны аңшәа бзианы ирыбжын, нахьеибабоз ҳатыр рыйкуибатон. Аколихара «Къараз» — ахъз Арсаул ақытаңы маңара акум, Аңсны антытгыбы изианы ирдүреит. Арноу напхара ззиуаз аколихара ихъз убри ақара итнагеит, атыхутәаны, азэйрөи аколихара «Къараз» ацимхурас, — Арноу Наурба иколихара хәа азырхәо иалагент.

Араиком абиуроөи Арноу Наурба дыздыртказ аколихара Езыгу Езыгуба хантәафыс дызмаз акүн.

Арноу ахуцра далашьш амфа данықуз, арпәрацаа ашыр-сырхәа илеивкәа-ааивкөо амат руан аштаңы. Цыара ар рымца еикуттаны, агуараңаа ижәуа икнахан акуаң, аеаңьара ачуан дукуа алғатә рхыллэзо, абыста уны амца рыттарцеңиа ирхан. Ахәсакуа, азәи-азәи еизымзырфозо, ашта рхагаланы, агутаны еитцәа иғылаз ашыңа чысла архиара иалагахъан.

Макъана акуабкуа иртәримтациз аштәакуа еиңиңкәаны нахыкнаңаң раагуга-сигуа алакуа еизаны иғылан, ауаа реиңкәара анырбалакъ, урт атыпкүа еиха-еиха реырзаагуатәуа.

Леңикуатәак алымчаңаңкуа акупсаны, адгыл аеақаратәни ихәазо, абз ақышә инықушыуа, акуаң ахыкнаңаң ахъ ааскъара наңын. Уи збоз еғырт алакуа ахумпал еиңш ртыхуакуа ркъакъа, рху-ржыи еиларгыланы акуаң нахыбаауа ицәйтцаң'ун. Алеңикуатәа, ашшыхәа нааскөо, акуаң ахыкнаңаң иззаагуазахеит. Алакуа рбыңбжыкүа наңа-наңа иштәттиуан, зегыи реырхианы иғылт, аха акуаң иззыткъарызу, урт ирзаагуаны инеихъаз ала иззыткъарызу рзымдыруа нааилахеит азныказ.

Алеңикуатәа аеыштыхра ианалага аамтазы, еғырт зегыи ишинаңкәара реырхианы наагылт. Ифеңтапъартә ақара аеанғыштынах, лак изымчәазт, иууаза ипхан алеңикуатәа хаха аенакунажыт... Еғырт алакуагы рхы ризнымкылакуа уи инаштәләйт. Алеңикуатәа акуаң азырбодаз, — ахыхъчарахь ииасит. Еилалеит алакуа.

— Мах, мах, алышкынтра шәагааит, икашәтдо за-

кузеи? — артқааҳәа дыңәхәо аръыск авыр-вырхәа <sup>иля-
бозбаш</sup> ба ғью даарылалт. Алакуа акыр аамта ирзенкүм ^{жүрніліл} енкүпөз еидшылт, нас рыгеризнымкылакуа еибафо иш-
неиуаз, еибаркумпылуа ахшыра инталт...

Дук мыртықуа атааагаңәа рашәа ашта иаакуфит. Ачараेы зегзы лах-өыхәа иақалеит, иццакы-циак'уа иаалианатеит.

— Атаа дааргоит, атаа, — агуашәахь ифны рәсы-
нархеит ахучкуа.

— Ус ғашәымтдан, уара, წышаала, нақ шәнаскъя! —
аңар иарабжъакуеит абыргүәа. Ачара уаа бжык на-
зынкыло иқамызт, зегзы атааагаңәа иръыларц агуа-
шәахь рәнинархеит. Аңәа ззымчхауа, ихырысысуа зең-
хъакны итәакуазгы, ауақын-чакъан бжыы анраха, ифа-
гылан рыблақуа рұкучуа, ашта иныкулеит.

Атааагаңәа агуркүхәа ашәа ҳәо ашта иааталт. Ар-
қарааңәа рыеқуа рытамғыло, икуаша-куашо, «шәнаскъя-
ааскъя» рхәан, ашта чаразуа иаакулеит. Урт азәы даа-
рылъан, иеси ишхуа наирбан, акуаскъя амардуан дна-
дыххылт.

— Амға! Амға! Нақ шәнаскъя уара, шәенидыккыла
уа амардуан шәзадгылоузей, шәнаскъя сымхәен! —
илаба штыхны днарзытыст таҳмада къаек, еиламгы-
лак, дфархъза. Уи иаргыы ианиааз өйла еғъарааны амар-
дуанкуа дырхалахъазар акухарын, абағчыда илалазшәа,
ашырхәа амардуан дынхалан, абертца иаңырагылаз
зегзы нақ-аақ днарыхан, аңы ныбжытәрыйтә, амға аатеир-
циын, ақалакъ аңы амашыныкуа амға дзырбо еипш,
инапы дфаханы, — ухал, дад, — ихәан, илаба ауада аш-
қа инеирхеит. Аєыуағ «чоу» ҳәа ишхуа анаирба,
амардуан аҳаракыра агухъаа мқзакуа, акуаскъя инхалт.
Ає-қаза, днығыс-аағынын, иеси ақамчы анахиқъя, —
иуаза иңан, аштахъ инкаңеит.

— Ағырхатса, упсынтыры қалааит! — ажәйтә еқаза-
цәа ахъгылаз уи иенгуръан рыйжъкуа аагеит.

— Убас ауп ҳара ишаадыруа, шәгу ишқаанагоз? —
ихы ду ибо, амардуан дналбаан, ишьяғакуа иаҳа-иаҳа
инартбааны иргыло, ифызыцәа ахъгылаз ашқа иңиен-
хеит уи атахмада...

Ачара змаз апшәма, Арноу игүщуз, Арсаул ақытан
инхоз Маан Алмысхан иашыцәа дреиуан. Апшәма ауаа

ихы нарылак-аарылак'уа, дыпъшаауа днарылалт. Алмыс-
хангы диштагылан днеиуан.

— Ишъяаури, ауаа карахеит, шыңа иртәатәүп, аха
Арноу дықазам... Уи дұхъзаанза ачара напы аҳаркыр
стахытқәкъамыз? — гупъфык ахьеилагылаз драззааит
аңшәма.

— Аиеи, дадраа, шәқаргуамтзаргы, анцәа иќнитә
бзиароуп изызкыу, Арноу дмаакуатқәкъа атәара сара сзы
игуајылацәоуп... Шәа шәызгыы, хәара атахымкуа, — уи
инишиштенихәеит Алмысхан.

— Арноу асқаамта даап ҳәа ҳгуб'уан, дышпәххым-
зари, анаңалбент, — аңшәма гуалас имаз даргы шаз-
хууаз неидырдырит уа еилагылаз. — Хааңышып.

— Уахатәи агуръарағы Арноу иениш икоу, ахъз
змоу азәы счара дахагылазар шъастахызы, сабиц, —
дептәацәажәеит аңшәма.

— Ажәлар карахеит, Арноугы даар бзиала даабеит,
итып қалап, — иарабжъенгент тлахәыстак, ყсуатасла
зажәа акыр ңанақоз.

— Ауаа рыртәара ҳалагап, издыруада дұхъзаргыы,
уск дыннархазар акухап... Дұхъзап, үштүшт, — ракәа-
куа нарылартцахт аеашъоукгыы.

Ауаа рыртәара иалагеит. Минутқуак рыла ашыапа ду
аатцдыртәаит. Анбан «П» аңшра зманы ашыапа итлагы-
лаз астолкуа рхы ааидызкылоз ағы тыпқуак аан-
рыжыт. Аңшәма иашеиҳаб Алмысхан даарылагылан
акрыфара иалагарц аарылеиҳәеит. Ачара уаа ахып-сыпъ-
хәа ыгенакуپсаны акрыфара иалагеит. Иара убысқан
машыннак аблакуа жжаза ашта иааталт.

— Арноу дааит, Арноу! — амат уа игылаз зегъы
амашына ашқа еихеит. Арноу, ихылпәа иарма напала
икны, дкалаذا амашына даатытт.

— Уа бзиала уаабеит, Арноу! Раңәа ианаамтатса-
қыз уұхъзейт, абзиара ззықалаша! — иааира еигур-
бъеит зегъы. Арноу игуалақамра зақа илшоз ақара итса-
к'уа, аңшәмацәа ирымаз агуръара дакуныхәеит; иаргы
дрыманы ашыапаахь идәйкүлент.

Арноу рапъхъа дыргыланы ашыапа ианныңдала, ача-
рағ итәаз зегъы адрухәа иғагылт.

— Шэтәакуа, шэтәакуа, ағызыцәа! — зегъы днареи-
хырхуеит Арноу. Аброуп, дад, уара утып, — ихәан

аханы иғылаз астол ағы атып изынкылан ирымаз ашқа ддэйкүигалт уи Алмысхан.

— Каи, уи сылшараны сыйказам, ара изыхутбоу аеаэз дшэйртәа, иаамекит Арноу, аха аңшемаңзагы ирмүзент.

— Дад, Арноу, счара хучы ухы аңашъян уанаан, ажәлар зегы еицырдыруаз уаб иңсы сыманы сухәоит,abra утәарц, — аңшемагы дъяатцэй-дъяатцэу даандхалт. Арноу дақушаҳатымхар ада пысиху имоует.

Уи дахьтәаз афатә лыпшаахкуа ааганы акатахәа иаңхъя икүдүргүлон. Иаргы ихы мыңху пату ақутсаны дтәан. Астолаң еиқуренү икүз асалфетка ду аакүхны, иаңхъя инхишишт, икьең мөшшүрәзын. Иаңхъя икүгүлаз афатәкуа днарылаңш-аарылаңшуа, ашьшыхәа акрыфара нап аирkit. Уажәшьта иаамтоуп хәа аңшема игу ианаанага, атәца аашьтхны, ашьаңа агута днеини даагылт. Зегы акрыфара иақутцы уи иахъ аңшра иала-гент.

— Дадраа, уаха чара хучык сымоуп, ауаа бзиакуа аңабаа дсырбейт, рхы дыраапсент... Абарт абзиахукуа ирыкунагахаша, ирыхутоу ала пату рыкуэтча, счен-циыка хучы зырпшшаша азәы ихъз сәэр стахыуп, азин сышәтозар? — аңшема днахәы-аахәуа ачараң итәаз зегы даарылаңшишт.

— Усоуп, хымпәада, уажәшьта напхгафык дхамазар ахутоуп, — абыу аайлдыргеит зегы.

Аңшема днахыкуша-аахыкушо аңсшәахәара даेын. Уи иажәа бзиакуа рызкаиртәент ачараң иңаз зегы — аматц зуаз, ацхыраара қазтаз, агулаңәа, харантәи иааз ауаа, ауа-атахы, аңханагыла... Ачара фатәй-жәтәйла даара ирхиан, аха иара аңсудасла имаңшынан дахцә-жәон, ашьтахъ даахъаҳын Арноу дахьтәаз ашқа иңы нархәны өсаитит:

— Уара, дад, Арноу, уқыта Арсаул маңараң акум ахъз-аңша уманы уахыкоу. Уара уадыреит хреспублика зегы, ажәлар рымчала узбаху бзианы игахъеит, иууша удыреит, иуҳәаша удыреит. Счара хуч напхгара сзоутарцы сахәоит.

— Иашоуп, иашоуп, ҳакушаҳатуп. Арноу иеиңын атолбашыра ныкүзгө дабақало? — рыбжъкуа аадыргеит.

— Исылшатәкъом, ағызцәа, исылшаш! — Арноу урт ирымак'уа дфагылт, аха ихымхуцзакуа, зегы атәцақуа

аашырын, иныхәаға нтыркукуаны иржәйт. Иаргы ^{у-}
ха илымшошә аниба, итабуп ҳәа наххәааны, итыңае^с
днатәеит.

Ағынаңа еиуенішымз атқақуа иманы днеин Арноу
иаңхъа инықуиргылт. Аматцуңа иреиуаз азәй, ңатхъ
дук иман даакылсын, атолбашь изаагуара инықуитцент.

Аңшәма игубракуа Арноу измыриашаң'уа дықазма,
ачара пату акутсаны, ирпәшсаны инықуигеит, ағыы има-
цымкуа идирижәит. Ашәаңәарен акуашарен ракузар, ача-
ра нагмызт. Иаашоны еиңш, иаргы аштаңы ахәсахүч-
куа ицкуашоз ркараны, ағыныңа дцент...

Арноу иан Адица ауха заагы дзыштымлаゼит. Ама-
тұртаңы лбыста уны икнаһанжытеи итцуазиз! Амца аара-
ғаны, архнышына дәфаханы ачуан иңхаралкит. Аңыфа
қатсаны иахықулыргылаз ус икүгылан. Ақыр аамта ды-
ңышын, Арноу даауазар ҳәа. Машыннак абжыы ангалакъ,
дындәйлтңы агуашәахь днаңшуан, аха амашынақуа
аанымгылаဇакуа, аввыңәа рығны аңхъа ииақъаны аца-
ра иаңын.

Аңых ақыр цент. Адица аңшра лгу аныңнатцәаза,
ачуан аакнылхын, абыста ахуара далагент. Амсұхуага
еергъхәа акун абыста ишалалоз, убри ақара итағахъан.
Уи азы инзаашьуа, абыста ырпесасиуа, еғыа үабаа лба-
заргы илхуеит.

«Афатә унапала иқатсаны, уара умацара иузығом,
уи атқыс еиңдеу гүптәага ықам», — еғьарааны илхәа-
хъан Адица ахәса дрылагыланы данцәажәалоз, лхы да-
хашишааны.

Дындәйлтңын, абертца дытагыланы аңшра далагент.
Дңышит, дңышит, аха Арноу дықамызт. Ашьшыхәа ама-
тұрта днығоналан, дкупсычхауа астол днадтәалт, аха
илфаз ҳәа раңзак еғықам, лгу нагомызт.

— Ауағы ажәлар рзы дхуартадуны, дгуыртаны да-
нықалалакъ, иан дылцәызыр ахутоума, үбейт? — лыч-
кун дахымааз дархууцан Адица. — Цабыргыуп, иускуа
раңзәоуп, аха сарғы адәи сышкуу зихаштуазеи? — илгу-
рфон лара. Адица мыңху игунылгон лычкун диацәа-
жәартә еиңш дахылымбоз. — Аха ных, аус ду аңы,
ажәлар рус аңы хымзб имгондаз, са стәи еғьаурым
хәа леаалқажон.

Арноу данымаа, иху мұхшәашәазарц азы, ампахы-
шы инылалхәан акуасқаъ илыманы дцеит.

Уинжътеи дыштән. Адица дахызымыңәоз акуу здир-
уада, атың ауцәахазшәа лгу иабон. Алашыца аиалығы-
ны илахауа, ауадаңы икнаңа атзамаң саат абжы за-
тәйк акун. Уи ҹыгу-ҹыгухәа, аанғасрак амазамкуа, а-
бжы гон. Адица дфагылан, ашә азаагуара атзамаң
иалақатда азәашыркыга лнапы анынахълыре, фымца-
лашарала ауада аағныццент. Асаат ахь данынапш — 5
каларц егъагмызд.

«Уахагы дмааит, абар шытә ишоит», — Адица өаң-
хъа лцәарта днылаиент. Лыблакуа рыла ауада еиңхы-
шышиаауа дышнеиуаз, ләаңхъа атзамаң аңы икнаңа
апатреткүа рөи наакыдхалт.

Адица уи атзамаң ҹыдала ирх'ианы илыман. Лыцкун
затә Арноу дхучы аахыстәи ипатреткүа, еиуеншымкуа
итихкуажъяз зегзы, асаркъа зтасаз арамқақуа иртан.
Шамахамзар зегзы рдуны идлырқатцахъан, убри ақнты
лиартда данылаизгы исахъа еилыкка илбон. Уи ихучра,
ихбыңра, иарғысра аазырпшуз амфа даныпшылоз-
шәа, ипатреткүа дрыхуаңшуан. Абар ҹъара матәа ишә-
замкуа, джантазза, иан дшаалыхшаз, итацкүм хүчкуа
пәаху-пәахуза, лейтәахын лнапкуа рыла дшылкыз ишат-
рет тыхны, аеаңъара — акыр-кырхәа дычкон, еиқуа къаң-
хүчкүк ишъатданы, иарғсуа еимаа җатакуа итәеырбо итых-
ны, аеаңъарах — ишәыра иарма жәға ихшыны... Урт ина-
рхыкны хыхъ, арамка ду итасаны икнаңан Арноу ишат-
рет, игу орденла ичаңыны. Асоциалисттә Усур Афыр-
хатда ҳәа ахъз имаз аазырпшуз анатәа рылыццо. Авто-
номтә республика Иреиҳазоу Асовет ахь депутатс дшы-
кәз аазырпшуз адырга хазы игу иаман. Ихы-иөи итегель-
иарғышзор ипаза иныжъыз ипіатца. Иңымшь еиқуатәа-
куа хухуа-хухуаза илахъ икыдын. Ибла-гу еиқуатәа-
куа акуашра рхыкуршан, ақайтан Җыра рыманы. Адица
апатреткүа акакала, блала еиңхышшыаауа, өаңхъа
днархысуан. Аха дырғегых Арноу данысабијаз, лнапала
дыкны ишатрет ахътыхыз ахь дхынхәуан, лылаңш лза-
күмго. Илгуалашәон, агара ртсысуа дтәыуар ҳәа дацә-
шәаны, ашәа хаакуа анизылхәоз; илгуалашәон, дкаха-
бжало анықуара даналагоз; илгуалашәон, инапкуа рхаха-
ны, сан ҳәа лыхуда инапы акуршаны дангудикылоз; ил-
гуалашәон, раңхъаңа ашколаңы длыманы даниеиз...

«Үсқан сара дыстэйн, схучы иакун, ани апъен шықас
хақан, егъа үзібаа збазарғы са сааигуа дахықаз ^{зегез}_{әлде} сханарштуан, — дхуцуан Адица. — Уажәй? Уажәй —
дыпърит, дыпърит сыйкун, хара дыпърит, иҳаракән. Пұсаатәтәс дыпърит! Игуазырхагами, иан дикухшааит!..
Игурдугоуп, хъзуп, аха ас дықазма Арноу? Иажәакуа
хааза, иқуандашшыраза, есқынгы сгу икуфуан. Уа-
жәй-уажәй дааниы, — сан, сан ҳәа схахушла днагузуан.
Уи сақара сыңнатсон. Агурғен азатәреи исхызгахъаз зе-
гыы уи иқазшъя исханарштуан. Уажәй? Уажәй — ила
атаңшыхагы соуам. Ажәлар рус иеентент, ажәлар рна-
патцақ маширы имыхшааит, сыйкухшоу, са сзы егъау-
рым» — леаалыртынчт атыхутәаны Адица.

Дәғагылан леаалилхәеит. Апъенцырқуа аалыртын,
ауда апъша аағналырст. Адәахы ишахъан. Ауда иағ-
начқаз алашара ағымца лампа ҭааза иақанатцеит.
Адица алашара лырцән, абартқа дындәылтцит. Аапъын
шыыжъ аҳауа зөйда хаакуакуараза илтәасуан. Ашәаңы-
цаң, етәебьыла аеенлахәара иаेын. Ашәыртлакуа
апытра реазырк'уан. Адица агуашь дадгыланы лаңхъа
иょштар адғыл ҆ышзара дықуңшуан. Арығарахъ, раани-
гуа иқаз ачаирта мшыншәа дхыпъшылон. Арымаражъ,
аколихара иатәйз ақуатта азахуа лакъта-лакъто адәы-
кулара иалагахъан. Нәк, ләаңхъақа, еиужыны иょштар
амхыртакуа, икубђа иғенуаз аңықурен адғыл шықас-
та дукуа хиатқааза иақартцахъан.

«Деилахоуп, сыйкухшоу, Арноу... Сынтаатәи аапъын-
ра бзиаху азы уағ дыңәарғы гунаһароуп, — лгу даатә-
цәажәеит Адица. — Аизара имазар акухарын... Аңықу-
реи, атаңын, ачаи, абаҳча, араху-ашәаху — имариума
қытак рыхамфа анықугара? Баша сизгүааеит, ағны
сахкажды хуцра бааңсқуас икоу зегы сыйтцысует.
~~Хымзб~~ умгааит, нан!» — даакутыжыны ауда дыңғ-
налт.

Арноу иху ампахьшы илахәаны иахықуз лылаңш
нақушәеит.

«Уан илымфааит, уан ипъыша, кримфазакуа уқазар
акухап» — даакутыжант уи. Аматәакуа зтакнақаз
ашифонер аалыртын, лкасы лхы инықуршән, аигушә
ааштыхны, абђы калғарц амжәарашқа дцент. Амжә-
бђы лыманы аказарма днығналан, ақанцқуа ҳәылы-ҳәы-
луа ашш иахъаныз ианнықулпеса, реакурпесни, афара

иалагеит. Лара илхәоз раҳауазшәа, уи бывшәа **ЧЫДАЛА**
ақанчкуа драңәажәо аказарма дытсан.

Ақыта ана-ара абжыктуа алышуан, ахәсахұчкуа ен
хынбарпүшны ачаиртқауа рахъ ацара нағын.

Адица ләканчкуа рхурытаны, амардуан дыфхалан
днаңышызар, амабазия ашә аартны, лара лышқа дыпьш
уа дғылан Антица.

«Иахъа шыжымтән шаанды амабазия ашә заалыр
тызеи ари апъхәыс гъянгъашшәа икоу? — иааңылшьеит
Адица. — Бжеиңан ашә асапат ағатданы, иахъынеңпүр-
хо ддәйкүп, иахъа ас заа дааззазеи? Антицатәка ас
шыжымтән лусахъ данаа, сара ағны стәазар, апъсра
аитаңсра ззырхәо ауп» аалгуахун, Адица ләаинқуршәа-
ны, ачай ахъхырх'уз ахъ дцарц ашта аанғылшахъан
еиңш, амашына агуашә иаадгылт. Лара дыщакны
ләйналхеит, аха ашофер иаалаңиган, агуашә аартны,
амашына ашта интеигалт. Арноу, ашофер дахъидтәа-
лаз, дқыдиаланы дыщәан, амашына анаангыла, Адица
диадыхыланы дынтаңшит. Арноу илаңәакуа тчаан; ацәа
даалтцит, апарпыл еиңш дқаңшышъза, деибак'уа. Еергъ-
хәа амашына даатытт, дбыр-быруа. Ижәны дышқаз
ангуйалта, лкатқур наргыланы ларгы днарыштылт.

Ашофер ииулакъ Арноу дааилыхны дыштейтцеит.
Иара уи акухеит, иаразнак ацәа дынтаңәахаа даман
ицент.

— Сасңәакуак шәтазар акухарын иахагы, уртк игу
аапъыртәазеит. Мой, ранаңылбент, дышкарахаз рымба-
зои, уаха абри сыйкун? — даагуамтцит Адица.

— Ишпәниури, аколихара анатхара мариандаз, сар-
гы скәримтозыз, — ихәан ашофер, иаргы ацәа иеен-
тарц, дыщакны амардуан дналбааит.

Адица акыр аамта дғылан, лықкун дахъыштыз ди-
хуаңшуан. Диандтәалан диаңәажәарц, арыжәтә уеаңы-
хчала хәа диабжъарц лтахын, аха дрыщашаны ацәа
дұлзалымхит. Аштыхъ, лкатқур ааштыхны, ачайртакъ
ддәйкүлеит. Антица лыдәкъан ахъынтай дааңшны Адица
ліцаара лбонаты, лыблакуа ааиҳмырсызбакуа длыши-
клатшуюан...

Арноу дахъыштыз ипсың, игу ианыттачлакъ, дааңзы-
мызыны ижәфахыр днықуион. Ихуда азәы итқааны ихуа-
руазшәа абжы гон. Апъхзы хышәашшәа пүкш-пүкшза
илахъ иақутәан. Апъенцыр ахъаартыз амұрхуага иаа-

начцоз ихы-иңе аәакунаңсауан. Йхы ахчы инахъырын
аткар аңы аәынхнашынит. Ихуда абжы наңагыбы иду-
хеит...

ЗАМЕСТИЛ
ЗЛЯЩИЙ

Убасқан Антица лишьап ғынтықкуа дрыктуыланы, абгахучы еиңш лыпсы заны, Арноураа рмардуан даахалт, абартаңы даанаңшы-аапшит, нас днығанпек дңеит. Ағынды Арноу ида уағ дышқамыз лдьруан. Иара дахыштыз днеихагыдан ихы дәхан инықултает.

Антица дгылт, дгылт, аха Арноу аңа даалымтцуаша анылба, аңенңыр днадгылан даанаңшы-аапшит, ааигуасигуа уағ ихабар анылымба, акаруат днықутает.

Зөыштыхны ажәдан ақыллара наңыз амра аңъхыкуа фначчо ианалага, Арноу иблакуа ырчыхучыгуа наархалт. Антица лишьапыштыбжыкуа анаңлырхыраа, Арноу дааңшит.

— Уааңшыма, Арноу? Ари ақара аңәара угуазырпүхозеи? Абар, шыбынжыаует...

Бара бабақаз? — Исааңеишьеит Арноу.

— Смааиргы, ухуаене упъсуан...

— Избан?

— Ухы бұяаая акаруат нахынхалан...

— Бзыштыузеи, бара Антица?

— Уара уами...

— Сара бааи ҳәа басхәама?

— Ааи, уара, — дыңхамшызакуа, лыблакуа еихым-күсө дненәңшит. «Акыр ласхәатцәкъама?» ааигуахут Арноу. Ағы мцахуцәа уағы инамырхәо, инамырқатцо акрыкоума....

— Нас, абра, ағынды бааи ҳәа басхәеит акуу? — деңталастаант Арноу.

— Исоумхәакуа, ишіңасоумхәеи.. Хала ханкүшәап ҳәа ансоухәа, исызбейт абра сааирц. Ишпәсцәымбұу ахатта иажәа мап анаңәик'уа. Ахатта дхатазароуп, аиқуа знықуигогы убри азоуп, дшәаңырханауа, иғага даңешәо данықала, уи хаттарас илоузен?

— Ибзиоуп, аха сан ҳалбар ҳәа бымшәазеи!

— Шәртә ҳәа акғы ықам. Уан ачаиртахъ дңеит, уажә уареи сареи ҳада уағы дықазам.

— Шақа ипшізмазеи, Антица, шақа!..

— Баша схы аңыбаба асырбон, смыңә-сымтәа, угу қасттарц, ачараң исоухәаз ажәа насығзорит ҳәа, — гунамзала дааңәажәеит Антица. — Сара сеңпәш акада ззым-

дыруа ақыпш убас лыхуеит, — өыргуаа қатданы дыл
лозіләа дәнеихеит.

Арноу даахуц-хуцын, ашышыңәа иғнапык рыла Аң-
тица дааигудиҳәәлан, ииартахь дналыхеит...

2

Аколнхара «Қыараз» ачаиртқауа ирхыз рыпсы
ршъарц инхытц-аахытцит.

Шыбжыон ашәшьырағы ачай өыхцәа, апшаш лас
рәхумаруа қытқрыпсы анаантарклак, раапұсара, апх-
зы шрылабаз еиңш, инрылаба ицен, наңагы илых-өых-
за иқалон, нас алафхәара иамәханак'уан.

— Уара, шытә иазхоуп, шәара шәлафхәарап хгу
аапңнатцәеит, шәаанғасиши, өыцк зәаша азәйхәайзы-
зырыфып, — ихәеит Абдала Ҳагба араду апашәкуа аи-
хәа пүшра рыманы адгыл итыхәәоз дахрыбыжъатәаз.
Иааигуа итәаз зегыры өыржыктуа ааихсыбыт.

— Ахы, Лад, уара иаарымдеиши, асамырқулғы
бзиоуп, аха уағ игуникилаша ажәабжык ҳауҳәандаз, —
инаштыерхын, даасқынан днатәеит Абдала.

Лад Куазба, уаанза өымтәз итәаз, Абдала иажәакуа
ацәа даалырхызшәа, изблак атра иаатагъежыт, егыни ила
атаңәыра усгы саҳтанла ихған. Иармашьап апротез итәз,
иғнапык рыла иааникылан, иғыштыхны дарманшәа-
лартә еиңш иныштептентеит, иарбя шыап аахеирқуалан,
саңыңытас игу инытцаирғылт, нас инапқуа накутданы,
иесирхианы даатәеит.

— Ҳзырфуеит, Лад, ҳзырфуеит! — иааикурпесеит
егыртгыбы.

— Ишәасхәарызеи? — зымға иөы рхәшәа ахая
дналаңшит, излак атра итқынан ицарапшәа аеартбаант,
игуаламшәаоз ахтыскуа дрыхъзданы, иреиңыз акы аа-
рылыңдаарц итахызшәа. — Ишәасхәарызеи?.. Ианутахыу
зегы ухы итыпны идәйкүлоит, абжыаңыны, ианыстах-
зам исықупапаны сырк'уеит, уахынла сдырцәом, даргы
саргы ҳайбакеибашыдуа аиарта ҳышлоу ааҳаршоит, —
инцәйтқакны, ихала даақунд-қундын, икуша-мыкуша
итәаз дынрылаңшит.

— Уара иутахыу, иугуалашәа акы ҳзентахәа, дад, —
ихәеит Абдала, иаархааны.

— Аибашырағ ғызак дұмаман, дзеиңшраз шәасхәап

шәтахызар? — ахыштәхә даалшәеит Лад, уажәраанза
иля иаңырақаз алашьцара Абдала иажәакуа иаахыр
хызышә.

ЗАМЕСТИЛ
ДИПЛОМАТОВ

— Азамана, дад, уара ишутахыу... Ахы, шәаанзызыры
фиши! — ус атахыуп ҳәа ҆пхъазаны даарабжьеит Абдала,
егырт өымтәо иштәазгы.

— Хзырфуеит, хзырфуеит! — өаартит зегы.

— Афронт ағы ҳамнеицацыт усқан, амала, хара ҳар
хута иахъя-уахъ яцараптапшын.

Лад ажәа хны иәан: иәы интыщуаз, аյсы ахеитон,
уюи дәәжәонаты угу өйбүумызт, ацәа узааниы
үкәзар — иухицион, амла уакны үкәзар — иухеирштуан,
улахъ еиқузар — уирлыхъ-өыхъ'уан, уааңсазар — уңсы уир-
шыон. Аибашъра ақынтәи дгуақны, дыбжаны дааит —
изшъапык уа иңәизит, излакгы — убас, аха игу каҳаны,
ихъ дахашшаая, уафы димбацизт.

— Ааи, афронтахъ ҳамнеицизт, — иажәабжъ раң-
хъя дахъналагаз ента напаирkit. — Аибашъраан афронт
ақны ақазаара еиқа еиқуп, уи уаңыхараны уанғылоу
ааста. Зегы хгу хыт-хытуа ҳайлар, уахынлатәи ҳаңәа
тынчмызт, ағацқъара анҳақушәоз ҳаздыруамызт, аха
ауағы зегы дрыштылоит. Ишыжәдүруа еиңш, аруаа
аиңызара пату ақурткоит, анықугашьагы рдыруеит. Ҳа-
ра арра дәацкан аръыск, ихъз схәом, ижәла схәом...

— Дызустда, хара дахъымдырзои? — изымчайт
изырфуаз руазәы.

— Мап, мап, уи ихъзи ижәлеи ахәара сыйшом, наст-
гы шәара дшәиздүруам...

— Арсаултәума?..

— Даҳъатәни, изууазеи, уиңырхагамхан! — азтаа-
ра қазтаз днаиабжьеит Абдала.

— Ихъзи ижәлеи изааузәеи, аха иара аръыс азны-
каз хгу дакушәаны дықан. Зыбағ иаңымаашьоз, еил-
қъя-еилбүцәк, знаалашъа бзиаз азә иакун. Амца дакуу-
тар — дбылуамызт. Ус ауп дшаабаз раңхъя. Асолдат-
цәа зегы даахалыркаартә ихъ дирбейт. Дук мыртцыкуа
старшинас дәартцеит. Аръыс дықуғежъаазеит, ҳаиҳаба-
цәагы дыргуаңхеит, агурга ргеит уи дышхудамыз.

Дырнаалт, ргу дакушәаазеит, аха хара ҆псасатәи иғызы-
цәа-асолдатцәа иштәхъ ҳаиирхо далағеит. Иңәа кша-
ңаны иааихаңеит, иахъагы-уахагы аихабаңа дрыш-
таңжало дрыңын, өыхъыштыртас имазгы урт ракун. Уи хা-

ра хүсс иалаз. Зынзаскгы ҳалацәажәомызт, аха азә-
зәала зегъы ҳанбамдырзакуа ҳахьшәашәеит.

— Ус акухонит, дад, ус, — даащакит Абдала, аәар
ириенуаз азәи иаңахзамыз ак налаижыр хәа дшәазшәа.

— Афронт аәы ҳнаргеит, — даәын Лад. — Иаҳхагы-
лаз ажәған ашъа аәыңцуан, адгыл акыңь-қыңьра иа-
ғын. Асолдатцәа аибашыра мца иалан, иара уи ахацә-
гашыя ипъшауан. Жәылара ҳандәыкулағакь — днытца-
ба дцион, нас аиааира шытә ишаагоз анибалакь — ашәа-
ғы дмақарғуп хәа, артәаахәа дыхәхәо, даацәыръон.
Исгуалашәоит өнак абаа аңа ҳанижәлоз: «Сгу ахы акушәеит,
абааңсы!» ихәан дкаһант игу ғарханы. Ҳфызак днаихах-
хит, уи иблуз аацәықаңшыхаҳын. Акуапаҳәа иеынкар-
шәны дхәазо диман иөынеиҳеит, амца ашыра далганы,
хара ҳтәкуа днарызныжыны снагъежып хәа. Асолдат
уи Ҽытк данига, «сшыя зегъ цеит, маңк сырьсы сырьшыя»
хәа ақаара далағеит. Ахысрагы ааикутәахын. Дырман-
шәалан дыштасцап хәа данығеиха, аға дахтәаз аху
ҳарак ақынты интәкъаз ахы иара икушәеит. Уи акухеит,
уа ипъсы ааихытт. Астаршина адгыл иеақареитәйт,
акыраамта дымкуацент...

— Иаргы дыпъсайма? — дтаант азәы.

— Иара акымзаракгы имыхъзеит, дкуаңза далтцит,
ҳфыза бзиаху иауп итахаз акумзар, — даакуңсычхант
Лад. — Иара игу ахы акушәаз ұышшәшома, игушы
иахъазывасыз ашъа аанагеит, — убри ақара ауп, уаха
акгы, — Лад иарбя нацәкъаракуа ааизганы иаңитцә-
тәазшәа рыбжыы иргеит.

— Нас, нас, уи астаршина ус дынхама? — дтаахт
даәәзәы.

— Настәи изаауазеи? — ихы-иөы ааймалашыцан,
излак қыдхаланы хара апъшра далағеит Лад. Ҽытрак
өитуамызт.

— Исгуалазыршәазеи, ұышты, шәеникушшы шәеи-
ласыртәеит, — ихы авба атара далағеит уи дахыпъшыц
дыпъшуа.

— Иугуалазыршәаз, угу ахура ианхалаз зыртытыз
мзызк ықазар акухап, дад, — ихәеит Абдала.

Итәаз зегъы Лади Абдалеи ахыпъшуз ахъ инхъа-
хеит. Арноу дөйрба-өирбо, дынхытар-аахытаруа, ачай
радкуа дрыбжыланы дааниуан.

— Уа мшыбзиакуа! — иеоужъзаны, ибжы захауаз

зегы аҳамтакуа рзишозшәа, өааитті Арноу, араду
ашәштыра данаатала.

— Бзия убейт, бзиала уаабеит! — иғеихазгылт.

— Шәтәакуа! Шәтәакуа! Шәзыгылоузен! — даары-
лаңшит. — Кох, уаргы ара үкоума, Лад? Еғья лаф
роуҳәахъеит иахъя. Еи, шыукуы-шыукуы, бызла шақа
рхәо абжа аитабжа қартондаз, итегез ҳаибъхарын, —
атәзы налатданы нәк иәнинеихеит Арноу.

«Иараби, ацә зхуапшызы аблы тихит» ҳәа, сзыхиркью-
зеи, дсыдыззалазеи? — игу иалсзаны, илаба иеынантца-
ны ара днытцытті Алад. Уи гуазтаз зегы иаарцәымб-
хеит.

Абдала ипсахы еибакит, ибз ихаңыц акурбұбуаны
иааникылт ауаа иахърахауа ҳайланагалар ყұашшароуп
аангужаун.

— Ишқацои шәускүа? — дышненуаз иеырцаңаны
даагылт Арноу, иззаракуа кны.

— Аускүа ирыбаргузеи, ачай бзия ҳамоуп сынтәа,
аөхәара иахмұрпәакуа иахзенизгар, — атак нықаитцеит
абригадир Күпта Смыр.

— Иауазеи, ачай өыхра аөхәара иаххарпәартә, уи
азин ҳазтада? — ихы агура го иаарыбууаны дцәажәеит
Арноу. Адица настхашәа дахътәаз, ажәеи-ажәеи шеи-
хырхәаауа, ғъара еимакык ахы артсысыр ҳәа дшәан, урт
реицәажәара ааипъылқарц лыгеналалгалт:

— Нан, Арноу, ачай абыржә ишдәйкүлаз ала, ауаа
рацәаны иаzkымзар аөыхра иахыпәар қалоит. — Сара
сгуаныла, ачай аизгара иаzkтәуп изылшо зегы, адәқъян
иттагылоу Антица иналыркны, ҳаклуб ифнаөырбо рзаа-
ргза, зегы-зегы абрахь ииагатәуп!

Арноу иан, Антица лыхъз лажәа иахъалалтаз аан-
цәымыжхеит.

— Ааи, ҳәара атахуума, Адица илхәаз хымпәада
иікататәу усуп, — днакушаҳатхеит Күпта.

— Ачай өыхрахь ауаа рацәаны ииагатәуп, хымпәада
ииагатәуп! — абыу ааилдыргент егъыртгы.

— Ҳазхуцп, ҳазхуцп... Нас ари ақара ишәйрекую
шәчәи аабапи, Күпта, — Арноу ачанирта дынхылт. Күп-
тагын уахъ иәнинеихеит.

Арноу данааи нахыс ахәсахуцкуа инцәйтىш-аацәы-
тыпъшуа итәан. Арноу уа дғыланатцы, Цица лхы дәхаха-
ны зныкгы дзиәампәши. Иара, Цица уа зынза дтәаза-

мзшэа, дагълызхампышыкуа дналывшшы дцент. Абұх
хәйзба лхы лықужыны, инытакны дкупсычхауа дхуцуан

Арноу, дкалышь-малышьуа, ачаирта дхыланың-дненең
уан. Купта уи диштыңда дахьцоз, адунеи аյсқы зкыу
азэ иеиңш ихы пъхазаны, игу тпраауа ацәажәара да-
өйн...

Ачаиртақуа неимданы, Арноу аколихара аправление
ашқа дцент.

Арноу ихы инапы адкыланы, дхуцуа икабинетаң
дқузгаза дтән. Иеиңшлара уамашэа иған: иблакуа
шанханы үзарак ипшүшүн. Ихы хъантыңз, акутаң ша-
кыуа еиңш, еимашыпны ихагылан. Аштың дацэрынаны
дааңыхазшэа, иарбя напы атәтәа инакуирбүүеит. Ад-
гуа, ашьабыста еиңш, дышшәэрза даафнаңалт:

— Сзырфуеит!

— Азэыр дсазтцааузма? — апхәйзба дналғаңшит
Арноу.

— Аколихаңа азэык-фыңзак аанин иуастаан, аха
дықам, дааргы шәара шәаха иоуам, иахъа шәидикы-
лартә аамта имам схәан, ицеит.

— Уи башоуп! Урт ракум сызөү...

— Амала... — Адгуа таңа дыштыңшуа даатгылт,
илхәарц илтәхыз Арноу ишидикылаз лзымдыруа.

— Изакузеи, амала?

— Абухгалтериа ақны аус зуа шәирбари рұахыуиж-
тени акыр түеит, ақыаадкуа раңзаны еизеит, — апсаха
лоузшэа лбан, лажәакуа неиштальрххит.

— Абухгалтериа, абухгалтериа... Еизыргазар акухап
дырығегых хы змам, тыхуа змам ақыаад раңзә, — та-
быргны иааңцәымбейт Арноу. — Абухгалтер адырра
ит, сара сымбакуа үзаргы дымцири.

Адгуа адта нагзаны, Арноу деитанбасыпхъо хәа
дышнатқыара дтән. Лапхъа астол икутсаны дызхуапш-
уаз агазет, баша лылакуа ахығорны икон акумзар, да-
хъазомызт. Асаркья аатылган, днаныпшылт, лнапы
лыбз инахырысны, ирбаазаны лыңымшыкуа нықулхәеит,
лылахъ икүпсөз лхахукуа аалырееит.

Адгуа лзара афырцын еиңш ипаза, деихытаруа ды-
ған, лцәа ианаалоз, ибрацкун-брацкунза ашәтқуа акуп-
саны, ақунакуа реиңш апхъа зегы ҳәынтиңәра қапшы-

ла ирыпъхны, тұқык лшәйн. Лытқы апъштәс змаз қасык-
гы лхазыбжак алаңақны, пәшак насыр — уажәйизар
уажәы инлыхшәп үхәртә илхан. Аусурағ илышбалдоз
лшагрын еимақуа қата-қатаза, даныфагылалакъ нахыс
аццақәа илыцацәажәон.

Уи апъхәызба планла, чаңашьала, ениаалашьала
уағ акы лывибартә дықамызт. Лзамфакуа амырмалташь
иалсазшәа иқуашза, лъынта хұчы, лқышә, лхы-лұы
зынза иарпъшzon.

Атәтәа бжы геит. Адгуа дфатқъан Арноу икабинет
дныфналт.

— Абухгалтер бипъхъа! — иааркъағын адца лицеит
уи.

Ларгы ашырхәа дныкугъежыны дцент.

Абухгалтер иланарпъшыгакуа цыр-цыруа, уағ-асак,
шәпакы, дкуачмачуа ашә аавтрааны, ашшышыхәа Арноу
икабинет ихы ныфнеикит.

— Сығналар қалома, ағыза ахантәағы? — еергъхәа
ибжы ашә иаавтфит.

— Уғнал, уғнал! — ихәеит Арноу даамчшәа. Абух-
галтер ипапқакуа иғытракны Арноу истол днадгылт.

— Мшыбзиакуа ағыза ахантәағы! — Арноу ишқа
итдагъ даанаскъян, днаиеихырхуеит.

— Бзия убаант, утәа!

— Иауазеи, сгылазаит, ус иаҳа исзыманшәалоуп, —
иесаарғызмалжан атак қантенг абухгалтер.

— Уи башоуп!. Ишутахыу, — ихәеит Арноу гъама
атазамкуа. — Амала, излазбо ала, уқъадқуа ра-
цәоуп, — иааркъағын, имроуцәакуа, амарцъа...

— Ағыза ахантәағы, ишыжәдьруа еипъш, ацәажәара
мыщху сара иаустахыу, аха уи ада акъаад иаҳо, на-
характы ацифракуа уағы изеилымкаар қалоит, — сара
исуалуп зегъ нароуны шәара шәлымхә ақынза инасыг-
зарц, уи ами аулафаҳу зсышәто, — дналагеит абухгал-
тер.

— Уи башоуп! Иазхоуп, ағыза Чуаз! — иаарымкы-
къзаны иәхиттәеит Арноу. — Сзырфуеит.

Фама Чуаз ипапқакуа руак ааиртын, цифрала итәйз
қъаадк аарылихт, нас Арноу дызхатәаз астол иныкун-
тент. Иаргы маза-маза уи акъаад дазаангуахон.

— Ари иану ацифракуа, — далағеит Фама ацәажәа-
ра, — иаҳхысыз ашыкусазы ханхара-хантыра аихшьала

иҳауз иаेыръшны, итегь сиҳаны, сыйнәа иқаҳцаралы икоу апланкуа, ишыжәдүра еиңш, уи анагзара хадат-хеит, аха макъана шәнапы анышәымтацт. Арипшою иҳаураны икоу ахашәалахукуа, — абухгалтер ибә неитыхны иланарпъышыгакуа ато, иамх'уа, инапкуа ъко ацәажәара далагент.

— Ибзиоуп, аха иқаткатәүзеи? — игу аныпъцәаза дцаант Арноу.

— Шәнапы анышәткоит, нас ари ақыаад амч амоуп, — аус аармарниазаны атак қантцепт абухгалтер. Арноу ақыаад инапы нақуитсан абухгалтер ишкә иршәит. Фама уи аҳауа иналипъаант. Абухгалтер даеа қыаадк аатыхны Арноу иапъхъя инықуитсаит...

— Ари аколнхара афермағы аҳәаратра қастцараны икоу ауастацәа апъара злараҳташа ашәкуюп, ари — артәыга иаагаз аху, ари — ахумарцәа ираҳташа... — еиқүпхъазо, ақыаадқуа Арноу иапъхъя икуитсон Фама. Арноугы, дкупъсыччауа, аттахәа урт инапкуа рынцо, Фама Чуаз дахъылаз ашкә ирпъируан.

— Уи башоуп! Шақантә ишәасхәахъоузен абриақара ирацәаны ақыаадқуа аажәымгалан ҳәа!

— Ағыза ахантәафы, изтахыда, аха иқаҳцарызеи, шәара шәеилахуоп, арахь ақыаадқуа аки-аки еикуло еизоит урт аускуа еитцадырхар алшоит...

Абухгалтер, Арноу икабинет иаарласны дшыздәйлы-мтцуаз лдыруан ақынтә, Адгуа лшъапы еикуршәны, уажә ааигуа Гудоу данықаз аҳәа нырцәтәи акиносахъа илбаз ақынты тә дзейлаңаң ашәа лыбжы нытқакны иҳәо лыстол дахатәан. Убри аамтазы ашә ааймпәааны даағналт ақыта клуб аиҳабы Гач Хыцба.

— Салам бымоуп, Адгуа!

— Үшъаала... Уеилагама, ұым, — лқышә лнапы надқыло даатқъеит лара.

— Ҳминауатуп, ағыза амазанықугаф, — даахумарт Гач.

— Уара ианакузаалакгы алафхәара уақутзом, — иааиенпъылхәеит Адгуа.

— Арноу ида азәир дыкомуа? — дцаант Гач.

— Дышпъақам... Абухгалтер иускуа иман дығналеи-жътей итиуазеи!

— Аа, Фама Чуаз уа дығназар, Арноу ихшығ ти-ќыап, бацәымшәан, — иҳәеит Гач дынцәыткаччан.

Гач, апъхэзыбей иареи ажәакуа иааимырдаз даадыр-
машыцан, Адгуа ллымха ихы надкыланы, дынтаху^{т-хүтт}

Быпъшзоуп апъхэзыба уамашә,
Бзара — фырцъан пароуп,
Са сышгуақ'уа бымбошә,
Бызлоу — гурбъя-чвароуп!..

Адгуа илаҳаз ажәенираала өңц қуандаза лгу ианы-
кузыса, Гач диазтцаит:

- Ари өңцума?
- Ааи, иөңцуп.
- Зыхъзала ифыда, дарбан ас узыргуақыз?
- Ыы, ибзеилымкаазеи?
- Иалыздырааузеи?
- Иаххәеит ҳәа...
- Цабыргны? Ус ҳәа уасхәап...
- Анцәениыс! Бара, бара боуп изызғу! — Гач урт
ажәакуа рыштыахъ дығны дцарц ىтахызшәа дфатқьеит.
— Иашатәкъяну? — лцәа дынтацәниуа, лылакуа ыр-
хааны Гач ишқа днаңпъши. — Ишпъыкуу? Уеитапъхьеи,
уеитапъхъя!
- Гач иқъаад неитцыхны урт ажәакуа аеазныкты Ад-
гуа илирхәйт.
- Нас, нас? Нақ ишпъяқоу, Гач, уаңхьеи!

Ибымбои, Адгуа, сышбылуа,
Бара быда схуартам...

Гач иажәенираала уа иааөхиттәеит...

Адгуагы иаалзымчхайт:

- Уара, Гач, абри сара исыххәааны иуфытәкъама,
мамзар баша сыхъз лафшаку иалоутцу?
- Сара исылшоз ахучала изғит быхъзала, бара
ишибытхыу ибыдкыла...
- Абри узыпъхъаз ахүч акуу икоу, итегъ ацу?
- Иацымкуа, итегъ ыкоуп!
- Нас, иара нагзаны исоур җамлари...
- Ибысымтозар — ибзаазгозма! — Гач иажәени-
раала зныз акъаад шкуакуа Адгуа иналиркит. Ларгы,
лыбжы рхучны дхут-хутуа ахы инаркны атыхуанза
даңхьеит, деитаңхьеит.
- Ари пату акутданы итәахтәу ҳамтоуп, Гач, —
лыстол амгуа итаз апъаратра инталтцеит.

- Уара, Гач, ааигуа акиносахъа ҳшэырбарамы шэйкәзами? — иаалыръяны аеазтааракахъ диасит ЭУЛІССЕДІ
- Акиносахъақуа мышк бжыхъ мышкы ИНААГАЦ нааҳамгои.
- Иаажәгац ракухап...
- Иарбану иаагалакуац ҳәа бызөү, Адгуа?
- Агурәыбыгакуа...
- Бара ҹыдала ибҭахыу иарбану?
- Сара истахыу акиносахъа бзиакуа роуп — «Тарзан», «Бродиага», мачхума... — лыбжы нытқакшәа леыргызмалны Гач дихуапъшуа, иара данааиз илхәоз ашәа аацәырганы ахәара далагеит.
- Адгуа, ари шәбухгалтер уаҳа ддәылмтцои?
- Сара сиацәажәозар, уажәштә еғъарааны ддәылсыр҆хъаazaarын, аха Арноу ичхара entario.
- Гачи Адгуеи өымтуа итәан, иара агазет нархәы-аархәуа икын, лара уажәы-уажәы лпъаратра иаатыхны ажәенираала даңхъон.
- Абухгалтер дкаңышьза, Арноу икабинет даадәылтит.
- Арноу сшизыпъшу адырра сыйит, — ахәара қантейт Гач.
- Уонал! — ашә аартны даагылт Адгуа.
- Ишпәациои, Гач шәкультуратә ускуа? — дтсаит Арноу иаразнак урт салам шааимырдаz еипъштәкъя.
- Ицәгъам, ицәгъам... Адраматә кружок аәы ҳазөү апиеса шытә ҳалгоит. Ашәаҳәацәеи акуашацәеи ркружок аәы аускуа даара ибзианы ицоит. Амала, Арноу, аамта ануула, уара иумоу апъышәарала уааххылаңышыр, ҳақара ҳаңнатон, ҳқазара шыңнах'уан, — Гач даақьақъеит, жәаңыбарак сахараны сыйказаргы сахьчап ааигуахун.
- Лассы аолимпиада қаларц икоуп, уа ишҳаҳутоу ҳанзыкумгыла — пъроуп, иҳаицәоу ххыччауа...
- Хымпәада ипхашъарахоит, уара анапхгара ззууа ауаа ишрыхутоу еипъш аолимпиадаәы рхы анрызцәрымгаг!
- Ашәаҳәацәеи акуашацәеи уахатцәкъя еизга, хатала, сара иазықастап пъытрак!
- Арноу иаңхъа икүз ақъаад ажәақуак наницан, ацәаҳәақуа нарытшыны инықуитцеит. Гач даафналеижъеит илақуа аатышәынтәаларак қамтқакуа, ишаќ-шакъо, Ар-

ноу ихы-иөы иағағъежъуан, уи иөыпшылара уажэй-
уажэй аешаңсах'уз гуартон. Арноу ихы-иөы Гач
ибзианы итахъан, урт хута-хутала реиташәара иатданак-
уз фашъарада идыруан.

Арноу уажжераанза Гач диәапшомызт, илақуа неи-
күига-ааиқуигон, аха атыхутәаны ағыңғырыблакуа
еизышәарыциожъети акыр түазшәа, иааиқушәеит. Гач
жәғангуашәпхъара изаатызшәа, илакыңқуа аатыңцент,
аха Арноу идимбалалызы акы ипшнын, илакта хуашын.
Гач еиликаант Арноу аказы игу шалақам.

— Икоузен уаҳа ажәабжь өңс? — иажәакуа атса
аипш ихъантаза дтцаит Арноу.

— Икоу акрыздыруама? Икатәкьюо саназхуцлакъ —
адунеи сазк'ум, — ихы-иөы ааипсаҳт Гач, ахуңра та-
ула дтнагалан дамазшәа деңкүтәгүцәи даатәеит.

— Икалазеи? — игу иеанны Гач днеиғапшит Арноу.

— Исыздыруам, Арноу, ишысқәара, аха ачхара уа-
дафуп. — Гач дкантцло, ихы дахашиббааузу азәи дизаш-
шуазу узеилымкаауа даацәажәеит. — Шьюкы-шьюкы
реиңш, иуаҳауа угу иамысуа, уңәа иналашшың иозар —
шака ибзиоузен! — дынгыла-аатғыло, дмыщакыкуа
Арноу ирбылжкка даөын уи.

— Изакузеи, уара, ариақара унакуаратца-аакуаратцо
узәү, иаахтны иухәарауазеи?! — игу иааттахит Арноу.

— Егырт шықазаалакгы, абри Лад ацәаҳатәкъагы
уағы дихуардам. Хъзыртәрак рылайтсоит, нас уи ааш-
тпәаңы ирыман иқулойт, — абри иөы еихазк'уа хүшә
камлаазеи? — даагуамт-хамтит Гач.

— Ыы, өңц акыр уаҳама уи иқынте?

— Абрахъ санаауаз, Лад Куазба иашәаҳабжь са-
хант, — ажъа шәақынаны абна ианылатәоу еиңш, илақуа
цыр-цыруа, Арноу днеиғапшит Гач. — Дқаҳәуа аутра
аанды дахъаваз ихәон, аха иихәоз ауп акаамет! Уи еғыи
излакгы тыхзар акун, ашъапызатә хамхакуачарашиә
икоу. — Гач илшоз акы агижкуамызт дзацәажәоз иргуа-
раз. — Иашәа халоуп, уара, сара, Антица...

Арноу афымца исызшәа, иңәа даатқыңқыңыт, иа-
рыхъташыз азә иеиңш дааилазызейт...

Арноу днаңшы-аапшуа даагылт. Еинилахъаз аутра-
тых блаала еимидеит, нас уи иағыкуршаз аанды давала-
ны иөынеихеит. Ааигуга-сигуга илаңш уағ дыташәомызт.
Ашътахъ агуашә ахъәз иаартны аутра дынталт. Ины-

тыңны бжык иаҳаяа далағеит, даатғылан даанапиы-
аағышит, илымхакуа кыдта дзырфуа. Иблакуазашақъо
аңшаара иалағеит, ишнеиуаз аанды нтытц цьара ^{жолтапар} иңкыд-
халт. Азэы иңәара ибент.

Арноу, икылкааны уи дизыпшыуа, уахъ иөыненіхеит,
шәаҳәабжыкъыигы игу инықуғит.

— Иара иоуп! — агурға игеит Арноу. Лад Куазба
ашәаны иихәоз ахъзыртәра иара иқынза еилыкка иағ-
уан:

Уа бара, Антица, уа бара уа,
Бзымнеизеи аусурахъ, уа бара уа?
Адәқъанағ ҳаннеилакъ — бықазам уа,
Уа бара, Антица, уа бара уа...

Арноу урт ажәакуа илымха иахътасуаз иңә-ижъы
неихыбзааит, ихъу-хъууа игу иныңдалт.

Ашәаҳәабжъ еңқутәомызды:

Афыр҆хәызба, Антица, уа бара уа,
Бнапхыцкуа дрыбжъабкит хфырхата бара,
Кыр былшоит, Антица, уа бара уа,
Ашәагъы банилеит, Антица бара...

Арт ажәакуа Арноу зынза деиларгейт. Ихапыцкуа
аңға рытго, ииура-иихәара дакумшәо дғылан.

— Убжы умырган, уара амишәан! — Арноу изымч-
хакуа иааиңытқъеит, аха ибжы аҳаяа иналаң иңеит.

Ашәаҳәабжъ еихсызьра амамызды: Арноу, тәғаннаны
дадырсызшәа, дзеитамтца дғылан...

3

Атх анаамгоз — Адица лшыапы дықугылан. Уи
аматтуртағ амца еңқұтсаны афатә ақатара дағын. Лыч-
куни лареи еидтәаланы ҭааңәашәала акырымфеижъет
итцуазыз! Арноу усурға дцаанза, снапала ху-пъхак қатса-
ны иңастап ҳәа амца дахагыжъуа дахан.

Аңырбы аарағаны абыста хьшәашәа нақултцеит, нас
ашәхафа еихырса-еихырссаны, асариға хуша ататсаны
аңыра далағеит. Шақа лгу аңыңқәаны афатә ақатара
дағызыз Адица!

Арноу даныштыалоз иан длыхәеит, ашъжымтана
длырөыхарц.

— Уғыл, нан, Арноу, шұта ишент.

— Кох, аңа салахеит, — иңдән ашырхәа тәсіт. Аеенлахәара далағеит.

Арноу иңдә иззәонатцы, Адица астол лырхиеит, наргы дук мыртыкуаamatçurtax dnalbaan, astol dnad-taalt.

— Барғы бтәа, сан, — асқам даахеит.

— Сара исзууазеи, нан, сахымзар ҳәа ушәома, итүазеи сыйкатамта фатә һынкак умфейжътеи?! — Уеизгы лыцкун ианихәа ларгы днатәеи.

— Ааи, сан, ус ауп, аха иқастсызыи. Аеакакум, қтәаны ҳазхара ҳзиңдәажәом, аамта ҳамам, — иңдәит Арноу аеңыхәа шиоуаз заа идырны.

Адица акы днацрыха-аацрыхөа қалтцент. Иара, иан лықатамта афатәкуа мыщу бзия ибон, гъамала игуарғыханы шыжыкхыафара дағын. Лара лхы ларқуны лыцкун ан лыбла хаала деңгхылшылауан, гуаныла дикуныхәон, данхузыз ажәапшықауа иалхәакуоз уажәымзар-уажәы иаалығшәарц еғылыгхомызт, аха изаку мчыз здырх'удаз уи лызмырхәоз, леаанылкылон. Җаса еиңш, илтәхқуаз зегы аахтны уажәы уи иңдә илызхөомызт...

Арноу акыршифаз еиңштәкъя аматçурта дындәйлдит. Адица уи иңдәаара лбонаты дишыклаңшуан. Нас дәғагыжын, абаңда итәгылаз асқам хухуа дныкутәеит, лыблакуа кыдхало.

Адица дзатцәни данынхаз ашыкус аахыс илхылгахъаз ауадағракуа акакала илгуалашөон уажәы.

..1921 шыкуса, февраль мза аантәан, март ахь ииасхан. Адица дгуатеиуа аңацха дығнан. Атх иалығны илаҳауаз ахысбжықуа лцәа дтадырзызон. Лхатса иғыз-цәа дрылагыланы, аменшевикцәа драбашьуан. Еғырт ахәсакуа зәирғы реиңш, ларгы жәабжъес исахарызеишиб қәа лгу хыт-хытуа дзырғуан. Уахык зны, аңа аллашәара баапұскуа мыщу дыхтакны данрымаз, лхатса сакасала ашта даатаргалт. Лара усқан лцәа лтәымкуан дықан... Уи нахыс — азатцәра, азатцәра...

«Исгуалазыршәазеи, цьбейт? — лцәа даатакыць-кызын, ахышетхәа дәғагылеит. — Исыдызсалазеи, иираби?» — абаңда дааталт.

Имариамызт Адица илхылгаз ауадағракуа. Арноу лцәа дшалаз лхатса дантаха, дзатцәни ағны хьшәашәа

даағнахеит. Лұаацә ағныға дыргарц акыр реыршает, аха илымуит. Лаша Абдала зында лааигуара^{зәңгірдің}, иахъагы уахагы таха литомызт, сара сахь баала хәә, аха Адица уи иҳәатәй дазааниумызт. Лыпъстазара здылтаз ахатца амца ахъенқуитказ ахуштаара нсыжып хәа лгу итамызт. Ауаацә, агуцхуцә, агулацә рылапъш есқынгы илхын, ацхыраара лыртон. Ларгы агурға леамтакуа, даиаини, лхатца иңынць лмырзырц дыкүпөн. Арноу лцәа даналтц, адунеи ақны цәызс илымаз зегы ғағъхъа илзыгыжызышәа агубра лоуит. Адица илтакын, ажәлар рзыхәа зхы шытазтаз, лхатца ихъз иапъсаз арпъыс длааざарц. Ахатца усгы, апъхәыс усгы пыымккуа, ихағык сиңарап ҳәа лгу итамызт.

Арноу иқытағ быжъ-класск данрылга, Ақуатәи ақытанхамфатә техникум дталт. Атехникум даналга, Арсаулға дгъежын, аколихарағы агротехникс аус иуан. Ахзыргашъа дшықкуназ итсейт. Аиҳабыра анибалакъ аатышынтылаларак ғайткомызт, хатсаара наргуақ'уа апъхәызба леипъш, уажәы-уажәы рыла даахгылон, изхиркъалакъы длағышыкүртцартә еипъш ихы дирбон.

Өнек зны аколихарағы ирымаз азеипъш еизара иеалирхурц дааит обком актәи амазанықугағ, ауқы, пъшзакы, ипъынта хухуаза, илактакуа агуразра чара ирхылппуаз ахгуарпъхареи, агумшатареи имаз рытқак'уа. Усқантәи аизара Арноу дақушәаны ихы иирихуеит, иара данцәажәуаз анапхгағ иәағъхъа дқыақъазеит, уи имчала Апъсны зегы ахаты шапъсахыз, ишышәт-какацыз, шәыга қышзала еибытаз иажәакуа рыла данаҳцәажәа, рколихара ағтәи азтцааракуа рахъ диасит. Үақагы иху ҭаимыжыт. Аус атәи дырны дахцәажәеит.

Анс аку, арс аку — игутакы наигзейт — анапхгағы ихы игуаирпъхеит. Уи нахыс Арноу дыштпърааны ддәйкүлеит.

Аха Арноу иан лакун зегъ реиҳа ашәартакуа змаз.

«Мшәан, азәы зегы илшома? — иаалылжжит Адица. — Аколихара ахантәағыс аус иуеит, апартия араимком абиуро аилазаара далоуп. Ақуа иара дызлатәм, шамахамзар еизара мғағысуам, Қартгы ипъхалоит. Дызлахъзарызеи арсқак азәы? Саназхуцлакъ губбән сыйитом сыңкун, излаилшозеи, рыңқа? Изықартцозеи ас? Ауаа маңума?» — Адица леигушә ааштхны ләнналхеит.

Амжәабұбы икаләаз ааштыхны дындәйкүлон еиңш,
Цица Гуларба даалывалт.

— Чай өыхра бцома, нан, Цица? — дтсаит Адица.

— Ааи, ачаирдах скоит, — лхәеит Цица дыпхашьатқато, лхы аанаарқушә.

— Нан, Цица, нацы ачай өыхрағы ауаахәцә рацәаны ишәыман хәа сахаит, акыр шәйзәыхы? Сара усқуак сенладырхан сзымнеигушьеит.

— Ауаахәцә ҳаман, ааи, ачай бығынды маңымкуа иәаҳхит, — атак қалтцеит Цица.

— Сынта ачай зынза ипъирны идәйкүлеит, уағы ипхастеитәу ҳазтада, амарғы-амарғы, ағар шәоуп аус злоу, ҳара ҳакузаргы иңалшо ахуңдала ҳшәйцхраалап.

— Шәара амщугы шәхы аңьабаа ашәырбонт. Ақанң ааңара шәағуп, ачай бұры аххырх'уа шәнейеит... Зегъ ус иқандаз, хұсқуа итегъы еиңымхозиз...

Цица илхәаз аөхуапхызықуа Адица илмахаазшәа илағлыжын.

— Нан, Цица, итцуазеи ҳафнықа бидымғылеижътеи, ҳзыхбырқозеи? — иналыштылхәеит лгу иамукуа. Цица азныказ дааҳәйтә-хәйтәеит, аха атак қамтқуа дыщакны ләыналхеит.

Цица дахьцоз дылзыпшуда, Адица ғапхъя ахуңра дағын. Шаға бзия дылбоз уи апхәызба. Лыпшра, лса-хъя, лыуағыша, упсы дузалх'ум, — гуаныла лыре-хуара дағын уи. Арноуи лареи қазшыала еинаалон, уи моу, лара Адица излалаҳаҳыз ала, ианмақкуа бзия еибабон. Уи ажәабжы Адица ллымча итасижътеи, лым-каала Цица дылзәлымчан, аха изақаразаалакь абри да-лақамында ззуҳәаша акы лызлывбомызд, дахылбоз лақара лыцлон, знык ҳафнаға дыфнаңагаландаз хәа дазхуан. Арноу даазкулаз изақаразаалакь Цица лыз-баху далацәажәомызд. Лара Цица ахуңра баағысқуа дых-такны дрыман, лгу дырғышкеит, дтсыкукуо далағеит, бжеиҳан агага еиңш акун адәи дшықуз.

Адица ақыраамта дғыланы апхәызба дахьцоз аганахь дыпшуда, нас лымжәабұбы ааштылхын, иртауланы дна-купсыччан, ағыншықа ддәйкүлеит...

Ашыхақуа рынхыт зегъы абылра иағызшәа, рызкуа-куа аахықаңшыахеит. Амра еиҳа-еиҳа еибак'уа, ажы-

раңы идиршыз аихаза гъежь еиңш, ашъхакуа **иаархал**
гылт. Ажыгы ижъаҳә шимчыз иаархазшә, **иаархал**
аҳәитдәхә апсабара иналапсент, дгылгы шәәпшыцаң-
гы зегы иаарықутәишент, иагутппуаз ашәахуакуеи
азазеи акыр еикупшон, нас апсабара зегы бахтәаза иаар-
халент, абла аатыңыцьеит, икуалыкуацо.

Арсаул ақыта амфакуа тбаа-тыңәза нақ-аақ рееихдо
иаҳальсуаз, инарнылоз ауағы илаңш аархымхалар
залшомызт, зеемыртаңаны, еитәа-еитәаза иштәз
ачаиртакуа.

Арсаулаа рыйдышыл ачай анаалон, акыргы тцуан уи
акультура ашъапы кижътеи.

Ана-ара абаҳчакуа еихашшы игылан. Арсаул ақы-
таңы мыңху ибзианы иқалон атама. Уатәи атамақуа
аеа тамақуак ирылағашшомызт. Гудоу аңдармыкъа асы,
арсаултәи атамақуа ахыртиуаз, есқынагы ауаа еид-
гуңла игылан. Урт ирытахомызт апсуса тәакуа. Алкуа-
такуа рееиужыны ақыта иалагылан. Уи ашыкүсазы
аҳардан-жыы мыңху ибзианы ишықалоз фашшомызт, аза-
хуакуа ирзыштымх'уа ажь ылыргахъан.

Арноу ашъжыымтан машынала ақыта далагыжы-
уа дналалент. Чайрта жәпара дук ағыкуан, иара иңәаин-
за ашофер амашына ааникылт. Арноу дымфаҳытын,
игу азҳауа, ачаирта далаңшуа даагылт. Ағы лхымзо,
дыщакны ачай бұбы өйх'уа пәхәызбак дхын. Иара акыр
аамта өымтзакуа уи лусушья дахуапшуван, гуаныла ае-
хуапхызықуагы лзиңәон.

«Илкапануа ахы даңсоуп, — игу даатәцәажәеит Ар-
ноу. — Абри лғыза апхәызба унапы дыкурғыланы дыз-
никумгарызеи?! Ухәара лтахым, уура лтахым, лус лара
илдыруеит. Цабыргны, ҳаргы ацхыраара лаҳтент, дыш-
таҳхит, аха ларгы ҳколнхара ахъз шақа иштәлхзеи!
Ағырпәхәызба, ағырпәхәызба, Ансиа!» — Арноу изгуам-
тазакуа ихала дааңытцацәажәеит. Уи гуаныла изхара
данирехуа, лусушья данахуапш, ачаирта дынхылт.

— Уа шыжъбзия, бзия буит, Ансиа!

Апхәызба абжы илаҳаз азнык азы даартрысит, аха
данаахъаңш Арноу шиакуз анылба, лыблакуа ааччеит.

— Бзия убааит, — иааркъаене атак қалтент, нас
жы лықуршәны, ачай өйхра деңтаналагеит.

— Убас, убас, Ансиа, убас ауп ишатахыу, са сыб-
пъирхагазам, бара бус пәбыымкын, — аусура лгу азыр-

хатдо, длынагылан иңиңеихеит Арноу. — Сара схэара бтакыуп хәа акузам, Аңсиа, ара аус ахыбуа сзымда-
хытыз, — аңажәара даңын иара. — Аха еғъя бымхәз, иахъа ҳаззыпшы ртәү усгы ибдүреит... Азтааракуа раңаны ибырташт, бусушъа, бәказара иазәлымхахашт, урт ртак ақатцара даара базхуцроуп, акы бағамхароуп. Амала, аеакала соубыцәшәх'уа, ачай өыхра бахъаңу рбар, бчаирта (ажәа «бчаирта» инакурбұбуан ихәеит) инхыпшылар асаркъа еиңш зегъ днарабап. Шыжым-
тан азә днабыцбырыхырааргы цәгъам, угы бәыхымта инацлап. Мышкы шақа өйбх'уа еилыркаарц ртакымкуа иқаларым, урт иаауда ҳасасцәа. Ажәак ала, бара ишыб-
тахъу, иаахабхәо зегъы қаҳтоит, амала, ҳабмырпхаш-
шан, амарцъа, ибасхәарызеи!..

Аңсиа Возба дахъхыз, Арноу даалыдымтцакуа, лых-
шығ итенигалон асасцәа дшырптылаша, иралхәаша. Уа-
жәшьта сускуа насыгжеит анигуаху, даалықуныхәен
дцеит.

Арноу имашына иңасуаз ашыжътәи аҳауда лбаадо,
иарյа нап тырхәэнаны аңша арсуга, аколихара зегъы
жәфахырла игозшәа игу иабо, дықуұа дышнеиуаз, даңа-
цьара имашына ааникылт.

Мәғахуастала дышнеиуаз, еишылза иқаз амхырта
дналагылт. Үақа ахужә-хужәэнә драшәо дтан Арноу
ишифөр Хута иаб Җарааш Лазба.

— Уа бзия ууит, Җарааш! — ибжы иргеит уи.

— Бзия убейт, бзиала уаабеит! — арашәара дақуц-
ны даагылт Җарааш.

— Сынтәа үңықуреи ғәжәараны икоуп, Җарааш, —
Арноу иаразнак Җарааш имхырта арехуара далагеит,
агубра дукуа шимаз аарпыша. — Ғәсатәи ашықускуа
рзы иаурыхыз аңықуреи ибъазбазуа угу ачапеит, ҳо-
лихара ахъз тнагеит, сынтәа, ҳәара атахуума, итцең-
еиҳау ахъз хургашт, хымпъада! Ульсы штоу убақа ҳарғы-
лароуп, Җарааш! Аа?

— Ааи, цүвшыт, сара...

— Мап, мап, уи қалароуп!

— Аеафра бзиахар ахутоуп, ҳајоу иаңыл цәгъа-
хеит, — имхырта ахңажәара далагеит Җарааш. — Ари
адғыл — дғыл ҹыдоуп, ужәра дғылуп, уара икоутаз
адтала, арпәраңәа исыздырхиеит, нас ибзиан исзырцә-
бует, артәыга акузар, меигзарахда иаңеит, аңықуреи

жэла — иреибүү үйүкүреи лыпъшаахыуп, арашэара аку зар — иагсыжкуам, нас уаҳа иаңахыузей сара ^{ЗАЛІЗБАЙ} ^{ӘЛІССОПШОЯ} ацыкүреи?

— Аңсны адгыл иалшо, ауаф инаң, зегбы агура дургароуп, уи уаттахап ҳәагбы сықам, Тарасть, — иңдөйт ихы дақуғуңзаны Арноу. — Амала, нахъа ҳаззыпьшу үстүн иуасхәахьеит, асасцәа дахъкуа ҳтаараны икоуп, урт ара, умх'урстаңы имааир қалазом, ироухәаша удырп, амарцъя, — Арноу ахшыфтага ажәакуа уақагы инаңданы дцеит.

Амра тілашәарап ақара иныштыңхан. Арноу диасны дшааниуз, ауаа раңданы аус ахыруаз ачаирта ус ибла нахиган, даанымгылазакуа днарағсит.

Гач аклуб аең аеңар еизганы құгыларап змаз апиеса азықатцара даңын, иаараны иқаз асасцәа аконцерт рзым-саңигарц. Ахумарцәа аңхзырылихит. Иара ииңдәз иныкуныңуаны сахъак ианыхумарлакъ, Гач игу ччто, — ус акум ишатахыу, абас ауп ҳәа зында иаархәны аеак дирбо далагон.

— Абарт асасцәагы аандаз, ҳаргы ишакухалакъ ҳзыхумарындаз, нас, асцена азәгбы ҳақуларымызд, — ыргутыхакуа мазала еибырхәон ахумарцәа. Урт иеңиңхана-ааниңхо ишенилаз, аклуб аңхъя Арноу амашына даатыт.

— Гач, уахатәи ахумарра шәазықатоума? — дцааит Арноу дшааниңылазтәкъя.

— Аеазықатцара ҳаңуп, ижалшалакъ жәбап! — ихы агура газаны дааңәажәеит Гач. Арноу, Гач днаиабжья-фәиабжъян, раңаак иеңиңмырхакуа, аколихара аправление ашқа иеңиңеихеит.

Адгуа лыстол амгуа аартны асаркъя цәйтцырхәзәны данпышыло дыштәз, лгу леанжамкуа, Арноу дааңалт. Ашырхәа дәғалылан, Арноу икабинет ашә аалыртит. Иаргы салам ацынхурас ихы аартцышәа, икабинет дныңналт.

— Азәир дсаздауазма? Араион ахыннтәи ател уағ дамысзен? — дцааит Арноу.

— Ааи, араинагжком ахантәағы ател дасны адирра қайтцеит асасцәа шәколиҳарахъ инеираны икоуп ҳәа. Урт асасцәа дрыңны даараны дыкоуп иара ихатыпъуағы.

Адгуа атыхутәан илхәаз ажәакуа Арноу раңзәк
игуампхеит. Ңаса, араинагзком ахантәафы арсайлаа
ари еиңш аускуа анрымаз иекуимыршәакуа иуамызт.

«Иагъа деилахазаргы даар акун», — ааигуахут уи.
Арноу иказшыакуа анылгуампха, Адгуа ашьшыхәа ака-
бинет дындәылтт.

Адгуа өфпхъа Арноу икабинет даафнаахит:

— Ақуатәи акорреспондентцәа айт, абыржәйтә-
кьюуп!

— Гера дыкоума?

— Ааи, дыкоуп, даргы Гера иахъ ифналент.

— Арахъ, сара сахъ иманы дааиаит.

Адгуа дындәылтит. Аколихара ахантәафы ихатыпхуа-
фы, апарторганизация амазаныпхугаф Гера Губаз, ако-
рреспондентцәа иманы, Арноу икабинет ашә ианнадгы-
ла, раңхъа ағналара зықунагода хәа инеиәапшы-аин-
әапшуша иаагылт. Гера, акорреспондентцәа иреиҳабуп
хәа зигухуз, имахуар нтарсны дығналарц идитсент.

— Бзиала щәаабеит, ашәкүфцәа, — дәғагыланы дыр-
пхылт Арноу. Апшәа анааибырхәа, адиван тата ахъгы-
лаз инаиртәеит, иаргы уа днарыттәалт. — Иахъатәи
қасасцәа раара акухап зинтерес шәымоу?

— Ааи, хәара атахуума, уи еиңш икоу аус ҳара
иҳафшәар хымзымы! — иҳәеит акорреспондентцәа руа-
зәы.

— Ус anakуха, шәаргы шәеазыпаштсон, аа?

— Хәара атахуума!

Акорреспондентцәа րපакакуа газетк-газетк ааргулх-
ны, Арноу инаидырkit. Уи дәғагылан, агазеткуа ентыхны
астол инықуитсан, илаңш нархигеит, акы игу ишаахуаз-
гы мәашшо, ихы-иәы иааныпшит. Иөйрхырнаашәа ага-
зеткуа Гера иирбейт. Гера агурбъара шәахуа азиәаш-
кырит.

— Нас, ах-газеткгы ҳаицдырхуот акуу? Уи зеңп-
шыкам усуп, ҳаргы иҳаднато раңзәуп, — казен ажәала
дцәажәеит Арноу. — Афырхацәа, афырхацәа, шәара
шәгазеткүа ыла ацхыраара ду ҳашәтоит. Ари Ңарааш
Лазба ибар, даара игу шытнах'үеит. Аңсна Возба лаку-
заргы — иара убас.

Арноу атәцәа даст. Адгуа даафнашылт.

— Ирласны Гач биңхъ.

— Уажәйтәкъя.

Гач даакылъеит.

— Икоу удыруама, Гач? — дтаант Арноу. Гачтэдгэн чамкны дахьгылаз, акорреспондентцәа апъсшәә ^{Балықтар} раҳа шыагы дақумшәеит. — Уара иудыруоу акорреспондентцәа заку блou ирхоу? — деитатдаант уи.

— Акорреспондентцәа рыбла таруп, — ихәеит Гач, дшәәкъаны.

— Иашоуп! Аха мап, инагзаны ихәам! Акорреспондентцәа ахъшыца аткыс рыбла таруп, — дааиреенит уи Арноу.

— Ҳәара атахыума, ус ауп, ахъшыца аблатцәекъа рхоуп.

— Иубома иахъатәи агазеткуа ирхәо? — Арноу иапъхъя икуз агазеткуа Гач инанирkit. — Абыржәытцәекъа инаганы авитринаңы ах-газеткүүкъи кнах, зегзы ирбааит, иапъхъааит,ирахааит... Укугъыжь! — Гач адтца итаны ддәыкүүтцент.

— Шәара, лымкаала аус здаауло ачаиртакуеи, ацыык-куреиртакуеи жәбарц шәтәхызар акухап? — Арноу асас-цәа ртакъы дазымпъшзакуа инацитцент: — азамана, ая-фы дшәыццап.

Цифрақуакъы ртакъызар ириңап ҳәа избын, аҳасаб-еилыргафы дрыщитет.

Арноу икабинет ихала данаафнаха, дцаңза истол днахагылт, агудура этказ апъшәырчара иөйкүхх.

«Иубома, ағыза Леиба, аускуа шцо? Агазеткуа сара сколнхара азбаху шырхәо? Арадио өсаихак ғамтакуа исыхцәажәоит, наңхара ззызуа, сымч атка икоу ауаа дырехуоит. Иузеихакрыу арадио абжыгъы? Егъырт аколлихаракуа ркынты иааны сусура иағыпъшует, исаазаз афырхатцәа апъшәа рөйртцааует. Ас иаарласны азы иузатару сыхъз, еиңрдыруа сыхъз? Угу ишаанаго еиңш, сыбя алаңтцәара имариоу усымзар ғалап! Иқастаңаи-цәгарас? Сара сқытәи апъшәмары ныскылартә аңыбабаа збахъеит. Ааи, ааи, сапъшәымоуп! Азә дапъшәымазароуп, уи ауаа зегзы ирызныкүгом! Атәыла зегзы апъшәымак иакун иамаз. Уи инацәа ахъиртәниуз зегъ наңшуюан, иааихәоз — зегзы инарыгъон. Нас ишпъя? Саргыы абра сапъшәымоуп! Исхәо ғалароуп! Уаҳа аус иа-уам! Уара лассы-лассы өyrпшыгас иаауго апартия иканатто амфакутцара иаанаго апъшәмацәа апъхтәуп ҳәа акузам. Зынзаскъы! Иаҳагырымч рбүуатәуп! Ас-

тәнеи. Иасони, Лади, урт ирыңызхәои рхы иоуужыры, саси құшымынде үзеңдіктерге даанхана ақпараттың Ақолнхара апшәымак дамазароуп. Араатән апшәмара шебе сахыубаартә цәгъара ғасымтцеит. Сусуша сколнхара ахаेа иунарбонит, уи азбаху иунархәуеит...»

Арноу ишьамхы итціраауда дахындәйлтцыз абригадир Астана Бганба дааиөаҳант.

— Уабақаз? — дтааит Арноу, еғи ағааихыхха иамразакуа.

— Узбар сұахын, суштоижътеи таку түеит, — ихәеит Астана.

— Сеилахоуп. Асасцәа сырзыпшуп, — датәамбацәақуа атақ ғайцейт. Арноу агуарабжъара дныбжъалт. Астана, изымбатәбараха, дшанханы, Арноу дишиклатпшша дғылан, нас зәышә итасыз азә иеиңш; амардуан дналбаан иөынеихеит.

Арноу шыапыла дышнеиуаз амған дааниңлеит ахута ақаблағы инхо Ағыр Чагу. «Ара дманшәланы дсы-кушәеит, саинацәажәәп» игуахун, Чагу даанғылт.

— Уабақаз Чагу аусура аилашымтазы? — дтааит Арноу.

— Устахын, дад...

— Закуазы?

— Абри апсаса рус азы суацәажәәп ҳәа акун.

— Апсаса узрыңрымтзеи уаҳа, иқаттатәу ҳара ҳала иабом ҳәа уархәама?

— Ишәымбакуа, дад, аха...

— Ахутсаа апсаса рыда зегъ еикурфаца ишәыммоу-шәа... Шәчай, шәтәтын, шәңбықуреи — убарт шәрызә-лымхаз, шәңъам злам шәымхатә алашәымтсан, — Арноу ашырхәа иөынеихеит.

— Иашәиниу-шәиниу, иараби, — дгачамкны даанхеит Чагу.

Астана, илаба хучы ави-виҳәа иқьо, дыщакны днеин-уан. Амға днымфаҳытт, ахтыста дынхытты ачаиртакуа днаргулс-ааргулсуа ихуңракуа иаҳа-иаҳа дыштпәданы дрыман ицион. Зны-зынла иара изгуамтазакуа дқунд-қундуан, инап иакыз алаба игуаара алахигозшәа, иртән-тәи-уан. Ачаиртакуа даныргулс, алра итказ амғаҳуаста ина-ниршәлеит. Дышнеиуаз, Абдала Ҳагба акуатцара дыш-таз ибент.

— Бзиа ууит, Абдала, — өйтті Астана.
— Бзиа үбеит, бзиала уаабент!.. Астана уоума?
фахыт, — ҳаңшәымаңаң!
Астана днымфахытцит. Атаңын нахо инатеит

— Дад, Астана, Арноу үарақыр дубахъазар? —
дтаант Абдала.

— Арноу ааигуатқәкъя дызбон, аха сағызимаңа-
жәеит...

— Избан, дад?

— Аха имамзар акухап... Ишубо еипш, иускуа ра-
цәоуп, сара саха изтада...

— Ак сәашан... Уи ауниашахым, аха егъя ус иқазар-
гы, үлоушты... Хара ҳазөүгы усми, аха ҳайбаботе.
Иаяуеи, асыс дағызазшәа дықан, абъың ахъкаршәыз
игуабыны дақуңаломызт, нас иқалазеи? — енгүшә ахы-
шыңаң изаштихын, акды иналаирст.

— Абдала, уара абык иенипш усыпхъазоит, иуцэйз-
зар сұахым, — Астана агуала имаз ииааниа налагеит.—
Арноу изы сгу иханы сыкоуп. Ишпәасхәари, Арноуи са-
реи ҳаицәыхарао ҳалагеит... Сара сымсаңа сакузам
уи збо. Жәпағык ыкоуп...

— Ишпәа, дад? — игу иеанны дтаант Абдала.—
Шәара шәоуп баагуараттас ҳазхуаңшша, ҳаз-хазы шәа-
хо, шәеизгушуа, шәеиндатло шәандәықула, нас ҳазхуар-
тоузен, шәабакылнағои? Ихуартам!

— Убри здыруеит азы ауп саргызы изысхәо, Абдала.

— Иумдыркуа, сара ахшың үсыртсоит хәа акузам,
дад, Астана. Иудыруа — уаңымхааит, амщугы үку-
шуп, уара үфыздә ҳагымхааит, ҳтеңдә бзиахукуа
рыгута угылами!.. Уи сымдыруа сыкоума сара, аха...
Аха зысхәо умбои, Астана, уи ағыза шәеаңышәыхчы-
лароуп, зегъы, Арноугы, уаргы...

— Убри ауп саргызы сзыштыоу.

— Убастәкъя суқугүбүйеит. Астана, нас ишпәа! Абылра
қазтдо амџабз ахы аныңдах'уа ирцәатәуп, знык иандәы-
кула, ҳајаимшхара, зегъы нықуццышәа иамгои! Уиақа-
ра абаңахыу, уаргы иумдыруеи...

— Издыруеит, издыруеит, убри ауп саргызы сыймыр-
тынчуа, Абдала.

Астана иара ыша гунхарак инархәазшәа иқамларцаз
Арноу ианшыя Абдала иөы игуалакуа зегъытқәкъя изцәы-

рмгейт. Рацәак тұамызт Астана бригадирс дахықаз
ихы дақуиттәны аитсаҳара змаз, ахута ахаблахъәнін
ригадаҳь диаргеижътеи. Уи дшакумгубзоз ауп ^{әлдіңнан} ишықа-
лаз. Уахык зны, аизараेы итәаны аускуа ишрылаңа-
жәоз, Арноу иаалыръяны ахутатәи абригада арыбұуа-
ра азтаара ықуирғылт.

Ахута ахабла, табыргытәкъяны, аитсаҳара аман, ачайртқауа ғъара-ғъара анапы рығын, аңыкүреи өағ-
рагы маңын. Абригада тыгатәйн. Адәахъала уаф дахъа-
хуаңшуз уи азтаара Арноу изықуирғылазеи ҳәа губ-
бән узитомызт. Ахута ахаблаеы абригадирра збашаз
уаф дықамызшәа, уахъ Астана ддәықуаҳтароуп ҳәа аи-
зара ағаңхъя инықуирғылт иара. Астана иаменикит, аху-
тая сара сыда ғысихуа рымамкуа икоума ҳәа, аха Арноу
уи акы даламыззакуа бригадирс идәықүттара илиршент.
Астана сзыниаз саниент ихәан, аусура нап аирkit. Уи
акумызт еиҳарак уи дыргуаан дызмаз. Изхымгоз зынза
даеакын: Арноу Ахута ахаблақынтәи ауаа лбааганы,
тақа, иаха аиҳабыра иахырәархасыртаз атыңкуа рәы
аус дируан. Уи аиҳабыра ахынеуаз атыңкуа рәы акун
зегъы каз-казуа иқатданы имазарц ахыдахыз. Ахута
еипъш иқаз атыңкуа дагърызхъапшумызт, ус асахъа-
қынтә далаңзәажәалон акумзар.

— Хатала иара Арноу ихъз маңара даштәлеит, Аб-
дала, аколихара аус еилыхны дахуапшует. Өзыатас
сыниттәаланы абартқуа иасхәарц стахыуижътеи акыр
тцеит, аха иеситом, — ихәеит Астана, иажәа аахырку-
шаны.

— Ус шұақаңтари, ғұушыт, — иааңьеишьеит Абда-
ла. — Исыздыруам, анңәинис. Ищектәым, дад, Астана,
ачхара атахыуп, ачхара! — Абдала итатын аңыблана
нкаиршәын даақуңсычхант.

Дытрак аштыахъ Абдала бзиала ҳәа нанахәаны, Астана имфа дықулеит.

Ачайрта рымехакны, ахухуахәа апъша иасуаз ркас
қуашкуа аръырпъыруа, ахәсахучкуа ахъхыз азааигуара
амашына аанғылт. Арноу уи дынтытын, ачай өыхцәа
салам рыто, ачайрта дынхылт. Уи ибжы Цица ианаа-
лаха, лцәа даатазы жеит, афымца еипъш дааимнадеит, нас
амра шоура илықунаттәахъаз апъхзы иаразнак иаалыла-
жъшәашеит.

— Асасцәа шәара шәғгы идгылар қалап, шәхисиу/ ма? — абригадир Күпта диаздаант Арноу.

— Иауазеи ҳахиамкуа, бзиала иаабеит асасцәа, ид-
харбаша ҳамоуп, ираххәаша аадыруеит, — ихәеит Күп-
та, атак заа итданы имазшәа.

— Убас ауп, убас ишаңахыу, ҳахъзозар — шәара
шәаххәгы ҳаадгылашт! Шытә даргы лассы иаауеит, —
исаат днахуаңышын, дныкугъежыит Арноу.

Адица уи аенеи ачай ахъөйрх'уз дзымцеит. Агула
хәсахучкүа лыңырхырааны, афатә ақатцара даेын, асас-
цәа дырпүларазы. Антица, ліңам зламыз лымхатә на-
латдо, ахаса-масакүа лыманы уажәы-уажә даацәыржыон.

— Уажәааны ауатка мачуп, асасцәа афыжәра иала-
гаанза, фырцьанк-фырцьанк рымкыр қалома, — Москва-
тәи ауатка чыда зтагылаз акарзинка наганы Адица лы-
ла иахъабоз инықәалыргылт уи.

— Иабатыхыз, нан, — лхәеит иаңсышәоуп ҳәа Ади-
ца.

— Ишәоурым ҳәа акум, аха... акуты иалшо акутаң
хәа, — лыңымшы пақуа өхалыршалеит Антица.

«Атцыбра зәймбүу ипъинта итиаауеит ҳәа, дхадыз-
цилазеи, цьбеит», — Адица дцәытсақунд-қундуа акөүөра
днықәалт...

Аилашәшәра иаңын. Цица Гуларба аусурахыынтәи
афныңа дцион. Цыара ашәаҳәабжы гон, цыара — аңытб-
жы. Цица убриақара ахуцра дтанагалан даман, амфа-
хуаста ианыршәланы дахьнеиуаз, чыт бжыы лаҳазо-
мызт.

Апъхәизба лымфа лыркъяөйрүү, дара ахынхоз ашқа
ихъатәниуаз амфаҳуаста днанылт. Ааигуаза азэы ицәа-
ра днадыпшылт. Лгүлеанжамкуа ауп уи шықалаз. Лапъ-
хъя иааниуаз есааира дааскыон. Җхъяңа дцар — дзымцо,
шытакъя — дзеитамтца, амфаҳуаста даан-
халт. Сшыапы Җхъяңа инеихызгап, ма шытакъя инеи-
тазгап ҳәа лызбит, аха илхымхүцит. Уажәраанза ихуа-
шыны илбоз ацәаара илзааигуахаңыңхъаза еилгон. Еи-
лылкааит лыбла дшамжъоз: лапъхъя иааниуаз Арноу
иакун.

Абжъааңы акузар, Цица уи еиңш атыңаңы Арноуи
ларен реикүшәара иаҳагы лгу иахуон, аха ицуазеи ас-
пхъакыртак аңы арт еикумшәеижътеи, рхала цыара инеид-
гылан именцәажәеижътеи! Дгурбъар, дзыргурбъашаз

егылбомызт, иамур, ас иаалыръяны реиъылара да-
хъазықаткамыз иаңагы дацәшәйт. Арноу иаңхъа-иаңа-
гылаз Цица шлакуз идырт, аха иныкуашәа иагмырхаза-
куа дышиашаз дааниуан. Абар зынза дылзааигуахеит.
Цица амфахуаста дымфаҳыцын, зымға даагылт.

— Цица боума? Хулбзия! — ихәеит Арноу, ибжы
тандаза.

— Бзия убаат! — лыпсы ааизганы, иаалығелыр-
шәеит Цица.

— Арахъ бабаои? — Арноу уаҳа иихәоз иәамшәеит.

— Ағнықа сцагушьонт...

Арноу даалак-факит, нас ашырхәа амфахуастала
иңиенеихеит. Цица убыскан, алмөланык дахъаауз агуала-
куа илымаз зегызы еизаны ихытызшәа, дааницрашәеит.

— Арноу! — иаалыръяны инаиштығылтит Цица.
Иара дышщац дцион. — Арноу! — лхәеит, лыбжы итегъ
иаарыбұбуаны.

— Изакүзеи?

— Уаангыл минүтк.

— Иқалазеи? — дахъаҳәит уи. Цица иара ишқа
ләйналхеит. Арноу даатғылт. «Уажәы ажәа ғылқакуа,
агуръшаагақуа рхәара далагашт, ажәйтә-ағатә, зегызы
лгуалалыршәашт» ааигуахут иара. Уи имаз ашәаракуа,
лбон Цица игу дтаңшузшәа.

— Умшәан, сара сызларыщаша ажәакуа схәап
хәа зынза сгу итәзам... Уи уара уламыс иамазаит. Са
сызларыщаша уи ауп, уара уеиңш сцәнныра аյша
исзамтейт, аха уи иазааузеи?.. Уиакум иуасхәарц иста-
хыу. Зтаара затәық ауп исымоу уара уәы. Иуталазеи?
Астана уара дуңғушуеит, Иасонгы — убас. Ихуартам!
Удацқуа утсаңумтәан... Сара гук-пұсыл ала иуасхәоит,
Арноу.

— Уи башоуп. Исзейлкааум бара бызлацәажәо?
Иқастазеи? Иахъагы уахагы сымтәазакуа аус ахызы-
уа аума ицәгъоу?

— Аусушъакуа еиңшым, Арноу. Азә имала абаа
изыхжәом. Машынала маңара ҳқыта акуакъкуа зегызы
макъаназы уағы избо иқам. Арноу, сара иуасхәо угу
ишалакъакъо здыруеит, аха уара иуәакъакъо уртқуа
бзантцы уәаेы иуархәараны иқазам, шьоукы-шьоукы,
инцәйтгагыла-аацәйтгагыланы, уара ианумаҳауа еибар-

хут-хутуеит акумзар... Сара ушсызыңыаз атэс ҳақуиц/ Уи зны еилукаап. Сухынхалапхәагы сгу итазам^{АМДБЗД}^{БЛЮПИРДО}

Цица лажәакуа Арноу уамашәа ибент. «Лгү итәцә-
кью аартны илъизхәом ақнитә, даеа мәқакала лаша лурц
лтахыуп, — дазхуцуан уи. — Ашыңца иқанамтәо еғы-
кам, сара сыхъз-сыпъша, излазбо ала, Цицагы дамәх-
накызаап. Санкуңышыз, газа быйшәакуак ласхәеит, шәкү
бұбыңызкүак лзызфит ҳәа, уатәсі бсымгар қалом ҳәа
дсыргуңма? Санынаңш-ааңш, аңстазаара саналаңш,
аңышәа ансоу, ускантәи агаңара исыхызыз уажәгызы
сүкуныңуап ҳәа лгү иаанагома? Ашшыхәа лус дағыза-
ати», — игу ҷон Арноу.

— Цица ибхәакуо змааноу сзымдыруа сыйкам... Бгу
ртынч... Сара стәсі — сара избап, амала бұын бشاқуиту
усыны ибдүруазааит, лымкаала барен сарен хаз ҹыда
аңақ ҳзеилам, ҳхы ҳзеижъарызеи? Бымфа аабзиаха-
аит, — ихәан, ашацахәа иөынеихеит.

«Уара аламысада» — аңсық ауп иаалыгхаз Цица лгү
иаанагаз ажәакуа неишшәлхәарц. Лгухы һәжә о лым-
фа днықулент.

Цица ағны даннеи, леааңсахны аматүртханы днал-
баан, крылфейт.

— Аклуб ахь бцарауазеи, уа бөзыцәа аңар зегъы
еизоит, ичкоит, ихумареит, барғын бнарылалар бгубха-
бұмырштри? — гұхъаакуак шымаз аалныңшит лан-
гыы.

— Уахъ сцартә сыйкам, сан... Скарахеит, — инахыл-
гейт Цица, нас дәғагылан, акуасқаҳын дхалт. Ағымца ла-
шара алыркын, астол икүз ашәкү аартны аңхъара дала-
гейт, схұщракуа маңк исханарштың ҳәа, аха иамуит.
Анбанқуа лтәеилахуон, дзыпъхъоз акғы лызгункыло-
мызт. Иамузшәа анылба, настха инықултцеит.

Акы лгү лзакук'умызт, лыгутыхақуа залхәашазғы
уағ длынамызт. Лгурғакуа аахтны азәи илалхәазшәа
дықазар, маңк лыпъсы лнаргон, аха иабақо... Атзы да-
гудақуа дрыбжъаеит. Уажәы-уажәы лылаңш иташәоз
апатретқуа ракун. Руак аакылхын дахуаңшуа дна-
тәеит.

Уи ақытанхамға аңхъагылағцәа еиңтихызыз патрет-
ын. Абар, дәаңхә-әаччо, лара дахълыдғылоу Арноу. Уи
Цица ларма нап иеаларпәсны икүуп, иблакуа ҳалалза,
ихау еилархәны; лара лакузар, аңхъызба трыхутәа

хүч... Шақа ицқази, шақа ибзиази усқантәи Арноуи лареи реифызыра. Апатрет зәз асаркъя лчабра нағшыуа илрыцкьеит, Арноуи лареи ирыбжъаҳаз амш хуашькуа уи иаңырылхәозшәа лгу иабо, нас еипхышышшаауа атып ағы инкналхайт.

Дытрак аштыахь мчыла лыблакуа нақуганы, дыпшашауа лчамадан дынғалт. Уа итатәахны илымаз анапфыра-куа аатыганы астол инықултцеит. Урт Арноу исалам шәкүкуа ракун. Шақа гүцкъала ифызыз ирнылх'уз ажәакуа!

«Мап, мап, Арноу дыңғаңызам, сөйи аархәни сизгылар. усқан ағызыра иаша сыйнықумгейт, — лгу аахъапссент Цица. — Арноу дысзырзуам. Сгу дсызтком, — даанаңышы-ааңышын дәғалыт. Шхам бзык итазаргы здыруада? — Деилкаамзар — дрыщами? Зынза дысцәззарцу? Мап, анасып азы акуптара атахыуп», — ауада дындастын, абаңда дынкугылт Цица, атх лашьцара далапшы...

Аңша зәасуаз аңәашы еипш, аблакуа таауа, зны инхутыччо, ашта ипшірдіруа нахан зыркуик. Цица уи дахуаңшыа дғылан нахьцоз лылаңш ааңрымтца. Ус аанды инхыпраан, ахшырахь идышшәыз аңырбың еипш, интакукуа ицент.

Аңхәизба лапшашәаратас атых лашьцара иаалыл-каит гуалашәарап.

Өнек зны, акытанхамфа аңхъагылағцәа реизара Гудоу ианықаз акун. Акультуратә оны еитцапапа итәйн. Асценәөи игылаз астол иаини инадтәалт араион анапхәғағцәа. Аизара иалагеит. Цица лөзізтәа дрыдтәланы, лгу тыпраауа, дхәйтцәы-хәйтцәуа Арноу нахь дыпшуан. Арноу иблакуа пәшааяа ишнеиуаз Цица лыблакуа иаар-өхәйт, аха урт иаразнак реаарықуганы аеаңьара аңшра иалагеит. Аңхәизба иаалцәымбхеит, лгу аңша хьшәашәа иңаст. Иара Арноу лара лахь уаха днампышо, иәапшылара хаарап атазамкуа деңкүтәйтәы дтәен.

«Издыруада сизгуамтазар асқағык ауаа ахьеила-тәоу» — гуфарас иштылх Цица. Өаңхъа лгу ааңса-ны иара дахътәаз ашқа днаңшит. Арноу ихаे-сахъа азы-бжарап илбауаз анақу лашьцара ахызысон.

«Раңхъаза абри бзия данызбоз слашәизма, мшәан? — Арноу иаргы дахътәаз игу дтахууцан. — Лыпшра ду ықам, лсахъа ду зхәаз иенипш, қытә збаб кә-

хак... аңстазааражә шъеңекаау... нахъа иңырцыруа уола хызк'уа, узеилахая, уатәзы ағаза-цә ахыукаауа уола
әлә-шүпшүс гоит».

Аизара ианалга, абаңча атыңыртаңы Цица лғызыцә дрылагылан дыннеиуаз, Арноу араион анапхгағцә дрыщны даарывалт. Уаңа арсаулаа даарызхъампъзакуа, имашына дыннатәаны ағныңа ддәықулеит. Арсаултәи аизараңы иңаз зегзы аидара мәнгага амашына иакутәаны Арноу инаиштылт.

Илашыцахъан. Цица амашына дахъардысуаз лғызыцә дынрыдхала-аарыдхало дахъакүгүлаз лылаңш иааташәен Арноу имашына архуаракуа рөң азыркуикуа реиңш илацәкүуа ишнеиуаз. Ыытрак аштыхъ амашына зында илымбазо атыхъ лашыцара иналашәкуа ицеит.

«Ааи, усқангы дынтыба — дцеит, — еиталгуалашәеит аңхәйзба. — Дабаццак'уаз? Азәы дизпъшызар акухарын, игу уахъ ихан дагауан, губбан итатәума? Аха сара ишпъазури, сара?» — лығнапык рыла лхы неимлагуа ағныңа лөйнәлхеит Цица.

4

Арсаул ақыта нахъазеңпъышыз, агуатцәкъя, ақытсовети аколихара аправлениеи рхыбракуа, еиңаңшшуа иғылан.

Аколихара «Къараз» аправление ахыбра бъазбъазуа @-етажк аман. Актәи аетаж аколихара абухгалтериаң аус зуаз иртәйн, хыхтәи аетаж ақны иңак аколихара ахантәафы ауаа ахыдикылоз ауада, Адгуа дахътәаз, уи уахъыныңиңшәоз, еитцәаны уархалла иңалаңан иңак Арноу икабинет. Диван дук уа иғнагылан. Арноу дызхаттәаз астол даара идун, иара дахъадтәалаз агуда амзәе аңшра атаны итсаан. Атзамцкуа рөң Ригантәи иаагаз ашықаңкуа шәкүла итәны иғылан. Икабинет аръярахъшәа даңа шәйк ағсан, уи анаауртлакь — аға уадак ахъ унанагон. Уи — аңсшьартта уада ҳәа иаштын. Арноу икабинет иаван даңа уадак, уаңа дтәан апарторганизация амазаныңуга Гера Губаз. Аправление ағны ауадакуа иаарыткамхо иңак асоф ду иамаз.

Адгуа «аңшәма» икабинет ҹыдала лылаңш ахын, иаабжъамыршәзакуа аилыргаф иллырђессон, иңыр-цир-уа иллырќатсон, нас ддәықутданы ашет өңицкуа лаалыр-

гон. Урт, лара Адгуа лнапала иааилыхны ирбаба-^{баба-шын} рбаба-шэа аваза интаргыланы, Арноу истол иныкулыргы^{бабадан} ауан.

Арноу данықамыз, Адгуа уи икабинет дығнатән^{бабадан} арадио дазызырфуан. Адиван дахыкутәаз, аффахәа лгур мөндиц, дыкутсон. Ллымха кыдданы ател ажбы дазызырфуан, араионахынтыи ател иасны зыздаара қартцоз атаккуа рылтон. Арноу данықамыз иеакуршәаны, Гачгы лассы-лассы Адгуа лышқа дааилон.

Аколихара «Қыраз» аправление ағны адғыл маңымкуа иатқақын. Ашта ңекқакуакуараза, аҳаскын қашекашөн. Амра анкапхоз атқлакуа ашәшьыра кадыршәуан. Цьара-цьара апъсатлакуа адғыл аартаргъежъяаны иахърыңакыз астол гъежъкуа рыбжъаргыланы, иаарыкуршаны атәартқакуа қатсан. Ашта зегзы атрифолиат ҳәа изыштыу атиаа ала (зыңсы туу аандала) ихкаан, араху ракум, апъсаат экылъыруамызт уи аилачыра.

Ари ағны өңүң қартцеижътеи абар шыңа хубақа шыкуса тцуан.

Аколихара аправление ағны ағаңжы, амфа нымғахыт, игылан ақытсовет иатэйз ағны. Уи — жәйтәғынин, хұјақа уада аман, аха илақуны игылан, ашықакуа уағы импесахрада ңсыхуа рымамкуа иуашәшәрахъян, адашьма ана-ара ғула иқуршә-тәршәйн, ақауар иакузгыы абженхарак баахъян. Ақуа ахъылсуаз атыпқуа рөң ақауар өңүң ахъакүртказ, иқуаш-қуашза иалпүшүан.

Аудақкуа, Арноу икабинет еиңш, ғынматәа лыпъшахла ирхиамызт. Ақытсовет ахантәағы икабинет иахықаз иқубцаза ицкъаны еилырган.

Аколихара аправление ағни ақытсовет ағни аайдыланы үанрыхуаңшлакь, угу иаанагарын, абыржәымзар абыржәы аколихара ғны неитәңданы, ақытсовет ғны инацәхасны, инеизнарқуәып ҳәа. Ақытсовет ғны абба неитнахыр амуазшәа акун аеырбабан ишгылаз уи ағны.

Ақытсовет ахантәағы Иасон Ампәр ақырынта дала-цәажәахъян ақытсовет азы ағн өңүң аргылара азтаара. Уи иңизхәоз ауаа маңымкуа иқалеит, аха анағзарахъ ианиас, зшапы ағазыршәуазгы ңәиртцит. Урт ағ-ғнык рнағсшәа, настхә аеалкаан игылан клуб хұчык. Қышәқа метр уанына скъалакь игылан — ақыта маңазия.

Иасон ахутатәи ауастаңәа драцәажәан, ақытсовет ғын өңүң азы аматәахукуа рирхиара иалагахъян. Арсаул — қыңа дун. Зны ари ақытаңы х-колихарак ықан,

аштахъ ажэлар алацэажэаны, урт зегы **еидырцент**.
Акыта — қытак хэа ирхьязан, уажэы иара **акытасы**,
иказ колнхарак акун.

Арноу Наурба, зны-зынла ақыта Арсаул хэа баша иаштыуп акумзар, ара икоу аколихара «Къараз» ауп хэа игу иаанагон. «Амал зегыы аколихара анапы иа-
кыуп. Ауал, абаң, ашэахтэ зхээз еиңш — зегыы злыт-
уа аколихара ауп; адгылкуа зегыы аколихара иатэуп;
акуатца, абаңча, абна, азы — ажэакала зегыы ҳара ҳна-
пакны икоуп. Җаса ақытасы х-колнхарак аныкэз, ақыт-
совет ҆ыт-чыткуак җанатсон, аха уажэы? Уажэы изеү-
зен? Уалк зымшэо ҆ьара азэ джалар, инении иашыапк'-
уеит, ианамузалакъ иаании сара исархэоит. Колнхарак
ада ахыкэм ақытасы иабатахыу, мшээн, абри ақыт-
совет?» — дазхуцуан Арноу, игутакы аргама иаацэырга-
тэйканы изхэомызт акумзар. Җабыргны, Арноу иара игу
ишаанагатцэйз дныкуюн. Рқытасы ақытсовет икоу ика-
му зынзагы агухъаа икымызт, ихгыы инархъумызт,
игугыы.

Арноу аколихара хантэафыс далырхижьтэн машэир-
шакугыы ақытсовет ашта дтамлацыт. Алхракуа раан,
акытсовет депутатс далырх'уан, аха иара ихы иатэашьа-
ны мышкгыы еизарак аёы дрыламтэеит. Ақытсовет аёы
аус зуаз уи даара ргу инарханы икан, аха ацтэы алыш-
хыр ртыхымызт, иалышыргыы акгыы рымшар хэа на-
цэшэон.

Зны ақытсовет аёы ирызбейт аколихараы арахуаа-
зара аус шышыакугылоу иалацэажээрц Иасон, Арноу
иёы дненин, ақытсовет избиз иеихэеит. Иасон иихээз Ар-
ноу дазызырфызшэа җайцент аформазы, аштахъ икышэ
иникутданы өаантит:

— Уи башоуп! Уаҳа ус шэымазами, ағыза Иасон?

— Араху раазара усми? Уажэаху ҳазызырфырц ҳаз-
бейт, аөхэара азъаҳтэап, аизара җаҳтап, — ихэеит Иа-
сон, даәампәакуа.

— Ианышэтахыу икаштэца, егырт шэызтцааракуа
силшэирга, са стэы уи ақара иуадафым, — ихэеит Ар-
ноу дыхшэашэаза.

Ақытсовет аилатэара аныкэз аены Иасон өафхъа Ар-
ноу адирра иитеит.

— Сара шэара шэаха сымам, ишишэтахыу имфады-

жәга, амға сымоуп. — Иасон бзиала ҳәагыы иамхәаза
куа, дындәйлшышы дцеит.

Арноу Азхыда дахынеиз, Езыгугы наргы нөйжәлан, абиуро акуттара иштәнахыз шынаигзаз ибарц, ачаиртакуа рахъ ицент. Акыр әамта аколихара ачаиртакуа гуато инықуон. Атыхутәан ишнеиуаз, аколихара «Къараз» нахъадыз игугутажыны иқаз чаиртак инадгылт.

— Ари закузеи, Езыгу? — дцааит Арноу.

— Ари макъаназы ҳазахымзац, иаарласны атың иқуаҳтоит, — нағеикит Езыгу. Арноу иөхүршәааны абыра далагеит, ари сара сааны избарым ҳәа шәгубны ауп изышәымрыщқаз ҳәа. Езыгу, Арноуи нареи ажәа еимаркыр итахымхеит, аха пъсихуа анамоуда ғааитит:

— Мшәан, абри сара акы сыйхар уеағушааует, уара угхак ҳәа акғы убазомеи, ари змааноузеи?

— Уи башоуп! Изаку гхоузен зызбаху умоу?

— Изаку гхоузен умбои, уаала, иусырбап шәара шәколихара Ахута аҳаблағы ачай атырас иаганы нахыкоугы.

Арноу даантданарбууеит. Дікуашша, амсыр қыаад еиңш дәлалеит, нас: — убз аатоукыр наха еиъхап сгуахууеит Езыгу, — ихәан даамақарт. Иеы иқамчы нахијан, имашына ахъгылаз ашқа днеихеит.

Уи аены Арноу адунеи дамк'уа дгуааны дықан. Игуа-ара дыршақь-шашь, дмыртәакуа Ахутақа дагеит... Уи абригадағы акыр тцуан нара дымненижътеи. Имашына ахынзанеиуаз машынаала дцеит, нас ҹунцәакуак рнапы инаницан, аеы куадырны изаарган, ѿыла иөыфейхеит. Ус дышнеиуаз Астана дааиғаҳант.

— Бзиала уаабеит, Арноу! — аколихара ахантәағы абригадағы инеира дааигурбъаны ғааитит Астана.

— Бзиа убааит, аха сгу наанагомызт, Астана, аратәи ачаиртакуа ас анапы рыхууп ҳәа. Ишшоухы, Астана, ишшоухы! — аеңыхәа ақаттара далагеит наразнак.

— Ихалшо ахучы ала ҳаेуп, Арноу, амала аеңыхәаражы ицозар, сара еиха ахәатәи сымоуп, иззарғы стаҳзам, — атак қайтцеит Астана.

— Иарбан єыпъыхәоу уи? — дааилашәеит Арноу.

— Иарбан умбои, Арноу, ацхыраара ҳаутоит ҳәа сукугуб'уан, уара уи амщұрас, усъырхагахеит...

— Уи башоуп! Ишшәа, сара сұзырхагахану? Ус анакуха, сара аколихара сазырхагоуп акуу? — аапкра да-

лагеит Арноу. — Исоуҳәо закузен, упъхамшыазакуа, уа-
жәқуа ирыткарк'уа еилукаауама? — Арноу деңкуаша-
ны дынөйжәтсын, Астана днеңәғылт.

— Исхәаз уи ақара узаргуаазеи, Арноу, ииашаза-
ми? — ихәеит Астана.

— Иарбан, уара, ииашоу? — деңтатдаахт Арноу.

— Хабригада иалоу ачаиңыхцәа ырбжеихарағық
тақа илбааганы ачаирта бзиакуа ирылатсаны иумоуп,
хара ҳабригада зыңзак агухъаа үкзәм, ииашазами ари?
Хара ҳабригада иалоу апъаңсаңәа реиңш ауп ушрыхуаң-
шуа...

— Уи уара иуусым, сара иқасто здыруеит. Уара уғы-
за апекун сара дышыстахым удыруазар ухутоуп, макъа-
назы схи-сыхшығи еизхартә икоуп! Аколихара сшаңыр-
хагоу усырбап сара! — Арноу иеси аңура нақуршәны,
исышькыл иарма шыапы нқыларшәны, дақутәарқ днең-
хеит...

Астана Ахутантәи ағны данааи, гуалак шимаз лдышт
иан Иалса. Чатаңшык илакытда итшәомызыт.

— Улахъ зеиқузеи, Астана? — диазтдаант иан.

— Машк сааңсашәа сыйкоуп, — амџ ихәеит Астана.
Уи иажәакуа иан ишхалымтаз иаргыы игуенгеит.

— Исцәумжан, нан, угу иалоу, — дѣятәңи-бѣятәңи-
дидхалт Иалса. — Изаку мазоузен исцәузо, ублакуа
ирхызбаауеите. Исоуҳәар, сара сыхшығажәгъы налас-
тап.

— Ех, Арноу, Арноу! — ихәеит даакуңсычхашәа Ас-
тана.

Иалса иаалцәымбхеит. «Ирзеймакхазен? Издыруада
пѣхәыс усзар ирыбжылаз? Ишпәбзиоу ауағы ииниам-
тоу пѣхәыс даанигар», — ускан азы уаҳа аға мзызык лзымы-
тъшаант лара. Иалса лыңкун иҳабла далганы Ахутақа
усура дахъдәыкүртаз лгугаңхомызыт, аха нахылхәаах'уа-
зыз, ус атахызар акухап лгугаууан.

Астана ауха инықуршәны, ақытсовет ахъ дцеит. Иа-
сон иѣнитә азин аалихын, Астана араинагзком ахъ ател-
даст, аха ахантәағы итыңағ дықамызыт, нас ағнықа даст.
Астана уи диаңәажәаны аҳәара қайтцеит уатәы дидики-
ларц.

Иасон.

— Сыла ааңшны Арноу иуам. Ахантәафы ильмұха ақынза инасынгзар ада қызында сымам, — атак қайтсент Астана. — Ҳағны иғеноу ақъамсар адәахы идеялызыгар әстахымызды, аха ақъамсар еизар афғы-цәгъя ахылтцеит, уаҳа қызында амамшәа збонт. Акыр исычханит, акыр сеисшәахьеит ҳара ҳағыныңқа ҳаймаккуа ртып иқуларц. Аха, Арноу даазкулаз, аңсыз енғыш, думпыңтәрааны дтоит, ихы узқ'ум, ишьапы узқ'ум... Цәгъяк ҳабжылар әстахытәкъамызды, аха иуам, ишпәзүри... Ҳара уи ҳамгарғы ҳнапкуа еикутта ҳзахуапшым. Зны шәабақаз ҳәа ҳархәарғы ииашахоит.

Адырфаені Иасони Астанеи Гудоуқа ицент. Араинагзком ахантәафы Самсон Лолуа иаҳа дырдыруан ақнитә, ҳгуалакуа уи иқны ҳнеини еңтаххәап, иаҳа ҳайликааует ҳәа рызбит. Самсони Арноуи реизықазаашыккуа ртәи шыахула ирдыруан, аха раңхызда уи иөы инеини рхы еңтархәар ахутаны ирыңхъязеит.

Араионтә нагзара комитет ахантәафы телла ацәажәара дағын. Уи Ақуантәи адырра иртент ахәаанырызәтәи делегациак аараны ишықаз ала. Атыхутәан ахантәафы телла иацәажәоз атак ицент, — адегация Арноу Наурба иколихара (Арноу Наурба иколихара ҳәа акун ахантәафы «Къараз» дашшытаз) иаҳьеиңү иабадәйқуаҳтди ҳәа. Ахантәафы ател анықуитца, урт ззаиз аусацәыргаха рымтакуа дәаит:

— Арноу дабақоу иаҳья?

— Арноу дахыықоу иалаадырауазеи? Иҳазхәода?.. Аколихара ақны дықазар акухап, — азтаара ироуз рхы инархуаны, гуалакуак шрымаз ахантәафы идирдышыраң нақуркит урт. Ахантәафы урт ирхәаз имақазазшәа, ател аакухны Арсаулқа дасит. Арноу даниастаа, дахыықоу ҳаздыруам ҳәа атак иртент. Иаразнак атәтәа даын, амазанықугағ длыңхъаны Арноу дахыықоу телла еилылкаарц лыдитсент.

— Арноу дрыңшаар, ыйдала иасхәап, аха шәарғы ижәдьруаз, — инықурғырны даацәажәеит Самсон, урт рышқа ихы нарханы. — Ақуантәи телла адырра сыртсент, делегациак аараны икоуп, даара пату зкуу делегациоуп, ишрыкунаго инықугатәуп, шәарғы шәгу итаз, амарця... Дабацеи, мшәан, Арноу?

— Ибзиами, аделегация аауазар... Аха ак сөзилкәа-
ум, Самсон, — иааизымчакуа дналагеит Иасон
Мшәан, абри Гудоу араион ағы иаауа аделегациакуа
гы хколихарахъ инашәыштыеит, урт ргу иаанагар
алымшои араион ағы аколихара «Къараз» затәйк аума
иқоу ҳәа. Колихарак ала район дук ахъз атгара ауа-
ма? Дара аделегациакуа рхатарнакцәа, зны машәыш-
шаку цъара иаайднагаларгы, ҳахънаргоз колихара за-
тәйк акузаап, араион ағы уағы дахънаргаша тып-
рымазами ҳәа гуфарасгы иштырымх'уеи. Ус иқоу да-
еа колихаракуак ықазаргы низхома?

Араионтә нагзара комитет ахантәағы, Иасон иажәа-
куа ахуац еиңш игу иахысуа иалагеит, деибадыркит,
дқаңшыхутцәараза, илақуа тытцы ицо дқартцеит. Иасон
игу итакуоу зегы нагзаны иңәанза сааизыңшып ҳәа
избит азныказ, аха иеизнымкылт, ашырхәа дәғагылт,
итачкүмкүа ратцәаны астол иныкуиқын, Иасон дахътәаз
ашқа дынхынаан днеиәапьшит, дшенибгуу дылбаандарц
итахызшәа.

— Уара ахшың хуртдарц азы аума узааз, ағыза? —
иаразнак иңәажәашь ааиңсаҳт ахантәағы. — Ҳара
иқаңдо зегы, уара уеиңш иқоу храстцааны иқаңамттар
ада пысихуа ҳамамкүа ҳақам... Ҳара араион анапхара
азааует, уара уеиңш, атыпъантәи аусуцәа ҳәа изыш-
туу, ҳәарак акумкүа инарыгзалароуп ҳара ҳнапынцакуа.
Еилукаау, ағыза?

— Анапынца иаша наңагзом ҳәа акум, аха ҳаргы
иаҳхагылоуп ахы, ҳгу иаанаго ахәара азин ҳамоуп ҳәа
сыккоуп, — ичхара изнымкылакуа өааитит Иасон Амъар.

— Иарбан хшың чыдоу уара иухагылоу ахы итоу?
Арноу иколихараң аделегациакуа нашемыштын ҳәа
иухәо аума уара ажәа қүшс иупъхъазо? — изаракуа кны,
Иасон иаҳ дыпъшуа даагылт араинагзком ахантәағы.

— Изыхутоу аделегация аколихара «Къараз» ашқа-
ты иненааит, аха уаҳ адагы иахынашәыштышта коли-
харакуак ықазароуп, уртгырынхара аштыхра шәзым-
хуцыр, колихаракуак рыла нақ-нақ ҳагракуа зегы ҳа-
таҳк'уеит ҳәа шәалагар — иамур қалап, игу иаана-
гоз аахтын ихәеит Астана, урт рцәажәара иеналагало.

— Мап, сара излазбо ала, шәара ахшың ҳшәйтца-
тәжъярц шәйзбейт, — араинагзком ахантәағы дгуааны,
астол инапы ныкуиқшан, днадтын, апъенцыр днад-

гылт. — Уара, ағыза Иасон, иуасхәо уаҳауо? — дааку тәзиан даагылт илақуа ыңғаштынан, иеърмаштынан, игуаза ракуа зегы еизыркукуауа. — Уара қыта дук үнапшылар иануп, убра иухутоу қатца. Ҳара, араион анапхгағцәа ҳазөү аус ақынза сшыапы қыдсыргылоит ҳәа уалагар, укаҳар қалап, аха ишдыру еиңш, акаҳаракуа зегы еиңшым. Укаҳашт ибууаны. Ибууазаны! Еилукаау?

— Уара усацәхарц азы акузам сара сыззааз, — игу иалырсны, аха имырбубуакуа өааит Иасон Амъар. — Уажәштә ҳаззааз аус ацәыргара иаңсоу, иаңсамугы сыйзыруам, — даалак-факит уи.

— Уззааз... Уззаазхымкуа... Сузызыроуент, үхәа нас уззааз, хышың зтоу акы акузар? — Самсон итып ағы днеини днатәеит.

— Ихәа! Ихәа! Сузызыроуент! — инакуирццакит дырфегых Самсон.

Иасон араионтә нагзара комитет ахь данаауаз игуалақуа зегы аазырпәшшаш ажәакуа иихәаша ӡбаны иман. Акы иахмыркъакуа ииаша аасырпәшширтә сәәжәароуп ҳәа игу итан. Аха амалахазгы дақугүб'умызт уи дыззааз аускуа рхәара дахъзаанза, ахантәафи иареи ас аимак рыбжъялап ҳәа. «Иқалалакгы қалааит, санаах, исхәеитхәагы егъшалымтца здыруент уажәштә, аха сгу сырдап», — игуахун, дналагеит:

— Ишысхәара сыйзыруам, — инапкуа рұкуча, азлағара азы анацәмачхалакь, алу аарла иғыжыуа акакала арыцқуа шағапсо еиңш, еергъхәа жәакуак ааиөышшәеит Иасон, — акытсовет ағы, хусуракуа рөй гхакуак ҳамоуп, ацхыраара ҳтахууп, — иаагункыланы уахазгыларц азы ахәара қастцарц ауп сыйзааз, — маң-маң иеалангалон Иасон. — Сара исыгкуо хымъада ираңоуп, аха гха змам дауқахыу, амала ацхыраара сыйташа, сатәамбашәа иансызынықуалакь, саргы изуа-исхәо сакумшәо, сбалыбато саакухоит. Исылшо ахуы азы схы сенгзар стахым, ҳара ҳағнұтцқа ацтәы тұсырыц зынзаск саштәазам. Ағызцәа ргу сшатоит, аха сара уағы симшатәзо ианалага ауп, уара уқынзагы сзаа.

Иасон иаразнак, иаахтыцәкъаны Арноуи иареи русурағы аудағракуа ирыбжъяз аацәырганы изымхәеит. Диакуаратца-аакуаратцо дцион, избан акузар, идыруан Арноу изы цәгъак анихәа, Самсон ихы шихнах'уаз.

«Азға зәз иан дагеит ҳәа, ианбанзасымхәо, ианбан-

— Цыдала нугозар, сара стэы — уи егъаурым, **аха** ақытсовет зегзы атэамбара уафы иичхаша усым. Арноу Наурба ақытсовет депутатс далхууп, макъана еилатэарак аёы дымнениц умхэозар; хусура зында иеакугазаны дгылоуп. Араху раазара аус аколихараेы ишышьа��ылуу ҳалацэажэарц анаҳазба, Арноу ихы иатэашьаны дымнеит... Абас ауп дышхазныкую аускуа зегзы рёы. Ииашоума ари? — иаҳа дарыбууазшэа игу иабан, дтцаат Иасон.

— Ускуак сымоуп анухәа, уафы ихшыф ззиштыша зтцаара дук уалацэажэоз цысшын, — игу аахъацссашэа, хаара атазамкуа иқышәкуа ччаңыш шәахуа хуашык нарыкулент Самсон. — Урткуа зегзы башоуп. Шәара шәкытаңы уара икоуташагы рацоуп, Арноу — иканташагы. Еимашәк'уа закузеи, шәхатэ мал шәзымшар ҳәа ушәома? — зында имырхъаазеит араинагзком ахантәафы.

Самсон Лолуа ицэырганы ихәомызт акумзар, игу иаанагон аколихара ахантәафы Арноу Наурбеи ақытсовет ахантәафы Иасон Амъари рыбжъара ацәгъаҳәацәа, аиҷирчафцәа рыбжъоуп ҳәа. Ганкахъала Самсон игу иаанагон Арноу дызтахкуам ихы нархуаны, Иасон уи Арноу ихъз ҆иҷиырц, нас аколихара ахантәафы итىپ аанкылара нара даштоушәа. Уи еиңш агуфарақуа Самсон ишимаз изымтәахкуа өсаитит:

— Ашыцра ианакузаалакк ихуартам, — ахшыфтца-ра далагеит уи. — Ҳара ибзианы иаадыруеит, Арноу дшыцызго рацәафуп. Уара уи амфа укулап ҳәа сацәшэоны акум изысхәо, аха зеиңш җамло егыйкам, ухы ацәухъчароуп. Ҳара нахуалуп Арноу ихъз ахъчара. Еилуукаауо? — дагъаапъышәырчашәагы җайцеит Самсон Лолуа, игунхаракуа наихъя ицазшәа.

— Еилыскааует, еилыскаа... Ислеилымкааузар еиҳа еиђын, — агунаңзара шимаз изымзеит Иасон. — Усанакуха, Арноу ихъз ҳамтсаныхәалап, хускуа зегзы уи ихъз иазбозар. Арноу ихъз шаға ҳатнаго сыйздыруам, аха шьюуки-шьюуки рыла арлашщеит ҳәа сыйкоуп... — игу итаз инткааны иамхаҳәеит Иасон.

— Иазхоуп, иазхоуп, Иасон, аеыргуаара уафы бзиаракахъ дкылнагом... Итегъ ҳайбабахп, хнейлацэажәап.

Гхак ғалеит хәа ҳаизгушрым, — дааңташәеит аханы. — Шәца шәускүа рахь. Саргы иаарласны Арсау... қа снеираны сыйкоуп, уа гуаартыла ҳаицәажәап, әбзияза! — ихәан Самсон дәғагылт, урт әарац шрыхутаз дырдыруа.

Рұғыңғы хьшәашәа-хьшәашәаза индәйліт.

Самсон итәзи иарен реиңылашы злақаз ала, урт апартия араиком ашқа ищент хәа игу иаанагеит.

«Ааи, уахъ ищазар акухап, иара саргы исзашшырц, — игу дтахуцуа днатәеит Самсон. — Идыциала-зен Арноу? Арноу — зыхъз-зыпша зегзы ирдыруа, хра-ион зегзы аиатәа. Аха иахъиашакуогы ықазар? Гха змам дызустда? Уажәы урт зегзы ртытуа, ҳәэтиңбәйт-уа ҳәдықулома? Изатахызуеи? Иабахахуо? Ұхылпә ухы-хны иршәны ирылоуцар, изабалакъ инеигудцо иры-ман иқулойт. Даргы акы изааңшылоит, хымпәда... Уи моу, ииашазаргы ғалап... Аха Арноу иларқура, иәаң-ера сара сахыгы иқшоит. Мап, мап, дадраа, Арноу шәа-ра хумаргас дсызшәйтәм, акуты ашыга ашыапхың ип-нах'уан ҳәа, сара уажәштә уи амға сзыкулом. Шытә иаамтам!.. Уи ихъз ҳахъчароуп, ҳара ххы ҳахъчарц ҳта-хызар, мамзар иахъа Арноу иахъ иқшо алаба, уатәы ҳа-ра ххы иаахоит.»

Иасони Астанеи, араионтә анағзаратә комитет ағны индәйлітнү ишнеиуаз, акрыфартта инығналт. Җыдала иәақатаз ауадакуа руакы аәы инатәеит. Рываражытәи ауада ақнитә ацәажәабжъкуа гон. Азәы дғыланы иаужъ-заны аңсшәа картәо аныхәара даөын. Урт ирдирит Ар-ноу Наурбейи шыоки еидтәаланы ағы шыржәуаз.

— Сышәзызыроуеит, — лымпахышы ларма напы ихшыны, лыңымшы ғатқауа хацаланы, пәхәыск даағ-налт дара ахътәаз.

— Ишәымоузей фатәыс? — дтәаит Астана.

Афатәтағ-пәхәыс лқышә аартәишиәа, лыбжы ыреи-цакны, афатәкуа реиқупхъязара далағеит. Аха дара има-зену акы ҳзааг ҳәа илыхәеит.

— Җыдала ак ғәтсаны идшәырқатоз ұысшын ҳәа, имазеиу акузар ишәтахыу уажәытәкъя иаазгап, акоуп имазеини иҳамоу, ахарчо, — лгу намзә днагыжыны дцан, ипирпүл ұықаркхә иқаз ахарчо, абағкуа азы изаахәәало иааган раңхъа инықулыргылт.

— Уаҳа акыр шәтахуума? — дтсаант аңхәйс нағарм-
базакуа.

— Құатлықак аңсуа фы.

— Акыу, фбоу? — дтсаант илзеиілымкаазшәа.

— Акы, — игу иныңдахны дналыхуаңшит Астана.
Афатәтағ-пәннәис иаарласжаны, құатлықак ағы рестол ины-
кулыргылт.

Рывараңы аңәажәабжъ шгац иғон. Анықәаңакуа
нызкылоз зегзы қыдала иалкааны Арноу иеҳуапжызы-
куа рхәон, уи изеибъаршыон ақуәниара дукуа, итегезы
еибъыу ахъз-аңша иоурцы. Иара ибжы уарла-шәарла
акун ишраҳауз.

Иасони Астанеи ирфаз, иржәыз аху шәаны рәйнар-
хеит. Идәйкулеит Арсаулқа. Шыбыжыштықханы аусқәар-
таңы икан. Үақа раңақ рәйнмырхакуа, еиманы Ахута-
қа ицент.

Амқаҳауста ианыршәланы ишнеиуаз, ианааңса пән-
шарта тыңқ ағы инатәеит. Рөадахъқа иааниуаз Гач
урт аниба, ирхәо сзеилкаауазар ҳәа, иңсы заны, иемыр-
тысжо даатгылт. Арноу избаху ишалаңәажәоз ақара
иілымха ианынта, дыщакжаны ахшыра дынталт.

Ахута иахънеиз абригада ауракуа рбейт, ачайрта-
куагы еимырдеит.

Пәнш-пәса тұлак, рыхқуа уажәы-уажәы ината-аато,
иахъылаз рыңқа ибжъақатқаз ақуардә инықутәеит ға-
пхъярыңы айтартқырц. Иасон уахынта днаңшы-
аағшына ашхара иатсаңсаз ахабла блала еимидон. Аш-
ха пәша цкьеи, атқлара ирханартәаз ашәшшыреи урт раа-
псарен ашоуреи лассы ирыхнацент.

Цәажәарап ахы акыха разаанза, таҳмадак дыхсақу-
за, къаек, ихы цыр-цыруа исаны, ижакъа тәрьысаза,
асапын шәах алачны иқазшәа, ицламхәа казказкуа иры-
таччо, макуанк изкуа ихшыны, илабашъа ашъантца мә-
хуаста ашпхъкуа атсырддуа, дкуап-куаңуа даарывалт.

— Ари иааяа дызустда? — илаңш уахъ инаирхеит
Иасон.

— Антон Царгуш иами, дұзымдыржей?

— Абар ассир! Амра дарцыр-цырцәан дысзымдырит,
убома... Аңъашъаху...

— Үмфахыт, Антон! — өнитит Астана.

— Уарбану, дад, ари? — абжы ахъгаз ашқа даа-

жъапъшит атахмада, амаахыр қала бзия еиңш, иблей-
куатәа хүчкүа ргу реаннырытра иаартагыжын.

ЗАМЕЧАНИЯ
ОБРАЩЕНИЯ

— Астана соуп, Антон, сузымдырзе?

— Кох, Астана соуп ухәама, зында сажәзама сара
мыжда, — даакуғышыааны иәаихеит уи.

— Ари дарбан? — дтцаант қытқ данааскья, Иасон
дқылкааны дихуаңшуа.

— Иасон соуп, Антон.

— Уара бзия збаша, асас даҳтазаапе. Уа бзиала уа-
бейт! — даарыдгылт. Имакуан зымға иныштәйтент.

Апъсшәа сибырхәеит.

— Уабацои, Антон, умакуан уазқунтцаны? — дтцаант
Иасон.

— Цақа слыбааует, ачаиртахь, сыпъха лыфатә
згоит, баба, — ихәеит уи, имакуан ахыргылаз ихышә-
шәар хәа дацәшәозшәа, иблакуа нагудирпхалан дна-
тәеит.

— Аа, умға еиңаҳкьеит хәа сыйкоуп, — маңк ихы ав-
ба антент Иасон.

— Мамоу, иахъпюухәои.

— Есымша упъха лху угома? — дтцаант Иасон.

— Аиei, баба, ағны дацәыхараны аус анылуа ес-
кынгыы, еиҳаракгы ачаи өыхра данаңу...

— Иуадафу усуп уи, таҳмадак узы ухып-хыпъуа...

— Ишпазури, баба, уаха исылшозеи...

— Ак уасхәашан, Антон, уара анкъя зны фатәжатца-
ғыс Фудоу аус умуази?

— Аиei, баба, изымуази, — ихы-иөы аайхаччент
Антон уи изанаат хада, ақытсовет ахантәафы ихата
ихамыштыкуа иахъигуаларишәаз игу иахуаны. — Изым-
уази, баба, изымуази, — даалах-өыххеит зында. — Ус-
хан сыйкунан, баба, сара. Ех, шақағғы сыйкатцамта рә-
стахъязыз... Аеак сылшом акумзар, баба, Иасон, уара
умсит, афатә бзианы ақатцара иахъагы исхамыштыцкуа
издыреит.

Иасон ирбага нацәа, минутк өышәымтын ихәарц ита-
хызшәа, иқышә инадикылан, наңхъақа хара дыпъшуа
днатәеит. Антонгы Астанагы уи иихәарц иитахызуен
хәа рыгукүа хыт-хытуа ихуаңшуа, иаргы иаарласзаны
ихуцра даалтцит, уи өыц изцәыртцыз ак шакумыз мә-
шыах'уа.

— Убаашэйт Антон, — уи ада акгы имхәеит Иасон,
аха итегь шнарыштыңхәоз уағы идырратә ^{аңызмада}
нахъ даахъаңшит.

— Сзырфуеит, баба, — ибла хүчкуа тыпрауама
үхәартә, иеырхханы даатәеит Антон.

— Нас, абас есымша упъха лыфатә уара уатдаланы
иааугалар аума? Уара уеиңш шақағы. Уаҳа ყысихуа
амазами, Антон, абри аус?

— Икастцарызеи, баба, Иасон. Афатә аасымгар аус
зуа амла дак'уеит, аусура дақутцын ағныңа дцар —
ихароуп, насгы аус еицхоит, уаҳа ишпъазури?

— Антон, уи сара сыла иамбо ңүшшома? — аус ахы
цэыригарц иаакуиртәрааит Иасон. — Ус ишыкоу саргыы
избоит, аха ҳашығ неилатданы ак азаҳхүцүрц азы ауп
сызуастцаая. Ианбанза ас? Ажәлар аус жәула, ижәула
мацара ауп ираххәо, рыфатә-рыжәтә ҳазхуцзом, дасу
ишилшо ауп ишениңкаау. Ииашоума ари?

Антон ибла еиқуатцәа хүчкуа агуриյара шәахуакуа
аархылеит, иңымшыкуа реааизган илахъ ашқа реынеи-
тыхны имтцысзо инкыдчаблеит, ижакъя инапы нахъшы-
ны иааниуантәеит, Иасон иажәакуа игу аадырчыху-чыхут,
наргыы иааизымхатцәкъеит.

— Баба, Иасон, сара сгу итухәааует, иқалоча ас? —
ихшығ ахъааирпъышаз аамта маншәала аниба иеааир-
хатәеит Антон. — Аус зуа ианаамтоу акрифароуп ихаа-
ны, иңханы.. Сара, афатәкәтәфы ҳәа алаф схырхәауа-
зар қалап, аха сзанаат саңыңхашьом. Абригада ры-
фатә сзықамтсону?! Шәара иатахыу зегъы сзиңышә-
каар... Ицәгъоуп усума. Аа, ишпъоуххәои, баба, Астана?

— Ицәгъоуп акум, Антон, ҳабригадаөы азеиңш кры-
фартә еиңаңкаароуп, еиңаракгы ачай өыхщәа рзы. Хара
инхо ауаа раңаазоуп. Уи даара ҳаиңнакааует, ҳауаа-
жәларгы итабуп ҳәа ҳархәонт, — зыпъшра зтахым ус-
нагзатәны иаакуиргылт Астана.

— Нас, баба, Астана шәыззыңшыда? — инапкуа
ашыр-шырхәа еиңхъшуа даатәеит Антон.

— Мап, уажәштә ҳаңшзом, ажәлар усгы еигурьы-
ны иаңыллоит, иатахым ҳәа ихамазк'уа иара имфа дыкүз,
хара иаҳхароузей, — ибжыы нақурбұбуаны даацәажәеит
Иасон.

— Нас избуп? — шәгу итоузен, бабараа? — деңта-
тааит Антон ицамтазы.

- Избахоит, — еицәакны ирхәеит Астанеи Иасони.
— Абзиаразы, — дыңкутәниаит уи.
— Амфа бзия!

ЗАМЕСТЬЕ
ЗЛІСТВО

— Иаарласны быста бзиак амҳабыста иағатәниа, шәха рофала ирыңхны, жытсаа бзиак аихатәни иаҳатданы афы лаҳа-лаҳауа, сара исықатамтәни ишәфароуп, ба-бараа, — ихәеит Антон, даахъаҳәни, нас иаарцакны, дкуат-куаңуа амфаҳуаста инаниршәлеит.

— Ухуы-үөзы еигымхаит, Антон, — уи инаиштыаенит Иасон. Ағыңғы ахътәаз абырсаатк рөйтә азы қаакуакуараңа иаатталт...

5

Ашыбыжъ агуазы, акутаң адгыл иныкууттар иаңыратә амра шуан. Атлакуа рбыңқуа етәа-етәаза ишықаз, — иканзент, ихъашыш-хъашышны, амахукуа ирхынхалан. Ачай чыкъкуагы, аббыры рәаҳәуа, аканзара иалагахъан.

Амра анырзымчаза ачай өыхцәа ашәшьыракуа рахъ илан, гүп-гүпла итәаны рыпсы ршыон. Ашәшьыра ақнит-тәи ачаиртакуа уанырхыңшылалакъ, зыбз таңоу амџабз рхапъеи-пәниа ирхазшәа, атакар улаңш итәшәен. Зыпсы зильоз пытәк иқунианы ицәарц рәазыркит, аха ашоура цәгъя иалтуаз ахаяуа қуқыреи, зыбз тамгыло алаф зәоз ағар рыйжы иарцәомызт. Аръыск еирызла азыхъ хъшәашәа иманы даани, атәца итәаны идиржәуан.

Цица настхә игылаз ажа хұчы амтдан, леңпәхъакны, днеины днатәеит. Егырт гуфарас иқарымтартә еиңш, Адица ашьшылхәа, акы лтахызшәа, дықуба-қүшәо уи дақтәаз леңлзаангуатәни даагылт.

— Бтәа, нан, сара быпсшьара еилазгап ҳәа акузам сзаиз, — раңзак хъаа амтакуа дааңәажәеит Адица.

— Стәами, — лхәеит Цица дааңхашъаны.

Адица лкатқур лыварахъшәа инаргыланы, аҳаскын татара дынатәеит. Цица дышгылаң дғылан.

— Бтәа, нан, бтәа, уи акгы амазам, — Адица илым-укуа, Цица дналыдлыртәлеит.

— Ишпәшашуоруу, үбент, иахъа еиңш ааигуа ҭакар сымбаңт, — аус лыеналалгант Адица. — Ашоура барка-разар акухап, баргы, нан, — леңронааны аңхәйизба лхаху барғын лиапы налшыуа, лыргубзыңра леңназылкт.

Цица лгу пъшаауа, абыржэымзар-абыржэй лылаңырзкуа аеңғәа инхыыкууаны рөйнэрхап ухәартэ акултцент тәаз. Адица икалтоз, уи убри ақара даргубзыбүт, ләзажы иалахьшәашәарц егызгымыз ләзанырра ахы артысын, икуандашьшыраза иаалылжжит. Цица убри ақара дгукны дыккан, илтахын, лиапкуа Адица лыхуда инакуршаны, лызхара дгудылкыларц.

— Есқынгы гурфы хъантак была ихыушәа збоит, сара иңсыша, — даацәажәеит Адица. — Ус бымхуцлан, сымш, Цица... Бара агурфа анбымоу, сара исағсны ишымдо бдыруаз, сыгунахауп, бгу аартны стәрпшла, быгутыхакуа нагзаны издыруазар стахыуп, бымаңакуа сәэсбымтәахлан, нан...

Адица илылшоз ағылмыжът, Цица аңәажәара дала-сыргап ҳәа. Апхәзыба наңа-наңа лгу пъшаауан, аха ләң феихыхны егылзымхәеит, дтахухуа пъхыз харак далашәа акун дышықаз. Адица, апхәзыба ләкнытә ажәакгы анылмача, еиңагты лгу дрыщанашьеит, дтаршәны дызмаз аңәанырра итегеси пату акултцеит, гуаныла длыре-хуеит.

«Ирытталазен Арноуи Цицен, паңнатә аахыс бзина еи-бабонеи? — дентахуцуан Адица. — Рыуа изхароу дызуст-харыда агухьшәашәара ирыбжъалаз? Цица уи игу нзыр-хаша акы қалтап ҳәа сгу иаанагом, икаицарызиз, цьбеит, иаргы апхәзыба ас дзырхуща, агурфа лызташа?.. Абар сөапхъя, аңәашы еиңш, азытра даңуп, ишәты-какачуаз, ахшәә зхыыкуу иказ апхәзыба. Издыруада аеа гъангъашк дрыбжъалазар, ма азәи лыбз рылал-тоу?» Шаңа илтахыз Адица зегеси еилкааны илмазар, аха аиаша иаразнак уа илазхәодаз...

Адица ахуцракуа данрылахаза, Цица лшьамхы лхы ныкултцеит аңәара леазк'уа. Цица уамашәа лгу нахуеит Адица икалтаз. Ларгы лхы ларкүнү, ашьшыхәа лиапкуа Адица лхаху-шла иналшыуа днатәеит.

Ахулбыгеха, наңагты иңәитцаңыра мчны икалеит. Афада, ақыта афытцахь, ашьхакуа иаархытт апхакуа. Хыхынтын таңа инарыштыз апхарда еиқуатәа еиңш, ашьшыра ақыта ианаахаңа, атакар хучык иааикүнак'-у иалагеит. Ашьхарахынты пъшакгы, ахаяу иалаз аңуандара ырхьшәашәо, еиларғынтуа-еилархынхәуа, ахы

зыкушәаз амшә ахра аәалырфорны иантало еиңш, **абжызы**
ырцәгъаны аәаанахеит.

— Мап, дырғегых акуа амуазаап, ари аңша асшя злақоу ала, — рәдәйт амш атәз здыруаз абыргәза-қа-
заңа, ажәған еихашыпра иатапшуа.

Аилашәшәра иалагеит. Адица лаангуара Цица ачай
өыхра дахъаңыз дналыдгылт.

— Баала, нан, шыңа баала ағныңа, — налыкуәыл-
тит уи. Цица иәылхыз ачай нарытаны Адица дналых-
зеит.

Агуарабжьара ибжыланы ишнеиуаз, Адицараа рык-
ны иназаанза ңыңқ шыбжыз, машинынк алашара рыш-
кларчо иаарыштағылт. Инымфахытцит, амашына амфа
нағаны инарағрыжырц.

— Адица боума? — ибжы иргеит, амашына ихы
нтырхәхәаны ашофер.

— Ааи, са соуп, нан, Хута. Уабақаз арахь, умацара
уюма? Ариоу дабақоу?

— Арноу ара дықами, — ашофер даахәын, иштәхъ-
ка днаңшит. Иара убасқан амашына даатытцит Арноу.

— Сан боума ара игылоу? — еергъхәа дааңәажәеит
уи.

— Ааи, нан, Цица аңсшәа лоумхәазон?

Ө-пүтк атса хъанта ахынхалазшәа, Арноу еергъхәа
инапы дәханы. Цица лышқа инаирхеит. Цицагы инапы
ааймылхит. Уи ихы дайааниы, ңыңшәа хәа еғизим-
хәеит, днапырқұч-шъапырқұчуа, хаарак итәзамкуа ды-
лан, иихәо-ниуа дакумшәо.

Арноу ихы итәшәеит аәа хүцрак. «Илыцрылх'узәи
абри сан, ирзиңшүзеи, ирзеилузеи ухәарауазеи?.. Мап,
мап, — игу дтаңәажәөн уи, — урт ирзеилу еғыңам, аха
сан ашыңхызыңкуа лалхәозар акухап... Аиен, аиен», —
агура итәңкейеит уажәыштыа.

— Машынала ҳцап, — ихәеит уи, уада иихәаша
егъаниәамшәа.

— Иамоузеи, нан, машынала ҳцаргы? — иихәаз
леамалырбзиеит Адица. — Цица, нан, бааи, ҳара аусу-
цәагы машынынк ҳанталап, — дагъаахыхумаршәагы
қалтцеит. Амашына инталеит.

Адицараа ахынхоз ианнеи, Цица бзиалахәа аалахәа-
ны, лара даатытцит.

— Нан, бара машынала ағында биргап, сара ус-
гы сайт.

Адица илызбейт амашынағы Арноу Цицей СЫЗЫН-
хар, издыруада ҳәатәйк рымазаргы ирзыманшәлахап
хәа. Аха Арноу иан амашына даныңтың, иаргы дын-
тыңти. Хута адца интейт, Цица лыфында дигарц. Аль
хәызыба ахъшәтхәа амашына дынтыңдан бзиала ҳәа ра-
хәарагы лылмаш, лхы лықуршәны, ирцакны шыапыла
ағында дәйекулейт.

Адица уи даараذا даргуаит. Азнык азы Цица дыз-
ладәйқулаң амфала длышишталаны лөйнәлхеит илызбет-
уа, аха Цица уаҳа даахьампәшзакуан, дышзахуоз дцион,
ағында сыйназандаз ҳәа.

— Иқаутазеи, нан, Арноу, днаскьюугар қамлоз?! —
лықкун дизгуааны аеңыхәа илто далагеит Адица, даа-
гъажыны уи данынидгыла.

— Аколихара иалоу ахәсаҳуцкуа зегы наскъазго са-
лагар, сцәагы цәгъахап, сан, уи бара уи ақара бгу изал-
суазеи? — ахырқиара далагеит Арноу.

— Зегырына скъагара акум сыйлацәажәо, нан, Ар-
ноу... Ауағы дзынио ихы анираалозароуп-тәа... Уажәи
Цица днаскъаугар ахутазамзи? Есимшаана лгу уасуеит
аңхәызыба... Иумбазои дышқалаз, лхы қүншо давоуп...

Арноу иан илхәаз алағимтит.

Ағны нахънеиз Арноу инапы иөы әзәәаны, апижама
ишәтәнаны, амардуан ағы дықутәнаны, аҳауа иирсуан.
Адица аматцуртах дналбаан, афатә қалтцеит, ҳнейидтәа-
ланы ҭаацәашәала акрахфап ҳәа.

— Уааи, нан, какалк ҳқып, — өйттит Адица абартда
даатқагылан. Арноу дналбааит. Акыфара иалагаанза уи
илацәажәара Адица зыңзак илтәхәзамызт, аха лгу леан-
замкуа, акыфара даақутны, агуұхса илымаз дналанана-
галт:

— Нан, Арноу, сара ҆аса исылшоз уажәштә исыл-
шом, сажәгушьеит, — лажәа ахы лкит Адица. — Анкъа
сара, ахатда усгы, аңхәыс усгы срыхъзор, агуабзиара
сыман, сгуабзиара акун есқынгы малс исымаз, уи аку-
гушъоуп иахъа уажәраанзагы саазго... ағны усгы
адәйн усгы срыхъзор, аха уажәштә... — мачк даатғылт
Адица. — Уажәштә иубахъоу сакузам, сажәит, схеит...

Арноу иан лажәа ахы шылкыз ала, зегъ реиҳа дзыцә-
шәоз уск артытра дшалагоз ицәа иалашәеит. Уи иахъа

уажераанза, ихы нахга-аахго аеацәгашъя дырны даауай, аха иагъарааны сәхахъазаргы, уаха сағашәеит ҳәәдүн...
у, ихы икүжыны акрыфара даёын. Адица далашыңын, агуалакуа илымаз зегы аахтны, лычкун иапъхъя инышьтадо далагеит. Җаса ишықалтоз еиңш, днавс-аавсуа акумкуя, агуыха илымаз аахтәаны иалхәеит. Лычкун уажәштә азәы дааимгар шықамлоз ала иапъхъя азтаара ныкулыргылт. Ажәи-ажәи неиххәаауа дышнеуаз, Цица лызбахугы уа иаацәырылгейт. Уи лытхуапъхъыз ахәара даёын. Адица, лычкун иллырдырит Цица илеиъбалшыауа, дыззыразу, илеиңшу ркытаөы пәхәызба дшықам.

Арноу, иан илхәаз ажәакуа ртак ақатара салагар еиң-ха еиңәастәеит ааигуахун, Адица лажәакуа рылағит-уамызт...

* * *

Антица, дөйрба-сырбо, дтыхуаршәшәо, дхъаپъшкуаңшуа, амазин ашә аартны дыңналт. Апъенцыркуа аартны апъша ныңналырсит, нас абаңта даатғаланы Арноураа рышқа апъшра далагеит.

«Азәгъы ддәылтцуа-дыңнало збазомеи, ашә адыркыма артрыфны», — лыблакуа кам-камуа уахъ дыпъшуван. Ааигуа-сигуа Арноу иманшәала ахылмоуцыз даргуааны даман. «Ачоуриа еиңш дыңцашәкуа дцоит, уес куадырны уиштазаргы дузыпъшааум, дзаку кутрыбызүзеи, азахъ иагаша», — дшәниит лара лтәала ирпъшқашәа.

Антица лгүлеанзамкуа х-фык ауаа аалыхтыгулеит. Лыбла ркүмго дрыхуапъшуван, аха ишылзымдыруаз анеи-лылкаа, мәрасцәазар акухап, ұзара акы азы имфаҳытцит ҳәа аалызбын, амағазия дыңналаны адахта днадгылт.

— Шыжъбзия, бзиа буит! — салам лыртейт иаафналаз.

— Бзиа жәбеит, бзиала шәаабеит! — лхәеит Антица, дхырбза-курбзо, лыңымшы пақуа афада инхацалан. — Сышәзызыфуеит, ишәтакызуеи иаашәхуарц?

— Акымзарак, усқуак ҳнапы иануп, — даацәажәеит руазәк.

— Изаку усузей?

— Бусура гуахтарц анапынта ҳамоуп, — ихәан ашәкү ирыңыз аатыганы, Антица лахъ инаирххеит.

Антица дгачамкын, ажәак лзымхәо дырға^{шушан},
акуараңа деңгасуа, лиә дтакың-қыңуа.

— Амағазия ашә арктәуп, аревизия ҳалга^{анза} аху-
ҳаҳутра аанкылатәуп, — иааркъаңы адта қантсент руа-
зэы. Антица дахъгылаз, тәымбла дықучат^азшәа, дзым-
тысуа даанхеит. Илыулакъ илыртаз аббың дағъхеит,
илемпүтшәаны адахта инықушәеит.

— Пұытрак аштыахъ, рпапкақуа адахта инықурт^{дан},
инеиз ахфыкгы рус напы адырkit.

Дхәатәы-хәатәуа, илура лзымдыруа, Антица үзара
акы ыкул^хуан, үзара акы ыкултсон, лыңсы лыбрамзо,
илуа-илхәо акы дақушәомызт. Азықазы гухъаа лымам-
замшәа леңкәлцарц далагеит, аха илзеңшымтәзт,
ашәара лнып^шуан. Шыбжыштыахъыңа тышәын^тәала-
рак аақамтазакуа аусура иаңын. Лара гуаныла ажәак
ма изасхәаша үзара азә дхахтықуғыланда^з хәа дгуатеи-
уан.

— Амлагы шәып^сит, үзара какалк шәкыр қам-
лари? — аламыс ататаны инарабжъалгейт Антица аре-
визия қастоз. Урт, табыргны, акы инацхар цегъа ирбо-
мызт, аха ус иныдгыланы акрахырфоз тың ықамызт,
абжъарак Антица лығын^{ка} ища^р ртыхымызт. Лара лаҳь
ацара шырцәыуадағыз лиәа иналашәан: — Ара, ааигуа
үзара ҳанкыдгылан, — ләеит атыхутәаны.

Амағазия ашә наркны. Антица илыңы рөйнархеит.
Убри аамтазы Гач аклуб ақнитәи дааниуан. Антица пытк
лгу аабууахеит.

— Шәеибадыр, ари ҳклуб аиҳабы Гач Хыцба... Арт,
ахуҳаҳутра аиҳабыра ақнитә иааштыу, — дак'уа-дашты-
уа иааибалырдырт.

— Асасцәа дахъкуа ҳтазаапе, — ихушаха ап^сшәа
неңет^ыкүкуеит Гач. Антица лгу итаз идыруазшәа, —
ағын^{ка} хным^ахытып, — ихәеит ун. Гач ааигуаза дын-
хон.

Иахъең^ьу иабазгои асасцәа, аалгуахун, — иаузәи
ҳамнейкуа, ус уара ианугуа^пх, — атак қалтсент Антица.
Гач, раңхъа днагыланы ағын^{ка} иөыненхеит.

— Сан бы^{ко}ума, асасцәа ҳтоуп, — драп^ыгыланы аш-
та дааталеит Гач.

— Сы^{ко}уп, нан, бзиала иаабеит, асасцәа ҳтазар, — уи
ами абзина! — аматурт^а даадәылт^{ит} Гач иан.

Асасцәа ап^сшәа ралхәеит. Гач урт иманы акуас^қяхъ

дыхалт, дара ираҳартә еиңшгы иан иаалыштырғанда хәент: — сан, асасцә аус рымоуп, иаарщакны ибымоу мазеик ала ҳанлырга! Наргы, иан длыцхраарц аматуртах дналбаат.

Афатә қартцеит, асасцәагы мыцху апшрарыкүмшәент. Антица, апшшәа картцәо, ианаңахызгы ианаңахымзгы сминауатуп ҳәа асасцәа раңхъа дхырху, акы лгошәа, акы аалгошәа, аматуртах анеира хталкит. Гач иан аматурта дандәылтцуаз инакуршәаны, днаидгыланы диаҳут-хутуан мазажәак иаҳәо.

— Гач, ишубо еиңш, сара арт шыңақгы сдырқатом, сус ртытуа излеилыркаауала, исыгкуо зегы ааңызырыхәашт, нас саргы аус сакушәар алшоит, — лхәент Антица имзакуа. — Сара стәы еғъаурым, аха Арноу даанақъашыр ҳәа сшәонт, асасцәа анаилоз рижәтәйк-мыжәтәйк, хабыр-чырк настilon, урт рыху мақъана ишәзәам, иааңыртсыр сабаңи? — Арноугы уадналалқъашыт.

Асасцәа иаарласны акрырфеит. Антица дырхагыжыны рымат լуит.

Амаңазиағы ианааи, Гач дыщакны Арноу дигъшаат.

— Имдаа-имгъашаа. шыуки ааны ҳмаңазиа ртытуа иғноуп, ари ҳымъада уара ухъз апхастатәра ауп изызкыу, — амца ицреңцион Гач. — Сара сгуаныла, ари бзык атамкуа изықалом, иаалыркъаны раашьа злақоу уахуаңшыр, ҳымъада цэгъаярак иамыртсызыз усым.

Арноу, итаңкүмкүа ратцәаны, инейдкшало, днықуо, икабинет дығналт. Гач, ала-пүнина еиңш, диңгъажакуа, итәгъ игу еибазыркышаз ажәакуа иаҳәо, диштапъало днықуон.

— Ус акыңазаргы здыруада? — дхуц-хуцуа даатәеит Арноу. Ател ааштұхны Гудоуқа ахухахутра аиха-быра рахъ даст.

— Уи ағызатәкъа сакугуғ'умызт, Базала, — игу иханы дәәжәөн телла Арноу. — Ҳара ҳмаңазиа ада егырт зегы русуша гуашәтама, уара, изустәэада ҳара ҳахъ иаашәыштыз?

— Ишқа, ианбанеи шәара шәахъ урт? — иааңеи-шәент ақыта хұхахутра ахантәағы Базала Базба. — Уи ағыза ахшығдара қазтаз скатыпъуағы иакухап. Ұажәйтәкъа урытсаңхәаны арахъ идәйкүца! Ұаҳа икоу-

зеи ажәабжың өңір? Уи изууазеи, үйнештік, — зында аса-
кахы иахигеит Базала.

Арноу телла ацәажәара данаңга, Гач диштың амбаси
базия ақны аревизия қазтоз дрыпъхеит. Урт зөз иақут-
ны, Арноу иқны иаағналт. Антица лус ала замшә,
леңіхарпұсны, настха дғылан. Арноу дахьтәаз дагым-
гылент, аңсшәа рамхәазакуа, иаразнак өааитит:

— Шәааззазеи, ағыздә? Иқалазеи? Арсаул ақыта-
ғы аума ахұхахутра атсақурылара иахъаң? Мамзар...

— А nanopынца ҳамоуп, — ихәеит урт руазәк.

— Уи башоуп. nanopынца, nanopынца... Шәара шәхы
шәақуитуп уи nanopынца ҳәа шәызың ақнытә. Макъана
хара хуси ҳареи ҳаизхаратәы ҳақоуп, шәара шәцар шәыл-
шоит, — инааға Гудоуқа инаирхеит Арноу.

— Ҳара ҳхала ҳмааңеит, ҳаиҳабаңа ҳнапы ианыртаз-
ауп иқаңто...

— Ахұхахутра ҳзаанкылом аусура ианасакъаңым-
тоу... Бара, антица, амбазия ашә аартны, ахұхахут-
ра балага! — адца литеит уи.

— Еилаңқаауеит иухәо, — лхәеит антица лөыргыз-
малны.

— Ҳаргы өніхабаңақуа ҳамоуп, иҳадыртцеит, ҳхала
хауаах, — ихәеит дырғегъ урт руазәы.

— Шәеиҳабыра сара сраңајәон абыржәы.

Рышы-рышы неиқутдо индәылтт. антицағы амтәы-
жәфакуа лоузшәа, лшъамхы лытпұраауа днарыхъзан,
лөыршәшәо раңғұхъа дғыланы лөыналхеит.

Гач, Арноу иңи иеаағненікит, ихы-игу дәлә оңаңа
рыла дыхтеңікит, агуғарапуа имаз зында иртабыргит.

— Жәаха ёнак Ахұцантәи сшаауз, Иасони Астанеи
еидтәланы ишәажәоз збеит. — Арноу истолаҳы иехыр-
нааны, иблакуа кылышпаңыны ацәажәара даңын Гач. —
Дара азныказы санырымба, саатғыланы сырзызырғит.
Угу ишпәаанагои, Арноу? Жәлар ирыхуо акы иалаңа-
жәо үйнештік? Уажәраанзагы иуасқәап ҳәа акун, аха
ҳаиқумшәеит. Убра итәанатцы, истоубоуп, уара узбаху
акун ирхәаңоз... Ихы икуачроуп, дымкырыуп, дъагъа-
хеит, ихы ҳатәеишшом, аусураңы акы дахъырхагамзар,
дхахуом, излеңкүпхъа зозеи урт ирхәаңоз...

Арноу ихы-иңи иаҳа-иаҳа аеаңсах'уан. Зны дқуаш-
шыза дқалон, зны дқаңшышыза деибак'уан, аеаңзы
иккышә ҳаңыцла дацхауан, зных иара изгуамтаңакуғ,

иңаңкүмкүа аайлатаңон... Гач иихәоз ажәакуа уи ишины
руаз ангуеңталақ, итегең деибазыркыша амца ^{бұлдастырылған} иңайы
цеиuan...

Ашъжымтән Самсон Лолуа, аусурахъгы дыдымғы-
лазакуа, Арсаулқа ддәыкулент. Алмфандык ана-ара ама-
шына аанкыланы ачаиртакуа дыртаңшуан. Аңыкуреи
қатаңа нахъазхауз амхыртакуа игу нахуаны днырхып-
шылон. Амфа нахъазааигуаз атыңкуа даара ибзианы
идиран Самсон, амала ақытакуа днарылалатқәкьаны
хуц-хуц еимидомызт, имфатәны акун ишгуеңтоз.

Самсон Арсаул ақытаөоуп дахыиз. Уи аитбыратәи аш-
кол иқытан далгеит, нас абжъаратәи ашкол Гудоу да-
налга, Қарттәи ақытанхамқатә институт ахъ дцеит. Аин-
ститут даналга, шыкусык ақара агрономс аус иуит. Ир-
ласны матцурада дыштытыца далагеит. Абар шытада 5
шыкуса тцуан, уи араинагзком ахантәафыс аус иуенж-
теи.

Арсаул ақытаөы уи лассы-лассы даалон, аха шама-
хамзар, ажәлар дырбомызт, ақолихара аправление ағы-
днеини днатәон, уа-аңтаарапкуа рыто, аускуа еиликаа-
уан.

Аены дышиашаз ақолихара «Къараз» аправление
ашта дынталт. Амашына абжыы анга, Арноу иаразнак
дналбаан, асас дипьылт.

Араионтә нагзара комитет ахантәафы дшааз аныл-
ба, Адгуагы леаалыресит, асаркья днаныпшылан. Асас
еергъхә дналеихырхуеит. Арноу иареи налағсын, еғи
аудада инығналт.

— Аусурағы исіпшырхагоу ауаа рхыпхъазара раңаҳо
налагеит хқытаөы, аха зегыы реиҳа авба зысто Астанеи
Иасони рауп, — хұчы-хұчла нашшыпхызы ахы пъиртло-
далагеит Арноу.

— Уара, излазбо ала, зынза угу каһант хәа сыйкоуп,
ишидыдуа еиңш куа ауам рхәоит, уртқуа зегыы ртып-
иқуахтап, уи ақара хъаас нумкын, — ихәеит Самсон
даара ихы агурғаны.

— Уи башоуп. Сгу каһаны сыйқазам, аха ашынца
нахъканы ақыл-өйкән аңтыслакь, уағы дшықанато умдыр-
уеи, — даакугынжыаан Самсон дахтәаз днаидгылт уи.

— Исымдыркуа, ишпәсасымдыруеи, аха еғаурым, уа-

даф ықам, — игу ирбубуо далағеит Самсон. — Амаза-
нықугағ улыпхъеи, — ихәеит Самсон дааңташәән.

Арноу атәңдә инапы нақуирбууеит. Адгуа ашо айм-
пъааны акабинет даағнаңалт:

— Сзырфуеит.

— Ақытсовет ахантәафы биңхъ, — ихы дымфаҳаза-
куа, адта қеңтцеит Самсон.

— Уажэытцәкъя! — дындэылкьеит Адгуа.

Самсон Арсаул ақытәө данааилоз бзантцы ақытсо-
вет ахь днеизомызт. Уск азы ақытсовет ахантәафы дани-
такхозгы, Арноу ишқа акун дахыпхъоз. Иасон уи игу
иалан, аха ичхауа даауан, нас ичхара хыжжәо ианалага,
ицэырган знык-фынтық рәкара ихәахъан. Аха Самсон има-
хазазшәа нағижкуан. Иасон уи мыңху иамакны далаңә-
жәо даналага, — уара хъаас иумоу адурал ауп, Арноу
үитцашыцуеит хәа Самсон аеыпхынхәа иитон. Йаргы ус
иахауа даналага, аңа-цәгъя схырткоит, ихәан атыхутәа
аалыцәеит.

Иасон данаағнала, араинагзком ахантәафы иеаңтар-
шәаны мчыла иеырччо, аңсшәа иеихәеит. Ауаа
ируа ҳәа, Иасони Арноуи рнапкуа ааймырхт, ихь-
шәашәа-хышәашәа. Инеибартәеит. Самсон игу итаз-
лассы ицэрымгазакуа ақытсовет аускуа дрыла-
ңажәо иеынеихәеит. Уи есқыаңгы ишықаңталоз
еиңш, уажәгы рапхъза ашәахтәкуа рылхразы аус-
куа шцо дразтцаат. Урт ртак аниаха ақытсовет аила-
тәараңы ааигуа излаңәажәахъаз аускуа еиликаарц итах-
хеит. Иасон, ашәкү иантданы икышишәа, аттахәа азтцаара-
куа иауз зегъы ртаккуа қантон. Ажәен-ажәен еиҳхәа-
уа ишнеиуаз, араху раазара аколихараңы ишышъакүгы-
лоу азтцаара иалаңәажәараны ишықаз, аха Арноу аиза-
раңы имнеира иахъянаны, иахъя уажэыраанзагы уи аз-
тцаара ус иаанханы ишықаз ртәи еңтәцәыригахт Иасон.

— Уи соухәахъеит, издыруеит, — ихәеит Самсон.

— Уи ала иүхәарц иутахыу, араху раазара аус сара
еңтаскъоит ҳәа ауп, — иажәакуа ырщхауа иеналаигалт
Арноу.

— Сажәа ус иумырхуанчан, — ихәеит Иасон, игу
иниңцаххны.

— Ус қашәымтсан, шәара ажәа ззеимашәкәрә еиңш
ара сара егызбом, — даарабжьеит Самсон, реинраала-

ра иеазкны. Ахаара здыз Самсон шъахула идыруан, ^{иа-}
ра убри ақнтытә акун еиҳаракгы реинраалара дзаңтаз.

— Шәара амаң азы аицәгушра жәдүреит, — да-
ғын Самсон. — Уи азәгбы ишәңшишом! Ақыр ззеилу —
акреимарқ'уент рхәоит. Ишәмахахъеи? Ақыта зегбы шәа-
ра ишәңышпүшеит. Ихуартам! Араху раазара аус атәс
еизарак ағы ишәңәхыңазар, дағазны шәалаңәжәап,
шәениндаңланы шәеиштәлар атқыс, шәеизаан, шәхәтәс
еикуршәаны аус жәуы, — аимак ирымаз азтаара аръш-
қара иеазикит Самсон. — Уара, Иасон, ас агуаара уз-
дырзомызт, уаазқулаң уи қазшыңаңынан иштухит.
Ихуатам! Ажәабжығағцәа, ацәгъаршағцәа урзымырғ-
лан. Арноу дызтахқуам ирхәо уаңықуар, сгуаныла аб-
зиағы икылымсыр ҳәа саңшәоит. Арноу нахатыр жәбо-
зароуп, ихъз пату акушәтзороуп!

— Арноу ихъз пату акутцаразы уаха иқаңтарызеи,
ныхатас ҳатцамныңхәозар, — иааизымчәйт Иасон. Арноу
дымцаңшыха деибакны дфатқьеит, аха Самсон уи дааи-
қунит.

— Ас сукугууб'умызт Иасон, иутталазеи, умғахызжы-
да? — иааицәымжан дфагылт араинагзком ахантәа-
ғы. — Иауауеи, иауауеи!

— Имғахжыз ртәи еилукаар утахызар харгы уах-
зызығы, Самсон, — дышны дфагылеит Иасонгы.

— Уи башоуп, сара соума уара имғахжыаны иубаз? —
иөизнимкылелт Арноу. — Иқастазеи, уара, цәгъарас? —
Стың мыжда акухап зегь зыхжы...

— Атыңқуа уаргы саргы ағы ыжәни иҳарымта-
зеит, иҳазнықугонаты ауп акумзар, ханымғахжы ажә-
лар нахнырчхауа үүшшөзар, уғашшоит. Уара шьюуки-
шьюуки урықугууб'уент, аха ажәлар шыр, уртгы ақгы
рылымшар қалап, — игу ардара дағын Иасон.

— Иасон, Иасон! — өааит араинагзком ахантәағы.

— Мап, ахы анцәыраага зегь ҳхәроуп уажәшшәта,
иазхоуп аәраңшәара! — еиҳагы ибжы тыганы ацә-
жәара далагеит Иасон. — Уаргы, Самсон, иуцәыззом,
иухаракуо маңзам, коммунистк нахасабала иуасхәоит,
атахызаргы угу иалсааит...

— Аа, уажәи уи иакун иугыз, — дааигурбъеит Ар-
ноу. — Иубома ара икоу, Самсон?

— Ишқа, ишқа? — дааицрашәазеит араинагзком
ахантәафы. — Изакузеи, уара, исхароу?..

— Изакузеи умбои... — Иасон иажәа азықазы ^{ЗАМЕСТЬЕ} ^{ДЛЯ ПОДРОБНОГО} ^{ИАА} өахтәеит.

— Ихәа, ихәа! — даамчит Самсон.

— Исхәоит, иззазом! — дааунажыт Иасонгы. — Иухарамкуа, ишпәуҳарам — уара ууацәеи, иара Арноу чуацәен рыда ҳқытағы азәы ғысы ихас шәйкәзам.. Мцу-
ма ари?

Араинагзком ахантәафы арт ажәакуа дааитадырбу-
бүеит.

— Уала-гущула аусқуа ғаҳтқоит ҳәа ауп ишәйзбаз,
аха ари өағаза иаапъшит, ажәлар рыла шәзыхғома?
Шыңа зегы аргама ду ирбоит, — иаҳа-иаҳа ажәылара
дағын Иасон.

— Егырт зегы бзиоуп, аха, — деңданалагеит Иасон, — дзыхқазеи Астана Бганба? Дзыхқазеи Мсоуст Сақания? Астана Ахутақа идәыкүттара змааноузей? Астана ида ахутатәи абригадағы аус зуаз дықазамзи? Дышпәәкам, аха уи Арноу ила даңыригарц ауп уахъ дыз-
дәыкүтказ, имцима? — даахъаңшит Арноу деикуюашәаны дахъгылаз ашқа. — Ишпәыку ишымцу? Сара аиаша схәоит!
Ахы, иаҳдәап, ахутаа Астана ида ихуартамзаант, аха дзыхшәиркәзей Мсоуст Сақания? Уи апарторганизация мазанықугағс данықаз ицәгъяны аус иуазма? Дзых-
шәиркәзей? Арноу дипъирхагазшәа убан, араиком ақны ишәйзбит ихы дақунтәйзарц, ихатыңан Гера Губаз далашшәхырц шәабжъаагоит ҳәа аизарағы ироухәан, шыоукгы ирымурц иялагакуеит, аха уара утәи иаургеит, Самсон. Дызустда Гера Губаз? Уара дууами? Шәанаңәа еиҳашьцәоуп. Дууангы акы ғазтәо иакундаз, уххъ сым-
гози, аха иабақоу? Агага еиңш Арноу диштыоуп, акы дипъирхагам, акы дихуом. Зегъ зласхәарызеи арақа, шәара еиңьны ишәымдыруеи, амала, ҳара акы ҳзымдыр-
зозәа арныгцәас ҳахышшәйхъаэ ауп сара иңасшо акумзар... — уақа иеааникыларц избейт Иасон.

— Аа, ублала иумбои, улымҳала иумаңай, Самсон, сыйтагылоу? — өааитит Арноу.

— Уаагылшь, уаагылшь, Арноу... Нас, нас? Ихәалеи Иасон! — еиңа илымҳақуа ырттарны деихашәны даатәеит. Самсон Лолуа...

— «Исыдызгалазеи, мшәан? Цәгъарас иқастазеи? иблақуа хфанды ахуцра даңын Арноу амашына дакттарынан тәз. Уи имән хан Гудоуқа. Иасон игуаара абырык на-
ра имаахакуа. Самсон ынтымалык шынышкада игу арбубуон.

«Уи даара нахутаны, иатыңы иқалент, — игу дта-
цәжәөү. Арноу. — Араинагзком ахантәәфы еиликаап
зыңбы аус сымоу. Исхароузей? Иара Самсон исирбаз
амән ауп саргысын сыйкуу. Самсон Лолуа сара сыгурга
игонт, дсыккугүбүсүйт, түргуас сиңхъязоит. Араинком
амаңаныкүгө Адгур Абас-иңә Лейба слапшыкуитсент,
иара итәала, иеңцырымгакуа дсышьклапшүйт, ус ами?
Зеңшыкам! Иаргы даара ихы дакуугүбүсүзар акухап,
аха саргысын сыштынхадам, сышфызадам, сара схалагы
сзакуу исырбап! Иауауен, иауауен, нахъакум напы алеи-
кит хәа сыкоуп...»

Амашына ыкүх ацара нағын. Арноу ахуцракуа
данаарылт, ашофер днеңсаңпшит, аха уи Арсаултынәи
иандәкулоз аңаңшылара имаз уаха нааицемкзент,
итәашь атәашьан, игуаеанызарада уаха акы дазхүч-
үйт хәа уафы изиңәартә дыккамызт, ускантәи аамтазы
иапхъякә илаңшаш ахынзанајоз амән штаңәиз еиңш
акун ихуцракуагы штаңәиз.

Арноу фапхъя дынхыныаан дынкыдиаалент, илаңәакуа-
гы неиқупшысаны ихуцракуа днарылалент.

«Сынташтәи анхара шыкүс сара ишыстахыу еиңш
нахъынагзандаз!.. Ачаи бўбы аёыхраен ацыкүреи ёаф-
рази аколихаракуа акыр сеңтариаап хәа сыкоуп, ҳаџоу
наңыл цәгъахеит.. Аускуа сара ишыстахыу ицар... Нас?
Нас бзиала, Арсаул! Иазхоуп уажәштә! Арсқафык афыз-
цә змоу, ахъз-аңшаш згым, ақалакъяңы сихау тыңк аа-
никилар қамлари? Стцароу? Ақыта-нхамфатә институт
стами! Салымгацзаргы стами! Иасони Астанеи ирыма-
заает Арсаул, сара сыштахь иртахыу қарталаает. Иа-
сон ақытааа зегзы хышшыы ици инсырхароуп, ақалакъ
наадфыло акультура аманы иқастцароуп хәа иекынти даш-
тоуп, аха башоуп. Аус злоу — апланкуа инареиханы
рынагзара ауп — уи ауп маца бзиас искуу, амч сыйзто,
сыштызх'я, схаракны сзыргыло...

Иасон ақытаңы ахуштәэртә бзиа ақатара напы
айрkit, уажә ада пысуха ҳамам ұвшыап, — игу даа-

таччеит уи. — Иазааузей, уххь згейт! Азэы дыцмазас-
хар — ақалақ ахъ дғаны дыштырымтои! Ақытаеы
ацқьара агымкуа иқаңтароуп иҳәахт. Хы!» — ділорхан
шәа даарылтит уи ихуцракуа, амашынагы ақалақ
иналалт...

Аены мөышан. Апъхынтәи ашоура аеарбууахъан.
Амшын цыр-цыруа, иатқаа, иңақыпсыкъуа атра ита-
жын. Уарла-шәарла иаацәйтқъоз апъша лас хучы, ацә-
кур҆акуа маң-маң иаартцысуан. Акамбашь аашья ашоу-
ра ианаргуақлакъ азмах иштабылгъо еиңш, амшынгъы
анаахәыци-мыцлакъ, ахъарчхәа ахыку аенаднашылон
ацәкур҆акуа рыла, аха уи инахылтуаз ашәах шкуакуа
рацәак нтра ауамызт, апъслымз иналаба ицион. Нәк, ха-
ра, апъсызкәа зтатәаз афлыкакуа, ииахәакуа реиңш
амшын ихыпъсалан.

Самсон Полуа амшын ахыку ақнытәекъа дынхон. Уи
инхарта фы имачымкуа адгыл иатқакны иамаз, шэйр-
баҳчала ифычан. Абаҳча агуданы игылан, апъшзара икны
иаго, ۋ-еитажк змаз афы, аbartца еиужь ду саркъаپса-
рата. Иаакуршаны игылаз ашәыртлакуа, рымахукуа
хъиссы, асаара иштакысыуан. Атлакуа ирыкуз аҳардан
аамыштахъгы, аха иантданы идәйкүтаз азахуа қарма-
тас афы иакушаны иакын. Абартца италасаз асаркъа
иаңахумаруаз азахуа заа аилыбраара зеазызкыз ажы-
мжәакуа хъиссы иәан. Атызтыпъ иатданак'уз адгыл
ауразоуроу ашәшшыра ахашшы иштән. Ана-ара атә-
ртакуа қатдан. Атлеи-атлеи рыбжъара, ақатқуа реиңш
иңданы, агамаккуа кнаңан. Афы аштыахъ ыйдала икатаз
ахаҳәтә тәзамц азыхъ алтәраа иааниуан.

Самсони Арноуи агуашә аартны абаҳчара интыңын,
амшын инхыкүтгүлт. Афра уаа гузғыдакуа ргуазхара
хъижжуа афыңыагы еихумаруа, амшын ахыкуа реаали-
ыхны инатәеит.

— Иахъа ашоура иканарцеизарц иқоуп, — ихәеит Са-
мсон. — Амра ҳаршаанза ҳаңархыып, ҆ытрак ахъшәа-
шәара ҳазҳалакыр здыруада, ҳдәйкүтца! — дфагылт Са-
мсон. Арноу уи днаиштылт.

Амшын ианынзаагыла, азы атаеы реиҳа изычхауа
хәа илзаатәрыла ицеит. Арноу амшын атса акыр аамта
ичхант, аха Самсон игу қайцарц изымчхазшәа ахъшәт-
хәа ихы аатирхәхәеит, джақы-псыкъуа. Самсон инахара-
ны, Арноу акыр диапъысны дығхатәрылт дыччо, игу иа-

хуаны. Самсон амшын еиғрфро, дызсо иөйненеихеит. Арноу ишимчыз ала уи диштарт. Самсон дышиенеуз даа^{даа}_{даа} жаңы Арноу днаихуапшит, нас ақыр-қырхә аччара ^{даа}_{даа} геит, азгы наихуласит. Ағыцьагы амшын ихылән акыр инааскьеит. Аштарх, ргукуз зәфада ирханы, ризкуа икуианы, рыпсы аныршыя, фалхыя ахыкуахъ рәаархеит. Самсон дызсо дахъааниуз, иғны, ибаха еихашшызы нахыгылаз дрыхуапшуван. Атлакуа рыбжъара ирбжъаццоз алашара инаарбон ахәсакуа ццакы-ццак'уа нахьеилысуаз.

— Ахәса ашоура зынза наркараанза афатәкуа рықаттара налгарц, еилагъежъуа еилоуп, — иҳәеит Самсон амшын ианаатыц.

— Апхәыс бзия лыфатәгызы ианаамтоу иқатоуп, — Самсон ипхәыс дааирехеит Арноу. — Иахъя нағыа фаты хы, ҳнацәахы адахфало идлырқаташт Цабу, цхыраара наалыпхъаз ахәсакуа! — ахуша ахышъра дағын уи.

Азыпсы рхыкукуа иҳакъ-псықыуа ақуара иныкутәеит рфыцьагы.

— Угу ишпәаанаго, Самсон, абри ҳасас ихала дцауоу, лажә хырпә изутәхаяуо? — ёмыршагала дтцааит Арноу. Самсон уи дызиацәажәаз азнык азы изеилымкаатәкьеит.

— Асас ҳара шақа астол дахзахак'уа ауп аус злоу, сгу иаанагоит уи изхара иҳаржәып ҳәа, — ағыжәрахъ инаигеит Самсон.

— Уи башоуп! Азәы изхаратәкъя шәхазымжәри, ғлоушыт, ҳаџоу иацъал цәгъахеит, храион азы иааңхъамкуа нааиз асас иоуп сыйеү сара.

Самсон урт ажәакуа аниаҳа затәык ауп иқаз анеиликаа.

— Аа, ишпәасхәари, азы иаанаго, апшаша иагоит, рхәоит...

— Уиашоуп, уиашоуп, Самсон, ус акухоит... Иахиркъаозоит. Адәнитә рбасть ааниы, ағнытә рбасть дәылнацоит ҳәа ажәлар ирхәо умаҳахъеи? Ус ауп ишықалаз... Иара даанагаанзагы, ҳара ажәлар рәы акыр аус ҳаухъан, имузар, — ибжы тымгацәакуа дтәажәон Арноу, — уи еиңш егъаф аанагахъеит, иашаша ищашъахап. Дызустда ухәарауазеи ахшығ ҳзыртцо... — Арноу амца ацратцазаны ацәажәара дағын.

— Дабараазеи, мшәан, иара? — дтцааит Самсон.

— Дабараазеи умбои, ирхәоит, Гагратәи ахучы аа-

зарта фны ағы дрыман ҳәа. Уи аттара даналга, ^{Москва} Тимириазев ихъз зхуу акыттанхамфатә Академия ^{даалган} ираон ағы аус иуан. Уажәы, ишубо еиңш, даарта ^{да} да
ра даххадыргылт. Ицьюушьаша, иара ҳара ҳагура ига-
зах'ум. Уи башоуп!..

— Акы суазтаашан, Арноу? — даахуц-хуцт араинаг-
зком ахантәағы.

— Закүзеи? — дтцаант Арноу.

— Идубалазеи, уара утәала зегъ реиха цэгъарас, ара-
иком амазанықугаф? Сара даара акыр сазхуцхьеит абри
азтцаара, аха — хөашьозар?

— Ишпүкүү сышфашь! Уи игу итакны имоуп зегъ
рапхъя уара ишәшьыра уцайрзырц, ажәлар рөй иумоуп
ахъзи ахатыри бжыхырц, уара иухыркъаны саргы убас
дсызнықуарц. Иугуаламшәои Езыгу Езыгуба иколхара
абиуро ақнитә садзарц ажәа аналаугала иихәаз, дшаңа-
пәз?.. Уи амацара аума? Иасони Астанеи ари ақара из-
тамамхаз удыруу? Уртгы ирахаует, ирбонт араиком
амазанықугаф уареи сареи дышхахуаңшуа! Нас ишпә!..
Уртгы акы изааңшылоит! Уажәшьта зегъы рцәа итың-
ны иавалт, абҗа шроуаз рбеит. Уи иара иеңсүримгаза-
куа, агаза инапала амат рк'уеит ҳәа, Астанеи Иасони
реиңш икоу алашәкуа ихы иархуаны, дахиаирц игу
итоуп. Урт уи иөы ицаны аңгъя рхәахьеит ҳәа сыйкоуп.
Иасонтәкә жәаха дышуацәажәоз угуаламшәои? Уи
дзыкүгүб'уа ак имбозар, дабақаз уажәраанза?

— Ус акузаргы қалап, аха Иасон дахьиашоугы
ыкоуп, уеурдагуар иззууазеи акумзар? — Самсон хахә
қуашк шытыхны, аңслымзра инылакшо, иапхъя ифагы-
лаз азтцаара уақа ипшашарц итахызшәа, дىәйтаббъатуан.

— Иабыкуу уи дахьиашоу, ажәлар еиңсүрдүруа ра-
ион дук аиҳабы, азы уазымызәзәо үқантцеите?

— Егъя ус акузаргы...

— Ааи, шыта уара уқуђара ақнитә иухәоит.

— Кох, иҳазгуамтазакуа шыбыжъ хышәтит, уажәшь-
та ҳасассәа аауазар акухап, ҳталап! — уаҳа излацә-
жәоз азтцаара иеаламгалазакуа, инахиган, дфагылт Сам-
сон.

— Иаар, бзиала иаабеит, ҳазтахны иааниуа; ҳазтахым,
харгы дахтахым! — Самсон иихәаз инаштиеңхәеит Ар-
ноу. — Җабыргны уи игу ацаңха ағатданы имоуп, имаза
уйрдыруам, аха избаңт уакузар, иахъя ҆ытк аниуржәлак,

иөаху иөүхп ҳәа сықоуп, — нас наргы дәғагылт, **уажәз**
зы назхонит ааигуахун.

Самсони Арноуи ашта иандала, Цабу лажәакуа **әбам-**
тәуа ахәсакуа еихыс-еиңьысуа астол архиара наөын.

Дара реырыпсахын, еиқубырғынха рееллархәеит.

— Хасасцәа айт, хасасцәа! — лыбжы аагеит апъ-
 шәма ңұхәыс Цабу. Самсони Арноуи урт ирпүларц рөы-
 нархеит.

Аранком амазанықугаф Алгур Абас-иңә Алеiba ипъ-
 ұхәыс Аидеи нареи сасра нахықаз, ңұсшыарқ ахасаб ала
 акун ишахуаңшуз, аха дара зәзи ирыдтәлаз шьюки
 ыгутикауа итегеси итбааны, урт реипүларда ңұшхурак
 еиңш акун ишырыпхәазоз. Атабыргазы, аранком амаза-
 нақугаф ипъұхәыси реилахәашья, астол ағы рхы шнықур-
 го, акультура шақа ирылсны икоу интерес змаз маң-
 ғымызд. Урт аанаанза, Самсон ипъұхәыс Цабу ныңәамшк
 азы леелилаңданы дантыңцуаз еиңштәкъя, леенбылтент.
 Цабу, аранон ағы апъұхәыс тәитыңш бзия змоу, ағьама
 ататан зеенилаңхәо ҳәа дыпхәазан.

Аранком амазанықугаф ипъұхәыс Аида диманы ашта
 данаатала, уи леелилахәашья даннахуаңш лхы дәхан, —
 шақа сбеңбу ббома бара ыңға ҳәа лхәарц лтыхыншәа,
 асасцәа раңаакгы ыгухъаа мкәакуа, лхы дазгурбюо
 днарпүлт.

Адгур зынза мариала деилахәан, аш иалхыз къаек
 итбаатыңәза, ұхын ихуда атқақөы ағ-хәйніңәракгы еи-
 бамырқзакуа ишәын, еиқуа-цәышк ишъан, ишъапыматәа
 акузаргы — нара убас ихырқаңәамкуа ңұхыншытандан.
 Аида ңұхәыс асак, еиқуакы, лыхцәкуа ңаны, иоужыны
 лызкуа икун. Лыблакуа тбаа-тбааза, лыңымш еиқуа-
 тәа жәпакуа ахъыдыз иғүкә ирыткыпхон. Илшәыз ама-
 тәа акузар, ишаанагара, лара лцәа ианаалартә, ихагам-
 куа-иңағъамкуа, икуаңза икан.

«Ачуан дтыршыншәа, деиқуаттәаза дышпәкоу, сара
 сааста ари паңак дағызоуп» — алгуахун Цабу, уи да-
 тәамбазакуа, лкышә дыңқутцашәа, лиапы аалымылхын,
 апъсшәа лалхәеит.

Астол ағы иантәаз апъшемаңәа уажәз-уажәз блала
 еиңәражәон, зны-зынлагы ырхкуа неидкыло, инеиөахут-
 хутуан. Ахаңәа реазтәылхны Адгур Абас-иңә ағы идыр-

цалон. Ахәса, иаҳаракгы апъшема пүхәйс Цабу, араиком амазанықугаф ипхәйс Аида дахтәаз ашқа лассы-лассы днеilon, афатә хккуа рацәаны илымталыргышын наслыкыфасть дахуапъшуан.

Самсон астол анапхгафы ҳәа чыдала азәгты избаху мхәзакуа, апъшемара иара иаанкыланы, аныхәафакуа апъцо иәаихеит. Уи апъсәа ду картәаны итәз асасцәа пәтхъла иныхәеит. Ижәны изитаз зегзы, Арноугы дназлаз, ажәа еизада роукуа рыххәааны, интыркукуа иржәит. Адгур Абас-иңә ари сымжәыр усгы ируам, ацәажәара артсыуент игуахун, иара иөы ианааи, мап ацәымккуа идикилт, амала избит аныхәафә даеа хырхартак аитарц.

— Уажәы ара зныхәафакуа шытахх'уа зегзы итабуп ҳәа рхәо иалагар, имыцхухап, — игу иаанагаз аахтины, днавала-аавамлакуа иреиҳәеит араиком амазанықугаф.

— Уи сара сығны изалшом, ҳаңсуараे икамлац уара ишпәхзууен, ағыза Леиба, — еизарак ағы итәазшәа, инаразнак ицәажәашы ааңсахны, уи днеиңаңеит Самсон.

— Изахаҳьада, цоушыт, уи ағыза шпәхзууен, та-быргыуп, ҳара уаа маңкуак ҳауп, аха егъя ус акузаргы... — атәы наалтцеит Цабу.

— Иауазеи, иауазеи, шәара исыйышәкыло зында сәә иалам, сжы иалам, аха исылымшар ҳәа сшәоит! — ргу аашатаны атак ғайтцеит амазанықугаф. Адгур иагъя иун-дазгы уи апъатх зызкыз ала имжәыкуа, апъшемацәа реекурымкит.

Сасгы апъшәымагы ағы маңымкуа иржәит, иаар-лах-ғыхит, иччеит, ихумарит. Адгур Леиба сзыниаз саниеит, аха схы атасмырхароуп ҳәа избын, ағы миңхү ши-жәызгы — дазатәнамтәйт.

Араиком амазанықугаф ипхәйси иарен ағнықа иан-ләкүла, агуашә ақынза ианынаскъаргоз, ражәа еиламго, ршъапы еиламго ианырба, апъшемацәа хъаас иқартцеит, аха иркызыз! Агуашә иахынтыңыз, Самсони Арноуи рмашынакуа уа игылан, Самсонгы исасцәа машынаала идәкүиттарц иеазикит, аха дара ирымуит.

— Шыапыла ҳамци, иааигуоуп, пүшакгы наххарс-уеит, — апъшемацәа абзиалахәа нараҳәааны, ипхәйс лма-хуар аанкыланы иөынеихеит Адгур.

«Рацәа ағада ҳақууртәеит, уаргы ҳаргъхандаз» — игу еиқүүччо даагъежекит Арноу, апъшемацәа дрылагыланы.

Адгур иешилыхны, фынтыктаи пъхынматэала мацара
деилахъэаны, апъенцыр азааигуара акаруат дыкуиан. Аи-
да дааин иапъхъа дныкутәеиг.

ЗАМЕСТЬЕ
ЗЛЫЕ ПРИЧИНО

— Узызхуузеи, Адгур?

— Акгы, ус баша, сыла нкыдхалашәа скалеит.

— Узырхуузеи схәахт, саргы.. Имачума иухуц-
ша?. Адгур, аказы суазтцаарц стахын, — иаалыръяны
лхатца ила дынхыпъшылт Аида. — Аиаша соухәароуп, иш-
пюубо нахъа ҳазтаз ауаа?

— Ишпъабасхәәри, Аида, бара ишыббо избоит, — на-
аркьеңзаны атак қаңцент уи.

— Ех, заку усутәузei уапъхъа ишътоу, Адгур. Умч
акухарушь? — Аида лхатца дахырыиаз ихы лнапы на-
татданы, ифыштылхын, иара ишкә длақуит.

Арноу машынала ақалақъ далалан дышнеиуаз апъс-
шьартა баҳча даннавала, Хута нахъ даахъаҳәйт:

— Җүшьала уцалеи, уара!

Хута амашына анықуашәа айтцентәйт.

Арноу амашына иавсны ицоз илаңш нарыхго, иар-
бъараҳ апъшра дағын. Шьюуки гүп-гүпъла реенидкыланы,
иөаңха-өаччо инеиуан, аеашьоуки, еиҳаракгы зхала
иқаз үзакы-үзак'уан, рыхуаңшыха уаларыгзомызт. Ар-
ноу иблакуа Җашаауа урт ирылан. Апъсшьартада ата-
ларта ианазааигуаха, Җээзбак лцәара днахыпъши:

«Лара лоуп, лнықуаша злақоу ала».

— Уаангыл! — апъхәзыба илаңш лжумгазо Хута ина-
идитцент уи.

Арноу уи ажәа затәйк ҳәаны данаалга, амашына
мтсызжо наангылахъан.

— Җытк уаанаскъяны уаангыл, сгъежъаанза усзып-
шыз. — Арноу амашына дынтыцны, апъхәзыба дызта-
лаз абаҳча ашқа иғынеихеит.

«Анцыныр Сырма Смырба, абаҳча бшынталаз беыб-
тәахыма?» — днаңшы-аапъшуа игу дтахууца даагылт
Арноу.

Уи акыр дыңшашаит, аха Сырма уаҳа илаңш үзаргы
дытамшәеит. Лара амшын ахыку иаваршәны дышнеи-
уаз Астана Бганба даалғаҳашит. Иаргы ихала дықан.
Апъсшәа ааибыхъәаны, еиманы рөйнэрхеит, Арноуң дарен
еивнагеит. Абаҳчағы раңзак инымхеит, уаантәи нааты-

тны, уи ақара ауаа ахырацәамыз абаңча хұзы ағыл та-
ңыз қуардәк инықутән, аңажәара нааханагалт

АМБЕЛ
ОЛДЫРЫЛЫС

Цабу ахәсакуен лареи ендәланы ачай жәра нағын. Самсон дышталахъан, атуан дқыдыпьшыло, иблакуа пъшаауа уи иатдан.

«Ауағы дызну амға қыақъаза, итбааза данзанымъшыло азтәара дырга еипьш ихуахуакыңызда ианипьгылалық, игугы шыархуахуозаар? — ахуцра дзалцуамызд Самсон. — Ула иабо нара шықоу еипьш ицқъаны ианамба, уажъозаап, улымҳа итағуа абжы, ахразага иагулсыз ахш еипьш ианыцқъамха, уардагуозаап. Агу? Уи — агура га. Уи шамахамзар уажъом. Аха улымҳа итасуа угугы мөханақъоит.

— «Сылагы анақу ныхчылт, дағекала дызбо салагеит Адгур Леиба дшааиз еипьштәкъя, — ахуцракуа дыргулахәзенит Самсон. — Слашәхама зынза? Иибазеи, мшәан, абри Арноу ыйдала? Еғазундазгы исзеилымкаант. Даасыниа-цыпхъаза ак слымҳа интимшыр иуам. Алымҳақуагы аблакуа реипьш ихъчатәзызар акухап, мамзар, акажыцәара иашыңылуу инарымтоказ'уа үәаушар, амған иғылуу атажыцәартакуа иреипьшхар қалоит», — иеизеинкүмк'уа дхәытәхәытәуан, нас атзамцах даахәнды дынқуиеит...

Аматуофхәыс астол айлыргара дағын. Цабу лысас-цәа ҳәсакуа наскъаганы, лиартағ дышталат. Аңә леалтаанза лхатца дыниацәажәарц шақа илтәхызыз, аха уи иңе атзамцах ирханы дахыыштыз ипьсып лагафагаша даназызырғы, дыцәазшәа лбент. Длырәыхар — дрыцхалшьеит, арах лгудаанагаракуен лареи рхала ианааизынха, днахәы-аахәуа лиарта дылахеит.

«Исзеилкаауам, — илакуа еихарбұбуаны гуаныла ахуцра дағын Самсон. — Арноу сара сзы бзиарамзар цәгъя итахым. Уи — здыруеит. Аха ак ила иамбакуа ари ақара сеихәомызд. Сара стәсі сара избом, исахауам. Ҳәрас итахызузи, Арноу наңа идыруеит, ажәлар дрылоуп», — илакуа аахтны атх дналаңышит, аха атзамци нареи ирыбжъаз алашыцара акғы изалымбаант.

— Иухәаз закузеи, уара? — лхатца ибжы газшәа аналаха, Цабу дөңкүтән лейнхырнааны днаңышит.

Самсон атак ҳәа еғъқамтцеит, даағамқуеит ихапъыцкуа ағға рыхго.

Адәахыы иаацәйлашон еиңш, Аида даапъшит. Беслан иан лыхуда инапкуа рыкуршаны дтакхуа дыңәан. Иңынта итқоз аҳауа қуандашшыраза лыхуда иахыншасуаз игүқатаганы лтәа-лжыс еимнадон. Ашьшыхәа лнапкуа ааикуршаны, даалгудлырбұуалеит, иаргы даахәзымыншәа қантсан, даағамкүеит. Діыхар хәа дшәан, лыпсы заны, лыблакуа кыдхало, атзамц дадыпъшылон...

Абар шыт мчыбжык ақара тұан уи ақытқуа дрылеижкүтеи. Азхыда данаи лтәацәа рөы дыпъхьеит. Беслан иандуи иабдуи рөы заа дааганы дынлыжъхан. Лычкун дыгухъааганы дықан, иара Беслангыы иан димбеижкүтеи игукракуа зегы еизан, ауха ани-пјеи лассаамта измыцәеит. Ианыштыалагы Беслан даақумтцзакуа, ажәтцыс еиңш, ачыр-чырра даөын. Ацәа иаанимнахаанза өсаихак қамтцент. Аидагы нас драхатны дыңәеит, аха шыжымтән шаанза ағыхара дзышыцилахъяз уақагыы амч шама-з иаанхеит. Аеынгыы даара анықуатәкуа лыман, ақанц ахыраазоз акырғыра днеираны дықан.

Аида «Араибырғын» ақны аграномс аус луан. Лхатца апартия араиком мазанықугафс дшалырхыз еиңштцәкъя, ларгыы араион ағы даан мышкгы усда ағны дымтәазакуа, илымаз азанаат ала аусура далагеит. Раңхъаза ақытқуа еимылдеит: ақанц аазара иаха иахъанаалоз, амжәаббұы ахықаз атыпъкуа гуалтахъан, апъышәара змаз ахәсакуа драцәажәахъан.

Аида лычкун дааимптыңын, дәғагылан леалил-хәеит. Беслан ацәа дшалазгыы инапкуа пәхаху-пәхахуза акыр аамта ипъшаауа аиартта илан, аха фәңхъя напъхъака иахъынуитказ уақа иаанхеит.

Лेы-лнапы аазәзәаны, какалк лкын, Беслан дахыншәаз ауада даафналт. Шақа илтакхыз иңынта пәшза хұчы дагузыр, аха дарчыхучыхур дарғыхойт хәа даацәшәаны, ихы днагузит... Ацара лтәыуадағын. Аида илызгуамтзакуа лара лани лаби ааин, өымтәз лыштахъ иғылан. Данахъаңш лылаңш иааташәеит. Урт минауатра руазшәа иаағышәырчейт.

— Сара сцоит, — лхәеит Аида, иаағахтәаны, — лас-сы саадгылоит.

— Амға бзия, нан, — даалықуныхәеит лан.
— Беслан хъаас джабымтдан, иареи сареи хгу ^{себар}
өйбүум, — ихәеит лаб.

Аида амға даныланы дышнеиуаз машыннак налыхъ-
зеит. Ааигуа ианаалывала, асаркъа далъшны илбент
Цабу уа дыштатәаз. Амашына аангылт. Цабу дынты-
тын, амға ахыкуахьшәа, Аида дахъгылаз ашқа лөйнал-
хеит, лыла тчаакуа лнапы нархшыло.

— Шыжыбызия Аида, бабақаз ас шаанза?

— Ара Азхыда сыйкан, иаха уа исиршеит, иахыа ус-
куак сымоуп азы, заа амға сыйкулеит, — лхәеит лара аз-
таара лызтаз ас шыжыымтдан шаанза, машынала да-
бантәиаауеи ҳәа дазхуцуа.

— Изаку усузей, Аида, шъапыла бнықузцо? — иңа-
шынаны өаалтит Цабу, ацәа зыхчылаз лыблакуа аарла-
еихых'уа.

— Аус сымамкуа, уажэоупен аусура ианасаквахъым-
тоу, ажәлар хымадысыма ахандеира наөуп, ибымбазон?

— Ажәлар — ажәлар роуп, урт рус нцәарым, аха ба-
ра бхы зыхбүркъозеи, настыры шъапыла бхала...

— Егъаурым, ари ахаяа цкъя усуа шъапыла унықуо-
зар, еихагыы еиңуп.

— Егъа ус акузаргы, Аида, быхъз-быгъша... Араи-
ком амазанықугаф ипхәйис, шъапыла...

— Араиком амазанықугаф ипхәйис ҳәа ағны стәа-
рызма, наст... Аус азы зынгъы шъапыла унықуароуп, зын-
гъы өыла... Бара бабақаз, Цабу, арахь машынала? —
дцааит Аида, леанраалашәа.

— Сабақахыз... Абри абжъарак лацәаихъш смоу-
зац сшыкоу бымбои, сылацәакуа тчааны, скарахеит...
Саҳәшъаңа چунак Ҙхәйис дааигон, ар рчара нағызан,
саркареит... Ауа-агуцху умазар бзиуп, аха уи ацъабаа
мцхугы ацуп, — еита лхы дахашшааит Цабу.

— Ачара апъстазаараңы акыр зтазк'уа усуп, Цабу,
аха уи мацара ауағы даркар оналагар, акғы напъсам...

— Ииашоуп, ииашоуп, Аида, сгу итыбхәаатәкъеит,
аха ҳаңсуараңы уи адагы науам.

— Баала, Цабу, ас Ҙытк ханищап, — урт цәажәо
махъгылаз инеитатцын, ирхәоз ашофер имахартә инас-
къяр лтакхеит Аида.

— Машынала хцап, Аида, баргы аус ахъбымоу бна-
ганы баансыжып, уаанзагы ҳазхара ҳнеицәажәап.

— Мап, мап, сара бымға еңтасырхом, рацәак бұның
қылом, нас бцап, машынала, — Цабу лмахуар аанқыда-
ны, длыман ддәықулент. — Саргы ааигуа сымғахың
уеит.

— Егъя ус акузаргы, сбыхәоит...

Цабу лгу нылмырхарц Аида дакушақатхеит.

Амғахытыртақы ианнеи, амашына иаатыт.

Аида дзаңәажәарц лтахыз апхәыс ләказшықуа ѿеила
илыздыруамызт ақнитә, лгу иаанагоз аахжәаны илал-
хәар, лгу инархар хәа даңәшәон, дыгушатаяуа дзәажәо
ләыналхеит. Уи, лара еилкааны ишылдыруазгы, хатала
Цабу дластцаант атыхутәантәи ашықускую рзы аус ахы-
луаз, лусурағы ауадағракуа дрыкушәахъазу. Аида ил-
тахыз егъи иаразнак илзеилемкаант, аха лцәа иалашәеит
еыпхәек лылтарц ақара 3баны ишлымаз.

— Схатса араинагзком хантәағыс далырхижътеи аус
зузом, исзаңсаны избом, — мчыла ажәакуак налөышә-
шәеит Цабу. — Җаса ахүшэтәиртақы медицинатә ехә-
шыас аус зуан, уи иалтны исоуаз ауалафаху маңзан. Са-
мсон ари еиңш аматцура анирта нахыс, аусура сақутцит,
избан акузар, исхашәалози ағны сахыагхоз иқало апхас-
теи анейидыскыла, суалафаху атқыыс сыйхастақуа еиха-
шәа избан, уи нақ иштәстцеит. Насгы, ибымдыруеи,
ағны апхәыс данагыу ишықоу... исзаңсамызт...

— Ибзиуп, Цабу, аха ағны баниғонаха, бзанаат
бцэымзүеи, насгы бара бхата бгу иатахзами бзанаат
ала аус булар?

— Истахымкуа, ишпәстахым, Аида, аха исзаңсагу-
шыам...

Аида илдыруаз ала, Цабу лхы италгалон усурада
ағны атәара шхуартам, уағы дшартәйтцәуа, апстазаа-
рағы идунеихуапхышықуа шағысах'я, ишархуаеуа.
Зназы, Цабу лгу иаанагон: «абри дсыдызсалазеи,
шыңразар акухап илзырхәо, мамзаргы, абри ачышә-
шәарахшәа икоу лоума сара ахшығ сзыртқо» хәа. Аида
лажәа мыркыкъуа, ишәа-иза, Цабу лгу иаламкықа-
ратә, фызак лаҳасаб ала лгу аартны длаңәажәон, ап-
хәыс, аеакала иухәозар, ачуан ус азы акум лыпьсы зтоу,
уи азеиңш қстазаара далахузароуп, лхатә лишара алал-
тозароуп хәа. Цабу уи илхәакуаз лағсны ион. Аидагы
илдыруан, уи иаразнак даакуртәиааны, лажәағы дышыл-

заамгоз, аха илтыхын хучы-хучла, лыла хтны апъста
заара иаша далалырпъшырц.

Иеицәажәо таку инаскьеит. Аида дахымомындағы атыпъткүйн
атыпъткүйн даниадгыла, Цабу лгу ахуашьра иқулаз ныку-
цо, бзиала хәа лаҳәаны лармарахь днатәини, Арсаулка
дләыкүлеит. Цабу уи длышклағыша дгылан, нас лма-
шына дыннатәан, Гудоука дцент.

Аида ақанчаазаңәа рөы дынкыдгыла-аакыдгыло
дышиныкүоз шыбыжы лцәаит. Аштыхъ ақытсоветахъ
днимфаҳытцит.

Ақытсовет ахантәафы Иасон Ампәар итып, аәы дықан.
Аида ашә даалагылт:

— Снейр қалома? — ус ахутоуп хәа мацара дтцааит
Аида, ашәхымс дахысны ауада дышығналахъязгы.

— Иауазеи иқамлакуа. Уа бзиала баабсит, Аида! —
ахышәтхәа дфатқъян апъшәа лейхәеит Иасон. Инеи-
бартәақуеит.

— Бабаҳзаанагеи, Аида? — дтцааит Иасон ахуцракуа
даарылты.

— Ақанчкуа рус ауп, ишудыруа еипъш, сзыштыу. Сара
сзанаат қазшьала ауаа раңхъагы ақанчкуа ргуабзиара
ауп сзызтаауа, — алаф пүшра нағашәа атак қалтент
Аида.

— Ббаашәит, иахыпъабхәо. Аида! Сара стәала, сын-
тәа ақанчкуа цәгъям хәа сыкоуп ҳара ҳөы.

— Саргы уи еипъш агуұра сымоуп.

Ажәакуа неимда-ааимдо, иштәаз Аида лааъсарагы
налыхъқыа ищент. Шыбыжыштыахъ, амра ашыра анааику-
тәа, Иасони лареи еиманы ақыта иналалт.

* * *

Араиком амазаныкүуга Адгур Леиба, имашына ам-
фаәы иааныжыны, иара ахтыста даахытын, аколихара
«Абзанхара» ачаиртқуа днархылт. Шыжымғанзан,
амрагы абз ашьха иавтнамхыцизт. Ана-ара ачаи өых-
ра инеиз ахәсахуцкуа уарла-шәарла илагъш итәшәен. Иара ачаирта иагулгаз амфаҳуаста ианыршәланы дцион.
Ачай чыкъкуа реемыртабаны, абъы иатәа ргутаҳәхәа,
енилашькүйруа игылан.

Езыгу Езыгуба апартия араиком абиуро аәы идыр-

таз анаңзаразы, ихы дамеңгэ аус иүит. Ачай чыкыуа
рхы ианакунтха, ипъитланы азхара рәазырkit.

Аранком амазаныкугаф Ҙаса ачаиртакуа **РЫХУЛДАЙ**
абна рхытәаны нахыкәз данырзаагуахоз аамтазы ипъ-
хаша-пхатцо, амра ашыха наавтцы, ацыпхькуа абыр-
фын рахуц фежькуа реиңш ипъсакъо апъсабара иаланаң-
сент. Адгур иапъхъя наатит иказказуа ирыцкъаз ачаиртакуа,
аббзы иатәара рыкузысо. Мачк даатгылан, урт дыр-
хыпъшыло, гуаныла уи аколихара аусумта днахыехуент,
нас өапъхъя иөынеихеит.

Таку дныкуюахъан еиңш, Арсаули Азхыдеи рхәаа ааи-
хтәаны пхэнск ачаирта даалалеит. Даатгылан, уи апъ-
хәис лышка апъшра далагеит, наха-наха дааскья-цыпхъя-
за ацәалаңзара **иауан**. Ларгы иара лылаңш дытшашәа-
зар акухәл, дызустоу еилылкаарц иаалырцакит. Адгур
уи Аида шлакуз иаразнак идырит. Ларгы иара ишкә
ләаалхеит.

Адгур дышымгуббоз Аида уа дахыкүшәаз, знытрыс азы
даргурьеит, аха дааңхашашәа дқалеит, даанаңшы-
аапъшиит. Аида дахъааниуз, иаргы ирщакны сылпъылан-
даз ҳә игу ихауда иалагеит, аха даамаңхашашәа даан-
хеит.

Азыказы хатцеи пхәйиси ирхәо-ируа иақумшәо иаанд-
халт. Адгур дааңышәырчан, ипъхәис длаатцаит:

— Арахъ бабацои, Аида?

— Аколихара «Абзанхара» ажны ажанц аазағцәа
снарыдцааларц стахыуп, — леаақажаны, лус алаңәа-
жәарахъ диасит уи.

— Саргы арақа ускуак сымоуп, гуаныла ҳанбады-
рышәа иқалеит, — даахыхумарт Адгур.

— Уаха ағныкә угынжыуама?

— Мап, Беслан дызбароуп.

— Зеңпшыкам, — даанигурьеит Аида.

— Дышпәәкоу иара аръис? Сыгухъаимгазой?

— Ушпәагухъаимгон, узбаху уажәы-уажәы иәакыуп.

— Ахулбыгеха хымпәада ҳныдгылароуп.

Хучы-хучла ацәажәара рыеналагалауа, еиманы рөы-
нархеит. Ачаирта иаалсын, аколихара аправление ашқа
игаз амға инанылт. Адгур дхуцуан: «Иамоузеи ҳфыць-
гы хшеницу аколихараңы хнеир, зегъы ирдүреит Аида
ускуак лиапы ишану... Хатцеи пхәйиси еиңни чарак ағы-

ианнеуа егъамамзар, аусазы еицны үзара инеир **ЦЭГЬЯ**
рас иатдоузей?»

Афыцьагы ұбытқ имашыцашәа ианаақала, Аида, ианы
ашъжымтан Ҷабуи лареи шеикүшәаз атәй Адтур иал-
хәеит.

— Иахъагы уахагы ма шьюук лтоуп, ма шьюуки
дыртоуп, машынала дыбъяауа, луацәи лгущуцәи
дрылоуп, — лгу итцаххны ацәажәара даेын Аида. —
Азанаат замана лымоуп, лыфны збаша апхәысгы ды-
коуп, арахъ улацәажәозар, ағнытәи сускуа сырхашәа-
ланы аматурахъы сыйлацозеи лхәоит. Уи ас маңара да-
нынха, ҳәара атахуума, лзанаатгы налымптыңшаша
ицоит, ларгызыыхъы ауу, аха зыхшың көаңу ҳәа ззыр-
хәо пәхәысны дқалоит. Ус ами, Адтур?

— Ус ауп, Аида, бара биашоуп, — ихуцра даалтын,
атак литейт Адтур. — Сара маң сазхуцхъоу үзыбшьома?

Аида илхәаз иара игу итыхоз ахуцра пәнартлан, Са-
мсони Ҷабуи рызбаху акыр аамта далацәажәеит.

— Ауағы игха, иара ианимбо ыкоуп, усқан аеаззы
ианиба, имзакуа иеихәроуп, — Адтур инықуашәа нағыр-
хауа аагылара даналага, Аидагы лшъәекуа иаарыг-
лырхент. — Ҳәарас иатахыузеи, ахәашъакуа ғбоуп, их-
ђоуп, науенпшыхъу. Ауағы амажәа далхым, игу ианаа-
ло ацађха апъшаара иаразнак имариам, уи азхуцра зта-
хыу усуп... Аида лхатца иихәаз дщақушақтаз ырда-
бырг'уа лхы аалыртсысит...

Ахұлбыгеха Аида лтаапәа рахъ, Беслан аанғасра
дахылқаз ицарц заа инеибыхәаны, аколихара аправле-
ние ашта инталт.

* * *

Шыжымтан Адтур Лейба иааихтәаны Ахутса ахаб-
лахъ амашына ахынцацоз дхалт, нас шыапыла дәэы-
кулент. Амхкуа дынрылс-аарылсны игуато, ахабла мәғаль-
дқылст. Такуаамта ихала дышнықуоз, ататынырта даа-
тытит Астана.

— Уа бзиала шәаабеит, Адтур Абас-иңә! — араи-
ком амазанықуга ғибара деңгуръяны днеиңүлт уи.

— Бзиара збаша, Астана! Шәышпәкөу ахутсаа,
ишәйлоузei бзиарас, цэгъарас? — инапы наимхны,
дтааит араиком амазанықуга ғи.

— Бзиароуп, ҳхы ҳахашшаартә ҳақам, — иңдөйт Астана.

— Зеиңшықам, зеиңшықам, уи уағы игу иаахуада үсүп...

Еиманы ақабла иналалт.

— Зеиңшықам, уи уағы дзеңгурьо үсүп, — иңдөйт еңта, аха урт ажәакуа ирыцарқұаз иаразнак уағы еили-кааратә еиңш иааимырьшит. Адгур арма-бырыма ажәакуа рқаңсара издыруамызт, уажәы иаразнак аехуаңхызықуа рхәара далагар, иңасаңсаны ибон, амала, ахутсаа руракуа, атқабыргами, дреңгурьеит.

Шыбыжъаанза ақабла зегзы еимырдеит.

Араином амазанықугағ ахутсаа русушыа игу шытнахт, акыр қуаңа-ғаңа шыапыла ишеимидағы, дмаң-пәсәйт. Астанеи нареи рыңсы ааңтаркырц, зөвретаңаны иғылаз аң ду амтдан инатәоны еиңш, Гач ахуада дыкуланы дышненеуаз илаңш иааташәйт. Уа даатғылт. Из-усткуаз идырт, иарғыы ирцәкны дәйкүлеит...

— Шәышхымзакуа итегзы ирыщетароуп, Астана, угу ишпәаанагси, аа? — араином амазанықугағ дышнатаэз еиңштәкәй тәз ақататәй аускуа рыла далагеит аңәжәара.

— Сарғыы ус сгу иаанагоит, хымпәада, — дақушақат-хеит Астана.

— Хәара атахуума, — зхы икыз азтаара анағзара дағын уи. — Ашъхаазара Арсаул ахута еиңш иаҳанаало атып, абақоу!

Астана ашъхаазара аус азтаара изнықымкуа-иғын-тәымкуа Арноу иңаңхыа иқуирғылахъан, аңхыраара да-хәахъан, аха уи дахазғыломызт.

«Уара убригадаңы икоу ашъхымза ҳара иңазхойт, макъана убарт ишрықунагоу инықугалеи, рхыпхъязара ианаңтатәу, ҳара иуаххәап,» — иаахижәөн, уи азбаху Астана ианааңыригалақ.

Астана ашъхаазара аус итегез иртбааны дахуаңшуан, азеніңш ихара штызхша, иаңызташа ҳәа акун ишиңхъязоз, уи ашъхаазара иенадцалан даналаңәажәөз, Арноу дыңхъеиркүкоң.

«Ашъхаазара акум уара иууалу, уи зызбыша ҳақоуп, унапы ианаңтаз шынаугзаша уазхуцла», — ахшығортца-ра далагон Арноу.

Астана игу аныңтәаза, — дақутцит, амала, ахунаа драңәжәан, дара ирылшоз ақағы рхы мшато иңүйкүон ашъхаазарагы бзина избоз, ламысла аус азызуазъриналы ианырцент.

Астана, араиком амазаныңкугаф иәаңхъа аишра длагар итахытқәкъамызт, аха Адгур Абас-иңа уи азтаара тиңаауда даналага, наргың ңыт-чытқуак иамхаңәеит.

Араиком амазаныңкугаф, ашшыхъә, имырхъаазакуа, дцәажәо дышнеиуаз, аңсаса, ахәакуа раазара азтаара хъы диасит.

— Арсаул ахчнызара — аңафа, аңста — ауразоу роу акы шәхы ишәзамырхуазо иғылоуп, избан? — дтцааит Лейба, аха уи азтаара атак Астана иңәароуп хәа акузмызт изықуиргылаз, убри аңнитә, нара даанымгылазакуа, аңәажәара деңтанаалагеит:

— Избан умбои, агутынчра наржъакцеит шьоукы-шьоукы, — аус иеалаигалон уи. — Ари аңафа, аңста, аңсаса ғзы зенгъш тыңзуен ухәарауазе! Мамзаргъы ари аңыра еиужъра ахәакуа ытатазар... Ех, заку лшаркуоузен ишәымбазакуа ишәафшша ицо, — игу иалырны дааңәажәеит амазаныңкугаф...

— Сара сгу иңихо, есымша хуңыртас исымоу азтааракуа роуп, Адгур Абас-иңа, шәара шәызлаңәажәо, аха...

— Убри «аха» хәа узөу иатданак'уа ухәар қамлари, Астана?

— Аха зысхәо шәымбои, шәара ишәымдыруа иқала-рым, аколнхараңы маңк ххәоу еиқүшәом, — длагеит Астана гутыхак шимаз иңәажәашьа ианыңшуа, — шәара наңа ижәбозар акухап Арноу иғыу-ибзоу. Избан акузар, араиком аңы аус азы лассы-лассы шәенқүшәлоит, аха ҳаргың ақық-әбак иусураңы хгу иамыхуакуо ыкоуп, — есааира дазнеиуан Астана инхәарц итахыз.

— Игуастахью ақық-әбак ықазар акухап, Астана, аха зегъы сара сыла иабо үүшшома? Инагзалеи уажәа, инагзалеи! — Араиком амазаныңкугаф днеңтатны, Астана иа-аигуара днатәеит.

Астана, Арноу иусураңы имоу амғаҳкъаракуа хәа игу иаанагоз ртәы араиком амазаныңкугаф иеихәеит, нара ихы дахашшаазомызт, чыдала Арноу дшизныңкуоз атәү

цэырганы ахәара нахутаны иңхъазомызт, уи дзыхцэа жәоз аколихара изеиңшыз аускуа ракун.

— Иухәакуаз срыкушақатуп, Астана, аха изыхқвазей абартқуа, уара угуаныла? — дщааит араиком амазанықуга.

— Ажәакала иуадағуп, Адгур Абас-иңа, уи енпеш аздаара атақ ақаттара. Изыхқыаз? — Ашыыш анцәзәй абынахь ицион абгаду ск'еит хәа, ажәлар ирхәо ажәаль-қа шәымдыруеи? Убри ағыза ихъзар қалап Арноу.

— Дзырцәыцәызеи? — дентааит араиком амазанықуга, Астана игу иаанагоз нагзаны еиликаарц.

— Дзырцәыцәызеи шәымбои, Адгур Абас-иңа, Арноу зааңәа дыштырғааит, дхаргалазеит, иаргыи ихлатқ гыжкуа далағеит. Ахъз, ахъз мцахуңәа нахара-зар? — иҳеит Астана, игуатсанза даакуғсычханы. — Раңхъа ус дықазамызт, нас ауп. Уи ианаамтаз днызкылоз ауағ дикүшәар, ас ихъуамызт; табыргыуп, ахгуаңхарен, аңғарыреи маңк дхучы аахью ишья-ида иалан, аха ус дұкубчан, дхатырбағшәа дықан, урт игхакуа кайпсар қалон, аха шыт... илағеит. Ихы даигзом, инапы, ипсы цқвоуп, аха сара иаасхәаз маңара қалароуп хәа ауп адәи дшыкуу.

— Ус акухап, Астана, ус... — Адгур Абас-иңа илакуа кыдхаланы дығышуан.

— Издыруада, Адгур Абас-иңа араиком абиуро иа-лоу, Арноу Наурба изы ас ахъысхәо нахутамзар? — дщааит Астана, минутк иаарыбжылаз атынчра еилаго.

— Избан, изахутамзи? — иңеишиет араиком амазанықуга.

— Акрыздыруама? Уажәраанза шыуукы-шыуукы уи ҳаеғынырхәалон, Арноу ажәак наххәар хұышә хыры-жәон.

— Уи иашам, апартиаңы дисциплинак ауп икоу, акоммунисттәа зегы ирзениңшү, — иҳеит араиком амазанықуга.

— Ус ауп ҳаргыи ишаадыруа, аха шыуукы уи амфа имғахытлойт...

— Уи амфа икүм дарбанзаалак апартна дашатазом, итып аңы дарғылоит.

— Арноугы убыс ихъзар акухап, сара стәала, зынза дахцәымзуанда, — ашәара имаз еңацәыригент Астана.

— Ҳәара атахуума, Арноу дахзырзуам, уи акум ха-

ра нақуалу, амға иашахь деңтакылгатәуп, — дақушаҳатхеит Адгур Абас-иңа. — Иауазар ҳеазаҳшәароуп.

Араиком амазанықугаф дәйекуларц әфагылғыштырғасынан

— Бзиала, ахирразы ҳаибабалааит, Астана, — аңа, ра иеназикит Адгур.

— Шәымға абаҳоу, Адгур Абас-иңа? — Шәнаскъазгап, — ихәеит Астана, бзиала аңымхұрас.

— Хара сәзом, еғырт абригадакуа рахъ сылбаауент, уара уусура уаха саңырхагахар сұхым, лассы ҳаитебабаҳ'үеит, — Астана инапы аaimхны, араиком амазанықугаф иөннеихеит.

— Бзиала, амға бзиа, — инанштеиҳәеит уи Астана.

Үсікан Арноу игу дахаңжәо дгуааны, апаркы енпышдычны икабинет дығнатәан.

— «Астана дцаны, араиком амазанықугаф адирра иитазар акухап мазала, иусумта дахығехуо иирбарц, насты уа иаҳа ипъхъакыртами, дымшәа-дмырхә, сыйғъакуа иғиҳәоит» — игу арчко даман уи Гач даанины иенхәаз.

«Ус акы атамзар, араиком амазанықугаф ара, сара сөң дмааниузиз, нас уахъ, Ахутақа дхаларгы аәакын, аха иаҳабалакъ иаасыкуршаны аңқъакуа рхәуент», — уажәштә зынза агурға игаеит иара.

Арноу иқаитца издыруамызд, араиком амазанықугаф рқытағы дааны дықан, ишакухалакъ уи иара иаҳайт, ара сара сахтәоу даанаанза ҳәа апъшрагы иңәуадағын.

«Ибзиоуп, ара дааниузар аабап, сизыпшын стәаз, аха иара ихала дахынықуо изабалакъ дрыниалап, даргы апъша ирәнагало зегзы иархәалап, рыбз ахы иакуитыртәып, уи ауп шыоукы иртахыугы, — длак-фак'уан иизбрый изымдыруа. — Мап, мап, сынтытыр иаҳа еибыхап», — араиком амазанықугаф дахығаз дипшашарп иөннеихеит.

Адгур Абас-иңа еғырт иусқуа дырхашәланы, лассы-лассы Арсаул дахъзымаалоз хъаас иман. Уажә данаах, днықупш-аакупшны акумкуа, ауаан иареи еиштылар, ргу итоу мзакуа еибырхәо ақнныңза иненбагар итахын.

Адгур Арсаул хаха-хымш ихигеит. Уи аамта иалагзаны аколнхара зегзы еимидеит, ишиңахыз енпыштәкъя ауаан иареи еицәажеит, рыйгүтыхакуа мзакуа иархәеит.

Араиком амазанықугаф, ауа аус ахыруаз мацара ^{акум-}
куа, рифнықакуа рахъгы дыртсаит, таацәашәала ^{бейнә}
тәаны еиңажәаратә еиңшгы еикүшәакуеит.

Уи дахынықуоз Арноугы дицын, аха цьара иажәа,
машөиршакуылды иалатданы чыдала Арноу иусушья, иқа-
зшыя дазымтсаит.

Акоммунистцәа хаз-хазы дрыниеит, драцәажәеит.

Лейба Арсаул дықанаты Арноу иан Адицагы ди-
бент.

— Ахшара бзия дбаазеит Адица, — лычкун длыма-
иреҳуеит уи данцоз.

«Ø-цәак шпъянкуршоу!» — иңеишиеит Арноу гуаны-
ла.

Араиком амазанықугаф Арсаул иускуа дрылганы
дандэйкүлөз аламталаз, Арноуи нареи ааизынхеит. Ар-
ноу иаб дышыны ихуда дықузшәа, иңыңшылара цэгъян.

— Акы суздар сұхын, Арноу, — дналагеит Адтур
Абас-иңә.

— Изакузеи? — аарла ибжы нтикааит Арноу.

— Изакузеи умбои, Арноу... Иңасшьоит! Уара ууа-
жәлар шузықалаз умбазои? Ирхәо умаҳазои?

— Исмаҳакуа, ишпәсмаҳауен.

— Иуахауазар, узахамызғылозеи?

— Ашыңғацәа роуп зегъ зыршо, иуасымхәахьеи.

— Уара ушыңызго ҳәа уаф дызбом ара, амала, ауаа
турамгартас иштүхит акумзар...

Арноу иңеси феини иңыркы иғқылагылт, нас даақунд-
қундит:

— Сара, Арсаултәи аколихара ахъз тызгаз, абас сыз-
хәара...

Арноу икабинет аәазныкгы блала днахысит араиком
амазанықугаф.

— Иабатуғеи абарт реиңш атас баапқскуа? «Аколи-
хара ахъз тызгент, зегъ қастеит» ҳәа ара уштәаз, шәус-
куа уаха изеңтамтцаа иаангылт. Шәахынзағеиз шэзы-
нахымсәеит. Аколихара анапхгара аускуа рөи иумоу аг-
хакуа ртәи азәи иануесихәо уеърчны уавалоит, акы сыг-
зам, сшыңыргонт ухәоит. Даара угу утахуцроуп, Арноу,
даара! — Амазанықугаф имфа дыкуларц дфагылт...

Адтур итып, асы даннеи араинагзком ахъ ател даст.

— Самсон, аамта уоуру? — дтсаит Адтур.

— Аай, исымоуп, — ихәеит араинагзком ахантәафы.

— Аха умазар ҳаиқушәар стахын.

— Ибзиуп, сныдгылап... уажәы абра усқуак САМСОН
аха ибаргум, саарылгар... — Самсон ател нықуйтдейт.

Пүтрак аштыах Семсон апартия араиком ахь дцент.
Араиком амазанықугаф хымыш тцуан иара димбейжъите,
аха дахыбыатцәкъаз издыруамызт.

— Арсаул сыйкан, Самсон, — дналагеит Адтур Лейба.
— Итегель саанхаргы цэгъамзар қаларын... Самсон,
ургры ғыт-чытқуак сауҳәахъан, аха ла иабо хы иапъ-
соуп ҳәа шырхәо еиңш, аускуа итегель итцаулазаап... Исы-
гхеит, хатала исыгхеит...

Самсон урт ажәакуа даанкуадыршәент.

«Сара зынза ак сзымдырзо, ихала дцаны хымыш Ар-
саул дтәан. Ари змааноузеи? Иқалазеи уи еиңш? Ари
иаанаго — сара сыхъз апъероуп, сыштың дхыланы игуен-
тоит, — ааигуахұт уи. — Арноу диашоуп. Абар, иеңә-
риго дахъалагаз... Убзаҳәит, Самсон! Арноу иүхәо иашам
хәа дыхтакны думан, үғыза бзия дурзырц еғыузам, уа-
жәштың адәышкуақынтаң уаакүхеит. Иукунагоит! Аоб-
ласттә комитет амазанықугаф иөы снеини иасхәаз ҳәа
са сөй данааигы — ихасымтент, игу нырханы ддәыкүс-
тент, игура сымгеит, — дахъхуны гуаныла ихы дағыуан
Самсон. Арноу Ақуатәи данаа, Самсон иеңәеит аоблас-
ттә комитет амазанықугаф иөы дышықаз. — Шәмыцца-
кын, Адтур Лейба шәара шәыпъхастастәеит ҳәа игу
итенктәкъазар, иара инапала инышәынтра ижит, уа-
ха акагы, — игуалаиршәеит Самсон усқан Арноу аоб-
ласттә комитет амазанықугаф иажәакуа изеитенхәаз. —
Адтур Лейба шәара шәахъ дзынаңаштыз ак шәөтицаап,
апъышәа науп ҳәа акун, иара аәакала еиликаазар, уи
итың хара / дыкуаҳтап. Шәаргы шәаадыруеит, Лейба-
гы даадыруеит, акымзар акы хъаас ишәымкын, — абас
ауп аобласттә комитет актәи амазанықугаф аус дшахуа-
ғыша, — еитеигуалаиршәон уи Арноу иажәакуа. —
Дшәыкүшәаны аус иур — абзия, мамзар... Арноу
иүхәоз абар иаҳықалаз, — Самсон ихызы ихы изанажъ-
уамызт. Ҳәара атахуума, Арноу иатқыс тәымуағык сара
иаҳа ситаххозма? Изхарада? Адтур Лейба егъацъя-
ра дтап. Арноу сареи ҳаанхоит, блас исырбозеи уажә-
шты?».

— Арсаулаа уара узгы ргу иханы иқазшәа збейт,

сара исхароугы мап ацэйск'ум, аха ари ақынза **аус**
наҳамгар акун, Самсон, — иаацэыригейт Адгур.

— Уажәштә издырит иқакуаз, аха игуианүп, —
ацәанырра гурамгара изтىсыз дааштнаңаант Сам-
сон. — Ағыза Адгур, иаахтны иухәар еиъхап сара ск-
нитә иутахыу, унахыкуша-аахыкушо акумкуя. Ааи, ааи,
иаахтны! — ихыжәкә-хыжәкәзаны өсаантит уи. —
Арноу диашан, аха сгу сажьеит, уажәштә исхәеит хәа
изхуартагушьоузei!..

Адгур уаанза имаз агуфара Самсон ишыра иаацэти-
нарыфрит. Иара Адгур, араннагзком ахантәафы иажәа-
куя шыцьбаразгыбы — дагъаадмыртысит, иңыпьышла-
рагызында шәшүира-шәахуа енкуатәақгызы рзаным-
тает. Самсон уи иаҳагы дараапkit.

— Унықуо сыштә ухыуп, — деңданалагейт Сам-
сон. — Башаза ухы урааңсоит. Сара ахразага скылс-
хьеит, ажәлар сырдыруеит... Апартиагы... Уара ара уаа-
иаанзагы быстак ҳфон, хуси ҳхи еизхон... Иамур қа-
лап....

— Ацәажәахагы сүмтенте, Самсон, ас уеилазыршәа-
зеи? — ибжы гуарак анымпшуа тынч дтаант Адгур.

— Сышпейиламшәои? Арсаулаа сара бзантцы исыз-
гуаазомызт, аха изыртысыз штә издыруеит. Арноугыы
агыг-цәа зихырбаауа... Иасони Астанеи ҳаяаажәлар
дирбунтит... Уаргызы атх лашыца уеалакны уцан, амца
агаз акутәаны уаант... Уажәштә изырцәода? Абылра
қазтәо амцаабз иаргы ицрасуеит. — Самсон зында аєйн-
кылара ицэйбаргүхеит. — Умблаант Адгур, — илакуа
тытны ицион уи.

— Умыццакын, Самсон, аус ахы узымдыруа, атыхуа
узымдыруа, агута ипъискоит хәа уаламган, — иааниабжы-
еигейт уи Адгур. — Арма-бъырма акшара егъхатцара-
цәам. Үзенихышиша уаңа дгуоутаанза абъяар атыхра заа-
цәоуп. Уеаартынч...

— Ажәапъкала ахшыфтцара акум, Адгур, — урт
ажәақуа иаҳагы ддыргуаант Самсон. — Схучым-сҳа-
сым! Саргыы Ҽыт-чытк здыруеит. Уажәштә хцәыриба-
гакуар еиъуп. Циту ақатцара ҳақутып. Ҳара ҳакум,
ахуцкуа рыхумаррагы — тыхутәак амоуп.

— Уиашоуп, — Самсон дшымгубзоз Адгур инапы
джаханы иеиткүеитәизшәа ибент. — Уиашоуп, Самсон,

ари еиңш ахузы хумарра ҳақумтыр — абаапсы ахыттыр алшоит. Абри ағы сукушахатуп. Щабыргыуыл сара Гудоу араион ағы сымниит, аха аққаланырыңтын тәрбема айт, апартия анапынта нығузгоит, уаргы убас... Агуреи-бамғара акум напхара ҳзызуша, ҳахшығ, ҳпартиятә ламыс ауп. Ас ҳұалар ҳаччархугоит, ажелар рымат ҳзурым. Абри ҳазхуцроуп.

Самсон арт ажәакуа ртак изықамтқо ақынза дааға-хеит, ишырагы аиңхъбара налагеит, дагыаадыръхашеит.

— Иүхәои икоутсои еиңшзаме, ари шіеильтискаари? — агурамгара имаз изымтәахит Самсон. — Уиашоуп үхөоит, арахь лаху-лаху усышьклатпүшует. Исзеилкаа-ум...

— Сара Арсаул сахығаз акузар узыргуааз, — аңа-жәара налагеит Адтур аимак аттара аарцагуны, — уи атәй уасхәап. Араға уаргы саргы ахарара ҳадуп. Еикараны. Сара уара сукугубит, уара — Арноу, аха аус нахъакузамыз нахқәыттит. Апартия аобласттә комитет снапы иананица ауп уахь санца, уаңза сығышы стәан, — Адтур ахарара ихы нақыланы иихәаз ажәакуа Самсон даадырхуцит, игу иеаныртцеит. — Уаргы саргы нахмы-хыр акун. Агурагареи агуағанызаареи еңцызароуп.

Адтур ажәылара згу итаз ауағы данааиқуик, аколи-хара «Къараз» аускуа инартцаулан дрылаңа жәо иңаан-хеит. Арноу иғөңкрагы уақа нааңырттит. Самсон еиха-еиха еилькка ибо налагеит Арноу ихағ-саҳья, абырра шимазгы.

— Аеңргуаареи аиндағлареи ракум ара аус злоу, иңаҳызы ариашара ауп ҳзызхуща, Самсон, — иңдеит араином амаңанығугағ иажәа аайхшыланы.

«Абри ауағ дысзеилымкааит сара... Заку маңузеи итоу?» Самсон ағызы алабәебен деимарк'уа даакухеит мұыла ажәакуак иңәарц днеиха-фейхеит, аха илымшакуа дыңхашынаны, Адтур иблакуа иеңриңәыхъчо, тақа дыш-таппүшуа дтәан...

Ирхәоит ауағы икурахь даниелакъ, шыжымдан аиарта иеизылак'ум ҳәа, атқа анаамыгго, адәи днықу-ланы, анхара-антцыра ибла нахимгар изычхауам ҳәа. Абыргңәа рыбжеиҳарағык ирымаз ақазшыа Абдала Ҳа-

гба далыхудамыз. Есымша ишықаңталоз еипшүй ғарыштың өлеңдерінен асынгы заа дфагылан, ашта дныкулеит...

Пұшышыңыз зтагыланы, акуттара ҳаракы хаххала иғылаз данаавала, акутқуа қарқаруа иааилалт. Ашә ааиртын, акакала интыпрааны, ашта рыенекүрьесент, реершәшәа-ааршәшәаны ауац ахыштыаз ибъятуа инахалт.

Абдала ажәкуа днарыталан ихъеит, ахш ачуан итаңаны, инахаракны инкнеихан, аматурта дындәйтт. Ажәкуеи ахәаракуеи ааитихын, агуашә аартны ажәкуа нтәнаны науижът, ашътахъ еигушә неиғытракны, наргы ашта дынтызын иғынеихеит.

Арсаул ақытан нацынатә аахыс ажъ бзианы иқалон, анхаңа уи гуцаракны ирыман ақнитә, шамахамзар, ажъ куатда зтакымыз уағ дықамыз. Абдала лымкаала ажъ қатараразы ақаза ҳәа ишътан. Цабыргытәкъаны, Абдала ажъ қатараразы апышәа ду иман, ицааниан, уи итептәоз ағы ағағ ғық иаламғашшо ибзиан. Уи атәца интәзәнаны наазғазкыз, иаатеимырциәкүа изыкурғыломызт, амч наамаз аганахъалагы ақы узаххәауамыз. Иара, Абдала ағы иеаддзаны мыңху ижәуамызт, аха иғната ашыкүсан бзантцык ағы ағны иқалајомызт, асассәағы иәцаауан, иғы андиржәуаз иара игу қанаттон, изиржәуазгы дазыразны идиржәуан.

Аколихара анапхара азахуа аазара аус түгутажыны иахъымаз даара гуалас иман, илшоз ала дазыкуйон, аха макъаназы уи аус ишахутаз уағы дахамтгылент. Рқытағы аколихара анеңेңрека, ажъ қуатцакуа акыр еиднакылт, аха урт уағы рыгухъаа икымызт, дасу ртыздыпқуа ирыцанакыз акун изхылатшуз, аколихара настәз акуатцакуа рацәак уағы дрылакъисуамызт, рыбженихарак абна иагеит. Абдала уи дамыртәо, дамыргыло даманы икун, игу иауамызт ақнитә иааигуга-сигуга иқаз аколихара қуатцакуа еилых'уа дрытагушъан, аха азәи илшозиз... Уи аколихара анапхара ақнитә уағы идимтент, аха иара ихатә пұшыгарала дағын, дызлаз абригада иара иқаңтез иацәыпхашъаны мышкуакгы изтарығлон. Иахъагы, игу иамукуа даайн, акуатца дытсан.

Астана дааихтәгүлеит.

— Ак схәашан.. Дад, Астана, ауағы ескынгы да-ақумтзо ақы далаңәажәо далагар, изхәөгөы ихаңыц ағөйт, изахауагы илымҳа тиңаҳ'уеит, игу пұнатәоит, аха

дырфөгъых гүтыхас исымоу угу иныкусымшыр сыйшом, — изымчакуа, игуала аацэрыгент Абдала, аялса анеибырхәа аштахь. — Ишубо еиңш, хкуатцакуа таҳара иаңуп,abant уаха уафы даарызхъапшыр җамла зой? Җабыргыуп, уара ҹыдала унапы ианым, аха ушатдигло здиреит ақынты ауп изуасхәауа... Заку за хуузеи абна иаҳдәагаз, сабиц...

— Саргы уи акырынтә сазхуцхьеит, Абдала, салацәа жәахъеит, егъсылымшент умхәозар... Уара азәы затәык уакугушьоуп икуалкуало абри аус иаштыу. — Астана имчыгы уи аусаेи ишмаңыз иажәақуа рыла иаапшит.

— Издиреит, дад, издиреит, Астана... җколнхараेы ачай ада уаха акы иазхуцуам, мшәан, измааноузен? — изнымкылакуа иаргы азтцаара җантцеит Абдала.

— Ачаигы иаҳьабалакъ еиңшым, Җаса еиңштәекъя икәм.

— Ак схәашан нас, хүшә амазами, дад, абри Астана?

— Хүшә змам чымазара убахьюма, Абдала?

— Ачай акыр этазк'уа усуп, дад, Астана, иамазк'уада, уи сара иаусцәымбхыу, аха ачай зжәуа ауаа роуп, ачай маңара есқынгы ауағы изжәланда ҳәа дауқахыу... Сара сыхышығажә излатынақауала, ағғыс мап ацэрык'уам ҳәа сықоуп ауаа. Нас, ари еиңш убахьюма, үүшүшт. Ачай еиңштәекъя игуцаракны иаңуп азахуа аазара егъырт аколнхарақуа рөы, хара ҳәни, азахуа өңгіл ақаттара акум, ихианы иқаз хәзірхастаҳеит, абри ула иана баяу ачхара мариоума? Абар, хұыта иалзаарц егърыгым, нағынатә аахыс ағысуаа рөы пату зкуз ажықуа ака чыч, аҳардан... ауасархуа... Шақа жәлагызынза ибжаззазеи...

Абдалеи Астанеи ргуалакуа еибыхәо ишгылаз, ргу реанзамкуа, Ариоу даарыдгылт. Уи игу иааташеит, хымпәада, арт уажәы сара сызбаху иалацәажәоит ҳәа. «Цица иоужыны сан лөы ашшра даңуп, Астана саншыя икән ацәгъяқуа иңәаузар акухап», — ааигуахут.

— Шыңжыбызиакуа, бзиа шәхәеит! — өааитит уи ибжы хьшәашәаза.

— Бзиала уаабеит, раңаа узбаху шамамаз уаахальзейт, — иңәеит Абдала.

— Сара сызбаху алацәажәара уажәы иасакъаҳәым-

тоуп, шәргың шәалацәажәозар уағы иңеишишаша акум, — иааңызмыңханы атак қантент Ароу.

— Ак сәашан.. Үзбаху ахырхәо акум игунугаша, ишүхцәажәо ауп узызхуща, — иаарымчны өсаитит Абдала.

— Ишқақастәри, зегъы ргу иахуо сара исызныңку-
гома, шыуқы-шыуқы азы сазымыңзәэо сзықартсо сыз-
дыруам, иахынзасылшо исычхалап, иамузар.. Ахаң
уршыргыы иңжәоит...

— Үзбаху ңасагы ирхәалон ҳара ҳқыҭаे, аха
үсқан шыахула ианухцәажәозгы сгуалашәоит.. Укулацә-
еи, уаԥхнағлацаеи, уареи шәенивамлароуп, дад, Ароу,
шәхәоу еикүшәартә иқашәтцароуп, хаз-хазы шәах
акумкуя. Аңқуа хаз-хазы аубу ианаҳо абыатама хым-
жәар залшом.

Абдалеи Ароуи реицәажәаша Астана иахыиаха-
уаз ганкахъала, сара шаҳатс сзаиузеи ҳәа дазхуцуан,
аәа ганкахъала, уи иахъа изеилымкааргы, нақ-нақ еи-
ликаап ҳәа игу иаанаган, нас иаргыы иеналаигалт.

— Ароу, сара исхәо аәакала иудукылар қалоит,
аха Абдала ииҳәо табыргыуп, саргы ғызак иаҳасаб
ала хъаас исымоуп ххәоу еикүмшәара...

— Уи башоуп. Уара хъаас иумоу аәакыуп, — уик
датәсимбазеит Ароу. — Уара утып қунушьоит. Тыңк
зегъы иҳазхом.

— Мап, мап, дад, Ароу... Уи имоу ахъаа, сара исы-
моу еиңшуп, ҳамацара ҳакузам уи зыла иабо, амала,
зегъы үәаेы иаахтны иуархәом акумзар. Ибзиоуп,
зегъы иашамзаант, аха уара уан лыла узыхфару, иабау-
дыруен уи ашәартакуа илымоу? Ари ақара ануմбацыз-
гы, ари ақара анумаҳацызгы аәа қазшыак уманеи,
уажәы иутталазеи, иабантәиаи ула ихчылаз анақу? —
дгуаит Абдала.

— Уи башоуп. Сыла анақу хчыланы ҳәа уара узәу,
сара избом, уи акум ара хъаас уағы иикша, сыйкуша-
мыкуша, шыуқы анақу лашыца ҳдырычыларц реаңтәйлх-
ны иаштоуп, уи збатәқьоит, — иңәан, Астана дахъы-
лаз ашқа днапұши.

— Абри ақуатца иңхастаҳо ула изамбои, Ароу? —
Абдала, иара ҹыдала хуңыртас имаз ааңызымгар игу
иамуит, — ачай, ачай ҳәа ескынгыы ихтакны иуманы

укуп, иара ачагы уара ушахцәажәтәкъя нахъабалакъ
анапы адқыланы инікугам, ачай унахыхәәаны ^{зұмбозе}_{жарылғыш}
гы зумбозе? Ари ҳкуатда абжеиҳарак абна иагейт, ауаа
назукыр идымрыцқарызы, еилырмұрызи, ажъ иалтцуаз
амалгы маңхозма, ажәлар уи азыхә аеңыхәа уртар
хәа уацәшәозма? Зегы ачай қүшәара наөума? Ари
жәынгы ғәнгы инхыла-аахғыло иавоу Маан Алмысқан
ухәа абри аус иазкызар, ас имцурахозма? Еех!..

— Ҳара ҳколиҳарақы апъыжәара змоу ажъ акум, ачай
ауп, ажъ қазташа аколиҳарақу храин ағы имачу ғыу-
шома?

— Ыы, ачай ахықоу ажъ қалар ахутам хәа нахуа-
пышумса аиҳабыра, ара ғың иаңшыгатәу хәа еғызыбом.
Ҳабаңа иқартқаз ажъ құрастатетәуип хәа азәыр иҳаб-
жыенгама, уи ҳара нахусми? Ҳара хусгы, нақ, хыхы
итәу аиҳабыра абра иаанины, нахуапъшны иҳархәаанза,
ҳара игуахтар ахутазами? Ма ғыбаа мыңху әтакыу қуа-
так акундаз иҳамоу, уххь згеит... ухушә атахым, убыль-
шәы атахым зхәаз иениш, абна иаамухыр, аеңтабаны,
атқла инакуланы ицоит, ашықусан ағы раңәа ҳколиҳара
иаланагалартә иқалоит, нас убри қаңтар ҳара азәыр губ-
бән ҳаитоит хәа аума исоухәарц иутахыу? — игу иныцах-
ханы Арноу bla тарыла даамидент Абдала.

— Уи азы губбән уағы иқантом, аха ҳаһъзом, уаанза
хнапқуа зымназаңт, — казен ажәала атак қаңтан, дцарц
даақутәниит Арноу...

— Ееи, дад! Иараби, сыла иабо закузей, уара? — иза-
ракуа кны, Арноу дахъцоз дыңшуа даанғылт Абдала.

* * *

— Ахы, шәсихъзозар? — ихәан дызызы иғызыцәа-хуч-
куа даарылқыан, дығны адәышшара дныкулент Гач Хың-
ба иаша еитбы Мушыни. Уи артқааҳәа дыхәәаны иә-
нынеиха, ахуцкуа зегы неишшәталт. Урт ығны нахънеи-
уаз шыжымтән абаҳағ аттар рыбжы анейлартқо еиңш
инархылтуаз абжейилағса аңша имтарсын иаманы
ицион. Мушыни уажәы-уажә иштәхъка дхъапъш-куапъш-
уан еғырт сыхъзома хәа, азә дизаигуахошәа анибалакъ,
аेңш дақутәазшәа артқааҳәа деңтахәәаны, зында дыры-
зон, иштәғны иааниузгы, хихъзойт хәа нахъынзарыл-

шоз ирбубуаны иштәлт. Урт шнейуаз, азымфас инхыкү
гылт.

— Ее, мең шәымоуп, ҳампал шәсүхъзент, — ихәент
Мушыни джаш-хашуа, ипсыпъ ихуламзо, азымфас изкуа
азырханы ифәизцәа рахъ дааңшуа.

— Уара хгу ҳеанзамкуа утқъяны удәықулеит акум-
зар, ағшың зеңпәшроу үхарбарын, — игу инытцаххны атак
қантәйт چкуна шатлақъя зажәк, ахъапъарч қышра зманы
ихагылаз ихы анааиртцысы, ихахукуа үых-үыхъза инеила-
гылан.

— Уаан, уарен сарен ҳамацара ҳаниңхныфлап үтахы-
зар, ускан ииааниуа даабап, — ахучкуа даарылъян рбасть-
тас Мушыни днеңәгылт хүч фархък. — Уаан, умшәсзар?!

— Цәгъя нубарымызд, уажәы санаапъса ауп иану-
хәо, — иеынахиган, Мушыни азы дталарц дыщакны асеи-
лыхра далағент.

— Уара уанаапъсоз, ҳара ҳмаапъсазеи? — иаайлар-
пүсент зегъы.

Мушыни уаңа рыкуөымтәзакуа, дууаза дыңжан азы-
мфас дыңцәтиңдәрүн дцент, нас акуата еиңш дың-
цәтиңдәраан ихы әаршәшәаны азы нахьиртәрын, атаң-
атаңхәа дэсо, азъыра дақуҗо иғынеиҳент. Ахучкуа зе-
гъы реааилырхын, аттаңәа азы реынтарпүсент.

Мушыни азыжъра агута ааифызшоз ахахә ду ашқа
дэсо днеңуан. Егыртгы уаңа рәйнархент. Ахахә дна-
хыныхалан мардуантас атаңқаракуа иамаз днарыкүгү-
ло, хыхъ дынхалан, дымтысзо, иан дшаалыхшаз дқуаш-
за дныкүгүлт. Тәқантәи ахахә иттәсизшәа ахумпал
еиңш афада иеиршәйт, нас ишъапкуа наиттаңсаны, Ҙхъа-
କ дынхынааны, акучыш шытызпәаая ахъыш еиңш, ды-
кукуаза тәка дынталт...

Убасқан Гач иаша хүчү дипшашарц өйтуа диштән.
Акыр дныкүеит, иааикүшәақуозгы драздаауан, аха иха-
бар имаһант.

«Дабацеи, дахъца дааумыштын, — агуамтра даңын,
Гач. — Абар шытә лассы ағыфкуа разықатара аамта
ааует, иара дныбжъаң дцент. Ааи, уааганы усымандаз
уажәы абра, улымхакуа өасыртәирын, қыафыр маан-
цыз, — илымхакуа икызшәатәкъя инацәкъаракуа ахауда
иналаиртәинит Гач. — Усымбар уабацари, ускан узтыйсуа
уахсырпәап, уара ахучы, — ғапхъя адәениужь дныкүлент

Гач. — Издыруада ёыкуабара дцазар?» — ахъшәтәэ
иааигуалашәйт уи. Дыццакны ахучкуа ёыкуабартасын
такны иахьымаз азыжъ ашқа иөынеихеит.

Ахучкуа азыжъ тырцәажәо аёыкуабара наёын. Гач
азыжъра аңаф данхыкүгыла Мушыни изәитит.

— Абыржәйтәкъя утыц акумзар, мышмыжда уаку-
сыршәоит, — даамақарт уи. Убысқан ауп Мушыни иана-
игуалашәа аены аёырға рыешазықартцоз. Иаша иа-
жәа ғбамтәкуа азы дтыцырц дзсо иәаихеит. Азы ихыпъ-
салаз ахучкуа зегзы иқаларызеишь ҳәа Гач дахыкүгы-
лаз ашқа изсо инеиуан. Гач иаша ихала уағы иахым-
боз дикүшәар иара ихәашья, — «икыдиршаауан», аха уа-
жәы асқағык зегзы иахырбоз иккысра итахымхеит, нас-
гыы аамта маңданы инхеит.

— Уажәазы иуанасыжъуеит, аха иузытәахыуп, иу-
дыруазааит, — ибжы егырт ирмаҳартә даацәажәеит уи,
Мушыни азы дантыц. — Ирласны уеенлахәа, акумзар
мыждароуп узынио, — Мушыни ишқа днеңтатит Гач.

— Ахы, абыржәоуп Мушыни ихацәа ианкыдло, — ры-
лакуа тырпағуны аңшра наёын ахучкуа дағырзыса қа-
то азы иаххыз.

— Нан дымсааит, исхаштит, уатәы акуз цыс-
шыон, — Мушыни дшәаны илакуа иртаң-таңуан, — усы-
ламкысын абааңысы ҳәа ахәара қартдон. Гачгы, уи игу
даарыщханашьеит. Мушыни иеанеилеиҳәа, ихы икүжыны
Гач днаиаңызеит.

Арсаули Азхыдеи ақытакуа рхәа ахъааиғыршоз, ры-
варақуа ёыцәаая, имфасны инеиуеит азымғас Мсыпъста.
Уи асаркъя еиңш иказказуа, ашъха илбаакъяны ад-
гыыл еиужъра ианықулалакъ абыыра иамоу хұзык иаа-
кутәоит, атың иаха-иаха иртбаая, аеенцыхны, ишъкыр-
уа инеиуеит. Ахыку ухыкүгыланы уанзааңышло, атсан
ахахә ссақуа қуаш-қуашшза аңслемізра иахылаңсоу,
аразны пъара ёырпы еиңш иубоит. Ашыбжыон, ашоура
аныбубуахо ахучкуа азыжъ гуатаны иахьымоу ёыкуабара
еизоит.

Шыбыжыштыңахъла, амра ашыра антәалакъ, Мсыпъста
аңшахәа иаваз адәкаршәра еиужъ ду аेы еизаны аеығ-
куа азықартдон. Аколихара «Қыараз» ақны аеығкуа азы-
қастцоз ауаа ҹыдала иалхны, егырт аусуракуа рәкнытә

рхы иакуиттәны ирыман. Арноу аөүөкуа азықастпоз
лымкаала илаш рхын. Атыңантәи аеқазацә азмырында
куа, уи өзаудк аөү аус зуаз ақаза даапхъаны диман,
ауалафаху бзия изыптәаны.

Аколихараөү дара рнапала ираазаз хәа ѿы бзия рымамызды, цьара ианцоз инеыжәланы инзықутәози аус-
ураөү рхы иадырхуози рыда. Атыңантәи апсуга өкуа рышәагаа маңуп, жыак иақарам, аөүрығрағы раңзак
рылшом хәа ипхъазаны, Арноу аөүрфра азықәан изы-
қартцашаз аекуа есышыкуса азеиңш ңара рыхтынданы
иааихуон. Ааңына ааскю ианалагалакъ нхыти-аахытци
иахырбжъанакыз Ѧы-бзиак ықаны азбаху аниаҳалакъ,
ауаа аштатданы идааирхуон.

Арноу аекуа рзы еитқәаны казарма дук иргылт. Ае-
куа ыдала изықастцоз иаамыштахъгы, Арноу Үхәйиз-
бак даапхъаны диман. Апсны аөүрфразы аицлабра аны-
мфапыргоз уи иауп раңхъа апхәйизба аөүө длақуртәаны
изырғыз. Уи иаңыңшы, нас егырт аколихаракуа рөү
иапшыргеит апхәйизба аөүө лақуртәара. Амала, егырт
рколихара иалаз ракун аөүө иақудыртәоз, Арноу ап-
хәйизба даапхъаны аулафаху лыто уи маңара дазкны диман.
Ажәакала, Арноу аус ахынуаз аколихараөү аекуа
рферма рымамызды, аха уа еиқаан аекуа рзауад. Есы-
шыкуса аекуа иааихуози, урт рнықугареи, раңзара изы-
кызи, аөүөкуа азықастцози аколихара иалтны ироуаз
ахарц үпхъазозар, Әба-хъя ферма нықунагартә иікан.
Арноу дзыштаз аекуа рферма аиқаара акузамызды, уи
иидахыз аөүрфракуа раан, иреиңьзоу аекуа цәырганы,
атыңш бзиакуа игаларц акун. Уи, иара анапхара ззиуаз,
аколихара ахъз шындах'уан, маргы иехуаңхъыз ауаа
ирыланардәон.

Мушыни аөүөкуа ахъазыр. ртоз дааныжыны, Гач
дщаауз Арноу машынала диньылт. Арноу амашына
даатытт.

— Ак уасхәар стахын, Арноу, — иаразнак дналагеит
Гач.

— Изакузеи, Гач?

— Иахъак сгу Үжәо савоуп, ара умааиргы, уаха зны
усымпшаар моя сымамкуан сыйкан, убри ақара сеила-
шәаны самоуп исахаз...

— Изакузеи, Гач, иқалазеи уи еиңш?

— Астдана иоуп, Астдана, сгу еибаркны сыймоу...

— Аа, Астана.. Уи сара сзы бзиара шитахым здир-
уеит... Стың даштоуп, цым, стың, — игу иныхаахит
Арноу.

— Саргы уи сзымдыруа цүушьома, Арноу, <sup>ЭКМЕДЕЖИ
ДЫШТЫРУОЛУ</sup> ибзия тәкъаны издыреит, аха уи акуу цүушьоу, зында дла-
мысдахеит..

— Уажэ өңц акыр уаҳама?

— Ишпәсхәри... — Гач дкуңсыччауа, инапкуа аайдыланы, инаңқараракуа аайдырбубуаланы рыйжы ргаяу,
иңә дтатәниуа даагылт.

— Иаха сассәакуак хгулара, Азынаа рөы иକай. Сар-
гы сакушәан, сырмыштыт. Астол напхгафыс даман Ас-
тана. Асассәа патурыктуаны азәазәала зегы риыхәаң-
куа иkit, апшәма, агула-азла зхәаз еңпүш, азә даани-
мыжыит. Зегы ажәа бзиакуа рзиҳеит, риыхәаңа ижәит.
Апшәмацәа, изныкымкуа-иғынтәымкуа идирдүрит, сар-
гы сөфагыланы илымхә синтахутхүйт Арноу иныхәаң-
ыжә ҳәа. Угу иаанагозе? Исеиҳәаз удыруу?

— Иуеиҳәазе?

— Уара ижәла уи иныхәаңа ҳәа сеиҳәеит.

Арноу иныхәара иәамшәо, ипсың ихулачны дыхшәа-
ны дүгүлан. Астана зынзак сара сыхъз анкуатәа ахын-
шырц иеазикзаап ҳәа игу иаанагон уи.

— Иҳаибарбап иарен сареи, ма иара ма сарал —
иҳәан, Гач бзиала ҳәа иаҳәарагы ихаштны амашына
дүнталан, абъеөхәа ашә ныдижълеит.

* * *

Зизи Папба лан Қуараса, ачаңа хъаа илымаз иа-
лыръяны илызәйртцын, дааиташеит. Уи ачаңа чмаза-
ра лымеижътеи таку тцуан, аха аены дарыбубуазеит.
Ачымазаң леылзейтцимх'уа, лыгериңьны, леенитцаңсаны,
ларма жәфа дахықуиаз, лыбжы лызтыйкаауа, аңзра
даңын. Зизи илуа-илхәо акы дакумшәо, лхала дъятаң-
быатәуа лан дылхан.

Зизираа ааигуа-сигуа гула дрымазамызт. Урт ақыта
акыпшылахъшәа ху-харакык аңы рымасара инхон. Зизи
лаб-шыхауафын, даагылазар араху дрыңцын. Рқытаңы
аколихара анеиңүркәа азеиңүш ңұсаса антанды ианрымаз
дрыңцын. Инхара-интцыра дыбзиахуха дышықаз, мыш-

цәгъак азы ашхантәи дшаауаз, афы исын — дашык
Зизи лани ларен еиба-куеибаха афны иаафнахеит.

«Ас сыпъышызар еиҳагы еицәоуп, ахулара сыйызаанза
аҳақым икынза сцап» — әалызбейт Зизи атыхутәаны.

— Сан, ишпәкастәри, сцаны аҳақым даазгап?

— Бца, бца, — аарла лыбжы нтылкааит Қуараса.

Зизи афны дындәйләйт, мәхахустала наанхтәаны, ақытсовет ашқа ләыналхеит. Раңзак аамта мыштықуа, дхақыр-пәсекуа, ақыта ҳақым дахътаз афны днадгылт. Дыццакы-ццак'уа амардуан дынхалт. Ашә днадыхылан данааха, иңарбаңа иаркын. Даакуғъежын уа ааигуга иғылаз ақытсовет афны ашқа дыф. Ақытсовет амазаны-күгаф дахътәаз ауада дынфнаххит:

— Аҳақым дабақоу?

— Хүшәкуак ааигарц агақа дцент. Иқалазеи, Зизи? — ашырхәа дфатқеит уи.

— Сан цәгъала дыкоуп, дгуақ'уеит, лыпсы сахымзар қалап, — Зизи иаразнак даакуғъежъааит.

— Бымшәан, абаапсы, — лгу ирыңбууарц иналыш-таихеит уи. Амардуан ақнитә днаңышны илбейт Арноу имашына аколихара аправление аштағ иштагылаз. Ларгы уахь ләыналхеит.

Арноу икабинет ашә ааимпәааны дынфналеит.

— Сан илымаз ачача ҳьяа аалызцээртцын, лыпсы шынлыхшәара дгуақ'уеит... Арноу, усыщраа! — дааբята-тәэс-бъатәйт уи.

— Бымшәан, бымшәан! — ахьшәтхәа дналъылт Арноу.

Зизи лыблакуа ашәара шырхызгы, ахаара рхыкукуа икан, лзамфакуа қаңшышыза, амыцмыць еиңш, итытны ицион, лыпсынъ лассы-лассы иаҳыналга-фалгоз, акофта шкуакуа илшәиз атәка лгушы наха-наха аөыштнах'уан.

Арноу уи аյхәизба илаңш дытцашәаны дықазижътеи Ҙыңк тцуан, аха уажәы зынза илаңы дааит, игуатцағы итачыху-чыхууаз ацәанырра ағыркыхәа ифатқеит.

— Бымшәан, Зизи, уажәитцәкъа! — Арноу длыцны иөйненхеит.

Афны агуашә ақынза амашына неиртә икан. Зыпъшрак хәа аақамтазакуа, ачымазаф дааштырхын, амашына ашътахтәи атәартағы дынкыдыриааланы, нак-аақ иаалыватәаны Гудоуқа ддәыкүргалт.

Ачымазңәа рыштыңтартаң ианнеи, Куарасеи Зизин уажәтыңдә атыңды сырхионт хәә уа иааныжыны Арноу ахуштәйрә дыңғалт. Ахақымңәа Арноу данырығында ша уск дшаанамңаз рұрын, иааилагъежет. Ачымазаң бубуа дышимаз реихәеит. Иаарласзаны уадак дырхиенит.

Куараса дыштыңтарцент. Ахақымңәа алхеибаңәан, лхъаа-баакуа зыхъяз еильркаарц нап адыркит. Куараса ахақымңәа илұртоз азтааракуа ртак еергъхәа лкыбжы иналығуан. Аштыңх, ианлыхуаңш, лхъаа зыртәашаз хүшәкуак лыртан, дынтахәахаа аңәа даманы ицеит...

Арноу ахақымңәа рнапы ианицент Куараса лхъаакуа, имыщакыкуа, өеила еильркаарц, ахушә-абырьшәи, иатахыу лыгырмыжырц. Зизи, уахынла ағны амаңара икажыны дышзаанымғылоз иарғы иидыруан ақнитә, ахақымңәа иридитцент ачымазаң ыдала ауағы длыддыртәаларц.

— Сара ақалакъ ағы усқуак сымоуп, Зизи, хулбыгеха ара саадгылоит, — ихәан Арноу ахуштәйрә ағны дындағылтит.

Зизи лан дахыштың лханы, деикушшы дтәан. Уи ахуцра бааңсқуа налышәлеит. Илгуалашәеит лаб итахара, лани лареи ағната анырханха ирхыргаз азатцәра... Акы лыхыр исыпсыхуоузей хәә дхуцуа, лыла траа лан длыхуаңшуан. Зизи ақытантәи абжъаратә школ даналга, лан дааныжыны, еиҳау аттарахы дзымцент. Уи избаны илыман лан лыпъсы танатцы, лгу дамыршыкуа дынғузгап хәә, аха иаалыръяны уажәи дзыниаз мыщу дыршәаны даман.

Ахулбыгеха, анааилашәшәуаз Арноу даакылст. Ачымазаң дышыңәаң дыңцәан. Зизи, лан аңәа дшалаз, еғылам-хәзакуан, дныжыны аңара лтакымызт, аха лырөхаралы лзымгуаңыт, ахақым уи лабжъемгент, Арноу, ахуштәйрәтаңи Куараса ыдала илхылаңшларц нарахәаны, Зизи нареи еиманы Арсаулқа идәйкулеит.

Арноу, алмфаник Зизи лгу лхасырштуеит хәә илымоу ашәаракуа ипсакъярц иеаңтәйлхны длаңәажәон. Ларгы илызгуамтазакуа лшәаракуа Арноу илеиңәоз илыхнацион, агубрақуа лоуан. Дышнеиуаз, ачымазаң азбаху днахыганны, еғырт ажәабжъкуа днарылаңгалент. Арноу ишофер Хута икны ус дахьцәажәоз даңәшәомызт. Уи иленхәон аръызбареи апхәйзбареи апстазаараңи ирытканак'уа атәи, абзиабара цкья ауағы шақа амч инато, шақа апстазаара

игуанаарпъхо, егъа хъаа баацс имазаргы ишхнаеуа, акала, уи итахын аյхэйзба икуандашьшираза апфаза ара хаара далаигаларц. Ибла қазакуа рыла айхэйзба дахыхуаңшуз, игутакы илшозшәа ибент. Уи лхы дтало, лгу дтало, лацәажәара дшаңыз, амашына Зизираа ргуашә инадгылт.

— Бымшәан, Зизи, бан дшырхушэтәуа сара агура бсыргонт, ибымгурған, сара сан леиңштәкъа сылаңш лхызаауеит, баргы бзатәны бынхартә снықуарым, — атыхутәантәи ажәакуа аарпъшқазаны лгу иныкуишит Арноу, урт агуашәа маңк иахъаандхалаз ихы иархуаны.

— Итабуп, Арноу, агуцаракра чыда ахъааурпъшуша, — дыпхашъя-пъхатдо дгылан Зизи.

— Уахына бшэозар акухап, Зизи... Акгы гурғас иқабымтпан, саргысаабхылаңшлап... Уаха аколнхараңы ускуак сымоуп, сшаарылгалакъ саабыдцаалап, — иа-арцакны ацара иеыназикит уи.

— Итабуп, Арноу, сара шәартас скоумтсан, уускуа уахырыпъысқъаз ауп исзыштымх'уа, уеызурааңсозеи, есымша сара саха уздода? — ашта дынталт Зизи.

Зизи афны даныныңнала, атынчра дагуа иғнажызыз, тыша тауланы дынтахазшәа лгу иабент. Афымца лашара аналыркы, афны аағнцент, аха уигы амыхуеит лцәалжы ааймыздаз азатцера. Лан лкартуң дныкутәаны, ахчакы аյшра далагеит. Ахчы таєыланы, лан лхы ахыкүз иқанатцаз атың тагуафа таңәза иқан. Уи блала еиңхышшыаауа инеимылдеит. Нас лгу ааңсахшәа, дөғалан ахчы днас-ғасны, иаарбабаны иныкултцеит, ашыршыағгы неитцихны иаалыреенит.

«Уажәштә аңәа далтхъазар қалап сан, сыңха даба-коу хәа днаңшы-ааңшузар акухап, — дхуцуан Зизи. — Издыруада, лхъаа еиңәханы дарәыхазар, издыруада атыхутәаны мәқакутцага ажәакуак салхәар лтакны слымбозар? Лыгурғаны изалхәода, сан, сара исалхәарц илтакыз ажәакуа? Ма агуаңра сшаңыз сыңха скажыны даба-цеи хәа лгу иаанагар? Ишъалхылгауен уахатәи атих?» — Зизи лгу ұшаауда дгылан.

Зизи дышишәйрзә, лоура назаны, лзара мыңху итшәә-цәамкуа, лхы-ләң хухуаза, лыхцәи еиңуатцәа самсалкуа иңаны икъларуа лызкуа иқушъырауан, хішле дкуабазшәа лцәа құмшәышәза иқан. Зизи ашкол дантазгы ар-

пъарацәа леңеырбон, аха даара лхы пату акутсо, азәй акы
лзимдәартә еиңш, дыңқаңа дааиуан.

Зизи амла дак'уан, аха афатә лгу нағомызт. ^{ЗАМЕСТЬЕ} Абартса
ғы дненин, абқул аахлыртын, ахартәй нахыхны, аңыз
инанылтәалан, амаңара мұнатқақ лфейт. Нас дааин
алашара ырдәаны лан лиарта дныланеит. Алашьцара да-
гуда илхатәаз лыхшың шақь-шақьо иналалт. Атых акыр
цеит, аха аңәа лыла зында ихымлеит...

Анарта дахылаиаз лаңшашәара бааңысис иқаз зе-
гыы лзааниуан. Атынчра ҭаңа иаңагы даршөөн, атх ак
нағырны ағны иаағнаңарапәа лгу иабон.

Ағны абаңцахынтә Зизи ллымча шыапыштыбжы-
куак нтаст. Лыңсы заны, ллымча ырттарны, дзырфуа
даакутәеит. Атыгу-тыгүхәа азә ашә даст. Ахшәтхәа
доғатқеит... Дарыхташызышәа, ақуара-қуара деңесасуа,
даагылт. Өйлүтамызт. Азәы даақумтәзакуа ашә аспа
даңын.

— Уарбану ашә иасуа? — дшәаңыр-хапъуа илгуабыт
атыхутәаны.

— Сара соуп, сара, — аbjы геит абаңцахынтә.

— Уарбану, уара? Усыздыруам!

— Сара соуп, Арно...

— Иқалазеи, Арно?

— Бзиароуп, бзиара... са соуп, Арноу, бымшәан,
Зизи...

— Бзиаразар уааңзазеи, Арноу, тхыбжыон? — дааи-
лазызает Зизи.

— Бзиароуп, бзиара... бымшәан ус ак басхәарц
стахууп... Сара соуп, сара...

Зизи уи иааира днеилүууаа джанатеит, ашә аалыр-
тыр, аартыша дақумшәеит, азнык азы абзиара иқантаз
зегыы аалхаштны, абыржәйтәжъя ашә уадтны уца акум-
зар, ахәхәара салагоит ҳәа лхәарц аалтаххеит, аха ил-
зеңшымтәит... Даақугъежъаан, леенлалхәеит. Алашара
аркны, ашә деңсанадгылт. Лгу атра иаңтаршәыз ищә-
кыаны аисра иаңын. Ашә аалыртит. Арноу даағналт.

— Шәарта ҳәа егыжам, Зизи, уажәы ааигуа ахушә-
тәыртахъ ател сасын, Куараса дшыкоу слаздаауан, лхъаа
тәеит ҳәа адирра ситеит аңақым, бгу ртүнч...

Зизи уи хучык лшәара ааикунакит. «Уаха сан хъаас
дахъсымаз игу итталаны дыңказарын, адирра лыстар

дартынчып ҳәа дааизар акухап» қалтсан, маңк лгу аахьа
пүссеит...

— Утәа, Арноу, — асқам наганы иааигуара ^{иңалды} _{білдірді} гылт Зизи, даанташәашәа данықала.

— Иңабуп! — днатәеит.

Иара өымтуа дтәан, ларгы өымтуа ус дғылан.

Арноу ақуардә днахан аңхәзыба дтәарц налыдитсент. Арноу ианлыдидалаза, ларгы астол днадтәалт. Хучы-хүчла, ажәбажы-ажәбажы неиххәаауа, аәы аңыка арбаны ианырк'уа еиңш, Зизи лхы-лгу лхаршты, даасырмашыцап ҳәа иеаzkны длацәажәон. Лара дзырфуа дтәан, иарак даакұмтцзакуа ацәажәара даөын. Арноу Зизи илеиңхәеит бзиаенибабарак игу италаны даменжътеи акыр аамта штца, уи уахынла дшамырцәо, өынла игу иштымтәо, иахъа уажәраанза игуағыны ғыра ишизым-хәац. Иажәакуа зызыкузеи, рхы абаҳоу ҳәа Зизи фым-цатас лцәа-лжыи иналдды ицеит.

Уи абзиаенибабаратәи даачаңцәажәоз, бзиа иибоз, дзыргуатеиуаз лыхъз цәырганы имхәакуа, днахыкуша-аахыкушо, дпєи-пєиуа ажәфан гу дхын.. Зизи азнык-азы, лгу иаанагеит, ас иаахтны, абзиаенибабара амаңажәа са сөы ицәырганы изиңәозеи ҳәа.

— Абзиаенибабара таула цәырганы ахәара уадафун, уи уамехакны уанамоу, иунамырқатдо егықам, аха иара итқаатцәкъаны бзиа иубо аңхәзыба лаңәара ақара ицэ-гъю ус ықам, — лгу инықуишт үи атыхутәаны.

Арноу иажәакуа, Зизи раңхъя лгу иаанагаз ааилар-хуеит, иихәарц иитахызузеи, миәан, ҳәа лхы лықужыны дизызырфуан.

«Әүмтүн уаҳа, иазхоуп шыт!» — аңсык аалыгхеит Зизи иаалығекъарц, аха фәңхъя леаанылкылт...

Арноу абзиабара амца шоура иеалажыны азсара да-ғын, амала, дахыызхытцуаз аңаф ашқа акылсра акун ицәуудағыз. Иажәа лыпшаах тlapқақуа, арытәа еиңш дрыбжъакны, илыдыбууалон.

Арноу дфагылт:

— Сыңсы бнапы иануп, Зизи.

— Арноу...

— Бара! Бара боуп, Зизи, амца сыңразтаз!

Зизи дфатцәкъеит, астол днадпәан, дахыықаз лзымдыр-уа дшәақъаны, лхы тыууа настхадаагылт.

— Әүмтүн, устыхә! — лыбжы тахуаөза, аарла ләы

ааихылхит Зизи. — Җүмтын, өумтын, сухәоит

ЗАМБЕЗИЯ
ӘЛДІППІШОУ

— иаха лыбжы тылгейт уи даншәаза.

— Баасзызырғы, Зизи...

— Уаха ажәак умхәан, абаапсы, сызларыцхау сыйхоит... — апъхәызба лылакуа тыңы ицен.

— Ишпәзүри, Зизи? Исхароузен, бара сеилабгазар?

— Сара арыцха... Сароу? Сара уи ақара абасылшо, уареи сареи агеи ашъхеи рақара ҳабжьюуп...

— Ех, сгу бәаңшы иббондаз, усқан еилыбкаарын сыйтагылоу! — Арноу даакуғысычан ипсың Зизи ина-лгудирчылт.

— Имџуп, имџуп, Арноу! Уи азбаху уаха иңәүрум-ган, сухәоит...

— Исылшом, исылшатәкьом, Зизи! — Арноу днең-таңаны, Зизи атзамң дадыбубуаланы дахъгылаз ашқа иөйненеихеит.

— Уца, нақ! Нақ, уца, Арноу! Үеилагама? — ар-тәа аатлыргеит, уи, уаха хыхъчага лмоуашә анылба, аха лыбжы заҳауз ааигуга-сигуа уағ дықамызт Арноу ида, атзамңкуа ирныңан иаағнагыжыжит, нас зыңза иныбжъаэт.

— Зизи, баасзызырғи минутқ, — даатғылт иарғы иааицәымыжхан.

— Устыхә, Арноу! Уца, абаапсы, уца!

— Уаха сылшом, Зизи, сыхшығ сыйхуцуа иқам! — иихәаң акун дызәйз Арноу.

— Стынхадан субент азы ауп ас узсызнықуо, упхам-шыазои, Арноу, уаха ламыс умағами? — лыелырцәгъа-зенит апъхәызба дзыкушәаз арыцхараेи лара лхы лмыхъ-чар цхыраағы дылмоуазшәа лбан.

— Ус бымхәан, маңк баасзызырғы, — ибжы ырьш-қазаны иааңсаңы, длыхәо далағеит Арноу.

— Усқуат, абаапс, Арноу, сухәоит!

— Зизи!..

— Усқуат, усқуат! — абыатәыбыатәра дағын ла-ра. — Уца, абаапсы! Сухәоит!

Арноу длак-фак'уа даакуҳеит.

— Сгуразра еилыбкаахра бығоуп, Зизи, уажәазы уа-ха басхәом, — ихы иқүжыны, дындәйлтит Арноу.

Зизи дбыр-быруа, дқызыккызыуа, лылағырзкуа лә-къаса дышненуаз, лан дахыштыз акрауат өңщха дныку-хант...

Шыжымтанын, Иасони Астанеи реаиндыриан, **Ахутта**
ахабла иналалт.

— Раңхаза ачаиртқау аабап, нас амхыртқауагы
ханрылаңшып, — ихәеит Астана урт андәүкүлоз.

— Зеңшығам, уара ишұтахыу, — дакушақатхеит
Иасон.

Ачаиртқауа инархылт. Инакуаратса-аакуаратсо, ашьа-
қаяа иалырдахъаз амфахуаста ианыланы инеиуан,
шыжымтантән азаза зкупышқа иқаз ачай чыққуа рөн-
рәсіхъчо. Таку инықуеит, аха азәгы өитуамызыт. Аста-
на раңхза ацәажәара далағар итахымызыт, ахы акыша
дакушәомызыт, настыры икунаганы ипхъязомызыт, избан
акузар, ирбоз ачаиртқауа ирыкунагахашаз ажәа зхәашаз
Иасон иакун.

Иасон Ахутта ахаблағы ачаиртқауа бзиазаны идыр-
уан, құса абна иаганы иқаз, уажәы ицқыакуакуараза
иахыибаз даараза игу иахуеит, аха уи ақара инимыръ-
шит, арөхуара заацәазшәа ипхъязаны.

— Мамоу, шәыцәгъам, шәыцәгъам, — ихәеит Иасон,
раңәек тәкы амтауа, урт шнейуаз даатғылан. Астана
игу иаанагеит ақытсовет ахантәағы урт ажәакуа рөн-
даангыларым, итеге нарыштеиҳәап хәа, аха Иасон уи
аазырханы ғаңхза иғынеихеит.

— Абри ахұзы ауп макъаназы иқалшаз, — иааизы-
мчқакуа диналагеит Астана, зхы ркыз ацәажәара сзацх-
рааузар игуахун.

— Мап, мап, Астана. Убаашәйт, иқашәтказ мачуп хәа
акум сара исхәарц истахыу, шәзаманоуп, — Иасон уажә-
раанза иқаитқаз ахушъара макт ақара инықараикит.

— Ҳәара атахуума, макъана ақататәкуа раңәазаны
иҳамоуп, абжа-ентабжъагы қатқазам, — ихәеит Астана,
акытсовет ахантәағы иеынкылара, аөхуапхъызқуа ха-
ра-бъяра иахъкаимпәсоз змааназ анидыр.

— Уиашоуп, Астана, — зынза иааркьяғыданы атак
қантцепт Иасон.

Ачаиртқауа реимдара ианалга, амхыртқауа рахъ
иниасит. Уи ашықусан ахуттаа аужера өыцқуа хтны
аңықуреи ахылартқаз избалакъ даадыргурбъартә иқан.

— Шәуракуа бзиоуп, аңықуреи өағра замана шэзы-
щуп, — игу иахуан даацәажәеит Иасон.

— Иңғам, — ихәеит Астана, ианаңахыз инакұмырбубуакуа.

Ахабла ахъаантқоз ацақъа иқутқераа арғаш ахъыл-бааеөоз атып, ақны инкылст.

— Маңқ ҳаңсы ааидахқып абра, — даатғылт Астана, уақа нара енди аңшәымас ихы ұхызаны.

— Азамана, — даақушақтахеит Иасон.

Арғаш азааигуара иштәз ахахә ду ағы инатәеит. Қытқ аңхзы анаарылаба, Астана дәғалылан иөынеихеит.

Арыпқә зыхшәаз ауалыр еиңш, ацақъа нағултәраа нааиуаз азыхъ ихмачыр наңдакны, ажъаң үатка ұбара еиңш, аимхұцкуа хыщала, нааиртәйт.

— Игуатиши, Иасон ұзын.

— Раңәа изыхъ бзиуп. Ұхаңыц ыңдах'уейт, — нааиреухеит Иасон, — ахмачыр нтыркукуаны ианижә.

Астанагы ахмачыр азна азыхъ ижән, Иасон днанд-тәалт.

Шыбыжъон агуазы амра аеарымчзейт, аха урт ахътәаз уи ағыыра раңәа азықатомызт. Аиқхана ибыжъекъана наауаз ашыха ұшалас рыкуша-мыкуша ашоура ыкунацион.

Ахұхаракыра ақнитә илбааңшы ирбон дара рыщақа зеңсітқыхы иштәз Арсаул ақыта. Дара ахътәаз инаркны амшын ағыку ақынза инағон рқыта наңданак'уз адгыл-куа. Аетәара нағулахаз Арсаул ақыта амшын етәара наңлашәкуама ухәартә акун ахаракырахъынта уағ иши-боз.

Ақытени амшыни ахъааилыцуаз дырга хадас ирымаз, симхуццас, иқуашшза наабжъалоз аңқурпә аңыңхъ-куа ракун.

Ус Астана илаңш цәарап ныңдашәеит.

— Ҳара ҳашқа азәы даауеит, — илакуа ырттарны уаҳы аңшра далағеит Астана. Иасонгы уаҳы днаңьшит.

— Дызустда? — дтсаант уи.

— Дсыздыруам, аиашазы, — ихәеит Астана, нааиуаз аңхәйзба илаңш аалқумгазо.

Аңхәйзба урт лбазомызт, уажәы-уажәы днаңьшы аапшуан, дыңғыла-аатғыло, нас ғаңхъа аңырпәләкъ еиңш, абыржәымзар-абыржәы дыңштпраап ухәартә ашаңаҳә ұхыақа ләнзамкуа швоук.

ахақә ишықутәаз анылба даашәарзыңеит, атх лашыңца аз-
зы алашара зәаңноз ача еиңш, лылақуа еғьрымбозыңа
нықазы наахуашхеит, нас ғапхъя наарласзыңа ашылған
алшәеит, аха усты дшанхашәа даақалеит. Иасонғы
Астанагы уи дшықалаз ангуартта, ргу иамукуа ифагылт.
Аңхөйзба урт зустәәз ускан ауп ианылдыр, ларгы
лыпсы галылалт. Дгуръяатәа лшыңақуағы аалырц-
цакит.

— Мшыбзиакуа! — лхы-лөы лашо даарыдгылт уи.

— Ббаашәит... Абар ассир! Сырма боума, мшәан,
нахымдырыз? — наацьеиншьеит Иасон.

— Сылакуа цама саргы, цүштү? — ихәеит Астана.

— Бзия ббейт, бзиала баабейт, Сырма.

— Ббаашәит, бабахзаанагеи, Сырма? — аздаара
қантцеит Иасон.

— Саант саргы, ҳқыта сналаңшырц, игухъаазгейт...

— Уи ами азамана, — Сырма лажәақуа игу нахуеит
Астана.

— Шэтәақуа, шәызгылоузеи, сышәпшырхагахеит ҳәа
сыкоуп?

— Иахыңабхәои, Сырмакеит! Баргы бааҳадтәал, —
аҳәара қартцеит урт.

Инеибартәеит. Сырма — Арсаултәын, Алмысхан
Маан ипъха, Адгуа лаҳәшьеихаб лакун. Уи уажә аабыкъя
Гудоу аусура далагеит. Дшыхучзаз хшара дызмамз
Смырбак диган диаазеит, жәласғы Смырбан инықул-
гоз. Лани лаби зустәәз лдыруан, аха раңақ дрыдхәы-
ломызт.

«Сара сыхшара (лаб уи мап лізик'умызт) ракытә
зегь реиҳа ацәаға ыда лымоуп Сырма, аха иқастцы-
зен, исылшозеи?» — дашилон Алмысхан уи лызбаху цы-
ара ианаацэрыргалакь.

— Ишпәббои, Сырма, ҳқыта? — ибла нахго Арсаул
диалаңшит Иасон.

— Даара игухъаазгейт, даараذا... Ҳқыта ағыза акы-
та ყышза абақоу! Сыпсы зегыи нара налоуп. Схұчра аш-
тракуа зегыи снархысындаз ҳәа сгу хыт-хытует. Уажә
ұытқ снықуаны скыта сымбен! Сыпрындаз ҳәа ауп сыш-
қоу! Ауағы егъаңца дцаргы, егъа ибаргы, егъа наха-
ргы, игара ахъттысуаз атың зегыи реиҳа игу азы-
былуазаап...

— Ббаашәит, уи зеңпәш ықам усуп. Даара ибңыс-шыоит Сырма, даара! Афырпхәзызба! Еei, сызлымжәк өамкуангы зегы бара беңпәш иқандаз, итегең ^{жайында} рин, аха иабақоу! Шьюуки-шьюуки, ахваңарч сыйгултызы абри аума хәа ацәа-цъаңа ишахуапшша еңпәш ауп ркы та ишахуапшша. Ибзиуума нас ари? — игу иныцаланы дтцаант Иасон.

— Хәара атахуума, ихуартам, — лиашара агурғаны, иааөахылтәеит уи азтцаара Сырма. — Ишпүкүу ишыбзиоу?

— Убри ауп саргы исхәо.

Астана макъана урт рцәажәара акуөитуумызт, аха даарлах-өыхит.

«Дзеңпәш пүхәзызбоузей? Даақумтзакуа дцәажәондаз, шыри», — дазхуан Астана гуаныла. — Баша сгуақ¹-үеит. Ари аупшәйли сарен ҳабеикунагои? Слатәалшьома? Мамзаргы игуаңыны акы злаласхәарызей? Схы сырчархушт ак сеазыскыр. Аха... аха исыздысыз амца злеңкүскрүзей? Схы саиаариоуп. Ишпәасхызгари?

— Дызустда зқытада зтахым, исзейлкаауам? — уамашәакуа илбент Сырма.

— Иқагушшоуп, — апхыз далтцызшәа ажәак налеигалеит Астана.

— Ббаашәит, иқамкуа, ишпәақам? Закузеи ибхәо, Сырмакеит!.. — Астана ихыбжа-өыбжаны иқантаз атак шыакуирбүуеит Иасон. — Азәазәала рыхьз басхәап бәхызар?

— Ишпәа үүшшт, иқада ус?

— Шақаф бәхыу!

— Абри еңпәш ақытада ныжыны ицоит, — даацэтица-цәажәеит Сырма. — Шәгу ишпәаанагои, изыхъозеи абри? — рофыцагы драстцаант, ахышетхәа дара рахъ даахваңшны.

— Изыхъо амзызкуагы ықазар акухап, аха... длак-фак'уа даафахеит Иасон.

— Абри азтцаара ауп раңхъаза еилкаатәу. Ауағы, абзия ныжыны ацәгъя даздо жәбахьюма? Ақытада ныжыны ицо — дыззогы акы ықамкуа залшом.

— Иқамкуа... иқазар акухап, — иаразнак ҭакс иқаттәиз ажәа аниғамшәа дақушаҳатхеит Иасон.

— Нас убри зыхъо шәара ишьакүшәыргылароуп

акумзар, аеазэ дааны ишәенликауама? Шәығнатастың
аус шәара наха ижәдүруазар ами?

— Биашоуп, Сырма, хара наахаракуугысың изгуамтазакуа шытажықа аңтадра далагеит Иасон.

— Урт зеиңш ажәакуоуп, Иасон, аус акы нахуоны ҳәа икәм.

Иасон ибз наихулашәеит, Сырма лажәакуа инар-әнгрылоз ҳәа акгы уаҳа иәамшәеит.

«Җабыргытәкъаны аусура зеахызго, абағданкуа акытта ныжыны иңакуо хымпәда икоуп, аха зегытәкъа ус икәмзар? — игу дтацәажәон Астана. — Аеынахга-аахгара бзия избо, иқалтыруа идәйкүү раанкыларазгы иқа-хәзәе? Макъаназы акымзарак. Ақытта иалтцы иңакуаз ыкоуп ҳхөйт хааникүшәар, ҳанцәйтцақунд-аацәйтцақундуя, аха ҳара ус қамларц азы иқа-хәзәе? Җабыргыуп Сырма илхәо! Ех, ағыстазаражә, ғын-кура нутцыргы инагзаны нузымтозаап... Аха закухарызыеш усгы Сырма ҳара иңагханы илбаз?» — даатгыланы ахуцра деңданалагеит Астана. Ақытсовет ахантәафы Иасон иакузар, — дхүкт, дхүкт, деңтахуцит, аха акгы изышъакумыргылеит, амала, дара ирызгуамтациз акы Сырма лыблакуа ишырбоз ақара наргыы игу азфауан, изакұз издыруамызт акумзар.

— Акы сазтаар стахыуп, Иасон, — ақытсовет ахантәафы науп ари атак ақатцара зуалу лгуахун, иааихсыбызыз рәәжәара фәпхъя ашьапы лкит Сырма.

— Сзырғуент, Сырма, — мачк даатрысшәа апхәзызба лаҳь даахъаңшиит Иасон. Астана уи азтаара хыла нара икукымызт, аха пытк ипсы аалинарган, илхәарызыиш ҳәа илакуа тырхаха, лара лыблакуа иесирцәыхъчо аҳауа дналаңшиит, рәаңхъя икугылаз азтаара еилффацаза уи иналибаарашәа. Астана апхәзызба иреңнүлхәараны иқаз игу иғазшәа, аха ахәара илымшозшәа ибон, ажәак-ғажәак рыла ахы дықутазар, ахышетхәа иаагулиршәон, аха иабақоу изакумыршәэр?

— Ишпәархыргой Арсаултәи ағар аамтә, ишпєиқаау русура, рыпсшьара, нахарак рымч зызкүзуен? — дтааит Сырма.

— Ббаашәеит, абри акузма бзыттаарц ибтакызы? — нааарьеишиеит Иасон.

— Ыы, изъашәшьазеи уи ақара? — маңк луу иштэх
таххит Сырма лажәакуа ус иахърыдыркылаз.

— Апъсшьареи, ашәахәареи, акуашареи аупылдарын
аेар, урт моу абыргүзгүй, — уамашәа ибаны дааччейт
Иасон. — Бара бзия збаша! Уи аума хара иҳагыу? Ша-
қа бтыхыу!..

— Уи аус ағы изтакыу дхайсаант, ашәитышәи дна-
хаштыум! — инацирбыйит Астана.

— Ус махуәала аус аауандаз зегы, еихаҳхарын, —
Астана иааимидеит Иасон.

— Башаза алаф ахышәхәааует, ағызыцәа, — леаа-
лырбууеит Сырма.

— Ишпәа, Сырма, ахумарра ҳагыуп ҳәа аума иҳаб-
хәарц ибтакыу? — уамашәа еиңеибейт Иасон.

— Зынза ишәзиелымкааует сыйцаара, — иаарәа-
лырхыит апъхәизба.

— Закузеи, мшәан, иаҳзеиелымкаааз? Сыздыруам! —
игу өбахо даакухеит Иасон.

— Ағызыцәа! — лыңымшыкуа нақ-аақ лылахь ин-
кыдлеит азтцаара адырга пъшра рыманы. — Акымзар ак-
гы шәзиелымкааут макъаназы! Шәгу иалымсын...

— Аа! — иаахъмызбашеит Иасон.

— Аиеи, аиеи! — лара лтэы дахылжомызт Сырматы.

— Ахумарреи акуашареи роума, нас, ҳқыда ныжыны
ауаа рцара зыхъяз? — Иасон нара итәала апъхәизба
даағенкызшәа ибейт.

— Ахумарреи акуашареи рымадара ракузам сара
сыйлацәажәо, шәара ахәаха сашәымрааеит акумзар, —
уажәраанза лөйнкыло дышрацәажәоз акумкуа, даар-
ғагылт Сырма.

— Издируда ус акузаргы, — дхуц-хуцуа даакухеит
Иасон. — Иҳабхәарауазеи, нас, Сырма, иҳагыу-иҳабзоу,
уи ами иаҳтакыу, — игу аахъаңссеит ақытсовет ахантәа-
ғы.

Сырма илҳәарызен ҳәа ағыцьагы түнч иаатәеит.
Ларгы лажәа цасхәа алаф шалрымхыз, ишырзеиелымкаааз
ақара лгу азфон.

— Ббаашәеит, Сырма, хзырфуеит, бгу иҳархеит ҳәа
сыкоуп.

— Заку гунҳароузен, үюушт?.. Амала, ҳаилибам-
каакуеит акумзар, — Сырма иаха даунаштуазшәа лбейт
Иасон ихы ахълылаигалаз.

— Издыруада иахутамыз акраңқәазар? — иаарбжылаз ахышәашәара нағырыз лирдырт Астана. Атабыргазы цәгъярак атсаны иаҳмыхит... ЗАМЕСТИТЕЛЬ ПРЕДСЕДАТЕЛЯ

— Иауазеи, иауазеи, Астана, — Сирма, лара урт ргу илырхазшәа даацәажәеит, аха дара рхъатра, илхәашаз ағы тыргуа үүбүак еиңш илыхуазшәа ақара лбейт.

— Ишықоу шәымбои, ағызцәа! — Сирма еизара дук ағы ацәажәара даөйзшәа лажәа ртәашьа ყұсахны ауп дишалагаз... — Азцаара иатсоу инартқауланы унагулаңшыр, азныказы чархус иуқыргы қалоит. Уи ұашшатәзам. Ишыжәдидыруа еиңш, анкы ағар рыпқстазара шымғаптыргози, иахъатәи ағар раамта шымғаптыргон еидукылар, амбатә рыбжоуп. Уи сара сатқысгы еиңны ижәдидыреит. Мамзаргы иузеидкылома қасатәи ақытакуен иахъатәи ақытакуен рыпқстазара?

— Ббаашәйт, ҳәара атахуума, — днақушаҳатхеит Иасон.

— Цабыргыуп, — ихы ааиртцысит Астана.

— Иахъатәи аамтазы ақалакы ақытәи рхәаакуа иаҳ-иаҳа абжъазра иағуп, — алеқциа дырзапхъозшәа лентаналагеит Сирма. — Ақытәи акультура аштыцра иағуп. Ақытәнхамфатә культура маңара акум са сыйғу, ауаа ркультура, — уағы дымтаазеит, аха лара лгу итазхуашьра алазамкуа еилыркаарц азы ус ахутаны илырхъазеит. — Ақытакуа рөи уажәы акультуратә ғынкуа ҳәа аханкуа дыргылоит. Издыргылозеи?

— Издыргылозеи-шъя? — иаиілыхжит Иасон, егъиеншьеит. — Издыргылозеи бымбои, ауаа рзы, уаҳа издыргылозеи?

— Цабыргыуп, — ихәеит Астана, зтаара дук атак ақатара рылшазшәа.

— Ҳәара атахуума, итабыргыуп, — Сирма лцәажәара заңшқахеит. — Ауаа рзы ауп издыргыло, рхы иадырхуонт, ркультуратә қстазара уақа идыртбаарц, ус ами? Уи зегыы еиңдердируа зтаароуп. Аха ишъякоу ара, ҳара ҳөй, Арсаул?

— Оо, убри бхәар саҳант, — даалых-өыхза джалент Иасон. — Ббаашәйт...

— Аа еилыскаауеит, — урт ажәакуа даадырөыхеит Астана.

— Ҳара ҳқыта Арсаул қытა көаҳоуп ҳәа акум ис хәарц истахыу, — иаахъалыршиент Сырмагы, лызыда-ра лцэыхжәацахазар ҳәа даңәшәаны. — Арсаул ^{блаараза}, иштытцит, аха итегер еибъзаргы ауан. Уажәы ишәзы-тылу аклуб цәгъазам, уақа зны-зынла акино сахъакуа шәдүрбалоит, ашәаҳәара, акуашара еиңышәкаалоит, уи бзюуп, аха урт азхоу? Ҳәара атахыума, иазхом! Ар-саул ақыта иакунагон акультуратә хан. Ыы, иалымшари?

— Изакузеи ибхәо, Сырма, иалымшакуа, аха рыщ-рас иқалаз бымбои, ҳара уи напхара хзамтеит, ххәоу еикумшәеит... Зегъ хаз-хазы ҳахоит, — Иасон ихыу-хыу-уа игу итыхоз, дышымгуўзоз Сырма ианаапъыртла, иар-гыы ^{ацәажәара} йгуапъо дәалеит, аха ақытағы ирымаз анимак-аиғак зегъы уақа ицәыригатцәжъаргы итахымхеит.

— Ббаашәит, ҳқыта иалшакуаша раңаазоуп, аха иабақоу? — Иасон иажәакуа аишра бжыы мацк иаар-халт. — Ҳқыта амал абжеихара араион иңсақъаны на-лаңсоуп. Шақағы ирықуда хуал! Ҳеаҳзейдкылом акум-зар, еғыа хан ҳаргыларын. Ех, урткуа зегъы уажәы ирза-аузен! Аиеи, нас, нас, Сырма? Сеитабпъырхагахеит.

— Ишықоу шәымбои, ағызцәа, — Сырма лгу аахъа-тссан, иаағаңнамәыртә еиңш, хрыжъ-хрыжъ, дыңғыла-аатыло, зынза ахшығ ртцара ашқа илцәымбрыртә аце-жәара дналагеит.

— Ағар аусура еиңш, апъсшьара, агурбъара, аччара бзия ирбоит. Ус ами?

— Ус ауп, — иааицирхәеит ағыцъагы.

— Зеиңш ықам. Ашәаҳәарен акуашареи рыда ағар рымч здыртдо Арсаул еиңекааузен? Макъаназы акымзар акғы. Мшәан, зегъы ашәаҳәара рыйжы анаалома, зе-тызы зыкуашома?

— Ббаашәит, Сырма, иаҳхәап, сара ашәа сәә ҳаџоу иаҳаант, — ихы-иө аччапъш нықулеит Иасон. Амала, акуашаразы Астана иңизго дмачуп ҳқытағы, даазқула-дақутцит бымхәозар.

— Ҳай, ңұушыт, сара искуашах'узен, — раңаакғыы игу иамыхуеит Астана иғыза ихумарра.

— Шәымбои, нас ишықоу! — лажәа леақулымъеит Сырма. — Азәы ақы дазқазоуп, аеазәы — аеакы. Абри ауп аус злоу. Иқататәузен? — дзаңәажәоз лызщаара атак ахәаха рымтакуа, атакғыы ахәара лара дналагеит. —

Аңар аусура, шамахамзар, иаңыбынализом ианеңекааха.
Урт хшығзыштыра ртахыуп, ригура гатәуп. Дарей ^{шығын}
реи шәенцәкъалазар? Аус атакъыхықура шрыду ^{шығын}
дироуп. Рәареи рпышәадареи шәаңымшәроуп. Убри
аамыштыахыгы досу рхы зызхо акружоккуа рзеңышекаа-
уазароуп. Иаххәап, ашахмат асцәа, апатрең тыхцәа, ара-
диоцара зтахыу — ажәак ала урт зегзы еилкаатәуп. Ис-
хаштыз, изеңекаамзеи ашьапылампыл, авалеибол, абас-
кедбол асра? Арт ҳәеңиужь дукуа аеңрора ада уаңа
аеакаңы уафы ихы иаңруар қамлазои? — Изықамзеи
хқытаңы апсыштарратә бахча, дара аңар ирабжыгазар
зегъ қарымтсо! Издыруада, абарткуа зегзы еиңекаахар
аңар аусура зынза иақутыр ҳәа шәаңешәөзар? Үс шәгу
иаанагозар — шәғашьеит, хымпәда ^{шәғашьеит}... Аңар
аусура ргу ахәо иқататәуп. Аусура агурбъя-чара аңзар
ауп.

— Ббаашеит, Сырма, биашоуп, аха изыхъя-зың-
қылакъ урткуа ҳара ихалымшеит, акык-әбак иҳагкуоу
харгыы иаабагушьоит, — Иасон дааңәажәеит, Астана ди-
хуаңшуа.

— Изыхъяз, изхароу ртэы аилкаара акузам сыйеү,
амала, иқататәкуоу усқуами дара? — Сырма лажәа
ахрыкушара ашқа диасит уи азтаарапла.

— Ҳәара атахыума, — иңеит Иасон.

— Убри ауп аус злоу.

— Астана урацоуп, аха зыхък ҳнаңыхуап, — лхәеит
инаныштыарххны Сырма, лыбла тбаакуа иртүтцуаз ашәа-
хуакуа игудырьхало. Астана уи гуахуара дус иқатданы,
ашырхәа дфагылан, раңхъа ацаңъара иалхурааны иаани-
уз азыхъ ихмачыр наценкит...

— Итабуп, — лхәеит, ахмачыр аатарцәнни. Сырма
итегер ахәатәкуа рацәаны илыман ақынты, аңәажәара
дентаналагеит.

— Үажәы хыла сыйзааз аус халаңәажәап...

— Ҳзығуеит, — рыхшың налзыштыт апхәызба.

— Ахушэтәырта шәыргыларц шәымзби, акытсовет
ахыбра өңүк қататәыми? Убри азтаарап анагзашы хала-
ңәажәап. Ахута аргылаватә матәахукуа ртыжырта еи-
ңекаахарц хәзбит, — уи азы аиңәажәара чыдала имфаңаа-
гараны хәкоуп. — шәара шәышпәхуапшуюи? — иаахты
драздаант Сырма.

— Ибзиами.. зегъ реиҳа иаҳдахъу усми, абааъсы дааццакит Иасон.— Иаҳзендаҳәеишь.

Сырма уи издаара нартбааны алацәажәараҳъ^{зәниситай}

* * *

Ашыбжъ ағуазы атакар аныбуюаха, ачай өыхцәа араду амданрыпсы ршъарц еизеит.

Бригадакуак еимданы дщааниуз, урт даарыдгылт акытсовет ахантәафы Иасон Амъар. Зегъы адруҳәа ифенатцгылт.

— Шэтәакуа, шэтәакуа! — дрыхәеит Иасон, иаргы ахаскын татара днылатәеит.

Асамарқулхәара зеазыкатданы иқаз аәар, Иасон иаңцәыпхашъан, инцәытыпш-аацәытыпшшуа, блала аинцәажәара иағын, аха абжъаапъны еипш рөоужыны, рлафхәара ахы рзымкит. Иасон уа дахтәаз иаҳъяны, аәар рүгешныркылоз ицәа ианалашәа, хучы-хучла иерылагало, ригутаккуа алацәыригарц напы аирkit, егъыртгы аалах-өыххеит.

Цица ачай өыхцәа зегъы еизаны иаҳықаз дымнейзакуа, рылағыш дыткамшәартә, леыпхъак'уа, днарывсны ахшыра дынталт. Азымфас ашқа дылбаат. Уи амған дщааниуз, лкаткур ачаиртағы инхылшьит, лыпшшыны даныгъежъуаз иааштылхырц. Азымфас ахықуан ахахә Ѹақъа иштәз дныкутәеит. Леимаакуа аалышхыршәшәаны лыварахъ иналыргылан, лхы нарқуны, азымфас лнаны иңаашыланы, лылахъ азыхъшәашәа нағалтәеит. Лишапкуа, дзыкутәаз ахахә иадыеело илеиуз азы инзаалыргылеит. Асаркъа еипш ицқыза лаңхъя ииақъаны ицоз азыиас дзаапъшыло дтәан. Иаха-иаҳа лхуцракуа ригутаккуа.

Цица лылакуа лзакумго азы дзаапъшылон, дзаапъшылон, аха лара лхуцра атак уи иабазыкатцоз, икушъқырааны, иццакны амшын ахъ ицион, лыгутыхакуа згоз аминуткуеи, асаатқуеи, амшкуеи реиңш. Лара азы дахъзаапъшыло ацәкурпакуа, зны-зынла ирнылбаало хағ-сахъа заттәйк ауп, аха уи гагатас ауп лылағыш ишыташәо, ицәыркъа-цәырасуа. Азымфас ип්еи-п්еиуа иаахылон Арноу ихағ-сахъа. Уи лыла траа дщаухаапъшуаз, ацәкурпака нажәланы, иашиларгъежъыны, иаманы тақа ицион. Ускан лгу иңыпсаауан, ихъу-хъууа илыбралон, нас фапъхъа

ажәған ақнытә азәй илбааиршәзышәа, ихумаруа хындағы
еңтаңхылах 'ун...

Цица убри ақара ахуцра акуа дтаршәны даман, Арноу
ихағ-саҳья азымғас ианхылбаалоз, даңғажәар ләхын,
аха инхызыланы ианналакъ, — лылахъ енқушышы даа-
тәон еңтақәыртцаанза. Уи лыла иабоз шлапъшташәараз
лдыруан, аха ғағъхъа уи афантазия ахаара дааштығаа-
ны дынтахухуа дагон, илбаң их-иғ саҳья ғағъхъа лағъ-
хъа иаацәыртцуан...

Цица шақантә лгу италкхъазыз, «Сара сыйхаштыз ауа-
ғы схы-сгу дтысцап, уаҳа дысгуаласыршәарым, сизхүң-
рым, сыйтахым саҳытакым сыйказаант» ҳәа, аха иауамызт.
Аус анылуаз, лыпьсы анылшыз, амға данықуз, аңа да-
налаz, иаҳабалакъ Арноу длыштын, лыбла дыхылан.
Арноу иақайтцоз зегы, ишәа-иза изызкыз Цица дыл-
хаштырц, лара лзыхәа иқам азәй иенпүш длыпхъазарц.
аңхәзыба иаҳа-иаҳа дзырхъшәашәаша аңааға тғаны
дықан, аха еғя лундазгы, уи ихы-иेы асаҳья лгу иаҳы-
тасаз уаҳа ааңшәашья амоуит. Бжеиҳан лара лхы даз-
гуаауан ус дахыықаз азы. Ишпәлтахыз, шьюуки-шьюуки
аҳәсаҳуцкуа абзиенбабарағы убри еиңш азалымдара
ианақушәалакъ, ашьюура шырдыруа илдыруазарц, ма
иаахтын лыгутыхақуа зегы азәй ләы илызхәо дқалар,
дцәыуар-дхыыр, лыбзиабара алағырз нақутәаны, абзиала
хәа наҳәаны, даеа мәфакы дынкулар... Аха иабақаз, уи
Цица излылымшент! Лгу итачыху-чыхууа итаң аңәаныр-
ра, рапхъаза зхы зыртсызыз «сажъазарғы сажъаант, уи
сгу исызтцом, сыйстазара зегы ақустозарғы, саҳъылы-
наго збароуп» ҳәа агубра илымаз даңыртцыр ләхы-
мызд.

Ачаи өыхтәа рыпьсы ахыршыз Цица дшымааиз
Адица иангуйалта, ихбу-хууа лгу италт. Үйттраамтак
длышын, издыруада дгыжыны даауазар ҳәа. Иасони
ағари алағе еибырхәоз зынзаск лыхышығ азыштын
дзазызырғуамызт, нас дмаазошәа анылба дәғылан, акы
ләхүшәа дынғыла-аатғыло днавалеит. Адица иара-
знак аңәыртца лцәуудағхеит, үйтк даатғылан, аңхәзы-
ба дахтәаз дылзыпшуюан, аштахъ аимхәа дакызшәа
лыжы аалыргеит. Цица ахуцра таула дызлази, лапхъа
ниғрны ицоз азиас иаҳылтцуаз абжы Адица лара лы-
шқа дшааниуз лыдмырхәзент. Адица, ақуара даназааи-
гуаха, ахаҳә-ссакуа лшьапы атақа итلىрцәажәо далағеит

Цица илаҳап хәә. Данылзааигуахаңа ашъабста генпүр, Цица ахьшәтхәә дәфатқъеит дшәәкъаны. Исаиз Адица шлакуз анылба, лшәарагы налыхкъеит.

— Бсыршәеит хәә сыйкоуп, сара ипъсыша, аәаррыңы ахыршы баннызымба, сгу изымчҳакуа бышкә саит, — ахыркъиара леазкны даацәажәеит Адица.

Адица леймаакуа аалышхыршәшәаны азы дынзаагылан, лхы-лөы азы нахыршо, леаалырхыит, уи аштыхъ днеини ахахә дныкутәан, Цица лахъ лнапы налырххеит, уи ала апъхәзыба днеини длыдтәаларц шылтахыз лырдыруа. Цица атәара мап аңылкит, аха Адица илмузейт, дааганы днаалыдлыртәалт.

Араду амтсан итәаны зыпъсы зшъоз рыбжы ытцығны игон. Алаф хәаракуа аарыпъсахит ашәақуа. Иасон нарбъя напы ихы изтىргуан ахаскынра дахъылаиаз инцәтакны ашәа анаацәыригалакъ, аәар ицдирбыйзуан. Араду итцашкъыруа итсан урт рашәаҳәабжы.

Арноу машынала дшааниуз, зыпъсы зшъоз ачай өыхцәа аниба, днимфаҳытит. Данааигуаха, ашәаҳәабжъ илымха иаатәфит. Иныкъашәа наха-наха нағырхо даарыдгылт. Уи дахъааниуз аганахъ инаңшуда итәаз данырба, ашыр-сырхәа ифенхазгылт, ашәаҳәара иаңыз рыбжы хучы-хучла урт ргылара иааихнарсыбыт. Арноу салам анрита, абыухәа атак қартцеит, апъсәа нархәеит. Иасон уа даниба, дисилгууа дңеит, мыңху ицәымбхеит.

«Сара саныккам иакуршәаны аколихацәа дырәагубзы-б'уа дрылоуп, ихих'уеит» — иара итәала фашъара акумкуа ишъакуиргылт Арноу гуаныла.

— Уаатәа Арноу, уаргы упъсы ааитоукып, — ихәеит Иасон Ампәар.

— Итабуп, атәаха сымам сара! — иажәақуа амабрылыхәхәо Иасон иихәаз ааиатәеимшъазеит Арноу.

— Урацәахап, хәарада, аха усгы.. — Иасон атак шықаатәыз идыруан, аха иааичхант уақа дызлатәэз раҳатын ақынте.

— Күнта, уаалеиш арахъ, — ихәан, Арноу ара днатаңыны ачаирта дынхылт.

— Ишәеиҳәозеи уара, Иасон, ескынгы абра шәара шәөү даауеите? — дтцааит Арноу таку ианынасқыа.

— Ихаиҳәозеи? — иаразнак изеильмкааит абригадир Күнта Смыр, аколихара ахантәағы изтцаара атак шықа-

татэыз. — Иханхәах'уазеи, акъаброуасцәа алаф дрылатәоуп, ахшың диртап хәа укоума?

— Баша дшәыдхәылом уи, Күпта, ишәенхәо ишәыхую сыйдыруам, аха...

— Ейлыскаауент, Арноу, уиақара еилыскаауент...

— Ус акухап, аха абз уцрымзаазар уарбрый алшоит... Ус ами?

— Устбы қалалоит, амала, сара шытада судыруазар ахутоуп хәа сыйкоуп. Иасон сара сих'уану? Йамур қалап! — дбаңырбабо, илымхәацқуа къацә-къацәза, иңшайынаны даагылт Күпта.

10

— Уара ухыхра илшап хәа сгу наанагом, аха агуенаңызаара цәгъам устбы...

— Аа, уи ухәар аәакыуп! — Арноу иажәа днакушахатны, днаиштылает Күпта.

Сырма Мсыңста азымфас дахъхыкүгылаз, еилашькыруа инениуз ацәкүрпә казказқуа амца рыщаңеиуазшәа, агуараҳәа нахьеилашуаз лыблакуа лзыркүх'уамызд. Ацәкүрпәакуа, ацәкүрпәакуа.. Уахгы-өйнгүй икуханы амшын иззит! Нтәемфаху рымазам, ишаац наауент. Шақагы амшын атаара нахулабгахьюзе!

Сырма данхұчызы еспѣхынра Арсаулқа аанғасра даалон, лаамта абжеихара Мсыңста аңшашәаңы илхылғон; азымфас ацәкүрпәакуен ларен даара еидислахъан, уажә данзааңшылоз лгудаңы итахухуа иңәәз лхұчра мшкүа арғыхон.

Азымфас аңшашәа даваланы, афада ләыналхеит.

Аңхәызба Мсыңста азымфас, лқыңа Арсаул дышхұчызы ргубылра лкит. Бзия илбон Арсаул инхоз ажелар, хатыр акулцион урт русура, ргущқара, ргублра, ах... Аха рыщарас иқалаз уи ауп — гүзәа лзахамкит уи лығната — лани лаби рығны. Иамуит! Аңхәызба ҳгублра лкындаз хәа зегъ лара ләаңхыа иқыаңын, илгуаңхарызеншь хәа илзыңышын.. Агуашә, ағны, атааңа зегъы ргу лара лзы наартны иқан, аха зегъ лыңетәымын. Лани лаби шракуз усгы илдыруан, даара лхы дақуңеит, анс луит, арс луит, аха илзгуакъамхеит. Пара дахыраазоз ағнаатеи арағеи зынза еиңшзам. Ақалакъаңы дзаараз шылжымдан иғагыланы ачай ыжәны аусура ицен. Лаб

джеңілік, лан артель ақны дбасғын. Ахәйнәрдән ирнатаң өзіндең атасынан, аарла ирызхон, аха уақыттаңдағы зегінен, урт аудада хүчкүа рөсі апқастаңдағы агура атсанынан.

Арақа дара лани лаби рхатакуа, лахәшья, лашья — лтаацәэ зегінен егырт атаацәара ирылағашым, ырғастаңдағы зында аеакала енекауп. «Шақа игурғыбызғоузен ырғастаңдағы, уақыттың азымғас ақуара иаваршәні днеиуан Сырма.

Лаңхъя, азымғас ашытра ыртбаазаны, азыжы қатанды нахътатәз данынхыңшыла, — иқуаш-қуашза акуатакуа зысо ихын.

«Аколихара акуатакуа ракухап, — алгуахут Сырма. — Уи бзианы ирызбейт, арақа енпіш акуатакуа раазара ахъанаало атып әбоуғашаауен! Ибзиуп, ибзиуп, нап здыркыз аус,» — лгу нахуеит апқәзіба. Сырма акуатакуа дангуартта ыржықуа аанқудырган, ибъап-чапқына нырцәтәи ақуара ашқа реааизыргеит, иаанхазғың күнд-шәйндуа ртыхуакуа апшандагакуа реиңш иаақьаны, уаҳы изсо рөйнархеит...

«Тәымуафыс срыпхъазеит, — дааңышшәйрччеит Сырма. — Акуатакуагы ауаа еилырх'уама, мшән?»

— Шақа куата ҳамоу ббоу, Сырма! — бжык аагеит лааигуара. Сырма данаақұғыжы — абар Адгуа. Уи лішапқуа лыңқуашо лахәшья даалыдгылт.

— Итқағ шәымазарғы құашшарамыз!

— Макъана иабақоу, рақара ыршлараны икоуп!

— Ианба?

— Ианба, захъзузен, нан, акутаңықуа еизганы илымоуп, акуатакуа ныхлыртәлар ағыщкуа хырымх'уен?!

— Нан илуазеи? Уи аколихара апқасатә рфермағы аусура далагама? — лхы-лөы агурғыара аакулеит Сырма.

— Иарбан колихарсұ быйзөү?

— Иарбан-шіңа? Колихарак ами Арсаул икоу!

— Арт акуатакуа этә хара ҳауп, ҳара! — ҳасабтә бүбүак лызбызшәа өаалтит Адгуа.

— Аколихара иатәз үйсіштан... — Сырма лгу аахватит.

— Аколихара иаңтада? — уамашәа илбейт Адгуа.

— Избан, изшыншытәузеи? Изамамзеи шәколихара апқасатә рферма?

— Иалыздырааузен сара? Сүсс иалоузен?!

— Ех, Адгуа, Адгуа! — Сырма лхы ртсыса, иртцауданы даакүпсөчхайт. — Урт зегзы харқуатцып, ахалбараңбымаха-шъаха еибгоуп, бцыркым, блашәым зхәэзгүйш, бызғузей, ишсабхәара? — даалиашәеит Сырма. — Быпхамшъазон? Уаф дахьбыхуағшуа, быпшра иагым, бсахья иагым. Иахъа хулаанза агуөыбь баго, Арноу ишә былапшуа бтәоуп «Баан, бца, иааг, ига!» — абарт роуп ажәасибаҳая. Абыржәи ибылымшаша аәазны ианбабылшон! Бөйзәә, бықулацәә зөү бымбазон!?

— Ыы, са сызғу усымшәа ббама? Уи иатахымзар сдыргыларымызд! — даағаңеит Адгуа, лаҳәшъа илхәоз раңзак лхахъы иаамгакуа.

— Иатахымкуа, сара мыжда, бара быда уа аускуа еилахара икоуп! Арноун барен шәоуп акумзар — изтахыда бара бызғу? Амазанығугаф? Баку сакузар — ауағы аламысхәагы акы имами — схы саңғыншашыон! — Сырма, лгу ччто, лаҳәшъа длағыуан. Адгуа илаҳаз ажәакуа ддиргуаант.

«Дсыдызгалазеи, мшәан, мартх матцурада синханы сыйказар цьеи дсыщхраарын! Ас аума аиаҳәшъа ишлызыңғу?»

«Ахаңшъа утағаар — иухулакааует, изоухәо змахая, изтоутәо зкылсуа хәа шырхәо еиңш. Еғыа ласхәаргы илзенилкаауам» — аалгуахун, Сырма ацәажәара даақутт...

— Шәаама, шәаб дшәыкухшааит?! — ибәа агута итарсны икны дөнейхан, дырғыларц иңиңеихент Алмысхан, иңхәацәа ашта ианаатала. — Шәаан, дадгъя, арахъ шәаан, схәыхә хүчкүа, — зынза дгубзыңданы, атла ду амтән ткыацла иқатданы зыкүтәартақуа тахашәа иқаз ақуардәкүа ахъылаз ашқа иманы ддәйкүлеит. — Шәтәакуа, дад, шәтәакуа, — сассәа дахъкуак итаазшәа, дааҳәар-чарт Алмысхан.

— Бара бшеибгоу сара, бзықуғылоу адгыл сакухшааит, истынхаша! — лнапкуа ыргъежъуа ләаалхент Сырма лан ағны даадәылтын.

— Изатахызееи, цүуштүт, — Сырма лан даанылкылт, аха еги илуамызд, ларбъа напы ыргъежъуа Сырма лхы иакулырхшон, — бара акыр быхъраны бықазар баш дағаант, — хәа джунд-қундуан.

Адгуа лкыышә хъашшыны, лылақуа цәйтцыркшашааны

зымға дғылан Сырма мыңху дахъалыркаауз лгуамъко
Сырма илулакь лан даалымптыңдиң днатәеит.

— Барғы бнеини баҳәшья баалыдтәал, нан шәеңгымхааит, срыңхами! — Адгуагы лгу аақалтарц, лызкуа лиапы нахьшы-фахьшыны лөйнәлхеит уи.

— Бтәа, дад, барғы баҳәшья лааигуара, — иңхәис илхәаз итегез инакурыбұуаны илыдиттент Алмысханғы. Адгуа Сырма лывараेы игылаз ақуардә днықутәеит.

— Быңшы, дад Сырма, бааңсазар акухап, ҳара ҳқыта мыңху уағы дараапъсоит, — Алмысхан уи лаъхъа дахътәаз, ила гызмалкуа икашәаз агур рыңшаарц ртәхызшәа, икуша-мыкуша ашыац илаңшуан, Сырма ллак-та рәацәыхъчо.

— Мап, зынзаскгы смаапъсазеит!

— Уи ами, дад, азамана! Быңхәизбоуп, макъана бымч бымшәац, аринахысгы бгуи-бшыамхи енбаго анцәа бқаитцааит! Бара санбықулаз саргы аапъсара захъзызызыздырзомызт, кыр сылаzon, аха уажәы? Уажәы ишыб-бо, схуарехеит, схәыхәникит. Сара схы акуара итабааит, сху сфаҳьеит, стәзы згахьеит, шәара исыхшаз шәыңәярак сымбакуа, атыхутәантәи амға сықулааит, убри ауп сзы-хәо! Уаҳа адунеи аәы акғы стахым! — Алмысхан аматанеира дағын.

— Дад, атара ду балгейт, аматура заманагыбыртейт, еиҳау, уи еиҳау нақ-нақ ибыдыргало, сыйсахуагажә итоу тытцаанза анцәа исирба, — ихы дәхан, ажәған днатаңшит, анцәа диашьапк'уа. — Ихъзыми, дәд, ихъзы ҳара ҳзы, ҳцәа иалтыз абас быхъөжекыны, быхъзырхәаганы бахъықалаз! Еиңбу ала бызбаху итегез из-хааит! Ажәла тызго атреи данғылалакь — жәлакы зегы даңсоуп, барғы убас бқалааит, дад! — Алмысхан дәзытыңшыуа иңатца гумжъатәкуа ааишшыит...

Сырма, өымтуа, лхы лыкуаршәны дыштаңшуа дтәан. Уи илзыкны лаб инхәоз аехуаңхызықуа есааңда деңкуадыршәон Адгуа, абжыаатыны урт зегы ззырк'уаз лара лакун, уажә урт лахәшьеихаб ианлызкха, уамашәа дхыбаауан. Аиаҳәшьцәа еикухышәашәа иштәаз, ран ачаң пәхатәы-пәхатәуа нааганы рағхъа иныкулышт.

— Ишәфа, нан, сыйссы надқыланы ишәфааит! Бара башеңбгоу сара, — Сырма лхы лиапы ныкулшыит уи. — Итцуазеи, нан, сыйкатамта чашәк бымфенжъдеи? Иф, нан,

иғ! Ҳаңаңта, бығын бахызбаауа азэыр дықазар — ибла-
куа тыңдаит!..

Сырма чашә сак ашә агултцераауа ачанах иаанылхит.

— Ианых, Адгүа! — ачанах налырхеит Сырма.

— Ианых, нан, баргы! Шәеңгымхааит шәғыңыагы, срыңдами! — Сырма иаалыштылхәент ангы. Адгүа ил-тахзамкуа сак ааштылхит...

Сырма ачашә ләйи иңдірет афара дағын. Аха мчыла акун ишылфоз, лгу иагомызд.

Ахулбыгеха Сырма аколихара аусхәартада үскүак лы-
ман, уахъ дцараны дықан. Акранырфа дәғагылт:

— Сара қаколихара аусхәартада ақынза скоит.

— Зеңпшықам, дад, бара ишыбтахыу, — иңдірет Ал-
мысхан, урт ажәакуа зылхәаз иара иқынта азин лоурц
азы акузшәатцәкъя ипхъазаны.

— Ибзиоуп, нан, — лхәент ангы.

— Саргы уахъ скоит! — ахышшәтхәа дәғатқьеит Ад-
гүа.

— Бца, нан, бца! — иаалыштылхәент лан.

— Бымщакуа, Сырма лхала ддәйкүбтөмә? Шәеңца,
дадраа, шәйкүба-қүшәо, шәахъендырбалогы хъзыми! —
Сырма акуғылымтит.

Аиҳәшшыцәа еиманы ашта интыт.

Аколихара аусхәартада ианнеи, Адгүа лтүп, азэы игар
хәа даңғашшәозшәа, акуапаҳәа астол леңинахалыршәент.

— Бтәа, Сырма, — лхәент уи лыстол ааигуа иғылаз
ақуардә лырбо, аңсышшәоуп хәа маңара.

Сырма днатәент. Арноу азә данизыпшыз ишықалта-
лоз еиңш, газетк аакүхны Сырма иналлыркит лгу мә-
бырыц азы. Сырмагы агазет неитцихны дағъю днатәент.

Раңаңак аңшра рықумшәент. Арноу деихышшәашәо да-
ғпалт.

— Уа бзиала баабеит, Сырма! — инапы хухуаза ағы-
наирхеит Арноу.

— Бзиала збаша! — дәғагылан инапы ааймылхит
Сырма. Адгүа аколихара ахантәағы ишьапыштыбж
анлаха нахыс дғылахъан.

— Бааи, Сырма, арахы! — Арноу икабинет ашә аарт-
ны даагылеит, жәғангуашшәхъара агуашә аартны, ұза-
нат ашта дынтаирпшырц иңхызшәа.

Сырма уахъ дыңғналт. Арноу даахъаңәын, Адгүа лахъ

ихы ааиртсысит. Аңхәзыба лхы-лөү насыпъла иаахай-
чент. Арноу ихы ирткысыз иаанагоз — бтәа хәә аңхәзыба

«Шақа ҳатыр сыкунатдо ббома сара сызхагылбу ама-
ттура, настыры дызустда абас еиңш ҳатыр сызуздо? Ар-
ноу Наурба ихата! Была иамбеи, Сырма бхатцкы!» — лгу
дааташырырит Адгуга.

Аколихара актив иахыпхъазалаз азәазәала ааира иа-
ғын. Дыщакы-циак'уа даағналт акытсовет ахантәәфы
Иасон Амъар, уи ишътахх иаахалт Астана Бганбеи, Мсо-
уст Сақаниеи.

«Ахы, лабәаба илбааит Сырма, зымат зуа дызустоу!
Зегы ршыаппьынцакуа ирыкугыланы — ус акун Адгуга
лыла ишабоз, — Арноу иѣны ауп иахьеизо, уи иѣы има-
акуа уск рзызбуам! Лара лхатагы ара дмаанкуа иам-
үите! Иш҆жалбои уажәы», — леаарцаңы лстол днаха-
тәеит Адгуга.

— Ҳаззеназ аус жәдйруеит, ағызцәа, — аңәажәара
иағыз ааирзыроит Арноу. — Ажәа лымоуп Сырма.

— Сара, ағызцәа, сыйзааз аус, шамахамзар, ара икоу
зегы ижәдйруеит. Уи зегы иахзеиңшу акоуп, — дала-
гейт Сырма лажәа. — Уи иатканак'уа шәара ишәйздыр-
ум, шәхы итагалатәуп ҳәа зынза исыпхъазазом. Ажәа-
хугы ақатцара атахзам! Ҳахшыф неилатсаны, дасу хгу
иаанагакую неибаххәап, абри ақара ауп. Аколихара «Аб-
занхара» аѣы Езыгу Езыгуба ауаа еизиган, уақагы ҳаи-
лацәажәеит. Иара убас — егырт шәара шәгулара ақын-
тәи аколихаракуа рөгъы. Аколихаракуа рыбжъара аргы-
лара иазкыу аорганизация аиекаара шәаргы шәалахуп,
шыңа аус напарктәуп Арсаулгы.

— Уи ами, абааңсы, абзия! — рыбжы неиларып-
сент итәаз.

— Ҳәара атахуума, уажәраанзагы ҳампышыр
акун! — лгу иаҳуаны даарыкушаҳатхент Сырма. — Иара
аргылара аматәахукуа атыжъра Ахутца еиәхкаар шәыш-
пъахуаңшуюеи?

— Ахутца иахьеиңшы тың ықам ааигуа-сигуа! — иа-
алымидеит Астана Бганба. — Абухырта заудтәкъя Аху-
тца иурғылар ауент. Избан акузар, амөлых шақа утахуу
Ахутца икоуп. Ақырмыт зырта, акыц зырта еиекааттәу-
ма? Анышәаңшы зынза ааигуааза икоуп. Афнықатцага
ахаҳә утахуума, — ахутатәи ацақъакуа ирымоу ахахә
амармалташь иағызоуп! Уаҳа иутахыузей? Акыру? Ша-

ка утахыу! Ишагъ уағы днашәә-аашәәр, иахзымдырзоты ак ипъшааует! — аргылара атың ылхны, рафъястоти атәфән нара наирсызшәә, иажәа даалгеит Астана.

— Астана иихәаз сара сакушаатуп, Ахутса иахьеибү атың қалом! — ихәеит Иасон Амъар.

Уи аус нара Арноу ихатәпшыгарала иахықамлаз мачк игу иналакъакъазаргы, дағампәеит, дрыкушаатхеит. Ирызбит наарлассаны аус нап адыркырц.

* * *

Зизи ауада данаафнала, Куараса, лыблакуа тырхаха, лыпъха дналыхуаңшит, лкышә аччаңшы аакулейт. Апъха дыщакны ачымазаф дахыштыз акаруат лыенадлыжылан, лан лыхуда лиапы акуршаны, даалгудыхәәланы, лзамфа атычцаракуа, лыбла ташакуа днаргузит, лхы аалышшыит, лыбжы ныцакны, аргубзыңга жәакуа лхөон. Зизи, ан лажәа хаақуен, лиапкуа дахыршышуази лгу дырпешаауан...

Куараса дызлаиаз аиартта қуашшза икан, лханы ава-за итаны икүгылаз ашәтқуа рыфы ахаара ауада зегбы нахъзор.

Зизи лызхара лан дангудылкыла, акаруат ааигуара иғылаз ақуардә дныкүтәеит, ачымазаф лиапкуа шышуа. Ани пъҳан рыххара изеибабомызт.

Ан, лыблакуа траа, Зизи данлыхуаңшуаз, лара ра-циәак лан лөпъшылара лзымчхауа, зны лхы ларкуны, та-қа дыштыңшуан, зны лывараж акуакътахь днаңшуан, зны-зынлагы лцәа даатакың-қыңуан. Куараса ацәлашәара илоуаз, лара Зизи лтәала, шамахамзар, итца-быргхалон. Убри ақнитә, дзыниаз лан гуфарас илым-кыр залшом хәа дацәшәаны дтәан, аха эщааракуак лмоу-куа лара лхала ицәырганы ахәара лзыгүбүуамызт. Уи дзыниаз аацәырганы лан лөи илзызхәар — лгу наха на-дон, аха ачымазаф лхъаа ахъаа лзаңыстар аткыс, исы-хълакгы сара исытаскып хәа леанылкылт.

Куараса лыпъха дхучы аахыс мцык лымхәо, мазак лытталымк'уа длаазахъан. Зизи даныхучыз, лымдырра нахъяны акы анықалталакъ, лан ианеильткаалакъ на-ахтны иллырхөон, аха уи нахыръяны дахълырхууамызт, амала длабжъауан. Ларгы нас дышнеиуаз дашыцилан,

лан илзымдыруазаргы, дзыниаз-дзынъаз зегы ^{аахты}
уи лөү илхөон. Зизи лан ләаңхъа дахтәаз лгу ^{занзааны}
гон: «нан, ибытталазен, акы хъаас ишбымоу, бшареуачел»
уа збоит хәа дсазтаар ишпәаласхәари?» Лара илылшоз
ала, акы лхы-лөү ианыпъышыр ләахымызт, аха сымаза
сытцызхша зтаарак сылтар исыпъыхуозеи хәа дгурфауан.
Куараса лызхара лыпъа дылзым ^{бо}, блала дахьеиңхы-
лишьшаауз, Зизи нахагы даршөон.

— Бымгурфан, бан дбыкухшоуп, сара акгы сыхъ-
зом, бсыщәшәома?

Куараса икаалтаз азтаара Зизи илымаз ашәара
хучык наалыхнацент, ларгы лгу ааңсахшә лан леңна-
лгудлыжълеит, агупъшаара деимәхазкызгы, икумпыл-
кумпышла, кыркүттас лыбла инахыкукуаз аф-лаңырзык
иаадырпәши. Урт шнейуаз ан ләзамфакуа аадырқуандеит..

— Ус қабымтаи, нан, ус. Срыцхами... — Куараса
лыпъа лылаңырзкуа нызтыкукуаз лыблакуа днарыгу-
зит. Лара Куараса мчыла лхапъыц еихарбубуаны ^{лы}-
нылкылон, аха лыблакуа маңк иааңзаакхеит.

— Уажәшьта шәартә ықам, нан. Арноу, сыйкуахшаша,
ибзорала аҳақымцә схъаа еикүдүртәеит, ахушә
лыпъшаахкуа сдыржәуеит, сыйзиахоит, бымшәан.

Апъхәйзба Арноу ихъз анлача, азәы ^{ағыншәа} лгу
ахәйзба налентазшәа, ләә даатзызент, апъхзы хъшә-
шәа налықунатәеит. Зизи дышыкалаз ан илызгуамтәзент,
уи Арноу избаху датәнатәны даман. Цабыргны, Куара-
са ахушәтәиртәеи даашталаазар аахыс Арноу ма дааны
димбакуа, ма телла лгуабзиара дазымтаакуа мышкы
мцацызт. Гудоука данаауз, ағыншыка данцоз, ескынгны
дыдгыланы Куараса дибон, деңкуаҳәи-еикуаңса, аҳамта-
куа лзаанигон. Аҳақымцә ракузар ачымазаф илхагтыжъ-
уа илхан. Арноу ари еиңш агуцаракра ахықанцоз Куа-
раса нахылхәаара лыздыруамызт, даара лгу тыганы
даман, аха лара уск-хәйиск атыхуала ас еиңш динианы
деилылымкаацызт. Арноу икнитә агуцаракра илымаз
дазеңцаханы, пату акутданы, лыпъа илалхөон лара.

— Хқытәеи акум, Апъсны ахынзанаазаазо уи ифыза
ахшара-цкья, агураз дузыпъшааум, — даेын Куараса.

Апъхәйзба ёымтзакуа, таңа дыштатаңшуа дтәан.

Зизи ағны данааи, леаалыпъ сахын ататынтрахь дцеит.
Адиңсар атх'уа дышненуаз, азәы даалыхтыгулеит. Да-
ахъаңшзар, абар Арноу. Днеилыпъсаа дцеит.

— Бзиа буит, Зизи!

— Бзиа убейт... Бзз... — Зизи лыбз нальхулаштейт.
Арноу илиңаз асалам атак иара ахала илыгашеит, урт
афажәак рыштах ауп иаҳагы даншәа.

— Ағыръхәзыба! — изара еихытар нтарсны икны даагылт Арноу. — Бұтынырта — ҳколихара ақнитәй ататыныртқау зегы иреиңуп. Машылах! Ахынап ицьтуа — иаргы ахы иағсуа иқалоит. Аферым! Аферым! Агазетқуес арадиокуес ажәабжы бзиакуа рызырыхиет. Ари ағыза аарыхра иақунағо ахушъарагы аиуроуп. Абри ауп ағыса қатынтықъя. Арноу ағхәзыба лшәакъара сызлыхқозар, лгу сыйхъарпәссозар ҳәа лтатынырта арекуара дағын.

Зизи иғылхыз ататын бұйыщкуа рыштаташьагы да-
кумшәо, ацәгъагь абзиагь лзымхәо, дхәыпьы-зыпъуа, дгүт-
қыа-пәсүтқыха, лхы лыкуаршәни тақа дыштапъшуа ата-
тынрта далагылан.

«Ламыс умазар уаҳа умхәан, абааңсы, Арноу!» —
Зизи лхы дәхан днаиғаңшит, лыблакуа рыла диҳәо,
нас ғағъхъя иаарласзаны, амра цара лыбла ихычталоз-
шәа, тақа дныштапъши...

— Аңьабаа мыңху ббоит, Зизи, — игу даарыщдана-
шызаны дналагеит Арноу. — Ағны, агуара, араху-
ашәаху, аколихара ағтәи азеиңш ус, арахь — ачымазағ
бубуа дбымоуп. Аха егъаурым. Бара убри еиңш ақыбағ
змоу пәхәзыбоуп — зегы брыхъзорит, акы бхы атабыр-
хом, — лгу ирыңбууон уи. — Ауадағра ауағы дантагы-
лоу, агурға анимоу иеентар зынза дафоит, ус зыхъуа
ауааңсығекуа, акуадакуа роуп. Бара уртқуа зегы бшыр-
нааниа агурғаны сыкоуп.

Арноу дәәжәацыпхъаذا Зизи иаҳа-иаҳа ашәара да-
гуланарбүүон, аха иара игу иаанагеит, ағхәзыба шыда
маңк дсырмашьцеит ҳәа. Иаргы Зизи аиңхъхуцааха
ламразакуа лхы дтагыжъуа дтан. Цәажәарыла акыр
аамта игеит. Амра ахы аркукуазшәа аөыртланы аш-
шыңшәа амшын аеынзаанаршылт... Алашыца газго
адғыл аеаакунажыит...

— Акты гурфас иқабымдан, Зизи, Қуараса абзиаха-
ра дағуп, лассы дғылоит, — ағхәзыба есааира иғыл-
зааигуайтәуан Арноу, пәхъақа ишъағакуа еңтаго. — Бара
бгуабзиара бишпәккоу, Зизи? — иаарманшәаланы, лара

лышқа изтцаара ахы ирхеит уи, издыруада абри ма дис
залағалозар хәә зыбыны.

— Сықоуп... хар сымам, — лхәеит Зизи, лхылдымсаға
хазакуа.

— Мачк бхы беичаҳала, Зизи, сбыхәоит, — ицәжәа-
шыа зынза иааипъсахт Арноу. — Бара бгузғыдара ауп
сара сыпсы лазга-фазго — уи бара ибзымдыруазар аку-
хап, аха... — Арноу днашәа-аашәо дшааниуз, игутакы да-
зааигуазахеит, мач-мач иааилыжжит... Ех, Зизи!.. — уи
убри ақара инартауланы даакупъсыйчхант, инаихылъяз
аҳая ағыра Зизи ианлааха дааргар-еарит... Апхәйзба
лхы тыууа, арығшыга лиржәйзшәа, лшьамхкуа лытца-
қуало, дымчыдаха даақалеит...

— Зизи, акы затәйк ауп сзыхәо, — зынза дылзааи-
гуазаны даагылт Арноу. — Баасзызығы! Сыпсы штоу
сажәакуа баҳар стахыуп, бара ибзымдырзо адамра
исыңталар гунаҳароуп. Сара уи саңыпъхашъазом, бара
ишибтахыу ибыдкыл. — Арноу уахык Зизи лөс днеини
даушла, зынкъярала спанағы даазгойт ҳәа дахъалагаз
иашамкуа ишықайтаз еиликаан, хаала, шыаға-шыағала
дышлахихшаз амфа дыкун.

— Ааи, ааи, бара ишибтахыу ибыдкыл, аха сара
исымхәар сзычхауам, — Арноу ғапхъя дналагеит, ап-
хәыс бзия лычуан чхуар тыпък аанымхалартә ҳәызбала
ишылъебъю еипъш, иаргы игу итоу зегын тыпъебъаны
дтацирпшырц. — Сара сгуағы бара быда пъхәйзбак
пъшәымара лызнымкылт, Зизи. Абри адгыл ҳзыкугылоу
иамағоуп! Ихатца, Зизи! Изурыйз? Бнапала сшы! Уи
сара сзы ицъанатхонит. Ари ақара схы ахылақуу — пъх-
шыараразаргы акухап, аха сара абзиабара-цкъя ағапхъя
ахыларкұра саңыпъхашъазом! Ааи, ааи, саңыпъхашъа-
зом! Бара быда адәи сыкуларцу? Анцәа иумхәан! Ус
иқалозар, уаха насыпъ сымамзар — уаттәтәи амшшара
сумырбан! Ахы, уажәштә маңк стынчхеит, сыпсы еивы-
згойт, уажәштәтәи апхра — пърасгыс исыпъхазом! —
иажәа даалгент Арноу. Зизи, дзалымтца, апхыз хаара
дтаршәны даман...

— Арноу! — даацәырхант апхәйзба. — Арноу, иухәо
закузен? Азәы иаҳаргы пъхашъароуп, абааңсы! — иаха-
иаха лыхшығ атыпъ ағы иааниуз Зизи. — Сара пъхәйзба
көаха хучык... Мап, мап, Арноу, ишпәзазалшои уи ағы-

за? Пүхашьароуп, абааңсы, пүхашьароуп! Ас зында схи
саңзыпхашшо усымыныкуан. Срыцхауп... ЗАМЕСТИЛ
СЫРЫЧАУАЛДЫ

— Ех, Зизи, Зизи. Былақуа аахтны сгу бинтатышы,
нас еилыбкаап, са сыйтагылоу, уақа амца қоуқыад та-
гыжкуа иштоу лабәба иббап. Бара срыцхауп бхәонит,
сара срыцхазами?

— Уароу? — дааилашәеит Зизи. — Уара... Уара уры-
щану? Уара урыщазтәуазеи? — Ухъз, упъша...

— Абзиабара ауп срыцхазтәыз. Аха мап, уи срыцхаз-
натәзызаит, хъаасты исымаәзам.

— Арноу!

— Зизи!

Арноу, итлагъ даантаңын, лара лахъ дааскъаны днал-
ғагылт. Зизи иөыхны илкыз атаңын бұбышқуа ныштыл-
тает, ацарагы лейназылkit.

— Зизи! — даалъыхылан, лнапы днамтасны иаани-
кылт Арноу. Атаңын әбдігы анацхраа, Зизи лнап хұзы
Арноу инапсыргута тбаа иаалаңабт, иаргы инацәкъара-
куа накуиршет...

Зизи дшәаңы-рхәпъя, ахәыпъы-зыпъра далагеит. Амца
шоура налхыддит... Лымч зегзы ааизылган, днеихеит,
лнапкуагы Арноу инапы иаагулылжәеит. Иөыхыз ата-
тыңғы алгара шатахыз лхаштын афнықа дцарц дың-
цакны амардара дынкыдлеит...

— Зизи! — инальшытәеиттит Арноу, иаргы дналыш-
талт...

11

Адғыл ушъапы хтны уныкулар, иаразнак иақуиартә
амца қыауқыад ахъяны ицион. Апъсабара қыазқ'уа ашоура
қукура иалан. Аңықурен шыапқуа зықугылаз анышә
енікүддү-енікүддү адашкуа агулхәаны иган, ауағы иан-
игхалакъ идакуа ицә-ижы ишалъшуда еиңш. Ачаиртә-
куа азыршы изаагылазшәа ахғажыхара иағын. Атаңын
быңқуа имшәйшіз, зөыхра аамта маанизыгы, албыңқуа
реиңш иөыблааны икнахан. Зегзы акуа иазыпъшын.

Ауаа рұльбаба аарғара ирцәпхастанатәыр хәа иацә-
шөен. Ахаяу зында иаангылазаны иқан, тлабұйыкгы
машәйршаку аеартаңысуамызт. Аене уағы ишимбаң
ашоура цәйтәқуын...

Ашъха ихыфны, пәтә еикүатәакуак ажәған гу итда-

былгъо рѣаархеит. Дук мыртцыкуа, илашьца-еикуара^{ЗАРПЕДИ}_{ДЛЯ}за адъыл иаахац^{АДЫ}еит. Ихутагуаны икызы-кызыуазш^{АДЫ}е_{ДЛЯ}иан ипа^{КУА}к-па^{КУА}з ала^{БЫР}з^{КУА}а а^Чышш^{ЭШ}еауа иалагеит, аха асаба иахынылашш^{ЭШ}ауауз инылаба ицион. Акуа аура а^Чышш^{ЭШ}уадафын. Амш таку аамта ибжъажъон, агу хынх^{ЭУАН}, ус а^Чуарш^{ФЫ} на^Чыфрын, и^{КУА}нда^{ДА}за а^Чаанахеит.

Амшынахъгы и^Чалашьцент. Ашъха ихыбкыны и^Чала^Зрахъ рѣынархеит ага^Чат^Аи а^Чакуагы. А^Чашасрагы ааихсы^Чыит.

Ашъыбжъиштахъ аура иналагаз а^Чуарш^{ФЫ}, иаха-иаха иаунажъуан. А^Чены аусура итытны и^Каз зегъы ун еигуръяны, рыфны^{КУА}какуа рѣаархеит.

Адица агуаш^Э аартны ашта дынталоны еи^Пш, п^Хэйск — мат^Эа ласыла деилах^{ЭАНЫ}, рыфы а^Чхъа агуарбжъара дыбжъаланы дшааниуз гуалт^Аеит. Агуаш^Э азарза нылрш^{ЭАНЫ} уи лахъ данына^Пш, а^Чып^Хэа дылдырит. Уи — араиком амазаны^{КУА}га^Ф и^Пхъэис Аида лакун. Адица агуаш^Э аартны уи днал^Пылт. А^Чесш^{ЭА} еи^Бирх^{ЭЕ}йт. Адица аасас а^Чны да^Флмыжъит, дымфахылгейт.

— Амш иаулакъ иагуа^Чыит, издыруада хауракуа уаж^{ЭШ}та еикухар, — акуа аура деигуръяны даац^Эа-ж^{ЭЕ}йт Адица. — Арахъ баба^Чаз, Аида? — нацылт^Аеит.

— Ахутант^Аи саауеит, а^Чанц аазац^Эа рѣы сы^Кан, даара сгу иахуашаз аускуа збейт, — акы дшаргуръоз лнып^Чшуа, а^Чак ѣалт^Аеит уи. — Урт^А синт^Аа лымкаала а^Чанц бзина раазеит. А^Чанц аазара адагы, егъырт руракуа даара ибзиуп. Сгу дахуеит, аиашазы, Астана, уи аж^{ЭА}а тац^Акуа мышху из^Чакыу дузрыд^Акылом. Аус иуеит, ахабла зегъы иара ицины^{КУА}ит. — А^Чанц аазаразы ба-ра иба^Чыргеит х^Эа с^Хэарц стах^Азам, Адица, аха урт^А ца-са а^Чанц аазара аус ишазны^{КУОЗ} ианадыскыла, рыхуа-т^Хыз сымх^Аар сзымч^Ахант, — Адица лгу ил^Архазар х^Эа дш^Ааны, уи лаж^Аакуа мачк рхырхарта аалып^{САХИТ}. — Б^Канцкуа сымбеижъ^Ати ицуазеи, игухъаазгейт, — д^Фагылт Аида.

— С^Канцкуа ббаргы, бсырп^Хашьап х^Эа сгу иаана-том, — Адицагы д^Фагылт.

Аказармахъ инеит. Адица илаа^Зоз а^Чанцкуа кыдла-хъан, апаркъ а^Чат^Аара иалагахъан. Ифеинж-феинжъза, урт апаркъ ахы^Карт^Цоз, ахырш^Эыгукуа реи^Пш икыдын. Аи-да, уаха ж^Эа мх^Аазакуа, лыблакуа ырханы, Адица дна-

ләаپшит, аөхуапъхызыңкуа илхәарц илтәхыз зегы уи ала
наарпышны. Аҳалалра лкышишқуа ирытыйчо өаалтит

— Бнапы хыуп, Адица, ахъфеижъкуа брылатәоүй.

Адица урт ажәакуа ртак ақаттара лылымшент, уи
моу, дагъаадырғахашеит. Аказарма иныфынтын, акуас-
қаҳь ентахалт.

— Какалк еицаҳкып, Аида, мап ацэбымкын, —
гукала ахәара ғалтцент Адица.

— Ауадағ баласттар сұахым, имазеиу акы ала ҳайл-
быргозар — мап ацэысқ'ум, — дақушаҳатхеит Аида.
Уи иғалтаз атак лгуапъхан, Адица днагылжын ама-
түрттах лёыналхеит.

Аида лнапы амардуан ихырхәхәаны иахылкыз апық-
қаҳәа акуа ацэыкубаркуа антәлон, лара ишылтәхыз
енпүш, изырхашәшомызт, иқуандан, аха еғыа иқуан-
дазаргы, деигурбъаны лнапкуа атакны илкын. Акуа
есааира аеаунажыуан, адгыл ишзахуоз азыжәра иағын,
ашәапъыңыз апъсеивгара реазырkit, иқылааз абығы-
куа рыпъштәкүа рыпъсах'уама ухәаратәы рееитцырх'уан.

Иааихышны афатә ақаттараразы Адица илағызгоз
рқытағы пъхәыс дықамызт. Уи, ахәсакуа зәырғы лытца-
шыщны, ахәсахучкүа анырныхәоз ражәа иалатданы ир-
хөон: — Адица леипүш ибк'уа, ибшүтуа боуаит, бқыбағ
ласызаит, лығната шыцқоу, бығната цқазаит, лы-
фатә ғатташыңыз абығатташыңыз даит хәа. Аида аматүртта ашә
ахъаартыз илбон уа дығнагылжыуа Адица дышғназ.

«Акуа аура сыхиахын, исызгуамтазакуа ара сғылоуп,
аңшәома пъхәыс снайыцхраапи»... аалгуахун, Аида ама-
түрттах дналбааит.

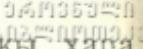
— Сыхиацәйт хәа сыйкоуп, Аида, аштәа бзыспышы-
шәа, сара ипъсыша, — лхәеит Адица.

— Иахыңабхәои, Адица, иқабтю акум иқунысшыо,
аңабаа ахъыбсырбо ауп исзыштымх'уа. Сахыбытхаха-
ша еғъкамлари? — лтәархианы даагылт Аида.

— Мап, мап, сизкүншоу, уажәытцәкъя, аңык ауп
исыгыу, снапала иқастю бфар еиңа сазыхалалуп, — ла-
жәа гуразкүа еилкка, ацәажәара дағын аңшәома пъхәыс,
афатә ғаттара дахъағыз. — Аматүрттах бзаази, үбейт,
алға бзычхарым, бца, наң, уажәытцәкъя снеиуеит сарғы
акуасқаҳь, — асас лахъ даахъаңшит Адица.

— Алға смычхартә иауазеи, Адица, алғақ афғы зхыу

афатә мыңхугы ихаахоит, — апъшәмаңхәйс зхатара лىзыуадағыз аклалхәөзшәә акун дшаңыз Аида.

— Бтәа, нан! Акыр здыруоу, шьюкуы-шьюкуы ҳара ҳалға рзыхом, рпъынта итасыр — атық-тықыңхәә аим-сара иалагоит, рылаңырзқуа тыкукуо...

— Ус икоу среиум, бысцэымшәан...

Аида, еңциыхуха игылаз аскам дныкутәеит. Адица, алғақ злысыз ашә тазыла еихырса ипъканы адырган иантданы аччаңхәә ахуша атакуашо, аңыра даңын. Аида иңэирганы илзымхәазаргы, апъшәма ңхәйс ашә ахыл-цүаз инахылтуаз афы хая лөү азы аанагауан. Уи илгууланаңшәон лхучра ахылхылгаз рифната, рматур-таңы лан иқатданы иләлтцауз афатә хаакуа.

Акыр аамта афатә қазтоз длыхуаңшуа дтәан-Аида. Ус лхы даағаханы афада данынаңш, ашэымкяң аңы ажыңдаа рғаны ишикүз лылаңш нақушәеит. Егъаалыгым-хент, даныхучыз еиңш дфатқынаны, лан дышлыхәалоз еиңш, дъятаңы-бъятаңы, ажыңдаа лбааганы изны иләлтәрц апъшәма ңхәйс длашьапкырц.

Адица абыста ңха аура зынзаскгы ләазылымкәеит, уи лгу иаанагеит лысас дызлаңцак'уаз ала абыста хьшәашеи, ашә-цини далалыкжарц. Аидагы илтакыз иара уи акун. Адица афатәкуа анлырхна, асас длычаны акуас-қынханы дцарц аңырхиара ләазылkit. Аида инаңаршәны мап аңылkit, иаңа еиңбальшьеит уа аматуртәңы акры-рфарц. Асас ңхәйс гукала дышцәажәоз Адица агура га-ны дыжан аңытә, даңампәеит. Апъсуа еишәа аакныхны, амца ахьеңкүз ңытк инаңыхараны иналыргылт, афатә хучы иқалтазгыз уа иныкулыргылт.

Апъшәма ңхәйс лысас гук-ңсык ала илтакын итегель афатә хаакуа қатданы илыңцәырылгар. Ажыңдаа бзина илымбокуа дыжам аалгуахун, — бмыңцак'уазар, ажыңдаа нылбааганы, ахышәтхәә ибзыззуюйт, нан, — лхәеит иа-ларкынаны.

— Аңыбаа бсырбоит, аха ажыңдаа ӡны исоур, мап сзацәк'уам, — лгу итыхоз апъшәма ңхәйс иахылдырыз даргуръеит Аида.

— Уи ада уаңа ңабаа хзырбара ҳанымиаит, Аида, афатә аныңасто сара иахагы сыңсы снаршьоит, — лгу иахуеит уи лара илхәаз Аида дахъакушаатхаз.

Аида, маңкыа-шыңкыа лхы пату акутдо, ләйирсасуа акумкуа, ағната назаигуаз азәы леңпәш леахылқалтаз

Адица илгуапъхеит, гуаныла лгу иаанагеит: «абри ақазшың бзия змоу архәйс дуаңазаргы дууазаргы бүлэгттөө бүу икоузей» хәа.

Адица алышурахынтың ацьмажы аалбаалган, иреиңбыйз ажъхутакуа намхны, атәс инахатданы Аида иналлыркит нас амашы амца инхуттаршышыны, ахушырбекуа ааскъаганы, ишаң-шаңуа иаайлалпүсект. Аида акуац азра далағеит.

Архәйс иаразнак дааипхыхуцаан, асас акуац лзуанаты, сара усда-хәйсда сызлатәарызеи аалгуахун акөйфра дынкөалт, уаҳа фатә ҹыдас икасттарызеи хәа. Аутра дынталаны, акулмита аахытәтәсаны илыманы даафналан илызәзәйт, ѿңг еилатцара ашә аацәрылган, акулмита атаны икасттар, сысас бзия ибаны илфап лхәан, архиара дналагеит.

Аида акуац амца иахыгөхәалыртәниуз ахуша иахытәтәсаны архәйрекуа иахырьлатәоз аццаҳәа иарцәажәон, зны-зынлагы архәйрекуа тқуацуан. Илаха-лахауа аматтурта иаафналт ацьма хуша аффы. Аида акрыфара лгуапъхо джалеит.

Аида данпхәйизбаз еиңштәкәа, дгурбъатәа, лшьапкуя лытсаңыруа, акуац илзыз аҳауа иалартәниуа илкын. Адица асас пхәйс атәс аалымылхын, хәйзбала акуац нахыршәшәсаны, аишәа икүгылаз ачанах инанылтцент. Ашьтах, ашә зныз адырган амџабз инахалкит.

— Саргы стәоит, таацәашәала ҳөңгөнагы акрапхап, — Адица днеин асас дналыдтәалт. Акрыфара иалагеит. Ахардан иалхыз афы этаз аңатлика заа аишәа икүлүргүлахъан Адица. Афыжәга атәцакуа, афы пхенипхеиуа инталтәан, акы лара иаакулхын, асас лныхәаңа аанкыланы илжәйт. Аидагы архәшәа аххәааны латәца итарцәны иныкүлүргүлт. Уи афы Аида акрыфара иаҳаты илгуанарпхеит.

Акрыфара ианалгагы аишәа реаахакны еицәажәон.

Иоужыданы акуа аура иаңын. Ахәсакуа ахьеңцәажәоз аматтурта ахыб аеыр-еирхәа акуа иакутәауз инахылтиуз абжы реицәажәара иацхраауашәа ргу идиарбон. Акуа абжы иналыфы, Адица ллымча интаст машынак абжы. Аишәа днахытт, абартахынтың агуашәахь данынаңш, ашта иааталт амашына. Аида дфагылан Адица дналыштылт.

Арноу амашына данаатыт иаацьеишьеит:

— Бзиала баабеит, Аида! — алас пъхэыс лнапы за-
лымыхын, аңшшэа лызкаиртәеит. Арноу изымбатәбара-

хан иан дналеағьшиит, губдан лыдо өааидит: әлә-пүрәе

— Алас дахъ дахтазаапеи, сан, хымзү ҳамгазааит, —
ө-хышыф тқакырак амашәа ауп урт ажәакуа шихәаз.

— Алас илықунагоэтәкъя сзықамтәйт, нан, Арноу,
аха хышәашәа-мшәашәак ала ҳайлгейт, гуаартыла ҳазха-
ра ҳаицәажәеит, — лхәеит Адица.

— Сара исхароуп, сан, бара вбас ибыстозеи, ескы-
нагы аңьабаа мыңху бсырбоит, аха Аида леңпүш алас
данаҳтаа, сара издыруззар акун, исылшалакь ббарын, —
дәағьсшэо далағеит Арноу.

— Иахъюхәои, Арноу. Сара, иахъя еиңш сгу на-
хуан гъамала акырысымфеижътеи мбатәы аатцеит, уи
хъаас иктәым, — ани пъеи рцәажәара даабжъагылт Аи-
да.

— Алас ианакузаалакь амла садырkit ҳәа аңшә-
мацәа рзы ихәазом, — иаағахицәеит Арноу.

— Мамоу, нан, Арноу, Аида, лысасра қунылшыеит
ҳәа сыйкам, сара сакузар, сыпшәмар... — иаалыршиеит
Адица.

— Иагъя ус акузаргы, иагъхымзүупе, санхеит, Аи-
да лфыза алас данаҳтаа, пъшь-шьапык этсу аки ахуда
Җаҳамқакуа? — даакугъажыит Арноу. Аида, Арноу дааи-
пъгылан, шыағак илмүркәтцеит, иаргы илымайкит, аха
илымуит.

— Егъаурым, нан, Арноу, убрыгъ уахъзап аеазны,
ҳара ҳафны пъшь-шьапык этсу азэйрфы ирзаҳшхъеит,
аха бжеиҳан, изустқуоу, хазустқуоу, ҳайбазымдырзо
ҳшеникүшәаз еиңш, ханеиңыртуа қалалоит, ибаргум. Аи-
да сас дус саргы дсыпхъазоит, аха уи лысасра иаҳа
пату акустсоит, лхы анрааланы, ҳцеицьика хучы леахъа-
лыркъашыз, — алас длыдгылеит Адица.

— Егъашәхәаргы Аида ас дахзыштуам, — деңта-
ғааеит уи.

— Мап, мап, сара шытә сдэықулоит, аус сымоуп, уеиз-
гы-уеизгы агақа сымцар қалом, — иаалырбууеит Аида.
Аидеи Цабуи еиңәажәахъан, ауха Ақуантәи нааз аху-
марцәа рыкүгүларахъ еиццарц.

— Хәара атахыума, сан, шыапыла дәйкүаҳтнома, аха ишъя, мшәан, ас азәи имбазакуа, имаҳазакуа? — ^{инай} куа неитцихны ицашьаны даагылт Арноу.

— Итабуп, итабуп, — лхәан, Аида илымкуа ^{зәмбәз} амашына дыннатәйт. Хута илымда иөи надкыланы Арноу акии ихәент. Амашына ашта интқыан, аөйнанахеит.

«Адуней аөи шақа уаапсыра ықоу ақара қашшы цыда ықоуп. Зегы қашшак-қашшак рымоуп. Аха зеңпіш наалашьюзен илымоу Аида, абзиара згымхаша?» — лгу даатациәажәеи Адица.

Аида ағны данааи, Адгур дықамызт. Аены уи колихарак аөи аускуа дныркылан, заа дзымааит.

Аида лхатса ағны данылымба, ускуак дышныркылаз лдышт, избаш акузар, лара заа иара иалхәахъан аөни ақытакынтын тәи дгыжыны даараны дышқаз. Дныкугыжыны, афатә қалтцеит, аха Адгур дылхымжошәэ анылба, иху мыхьшәашәартә еиңш илтәахит, данаайлакъ ифап хәа, тара Цабу длацәажәан дызлақаз ала, телефонла дасны алыра лылтент акультуратә өни ашқа ацара леазлырыхиаларц.

— Бабақоу, Аида, ари ағымшк саақумтізакуа ател асра сағупеи? — Аида илхәоз уи ақара дазымхуцзо, лажәа аалымцааны ател аалхалгальт Цабу. — Саст, саст, ател алымха тысхит, аха уаҳа умпесуандаз! Шақа бысташыз блыгушандаз! Ахы, бзысыпшаауз гүфарас иқабтозар? — Цабу лхатса агуруյара аалытасын, ател зыкугылаз ястол гыжы акыпшы дныкутәйт. — Ахы, ибдируа зар?

Аида илхәара лзымдыруа даакухеит.

— «Изаку жәабжы сирхарызеи исалхәо? — Цәгъара-харым.» Цабу дзацәажәоз лықнытә исахарызеи хәа азныказы ацәажәара дақутт, аха ател итқоз лыңсып лагағашыала Аида лгу иаанагеит: даара акы даргурбазо, дарпыш-пышруа дамоуп. Изакухарызеиши, анаңылбейт?»

Аида дырфагъ атак лзықамтцеит. Цабу инаштылархит.

— Изакуу бдыруандаз!

— Изакузеи?

— Ахы, ёеила быхшы ^ө зегы азыштыны базхущиши? — Цабугы лызтаара злацәрылгаз ала, интқааны ахәрагы уажәштә илцәйуадағын.

— Исыздыруам, Цабу, исыздыр! — еиңшыз аздаа
куа лгу аапыртқаәзент Аида. — Бара исабхәар сүйл
сымкаарн?

— Икоу бдыруоу, Аида?

— Ы-ы?

— Изаку ҳамтоузен ибзыцәахны исымоу!.. Иара закуу
ббар — была хнакып! — Ассир ззырхәо ауп, ассир!

— Иссиру, икаамету абабасхәои, иара закуу сыйздыр-
зомен?

— Изакуу басхәап! Зынза бызкумгуүз о алы ауп иа-
ра, зынза бызкумгуүз!

— Усгы?

— Иара хара нахтәзам. Харантәиуп нахъааз, аҳәа-
нырцәынтәи!..

— Исыздыруам!

— Ех, ех, изаку хазыноузен?! Баргы саргы ҳазта-
хыу — зыфната нағымхаша, ҳазтахым — зыла ҭнахша!
Ибеникануа төхәис дықазаргы — еғьза датшашыцып. Са-
ра сүгурга бгал ҳәа сыкоуп, сазыразуп, гүк-пүсүк ала
ибыдышныхәалонт, еиңү ала есышыкуса бығната ۋи-
лашалаант!

— Закузеи, Цабу, ари ажара исыдыбынхәало?

— Бара, Аида абыржәгыбы ибзиелымкааゼи?

— Мап, мап, еилыскаартә ажәа смаңац!

— Ас ббахью, ىۇشىت! Иаххәйт ҳәа...

— Исыздыруам, ибымхәозар, иалыздырааузен?

— Башаза бгуааует, сыхаара Аида! Сара, уи моу,
агуръяңхәаша сазыпшын!

— Агуръяңхәаша наپсоу сабхәозар, азамана, аха...
исыздыруам!

— Икоу басхәап, Аида! Убри еиңш шыталартак бау-
ран быкоуп, избалакъ еиланагар қалап! Уи ағыза Апс-
ны ахынза-назаазо макъаназы азәгъы имам, — аиен,
аиен! Сара кырцьара снеихъеит, издыруеит, уафытәй-
са ифны иғнагылам! Имфа-имжә сахуаңшландауз үхәап!
Изаку мөузен излыхыу, ма ишпәڭаттоу? — Цабу зынк
лымаза анцәрылга иктизаны ацәажәара далаает.
— Иббазшәа бықандаз, шыри, уаҳа рапху сахәомызт! Бы-
лакуа хнакып! Ицыр-цыруа иуещаңчоит акаруаткую ахъ-
гылоу. Акаруаткую рымасара ракуу ىыйбашьома икоу?
Шаңа рыйзу бдыруама? Еғьза идузаргы шыталартада уадак
зырхиара зегы ацуп. Зегы, зегы! Аштыларта бзия

Аңхәйс лыпъстазаараेы мбатәза этазк'уа усуп, хара
абзамықукуа уи хазхууам акумзар. Ҳыы хайцахауам
ххы ҳацхраауам, ди! Аңхәйс лхы ангуалымта, дайамыц
храа — тафратагалантәи ажабхутцэы енпүш дканзоит,
дфоит! Нас бызтыхыда, бара? Ахацәажәкуа рылаеы
баануанатцы ауп акумзар — нас рыла бахъамбо, цьара
бнаганы быкзар ауп иртакыу! Нас бгу ишпәаанагоз
бара? Ус ауп, шамахамзар, урт зегы шыкоу! Аңхәйс
лыматәа-лфытәа, лышталарта рзааргза зегы дрызә-
лымхазароуп — уи дарпъшзоит, ахатца игу лыхнатдоит.
Ааи, ааи, Аида, баргы саргы хамсаант — ус ауп ишы-
коу.

— Быстыхә, Цабу, ателефон станциаеы аус зуа
ахәсакуа быбжы раҳаеит, пъхашъароуп, ибытала-
зеи? — дцәажәөн Аида, аха уи илхәөз захаяуз дабақаз!
Цабу аңура акуршәзаны акакара даңын.

— Дара аштаптартақуа шақа аанагаз бдыруоу?
Х-напызатцәык роуп, хія! Нас, зегырыңхъаза аана-
гсит ҳәа быкзма бара? Бгу ишпәаанаго? Ишаахыртыз
енпүштәкъя, атәахыртта ажнытә ателефон исзасит. Сцаны
избейт, аха избазеи? Иаразнак снапкуа нарыкүстцеит.
Ари — Аида Лейба илтәуп, ари — сара сзы, ари... Ах-
пъятәи анапы — аффатәи амазанықуга ф ипхәйс илышэт
сәент. Сиашами? Барен сарен хаамыштыхъ уигы илы-
мазаант, уаха изыкунагодаз? Уаха — азәгъы! Аа, исха-
штыз... Шыатқауак ҳәа аанаганы икоуп, аха базымтцаан!
Үртгы ахәаанырцэйтә иаанагаз иренуюуп — хашыцээ
иаҳзаартниит — Чехославакиатәи! Аңхынтикуа бтакыу-
ма, азынтикуа бтакыума — зеинпүш бтакыу, шақа бтакыу!
Бара фаженжәаф рами инықубго? Усоуп ҳәа сы
коуп? Ааи, зегъ рыхккуа бызныскылт! Абри ажара ауп.
Нас икакуоуп дырфагъых хүчимыцкуак аанаганы, аха
урт ртәи уи ажара ахәара иаңсам, бара ианыббалакъ
ибытбып! Сара исылшаз абри ауп, нас бгу ишпәаанагои,
Аида?!

Аида илахаз ажәакуа изақаразаалакъ акала дыдмыр-
турбьеит, иамур иаха ддыргуаант. — Шақа икъаенү
дхуцуузәи? Дызлацәажәө закузеи? Ари зызбаху лхәаз
зегыры изызуузәи, настыры излаасхуузәи? Лусс иалоузен
афныматәакуен ашьаткаматәакуен атәахыртәеы днеини
ашара? Ех, изаку шыцылара баапъсузен, аха илылаөхъа-

зар акухап!.. Уи лағхырырқуурагы — имариоу рым!..

— Бара, Цабу, ибҳәазгы саҳаит, аха уаха ахумаррамы
хәраны ҳахыкou ҳшагхо гуабымтазои? — илмыйрбыз-
кырц леңаңылгент Аида.

— Сара саапъса-сқыпъаха, бгу иаҳуап хәа сыекын-
то, бығыматәакуа срыштын, бара итабуп ҳәагы са-
бымхәеит, еицэоугы сыкунагон! — даанкуашәеит Ца-
бу. — Сара ус ауп лаҳынтаас исымоу — сығуа сзышь-
ту, рызкуа сзырханы иаагылоит! Бара бымацара баку-
зам! Зегъ ус ауп ишсызыкую!

— Итабуп, Цабу, итабуп! Бгу изырхашаз акгы сым-
хәеит. Амала, итабуп ахысхәаует. Ара бзыхгуаара
еипъш акгы ыкам! Сажәакуа усшәа ибаҳазар акухап
акумзар, бгу анырхара — сгу итам, схы итам!.. Ахы, уи
ҳақутцп, үүшүт, ирласны афны бдэйтц, абаҳчаңы ҳаи-
кушәап, — лхәеит Аида, Цабу лгу аахъапссартә леаани-
такны.

Аидеи Цабуи акультуратә фны зтагылаз абаҳча ан-
таларта агуашә аёы еикушәеит. Ақуантәи иааз ахумар-
цәа рыкугылара ахуапшра зтакыз аизара иалагахъян.
Абилет ахыртиуаз акассаңы гүлжык ауаа адгылан.

Цабу лажәабжы еиңаацэрылгарц леңаңылкит, аха
Аида даараза даманшәаланы инахылга-аахылго ләанаал-
ха, ларгы даакутт.

Еицәажәо абаҳча иштаз, аблет аазхуоз ауаа рхыпъ-
хвазара еиңахо ианалага, Аида лфыза длыманы, уахъ
лөйнәлхеит.

— Ө-билетк ҳабтар җалару? — абилет тиғы дналаз-
ттааит Аида.

— Зеипъш тыпъкуузеи ишәтахыу? — лхәеит аблетти.

Убри аамтазы, Цабу илзымбатәбараха, Аида лма-
хуар неимарбүбүа илкын, длаңцааит:

— Иззыбтахыда аблеткүа?

— Иззыстахыда-шпә? Хара ҳзы истахымы!

— Хара аблеткүа ирзааузен, ҳтыпъкуа рёы хнеини
ҳамтәои? — иааңылшәеит Цабу.

— Ишпә, блетда, насгы иабыкуу хара ҳтыпъкуа ҳәа
бызчү ахыкou?

Цабу лнапы абрахь, наڭ үвара илырхан, — абна,
ибымдыруеи, мшәан, уаха бымнеизаци? Ибзымдырзои

хара хтәартқа? — зынза уамашәакуа ибаны акун **уи Аида** дышылғаңшуз.

— Аа... Уахъ аеазны... Уаха зегзы аблетқуа аахуаны нахънеуа харгы хнарылатәап, наха ибзианы иаабонит, — дағамъакуа иаағахылтәеит Аида.

Цабу илхәаз агухъаа мкәзакуа, Аида ә-блетк аалхуан акасса днадтит.

Цабу араиком амазанықугаф иңхәыс аблетқуа ахъаалхуаз изңальшъазеи хәагы уағы иңәаргы қунағам, избан акузар, акультуратә фнағы хумаррак анықазаалакты, лара араионтә еихабыра ахътәоз днеини днарылатәон, урт иреиуаз уағы данықамыз лара лхала лхы къацәза, днеини днатәон, тақа апартер ағы ауаа хыхынтын дрылапъщуа, Цабу лтәала араион амазанықугаф иңхәыс нахъылтыпъызгы уа акун.

Ахумаррахь инеирани иқаз рацәағын абаҳча итсан, гүп-туғла реендеркыланы. Аидеи Цабуи ажәабжъ дук налацәажәомызт, ражәабжъкүа неилаңса-аалиаңсаны, хырхарта чыдак рымамкуа акун ишықаз.

— Абри атла нахъзу бұрыуоу, Цабу? — даатғылт Аида.

— Ы-ы? — лара Цабу лхатагы дтаант атак ацымхурас.

— Ари — амза ҳәа иашытоуп. Даара итла жәла бзайоуп! Ахая арыцқыонт, иарбеноит. Амза налсуа аҳая ауағы ианылбаандалакь — ирыпъхақуа арыцқыонт. Амза-фөн ахая ишалығуа баҳауоу? — дтаант Аида. Цабу ұйынталада аҳая рацәаны илбаалдеит, еиңалбаалдеит, аха амза-фөн ҳәа еғылмахант.

— Ааи, ааи, ихаауп, ихаауп, — лхәеит Цабу даамацхашыаны.

Цабу урт атлакуа ртәыс илдыруаз абаҳча шырпъшоз затәык акун, дара зыжәлоу, ажәлар рзыхәан хуартара чыдас ирылоу, уи лара илусмызт. Лгу иаанагон: «Аида абарт атлакуа ирылалхузеи, рхы ртыхуа — зегзы иткааны итп, лара лыда урт атлакуа ишрыздац ирызхауеит, абылча дырпъшзоит. Изыжәлоу адирра затахузеи, лаку сакузар, убынтың рылагы сыйшың сыраапъсоу, исыршақуоу?» — иңальшыон, атлакуа ражәабжъ Аида дышытқааны данамаз. Аида атлакуа ртоурых дахъалацәажәоз Цабу даара интерес лымазшәа лгу иабодалагеит, табыргны, лара Цабу уи дылзызырфуашәа

лхағ-сахъа қалцон, арахь гуаныла зынза аәакың ИЛХУ
ӘЛДІМДІСІ цуаз.

Атәтәа абжы знык игахъан, ағынта раан ианга, абаҳчара иңз ауаа акультуратә өни ағналартә ашә қъақъаңа иахъартыз ағналара иалагеит, дасу аблеңкуа аахуаны иахърымаз ртыңқуа ааныркыларц. Аида ләзажәара даақутцын, лғыза длыманы уахъ ддәықулеит. Цабу ауаа зегы злағналоz ашәахъ анеира дашыңыламызт ақынта, ларғы шыапы аиҳабыра ахъығналоz атыңахъ ильхон, аха илыңыз лғыза длыхъаны уахъ дызномызт.

— Анахъ хнеип, — илзымчайт Цабу, Аида лмахуар днампасны иаанкыланы, ллымхә дынтахұт-хұтын.

— Еғыаурым, аблеңкуа ҳамоуп, ҳтыңқуа рахъ ҳрап! — иаалаталкит Аида дааңышәйрчан. Цабу ил-хәз уи зынзаскгы дазымгуаазеit, дзышыцилаз атәы акун илхәоз ақнитә, дағаңар лтакымхеit, ағыц ларшыңылары иаха ихъантаз усны лаңхъа ишиштаз дырны, леаанылкыло, уахъ, ашә ахъаартыз ашқа ләыналхеit. Цабу лара лтәала лгу иаанагоз аәакын — издыруада, Аида уахъ анеира даңыпхашъозар, арақа, сара иаха саңшәымоуп, сара соуп уи уахъ лингара зыхутоу ҳәа. Цабу апшәмарә леазылкыр лтакын, лара асас ҳәа дызхуаңшуз илаңылгент акумзар. Уаха уи азбаху ала Цабу ажәак ахәаха ламразакуа длыманы дынғанлт.

Аланарпшыгакуа зыбла иатаны иаарпбылаз апхәыс бырг, лхаху қуашза ишланы, дәаңхә-әаччо даарыдғылан, ағыңғылагы наганы, ртыңқуа надырбаны иналыртәеit, иқалараны иқаз ахумарра атакы зхәоз апрограмма кыпхыны иахылкыз, акака аарылхны инадлырkit. Цабу лғыза длаңысны ахъшәтхәа лізаратра дынталан, ут зыпсаз рыху, уи апхәыс илыштент. Аида ахумарра иалахуз рыхәлакуа ахъаныз лылаңш нахго апхъара далагеит, Цабу уи днахуаңш-фахуаңшәа аақалтент, аха лылакуа цэйтцырхәхәаны, рыхуша-мыкуша итәаз дрыхуаңшуз, нас лхы ыриааны араион аетәи аиҳабыра ааини иахътәалоз атыңахъ апшра далагеит.

Азал ағы алашара алацәа иңаит, аптарда аатит, ахумарра иалагеит. Ацәажәарапкуа ааихсыбыт, ана-ара, ина-ларшә-ааларшәны аимхәабжъкуа гон акумзар. Цабу илзымчакуа фаңхъа даанаңшы-ааңшуз, еиҳарак үзарак лылаңш кыдхалон, уақа азәыр дааини дтәама ҳәа...

Адгур, дқара-пәсараха, ағны даакылст. Алашара ар-

кымшәа аниба Аида дышықамыз идырит. Афны дыңоналайы алашара анаиркы, астол қыаад ббъыцк еиларене^{БАЙЫЗАЛЫ} ^{ШІРІН}. Уи Аида илнапғыран. Уи ашәку изанылтцеит дахъказ, дзыццаз, иху қатданы ишынлыжыз, нахылтәахыз. Адгур иеааниңсахын, инапы-иөы изәзәент, афатә ааңыриган акрифейт.

Аамда акыр инаскъахъан ақынты, ахумарра ахықаз ацарап дақутцит, абартахъ дындәйлтцын, акуаура ашьтакътәи аҳауа цқыа лбаадо, нааңсаракуа ихаирштырц днен-фөиуан.

Адгур абарта дахъытсанықуоз хуцракуас иқаз зегы ихы итебаҳәа италон, зны ҭынч дышнеиуаз акумкуя, инықуашәа ааирццак'ун, хуцрак дыштпәаны даманы идәйкулон; аеазных, наха-наха инықуашәа ааңатәуа, абарта дытсан, даатғыло.

«Ажәлар ирылымшо акгы ықам, урт иргуаңхар — амынгы тадырбөйт, аус ианаамтоу нахмыр҆акуа ианроухәа, ианазук, знык ианеилыркаа, иуцимнықуар залшом, ргу итаркыз хымпәада инаргзойт, — игу итцъраауа араин он ағтәи ағъажәлар ирөхуон гуаныла уи. — Ауаа, есқынгы аиттахара шәымоуп, аиттахара шәымоуп ҳәа ихтақны аеңыхәа руто уалагар, — даргызынза ргу кахауент. Аус злоу урт ирымоу аиттахара зыхқьо еилкаатәуп, изыриашаша аускуа азыштыхтәуп, насты аеңыхәа рytара ацмыхурас, ацхыраара ауп напы злактәу», — аусура ынатахъаз аңышәа акун уи еиңш агуаанагаракуа изтоз Адгур.

Аиттахара змаз аколихаракуа ртыгаразы апартия араиком ианаамтаз имфаңнагеит апленум. Үақа ауаа раңзаны налахун, араиком аилазаара маңара акузам еизаз. Адгур ажәа злаленгалаз ала, еизыргеит аңышәара змаз анхачәа, гуаартла анхара-антыра атәи иалаңәажәеит. Хатала иара Адгур уи аизара ашьтакъ колихаракуак нахъагы-уахагы илаңш рхын, егырт аколихаракуа даархашәаланы, урт ыдала дыртаауан, дрыщраауан.

Самсон қасатәи иқазшықуа маң-маң ркаңсара иеырзик'ун. Уи мышкы жәа-колихарак еимидалон ұласа. Апартия араиком амазанықуга, Самсон ус шықантоз ангүеңта, игу иалымсыртә, иааңеңнико, насты иара Адгур диңүшшия далаған, колихарак ағы данненлакгы, ұласа аускуа еилмыргазакуа, хыхъ-хыхъ діеи-пєиуа

дышырхыз аилкаа нагза имазамкуа дышталоз
аусаз дахьнеиуаз иаха иеааникылон.

«Гүк-пъсык ала аусура, уи аеатара, еиңүү хүшэйкам,
ауағ атас бааңскуа ишътих'уа ркаңсаразы, — игу иаана-
гон Адгур. Иара раپхъаза араион аёы данаа, аусура
даналага, аргама ду ибент, пъытфык латтархула ишихуап-
шуаз, гурамгартас дыштыыхны дышрымаз, иусурағы иңы-
кусыларц ргу иштакыз, аха иара избит, — издыруада, сгу
иаанаго иашамзар, аамта цап, аус еицаауп, ацәгъяғы аб-
зиағы, аимак-аиңак аёы еиңа ҳаилибакаап ҳәа. Уи ла-
ттархула иңылакуаз дреиуан араинагзком ахантәағы Сам-
сон Лолуа, аха Адгур игу итеикит, Самсон игуаанагара-
куа агурамгаракуа имаз ихицартә еиңш днышкуарц.

Ламта иахнарбап, ацшакра атахым. Издыуада иара
Арноу ихатагы арықьараҳъ дгыжыр? Цабыргны, даа-
ра иуадаауп. Ех, аңстазаара шаға ууадағузен!» — дхуц-
уан Адгур.

Цъара-цъара районкуак рөү амазанышкуга өңдүү
даналыхлак ишүйжало еиңш, атызшәа аршара бзия избоз
рлымча кыдцаны изырфуан, араион анапхгағцәа рыйнты-
шыка иңаларызенш ҳәа. Аиҳабырахъ өңдүү иаанаго шьюкы
дара аусура иалагаанза иңаз, акы аарымазк'уа, рхәэтәы
иацымышкуаз, рымч анрыкүх аиразнак еилхәаны иңхан-
дырсуент, аха уи амфа дыкүмлеит Адгур. Уи ағыза аны-
шугара, иаха знагзара мариаз, аха ииашамыз мәғаны
дахуапшуюан, иара дыкулент иаха иуадағыз амфа.

«Амч змоу шағағ амихызы, шағағ пъхастеитәэз ала из-
баху рхәэ ианалага — уи иаанаго, иусушыа хуартам ауп,
шағағ иааңаз, амфа иаша икуитказ ҳәа идырхую — убри
иоуп аңьабаа збо, ажәлар ирыхую ныкүзго», — дзыкуны-
шыоз ажәакуа дрызхууцан уи.

Адгур днеи-фениуаabantца дыштыказ, игу иеанзамкуа,
агуашә абыжы анга уахъ днаңшит. Аида ашта дааталт.

Хатцеи пъхәйиси еиманы афынка иныңналт. Аида леаап-
сахны, Адгур дахьыкуиаз акаруат акыпшығы анатәеит.
Ауха Цабу ларен ахумарцәа рыйкүлларла изхуапшызы
атәзы цәйрганы лхатца иалхөөн.

Аида лхатца иңәзаны ианакузаалак маңа лытталкзомызды,
аха Цабу илыдылбалоз агхакуа ртәи ахәара дыр-
шыкатхъан, уи цәгъяҳәарашәа, ихуартам жәа-бжыгарашәа

ильтіхъазон. Адгур уи лцәажәаша игу нахуаны дазызырғуан, гуаныла дагырехуон уи Цабу лзы ицәгъаз жерзән хылымхәоз, амала, нара агурғаны дықан, уи лыйракуа реитаҳәара шакумыз уснагзатәис лапъхъа иқүргыланы илымаз, урт еғи илмырдырзакуа, хучы-хучла илкалрып-сарц шакуз.

Аида дәғагылан лхатца ишәихыз иматәакуа ахыкүз наакухны днарыхуаңышит, иблуз ахуда хыцәашшаашәа нанылба, нааиларкүчны хазы инықултцеит. Уи наанагоз — изәзәатәуп хәа акун. Адгур ибырфын блузкуа зәзәаны икнаңа руакы аакнылхын, нааганы астол инықултцеит, афымца уантә шаанза хәа дазыпшуа астол инықултылт. Изәзәа, иуантаны ашьқаң итакнаңаши иеикүақуа руакы аакнылхын, дахыкүниаз ишьапахы иғылаз ақуардә ағы инхылшыит.

Аида ауантара дағын. Уажәы-уажәы Адгур дахыкүниаз ашқа днарпшуан. Уи агазетқуа днарыхуаңш-аарыхуаңшны, хаз-хазы инықутто, акы аарылихын аўхъара дағын. Аида лхатца цәажәарыла ғаңхъа лхы нилалгалар цәгъя илбомызт, аха нара агазет дахъаңхъоз дипырхагахар лтахымызт.

Адица дзыргуақ'уаз агутыхакуа лара лөы нахылхәаз Аида ддырхууцан. Азнык азы ус лгу наанагеит, Адгур ицәырганы зынза насқәазарым хәа, аха ашьтах даназхуц, дышишамыз лара лхатца еилылкаант. Уи лхатца налхәар, лара раңхъа лгу ишаанагаз еиңш, цәгъяхәарамызт, избан акузар, Адица уи мазас илпхъазозар, лара лөы ицәырганы илхәомызт. «Ауағы агутыха данартуамтуа дыззаигуазоу иоуп изенхәо, ус сара Адица санылпхъаза, схатца тәымуағыс длынпхъазозар акухап, уи моу, издыруада уи сара скны ицәырганы изылхәаз, Адгур илымха ақынза наизарц акузар?» — лгу наанагон Аида.

Абырфын блуз уантаны икналхайт.

— Уатәы шыншымтан, уанцо, уматәакуа хианы абра икоуп, иушәтца, — лхәеит Аида, лутәкуа данаарылга.

— Итабуп, — уи ажәа атқысгыры тарк'уан, Адгур ихы-иөы наакулаз, ажалалра ду зтажызы аччаңшь. Игазет настха инықуитдан, Аида длынхуаңшуан. «Уажәштә сускуа срылгеит усгы» анаалгуаху лхатца дзыкуиаз акаруаң азааигуара днатәеит. Аида аеынтаи амш шылхылгас лхатца изеңталхәеит...

Адгыл азхара абаазатәй аиуит хәэ агура <sup>Эрбіншын
блеск и блеск</sup> ауаа. Аиқұжәарақуа аималара реазырқ'уан. Ашә-
пұыңғаңың ырымахукуа рееитцырх'уан, амра иаршәхъяз
ашәыр рызхара акуа ианаңзәэ, икуалкуаңы амахукуа
ирхыныңдалан. Аңықуреи ңасакуа рыңсың гран, ишшәыр-
шшәырза реоурыжкуаи, ихьышхъяз абықуа рыеңдер-
иашеит. Ататынкуа, ирәбайлны иәз абықуа фапхъа
рыңсың рылалеит, ихыблаахъяз рыңштәи рзыңсах'умызт
акумзар аеоужыра нағын. Ачаиртакуа аахиатқаахеит.

Алымдаңык ауракуа дахърыхуаңшуз, игу азхая
Ахутақа дцен Иасон.

«Ауафы иускуа аныбзиоу, даныманшәалоу, зегы иаани-
гуа иғылоуп, ауадафракуа даныртагылоу аамтазы ауп еи-
харак ацхыраара аниятәү», — игу дтахууца дненуан Иа-
сон. «Астана ахутаа рымбигадаҳи иаашьтра змааноу-
тәкъя уазхууцир, икоумташа унарқатсоит, егъаурым, егъа
ус иқазаргы, издыруа иакузар, дзыкушәаз аөы ихы ир-
пхашъом, саргы исылшо ала уи ауаф дзатцәнды дынсы-
жыуам», — буҗуала избаны иман акытсовет ахантәәфи.

Иасон ахутаа рымхыртакуа рөы дынкылст. Аңықу-
реикуа унапы феңцүхүр урылмыхәэ оңтагылан.

Иаарласны ачаиртакуа раҳы дниаст. Ахутаа рчаиртакуа
дгыл енужь еитқәарақуак рөы ишьтамызт, урт-
еит-еитла фба-хңа гектар иахърытканак'уаз адгылкуа
рөы ибжъаршәын, аха ачан уанынхыңшылалакъ, угу иаа-
хуаратә еиниланы иқан, Иасон даннеиз шыжымтандын.
Ачаиртакуа рыңхны, аөыхщә алан, ахәсакуа акасы
шкуакуакуа ирхаз, апра шлакуа амшын ихызсалозшәа
илапш итшәен. Раңхъа дназдгылаз ачаирта ибла иза-
күмго дхыңшыло даагылт.

Иасон данынаңпш, Астана ачаирта аназатахъ үзара
иляпш наикүшәеит. Иаргы дыццакны уахъ иөынсихеит.

Абригадир дынгыла-аатгыло дышиенуаз, Иасон дша-
иуаз ибент, даакуғъежекит. Ағыңғағы гуръятцә еиңылт.

— Ишубо ала, Иасон, аусура ҳаңуп, — иааркъаңы
иҳәеит Астана, Иасон азтцаара шиимтазгы.

Иасон уи ажәакгы ахимхәазеит, агвахуара имаз-
рацәак ажәа мыңху шинамырхәоз мәшшү, Астана има-
хуар иңарсны иааикын, днаиваргыланы иөйненеихеит...

Арноуи Герен машынала агуарабжъара ибжъаланы.

нақ-аақ ачаирдакуа ирхыпшыло икон. Ишнеуаз, Аңсия
Возба ачай ахъөйлүзү анызаигуаха, амашына дәнір-
кылан, уаҳы инымфахытит.

— Улыхуапышын, Гера, шаға дыщакны ачай өйл-
х'я Аңсия, нас даңсами абри лөзыза апхәзыза агазет-
куа аақумтзакуа лырехуапхызықуа анырхәо? — лырехуа-
ра далагеит Арноу.

— Ҳәара адахыума, лақара ахы даңсоуп Аңсия, —
ихәент уи, Арноу иңицахъаз ажәакуа ааигуаларшәаны.

— Үиашоуп, лақара ахы даңсоуп ари апхәзыза, —
ихәент Арноу, Аңсия ахушьара илитахъаз Гера иахыр-
табыргыз игу иаахуаны.

Аколнхара ахантәағи апарторганизация амазанықуга-
ғи, Аңсия лусура иаңырхагамхакуа, егырт абригадакуа
рахь иныдгыланы, ачай шөйрх'я гуартарц рыйзбент.

Аңсия дызлоу абригадағы Арноу даннеилакъ, рапхъя-
лара лөс дыдымгылакуа уаҳа аеаңьара шыағек қайтазо-
мызд. Зны-зынила данааихшәалакъ, Аңсия, лөс данныд-
гылалакъ аштыахь маңара затәйк акун уи абригадағы
сұйырт ачай өыхцәа рөс данидгылоз. Җаса ааста уи
аене ачай өыхцәа рхыпхъязара иаҳа имаңызшәа рбент.
Абригадир Күпта ачайдыларта апункт ахыбрағы истол
дахатәаны акы афра дағын. Уи игу иеанзамкуа Арноун
Герен анааихтыгула, ахъшәтхәа дәрхазгылт.

— Ари закузеи, Күпта, иаҳы ачай өыхра ианасакъа-
хәымтоу ауаа зынза имаңзоуп, иабақоу, изеузей? — ие-
хыршәааны дтсаит Арноу, Күпта саламгы имтазакуа.

— Ари шәақалеи, Күпта? Иабақоу ауаа? — инашы-
таирхит Гера.

— Иаци иаҳьеи ауаа риапы ҳаңәмачуп, ачай өых-
цәа иаҳзаалоз Астана иникилт, — ахыхъчарахь днеихеит
Күпта.

— Акуа иауз ачай бўбы аунажыит, аеыхра ианаҳыпъа
ипхастамхон, — абыра далагеит Арноу.

— Ашыбжыпшытакъ снеини иуасхәап хәа акун, Аст-
дана хара хахь ачай өыхцәа раашытра дшақутыз...

— Астанеи уареи шәакум аколнхара аускуа рзы атак-
пхықура зду, сара соуп, — ихәан, игу днаст уи. — Иаҳ-
хәап, аиҳабыра рахъынте азәи дааини, ачай өыхцәа ара
ишимачу ибар, Астанеи уареи шәоума атак изто, мамзар
сара сакуу?

Арноу иажәакуа ртак қасто салагар зынза дсырбыж-

к'үеит игуахузар акухап иңәан, Купта деңгүйпъза тіка дыштыңшын. Гера иихәоз ажәакуа еилгамызт, жыныштың хрыжь, иналаршә-фаларшәны дынцәтиңдә Күндуан, Арноу иажәакуа ыртабырг'уа.

— Зында шәхы шәкуачрах шәалагеит, аха ус хайбаштың қалап, — даамақарны иңиңеихеит Арноу. — Иауауси, иауауси!

Гера уи днаиштылт. Купта дзың-зың'уа инаскьеигары днеиуан, аха уағы игухъаа икымшәа аниба, ашшыңда инықуашәа иагырхо даанғылт.

— Иусырбап сара! — даамақарт Арноу.

— Хы, — ихәеит Гера, Арноу дызкумақаруаз аилкаатәкъя шизымдыруазгы.

— Ахутақа үтәуп, Гера.

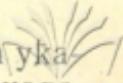
— Хымпәада ицатәуп, — даакушақатхеит Гера. Идәй-кулент. Амашына-мәға ахъаантәоз Хута дааныжыны дара мәхуастала рөйнәрхеит.

Арноу иара дахъааңыртцуаз — зегы ишәштыра итә-гылазар акун. Ус дашыңлахъан. Ихәаз шихәаз иқалар акун. Астана дсыххууцум, ихаңәатәала дынқуонт хәа ауп дипъирцаны Ахутақа дыздәйкүйтказ.

«Ажъа бжъараҳа дыбжъом, — игуахы пәкәо днеиуан Арноу. — Ианбанза сыйчари? Излазбауала бзиарак ахъ икылигом. Иауауси, иауауси, Астана! Иахъакузам уаңа-пәзент. Иумаңар қалап, убәа урбууузашәа угу иабоит, аха.. Аиеи, аиеи! Иауам ағыза, Астана, иауам! Үеаану-кыландаз!»

Арноуи Астанеи ақытанхамфатә техникум еицалгахъан, бригадирцәас аус руан аколихарағы. Арноу дыштыпрааны иңиңеихеит, аусгы иеаңымхъчо, ихы даменгзә дша-иуаз Астанагы дназлаз ифызциә дырхаңырны дүеи-пәниуа днархалт. Иеңхаракзаны, адгыл ду ишъапы ыку-мкысзо данхала, дкамхарц азы ищраарц иалагеит, иара уи зында аеакала еиликаан, ргуаң шытхит. Зегъ реиха Астана дипъирхагазшәа игу иаанагеит, тарагалагы, қаз-шылалагы, усушьшалагы ажәлар ргу дақушәаны дышықаз ангуеита, рыла даңыргазар цәгъя имбо-дқалеит.

«Мап, ағыза Астана, сара Арсаул сыйканатсы стың уа-кумгубын, — иаагуалаиршәеит Арноу, иара зегъ реиха Астана дыштыоу хәа игу иаанагоз. — Иуңыңаракцәоуп, ушәагаа азхом! Сшыңугозар акухап.. Исхароузеи? Атех-

никум иалгаз зегъы аколихара ахантэафра роуент хэа зма? Мап, мап! Уи — иаңсоу роуп изатэаршь. Маршалар АКИЛДАРДЫН АСТАГЫ илоутказ, иааурыхыз ыкамкуя, ачыс азыштымх'уа ирхиоу астол бени, сара, сара снапала исырпүшзаз астол уца-џаза унахагыларц утахызар акухап. Иалымшар қалап! Уахыккоу узхонит. Иахымыркъацәан! Сышәшьыра уеаатоукыр — уахъчап».

Ағыңғыагы өымтуа амфа икун.

Гера Губаз, Арноу иөы акы илшартэ дықамызт, инапты ишьапгы өаҳәан. Апарторганизация амазаныкүгаф иалхра аамта анаи, апартия араиком ақны Арноу азтцаара ыкуиргылт маңаныкүгафыс ихамоу дыңсаҳтәүп хәа. Ужан Адгур араион аёы усурда дмаазацыйт. Апартия араиком абиуро иалоу Арноу Наурба иихәаз еиңашшагуаҳтои хәа рызбын, иакушаҳатхеит. Арноу апарторганизация маңаныкүгафыс Гера Губаз ихъз ихәеит, — араинагжком ахантэафы Самсон Лолуа иуа. Егъырт уи абарлыруаз, иара уи ала, аеазныкгы ифыза игу Қантцеит. Җаса апарторганизация маңаныкүгафыс аус зуаз Мәууст Саканиен Арноуи ааибуамызт, дааишталаң рацәак аамта иимыргеит.

Апарторганицазия амазаныкүгафыс Гера Губаз даналырх, Арноу аизара аақантсан, аколихара ахантэафы ихатыпъуафыс дықазароуп хәа азтцаара ныкуиргылан, абжы атаны иаиргейт. Гера аколихара ахантэафы ихатыпъуафыс дахылкартказ азы изышъакудыргылеит амшкуя изтарыфларц. Арноу, уи знык хатыпъуафыс даниоу, ишиштакыз йнапаңы дааигеит. Гера напы зленкышаз аус иағтыңда издыруамызт, Арноу иааидитцоз акун иқантпоз.

Аколихараңы апартна еизаракуа уарла-шәарла имфаңыргон, дара уртгы апартия араиком ақны күтәрәк рыйкыланы ашәкү анырзаарыштлакь, убри азтцаара иазкны имфаңыргон.

Апарторганизация иазхазомызт. Аколихараңы имаңғымызт аусураңы зхы бзианы иаазырпүшуз, апартних адкылара зыкунагоз, урт рацәак уафы дрызәлымхамызт, уафы илаңш иташәомызт акумзар.

«Аколихараңы апартна иалоу хара ихазхонит, зегъы апартна иаҳзалатом, зегъ ирушаш рымоуп» — иажәа иалентин Арноу, знык-фынтың рақара уи азтцаара Гера ианаацэрыига.

Ахутца ианнеи, ҹунцәакуак ирыдыртцеит иаарласзаны

Астана дрыпшаарц. Ариоу дақугубұйымызт Ахута дмары-
жыңеи асқак аус руит хәа. Ачаиртқуа ғаса изымдыруа иңгылан.

Астана ишиштаз акыр аамта цеит, даргы анаапъса, ишнеиуаз, Шаң икуара хәа изыштың атыпъаңырыңы раштарц инатеит.

Иасони Астанеи ататыныртқуа банды ишаауз, урт ахтәаз наарыдгылт.

— Уа бзиала шәаабеит! — ргу иахуаны өсаартит урт инеиштәрххны. Салам анаамырда ичеибартәакуеит. Ариоуи Герен злацәажәоз уаха ахырымкит. Аха Ариоу, уажә Астана напы шпъесисыркүрү хәа дхуцуан. Иасон уа дахыибаз, зыңда ихы ихнахит. Уи игу иаанагон: «иахы-балак сымфакуа ирбгарц даңуп, уажә Ахутаңы даа-ны, сзыкугылоу адгыл сыйнижааует, ауаа еидикылоит, ихы ахъз арганы, сара азы сазымызәзәо скайцарц да-шытоуп» хәа.

«Хәара атахыума, стың дашытоуп Иасонгы, уи уажә-шыңда еилкаау усуп сара сзы, — игу иаанагон Ариоу. Аха уи аатқааны изымхәент, арахь игу итчачны дахуаеуан. Нас, ииулакъ имч ааизганы, Иасон итәзы зыңда дазымхуц-зозшәа аақаңдан, Астана ишқа иәаанхеит.

— Цаара құашшарам, абри хара ҳколихара апъшә-
мас иамада? — наарымкыкъызынан дтаант Ариоу, Астана
нахь ихы нарханы.

— Аколихара апъшәымас иамоуп аколихараңы аус зуда
ауаа, аколихацәа, — атак қантцеит Астана, рәэажәара
уеизгы-уеизгы бзиарак шахылымтуаз иңәа иалашәаны.

— Уара ианакузаалакъ сара сажәакуа рхы ахъхам
иурбыруан, уажәыгы уи уаңуп, — даанлашәеит иаңагы
Ариоу... — Уара иухәаз ақара еилыскааует макъана са-
ра, ағыза Астана. Сызуастцаауа зыңда аеакъоуп, уара
уакуу аколихара аправление ахантәағы, мамзар сара
сакуу?

— Аколихара — аколихацәа роуп еиҳабу, аха уртгы
еиҳабык, қызығы дрымазароуп, ус ахәоит хара ҳтео-
рия, — атеориаңы даара мбатә здыруаз азәы еиңш иена-
лаижът Гера.

— Миәан, аколихара аправление ахантәағра ақнтыт
уара уамхууп хәа уасхәама, измааноузеи, Ариоу? — иа-
цьеиншьеит Астана.

— Измааноузеи умбои, ала шуан, аеи ҳәуан ҳәа, сара иуасхәо ухахыгы иааугарц угу итазам. Изынаумыштызей ачай өыхцәа Күпта ибридада?

— Ус анакуха, саргы исымоуп здаарак, — ичхара хытт Астанагы. — Абри ҳара, ахутаа ҳчииртакуа ҳкол-нхара иатәү, иатәыму?

— Иуазхәада иатәым ҳәа?

— Сахәара затахыузеи, лабәба ианызбо. Ҳара ҳаңсы туу итаму зынзаскгы иугуалашәазом. Макъана сара абра аусура салагазар, угуаны усацхарц ада, ишәйгүзен-ишәйбозузеи ҳәа цьара үчацхраарц умаацт, есқынгын төңыхәас исуто ахутаа архака ачай өыхра изымней-үазеи ҳәа ауп. Ари змааноузеи, таара тъхашырам, уара ухәашьа? — уажәраанза Астана иичхакуоз зегзы түжәеит.

— Иашатәкъаны убри азоуп сыйузатцааз, сара еиха издыруоу, уара еиха иудыруоу, ауаа рапхъя идиркәтатәү, аштых идиркәтатәү?

— Саргы ахы зысхагылоу акы здыруазарц ауп, — ахынкылара имаз уаҳа илымшо далагеит Астана.

— Ара аус злоу адисциплина ауп, адисциплина, — иажәа нарыланцент Гера.

— Адисциплина зегзы ирзенпшзароуп, апартия адисциплина ауаа еилнахзом, — иаарөекит урт, уажәраанза өымтзакуа итәз Иасон.

— Сара издыруеит, Иасон, уара ус зухәо, уи амацира акум, угу итоу ублакуа сырхыпшыланы ауп ишызбо, — Иасон дааизыткъеит Арноу.

— Сара цэгъара сгу итам, уара уаазқулаз улакуа фобро налагеит акумзар...

— Сылакуа сыржъязом, рыщарас икалааз, урт зегзы еилкка ирбонт, сыркуша-мыкуша ацәкъакуа рхара уа-туп, — агурга газаны даацәажеит уи.

— Укуша-мыкуша уара цэгъара җаумтсан, иуздыруам акумзар, иахъа уажәраанза гук-тъсык ала хүчхраарц ҳтахыуп, — ихәеит Иасон, ихы җажо, еикарауаатас еиланагалар ҳәа дацәшәан.

— Сара еитасхәах'еит, адисциплина, адисциплина ауп хара ихагыу, афызцәа, — ихәац ихәон Гера. — Уара, икашэтцозеи, хучык ахатырбара шәымазароуп-тәа... Уара, ишәхашәмымыштын, Арноу хара ҳфыза иоуп, итца-быргны, аха уи апартия араинком абиуро далоуп, — иккышә ибз нахышуа иааирбзент Гера. Арноу, иара

ицэырганы изымхэоз, Гера ианакуиршэа, иаха доунашын, дфагылан Иасони Астанеи днареацьшын, өааийтээлдээр шалтгаалж, —

— Шэарг хколнхараць аиңкаара шэаңуп, сара ис-
фашэыргыларц агуц, — аполитикатэ харара нараеңни-
кылт иаахжэа заны.

— Кох, уажэык иакууршэа зеит, убама. Уи ағыза ха-
ра иҳадчаблазом, Арноу. Иамузар, уара иаха убри
аганаахъала аеңыхъэа уоур қалап, — игу иныцаххны,
атак қаңтейт Иасон.

— Ус атахым, ус, ағызцэа, адисциплина ҳамазароуп,
адисциплина. — Убарт ажэакуа рыда мыч шимамыз ар-
гама ду иныпьшуа дбъатцэы-бъатцэуа даарыбжыагылт
Гера.

— Иухэо башоуп, уара адисциплина ҳэа акы утент
акумзар, иатсанак'уа еилкааны иуздыруам. Иумбазои
Арноу уигага-шэштыраны ушыкоу? — Гера дзакуз аах-
тын имхэар изымчхант Астана...

* * *

«Ө-мцакы срыбжъахеит, Ө-мцакы, — ахулбыгеха асо-
фацы дыкүтәаны ахуцра даёын Самсон Лолуа. — Ар-
ноу өааиқукишьа имам. Ак имбакуатцэкья ус джалары-
мызд. Угу уеаныз Самсон, угу уеаныз, Адгур Леиба хи-
тицирзырц напаирkit. Абас сгу сеаницоит уи есқынгы.
Изырхэо акы ибозар акухап, мамзар дадызгалазеи?..
Арахь сыпьшин, иара Леиба — ибла хуашырак сыйхым-
балт. Даара аңышэа змоу азэы иакузаап. Заңа акы ину-
мбара. Аңс икоу ауағы иагъя зыхуашь икутэаргы, акуа-
та еиңш, иникутцэраа ицозар акухап. Ауағы иброу
ухеенит ҳэа. Ас маза тэахыша уағы ибахьюма? Игуа-
тта цьара аназарацы итаршэзар акухап, аха иузырбода?..
Алсыз еиңш думпытцэрааует, икырта уитом, — абыр-
кыл иенекүкны агуашэ ахь дыпьшуан Самсон. — Аеа-
кы акундаз... Ухи илоугаларц угу иантоуклакгы —
неуитом. Унапы өю аҳауа узлалаларызеи, укшар узысыз-
гы дымкши, аха уи аеыртсысышагы ухаирштуеит,
ушуа, ушуа, апаркь еиңш уанчлакь, ибжьгы штымх-
закуа, ашьшыхъэа ашъха зыхъ ундааишьызшэа уааир-
хьшэашеоит. Убз зымкуацо, цэгъак азымхэо иааникы-
лоит. Исымбац сара убри ағыза! Дзаку сирузеи...»

Самсон ихы дацәажәо дыштәаз, ашта дааталт Ароу
ноу Наурба. Ахьшәтхәа дфагылт; ихуцракуа даарылтны.
— Хулбзия! — амардуан даахалт Арноу. әләш-түркес-
— Бзиала уаабеит, — атак қантцеит Самсон ибжы
гуштыыхра атазамкуа.

Рнапкуа аамырхыи, инеибартәеит.

— Икоузеи, ишәйлоузеи жәабжъ ўыцс, Арноу? Уа-
хъааз бзианы икаутцеит.

— Икахызузеи... Цәгъарамзар бзиара ықам, — Ар-
ноу иаразнак Самсон игу дналакъакъеит.

— Икалализеи? Атәила бгама? Ассир збоит! Уажәа
уафы иааликаартә уцәажәар қамлари? Иабыкуу иа-
хъакыз? — Самсон игуенбакыра изымтәахит.

— Иабыкуу иахъакыз умбои, иахъабалакь. Иасони
Асттанеи зынза иңаңашъкхан иаакүгүлт — Гера ила аа-
дырпүшум. Уи имацара иакундаз, схы икускрын. Гёра
ианисуса — уара уаҳъ ауп иахъыкшо. Сара иуасым-
хәаргы уара еилукааует. Сара ишсызынкую атәи —
уи нудыруа ауп. Уажәштә ахәарагы сгу ааңнатцәа-
зент, — Арноу иишшыпхызыккуа днарылаахт Самсон.

— Урт рымасара сара сымчгыры ыркұхарын, аха...
изыктугуб'уа ауафы дырботит, уи ибә рымоуп, аай, аай,
уаргы саргы ҳамсааит, Самсон, — икылкааны имаз
ацәкъарахъ днаирпүшиит уи. — Адгур Лейба дышашаштоу
уртгы ирбозар акухап... Араион аәы иахъа уажәраанза
икартцахъаз акы иапъсамызт, сара санааи, зегъы ртып
икүстцеит, ртып аәы исыргылеит иңәар итахыуп. Иатца-
нак'уазеи уи? Уара ухъз аңера, уларкұра, сыларкұра.
Иңәагозеи иара? Дшааз еиңш дцап, ҳара ара ҳанхонт.

Самсон ифыза иихөоз ажәақуагы иағижуамызт,
игуи-игуи еилаңшуан, зны анахъ дхынаауан, зны —
арахъ, амала зны-зынлагты гуфарақуак ицәа иалашәөн,
урт даадырбалыбатон.

— Самсон иуасхәақуо инагзаны ыркура угом хәа
сықоуп, аха нас игуианхонт, — иаахтәазаны даакутцәи-
аит Арноу. — Сара исуалыз қастцеит, схы губбан сза-
том. Ишутахыу, ишеиңүү ҳнықуап...

— Исыздыруам еиңүү еиңдәуу ҳәа акгы, — игу кыд-
гылаазаны даацәажәеит Самсон. — Иалздырааузен еи-
ңүү? Абзина убар нудырп, аха — иааг. Изаку бызкаты-
хаузеи сыйлаха? — Самсон ашырхәа дфатцъян, дхуцуа
даагылт.

— Исхәо уаҳауо, Арноу? — ихы дәханы ун диси-
әапъшит Самсон.

— Сзырфуент, — ихәеит Арноу.

— Аус хаулап, үым аус. Ухәан-схәанкуа ҳаарқуат-
пи ҳамтакы.

Арноу иааңәымбұхан, дшабаза дәғалыт...

ЗАМЕСТИЛ
ЗАЩИТИЛ

13

Ачай бұбы үзара-үзара ағыхра иахыпқо иалагеит. Ақуаура аштыахъ ахәиттәхәа иандәйкүла ахыхра иахь-
зомызт.

Хулбығек абригадирцәа Арноу иѣны иаанин ачай
бұбы өхастамтәкуа ағыхразы уаахәра қататәуп ҳәа
а兹даара ныкудырыгылт. Арноу, уаанза уаахәра Ахутцантә
ауаа лбааганы ачай өыхра рнапы иахъаницоз иззхо ҳәа
иѣкамызт, иара Ахутцагы ачай өыхдәа рхыпъхъазара
итегъгы иѣзаргы иөырхшаз абұбы рыхъзеит. Хуци
дүи — зегы хымшқа ачаиртқуа рахъ инагамзар өсү-
хуа амамкуа иѣалеит, абұбы рцәыпъхастаҳон.

Аколихара аправление ағы абригадирцәа алархуны
уи аздзаара иалацәажәеит.

Адырфаені шыжымтән, шаанза зегы ачай өыхра
итытцит, зшъапы инанагоз ҭакуажәыкгы ағы дааным-
хеит. Саргысызларыхуо акы ыѣзар игуахун, Абдала-
гы ачаиртыхъ дцеит. Ахәса реиňш, уи өрахәек имаѣ-
хәара инадәахәаланы, ачай хых'уа иѣыненхеит, аха ра-
цәек даманшәаламызт. Ахәсауцкүеи ақкүнцәеи аффахәа
ачай радқуа ирыбжъыданы ианцоз ицьеишъон, урт рааста
иара дахъылаз дзенитамтцуазшәа ибон, аха акуты иалшо
акутаң ҳәа, иара ицъабаа хүргырыланцар итахын.

Шыбжъон амра ианканарщеиза, иаигуа ачай
өызжуз ргу дрыщанашъан, дцаны иѣсы ишъарц иаб-
жыргейт.

— Шәиашоуп, шәиашоуп, сара иѣысх'уа еиҳа скую-
ха-чаҳауа абра сахъылоу сышәңбыхагазар қалатә-
жъап, — ихәан, ара ду ашқа дцеит. Икумызыцәа хылпъа
ивараेы инкаршәны, ара ашъапы азааигуара иштаз
ахахәкуа руакы дныкутәеит. Инацәкъыс аатархуала-
ны илихъ инағишиын, ипаѣу-паѣуза уа икыдтәалаз аѣ-
хзы цәыкубарқуа нахъиртәраант.

Абдала дахътәазынтә аффахәа ачай бұбы өыху'а Ци-

ца дышхыз илаңш даатдашәент, уи лзаагуара — Алиса. Гүлбик аръарацәа, Абдала дызтатәаз ара арыбъарахъшәа иаххыз рзаагуара, лчаз хылпәа ду лагъан^{жакын} раны, ирнаашәа илхатданы, амасар лыбъарсызшәа лыбъа мхуазо, дышшапаза, дкалышь-малышуа, бжеихан лчапкуа ачай чыкъкуа рхы ршышиуазшәа, дыбъян Антица. Уи, ачай бўбы ғызх'уз дрылагылан акумкуа, левъякны, ганха даван. Мыц зымхәоз Абдала иблакуа Антица данырдыр, аччара дакырц егъаагымхеит.

«Абафданкуа збахъеит, аха абри лғыза бағдан дсымбац», — даацәтицацәажәент изымычҳакуа. Ачай ғыхцәа карахеит, шыбжон хұзык рыпсы ааитаркырц ианааниуз, сцанды зыхык рзаазгап аангугаҳун, арамта иғылаз енрызкуак ааштыхны азҳақа дцеит.

Арноу заа еғырт абригадакуа еимданы ашыбжъ агуазы, иара иҳабла злаз абригадаेы даакылсит. Амғаты амашына ааныжыны, иара ачаирта дынхылт, ишәнүа хылпәа куамъка хүч шкуакуаза, ихаразаны ачай ғызх'узгы дырбон. Барғын блузак шәыр-шәыруа, иапъсу маға акуцданы ишөйн, игалифе еикуюи имагукуен дримбар рымуа, мыщу инаалон. Аене ачаиртакуа акыр шеннидаз мғашшо, имагукуа асаба иаганы иқан. Ичабра наиңшыуа, ицәа-ижъы иалтны аңхзы иқутәоз ныпъхъаҳо, ачаирта дхыланы днеиуан.

Днаңшны Цица дангуеита, имфа пъсахны, иаартәнни араду ашқа дынкүтәнит. Уи арыбъарахъшәа днаңсны, нақ, иапъхъақа ачай ғызх'уз рахъ дәйкүлент. Дышненуаз, пъхъыск ачай ғыхра дақутны, иара ишқа ләаалхеит, Цица сылбоуш хәа лхы раҳаны дыпъшуа. Уи Цица дылбар хәа дацәшәнди акузамызт лышқа дызпъшуаз, дылбатәқъар лтахын, лгу дахағызжәап хәа акун уи иахаракгы ус зығалтоз. Арноу, акамбаш мхтала енпәш Антица лхы раҳаны иара иахъ дшааниуз аниба, быжъра-быжътәа дыңазар моу имоуда дәалеит, аха — нааг. ФаҶхъа имфа ааңсахны, иркуаратданы, иеңненхеит, аха лара ирщакзаны акы димазтарлар лыпсы аалыхшәарашәа днаишшталт.

— Арноу, Арноу! — ғылтит лыбжы штымхәакуа, аха иара иеңрдагуаны, инықуашәа иахагы ирщакит.

Арноу ачаиртаеы дшааиз адиди зында илымбазеит. Цица дызкүз арад анаантәа, данаакүгүйжъ Арноуи Антицеи лылаңш рыкушәеит. Шақа илцәымбхазеи,

Антица Арноу диштазшәа анылба! Лхы лыкужыны
ачаи аңыхра дналагеит...

— Икабтозеи, бейлагама, арғык ауаа ахықоу^{ЗЫРДЫРУАМ} бымын^{БЫМЫН}
бои, амалагы исзырхәара рыйзыруам, бъажыы нақ,
ирласны! — иналыкуеңтүт уи, даакугъежыны, ачай
бұбы шөоу гуенқозшәа, инапы ныхшыло. Антица даа-
қып-шәыпшәа нықалтаң, дгуамт-хамтца, лкатқур
ачаи чықыракуа инарын^К, дәғалыжын^Т.

Атыхутәантәи аамтазы, Антица лгу еибак^Чуа, дышт-
қуацра даван. Изых^Кыа-зыт^Кыалакь, Арноу иелькуир-
шәомызт, лара леаст^Цәйлхны даштын, цыара ххала
хзиқушәандаз ҳәа, уажәы ачаиртаң ажәлар днарыла-
хаанза синиацәажәап ҳәа лгу итан, аха илыкумәнент.

«Гъангашк дхабжылт акумзар, ари еиңш еиңшәашь
убахью? — лгу дахаңжәо днеиуан Антица. — Дызусту
здыруанда, ларгы саргы ханда, даниз амш лгуаласыр-
шәарын! — гуаныла даамақарт, дыззымақаруаз хыла
длыздыруамызт акумзар. — Цица лакухаруш? Мап,
мап, Цица рыңха дихеирштижтеи итцуазеи! Хааск
лакухап ас дзырблак^Каз» — дкуаталеиуа, лыхуда на-
лыхшәа-аалыхшәа ачаирта дхын уи.

Антица лусураңы дзыкушәаз ахынта-фынтаракуа
лара лтәала, енкулыреаеахын. Уахь шыңа шәарта сы-
мам ҳәа илып^Кхъаizon, уажәы илгурфоз Арноу дахлыцэ-
қыалаз акун.

«Ааи дызусту здыруандаз, лхы лхысц^Кыаарын, аха
дабақоу?» дейтаамақарт уи.

Антица Агрба даагылазаргы мариала ахықугара
дашыцылан. Дан^Кхәизбазгы лани, лаби, лашыңәи ры-
худа дыкутәан. Атара аганахъ алагы еғылымшент,
быжы-класск дзырхымсит. Нас икалайжын^Т, аусураңы —
уа зыңза лыб^Ка аишара п^Кәон, ам^Кан уағы дизы-
кугаломызт. Дышфатшәаз еиңш, а^Кеесилахәарен аеырба-
реи дрыштәлеит. Л^Кааңәа еғылзааргандазгы — лара
лтәы нықулгон, даныхучыз иштылхыз атас шыңлара-
куа калымп^Ксент.

Ағназгы адәназгы аахтәак даңсамкуа дыш^Каз,
атеитп^Кш азы илутаң^Кузыз, өағатә ар^Кыс шахук
дигуаңжан дигеит. Дахынанагаз тааңәара дун, ибзианы
инхон. Атацияура аамта инеиңангы иңент, аха Антица
лу ықамкуа, лхәа ықамкуа, ма лнапы енкуп^Кса дтәан,

дышнеиуаз ацәа дарчит. Аңаңа лгу ҆пънатәеит, ауаң аус
яхыруаз лара усгы дқылсуамыз.

— Сзаагылом сара ара, утааңаа ухутаа рымхны
уаала Гудоуқа, уа анхара қаҳтап, аматуракуа хрыла-
лап, — дыхталк'уа далагеит лхатца.

— Иабыкуу сахьцо, сқыта, стааңаа кажыны... иқастдо-
зеи стара ду ыкам, сдырра ду зхәаз иениш; — иңеи-
шон уи Антица илхәоз. — Иауазеи, ара ҳамк'уашәа
ббома?

— Истахым сара ара, арсқафык ҳахьеилажыу, уа
ххала ҳқалоит, насты ақалақъ аетәи апъстазара зында
аәакыуп, лахтыроуп...

— Ыы, ара лашыцароума? — иаалғеек'уан игу
иаалырсын лхатца.

— Аңаңажә ақалақъ ааста илашыцамкуа, нас угу
ишишанагоз.

Есымшааира абри ахәара дақумтәеит, уаңа аайта-
шәашъак лмоузеит, лхатца игу ҆пътәеит, лара Ажанаа
инкыз икит ҳәа, дызызы даңын, лхатца уи иаҳаны иузомыз.

Атааңаа ракузар азэы диаабуамызт. Иааильмцыр
ада пъсихуа рмоуит. Лаашьарагы азымхакуа, азәгы
иля аалырпъшуамызт. Лара лығынка агыжъра лтахым-
хент, ақалақъахъ дцан акыр аамта усуртада дгуаран,
нас Арноу ищыраарала Арсаул амағазия дытадыргылт.

Арноу дышнеиуаз Гера дааиңылт.

— Ишишои аускуа уара уахык'аз ачаиртакуа
рөү? — дтцаант Арноу.

— Иахъабалакъ реақурғысны ачай өыхра иаңуп, —
атак қантәеит Гера.

— Сгу иаанагеит, иахъа, ҳаңу иаңыл цәгъахеит,
ачай өыхра иахдлырпъарым ҳәа, — аколихараңы аускуа
рраща деигурғыатәа дааңәажәеит Арноу.

— Ус ауп саргы сгу иаанаго, — днақушаҳатхент
Гера.

— Уара, иахъа џаракыр Иасон дубахъазар, Гера?

— Мап, иахъала уи џааргы десымбац.

— Ацхыраара анаҳтахыу уағы дибазом, абжыаапъы
гүп-гүпла ауаа еизганы драңәажәо дрылоуп ҳара ҳа-
шык'ам иакуршәаны, — ихәеит уи, Гера иара еиңштәк'я

Иасон дизгуаарц азы. — Иахъагы Ахутақа дцаң акухап, ифыза Асдана нахь, — гунамзарыла инақиүнштүлдү атыхутәаны.

— Иашаны иүхәоит, уахь дцатцәкъазар акухап, — инақиүнштүл Гера.

Ааилашшәра иаарымнахаанза ачай өыхра иаөын. Аусура аштыхъ зегыры ығындақуа рахь иандэйкүла, Антица амағазиаңы даанин, лкактур тәахны даадэйлтт.

Илашьцахъян. Лыла траа амағазиа абартса дыщалан. Арноураа ығыны ацәашы жжаңа ианаакы днаңышит, аха дзыштыаз иңәаара хәа егъымбейт. Ағыны абартаңы, иааңәирттуаз Адица лңәаара маңара шакуз афымца лашара илинбарон.

Агуарабжъара дныбжъалт. Арноураа ргуашә дазаа-игуахоны еиңш, машыннак аблакуа тыңышко ианаадгыла, иара дшааиз лдрыны, дааццакит. Иаарласны амашына асаба ләарббны иналывъеит. Дгуамт-хамтца даахып-хыпт.

Шақа илтакхызыз Арноу дихъзаны имаңара өбақа ажәа иалхәарц, ахә уи дихъзаанза иара ашта дыңталт. Агуашә лхы ихърхәхәаны Антица өйләтт:

— Арноу, уа Арноу!

Арноу дхъампъшзакуа днеиуан, акуасқыахъ дхамлазакуа, дышиашаз аматтуртә днығнашшынит.

* * *

Меышан. Аколихараңы уи аены аңсшыра аңыхны аус руртә еиңш изыргуақ'уаз қататә ықамызт. Иаанмъярашәа ианықала, дасу рхатә ускуа ирыштыләйт.

Зизи ағыны ашқуа бүбұаны иналыркын, агақа дцарц амәа дыкулеит. Арсаули Гудоуи ирыбжъаз амашына ахъаанғылоз атың, аңы даннеи, уи назыпъшны гүпъзык ауаа еилагылан. Азәйк-ғыцъак рыда зегыры илдыркуоз ракун. Азәзәала аңсшәа ралхәеит. Амашына назыпъшыз дрылагылан Цица. Уи лара длыкулан ақынтар леалыдылкыләйт. Агуң иирылтын рғыцъагы настхашәа наагылт. Ргуабзиаракуа аненилибакаа аштыхъ Зизи дцааит:

— Бымға абаҳоу, Цица?

— Агақа сцоит, аахуатәкүак сымоуп.

— Саргы агақа сцоит, сан ахушәтәйртәңы дыштыгушоуп, дызбар стахыуп, хучык деиңшәа дықазар, са-

ргы ақалақ сналс-фалсыр цэгъя избом, — лхәеит Зи-
зи.

— Сара сцангыры дызымбейт, Зизи.

— Еғаурым, баргы аусутәқуа бырхашаалан баба-
шагушыоз, бара мон, сара ианаамтоу дызыбом.

— Ирхәөзен аxaқымцәа, далхаргоит ҳәа агура
шэрымтәзе?

— Ааи, лхъаакуа дыртәеит, амала макъаназы ахушә-
тәыртда дытрыжкуам акумзар.

— Дырхуштәзызаит, дтырмыжкыр ҳәа бшәома, —
Зизи лгу аалырбуюеит Цица.

Амашына аарыдгылт. Ауаа аттахәа аталара иала-
гейт. Цицеи Зизи неидтәалт.

Амашына ахуштәыртда азааигуағы ианаангыла,
Зизигы Цицагы еиңтүтит.

— Куараса дызбар стахыуп, снармыштыри?

— Иауазеи бзынармыштуа, иахъа мәышоуп, ачым-
аззәа рбара иамшуп, — лхәеит Зизи.

Ахәсахұчкуа ачымазағ лахъ инарыштыт. Куараса
урт рнеира даара деңгурбьюеит, ларгы лхы бзианы ил-
бои, ңаса лчымазара аныбүбуаз лкыбыжы шгоз акум-
куа, дәаپъха-ғаччо аиарта қумшәышә дылаиан. Ица-
хъаз лыпштәгъы ааихъан. Аи лылакуа тырхаха лыпъха
длыхуаңшуан, лызхара длызбомызт, аха Зизи уи лыбла
дызхыпшыломызт. Асас ңхәйзба дахълыцу акухап сы-
пъха ас дзықалаз ҳәа лгу иаанагон Куараса.

— Шәңа, нан, шәңа, Цица дынбырхәаеит, — лхәеит
Куараса атыхутәаны.

— Агуабзиара бауаант, Куараса, абзиаразы хаиба-
балаант, — ачымазағы даалықуныхәаны дәғагъежьит
Цица.

— Итабуп, нан, абзиара бзықалаант, — иналышты-
лхәеит Куараса.

Зизи лан дгудқыла-хыдқыла дналхытт.

Ахәсахұчкуа қуба-қүшәо аматәа тиртә амағазия ины-
тапт... Адахта инадғылан, өйт-өйтла ирене абакуа
ахықуз ирыхуаңшуан. Атиғ ңхәйзба лхалат иатәа
датсаेырбо, дәаپъха-ғаччо даарыдгылт.

— Абни ачыт ңштәы еилаңса хбырбар қалару? —
лнапы налырххеит Зизи, тоңк аба ахықуз ашқа.

— Уажәйтәекъа! — апхәйзба ачыт неитцихны рап-
хъа иаакултцеит.

— Бгу ишъаанагои, Цица, ибзиатцәкъами? — ділаа.
ит Зизи.

— Ааи, ааи, сара абри аиуа акун сзыштыаз, хымтба-
да иааххуароуп, — лхәеит Цица.

Ахәсахүчкуа, тқык-тқык злыцра ачыт аахуаны, ад-
ахта инадтит. Ақалақ әөй аөа хұчы-мыңқуак анаар-
хуа, ағыңғыагы еиманы идәйкүлент.

• Ашыбыжыштыахь Арсаул иқан.

Амашына ианаатыт Зизи лғыза длылахәны дылкит
ағнықа баала ҳәа.

— Рацәак бныскылазом, сзацәажәо ғызак дсымам,
хнейдтәалап, нас иаахтәаны ҳа ҳқынты иаҳагы ирлас-
ны ағнықа бнеиуент, — лхәеит Зизи. Цица лғыза иан-
лыдыллалаза, дазаит.

Алымғанык ахәсахүчкуа кули-чыли ҳәа, аапъынтәи
ажәттарақуа реиңш ицәажәо ицион. Иаҳаразак ацәажәа-
ра ҳтакны измаз Зизи лакун.

Уи қасатәи лқуит-шәйтракуа калыпъсахъан. Дыз-
бахью дызымдыруа джалент. Уажәраанза лцә-лжы
иалазны иқаз абзиабара ахы цәырнаган, архәзыба дар-
ғыхеит. Зизи лгу лытцраауа дықан даазқулаз. Цица
иналаршә-фаларшәшәа акун дыштәажәоз, лхы лыкур-
шәны дынкахуцуа дахъцоз. Зизи лғыза уи ақара дыш-
лахәыхмыз, хуңра таулак дтанагаланы дшамаз лбон
ақнитә, лгу лхасырштып, лгу аасырғыхап ҳәа, даақум-
тзакуа ацәажәара дағын...

Иахыңға жәоз ирызгуамтәзакуа лассы ағны инеит.

Зизи ақуардәкуа аадәылганы, абертәөи иналыргылт.
Цица уа дналыртәан, лара абаҳчахь дналбаит. Иқаңшы-
қаңшыза рифғы лаҳа-лаҳауа атамакуа ғылхит, убас аҳа-
куа, — ашәыркүа хкы-хкыла, атцең әөй днеини илызә-
зәеит. Асас қхәзыба лзы фатә қыдак ақатара сезазыскыр,
аамта сцәагоит, илымкуа ларгы дсыцәцар қалоит аал-
гуахун, Зизи илзбит урт шәырк, мазенк ала реиниара аз-
гуалтарц. Раңхыаза ацъам азна ахыртәы мғыл сакуак
нататсаны ианлылта, Цица илгуарпханы илфент. Нас
ашәыркүа ачана гуафа ду иансаны, Цица лаңхыа қуа-
рдә хұчык иныкулыргылан, роғыңғыагы надтәалт. Ахәса-
хүчкуа ашәыр цәырпссаны ифо ажәакуа неимда-ааним-
до еидтәалан. Цица ашәыркүа рымкаа зегъ атама
леаддаланы афара дағын. Зизи, ашәыр афара даақутын,
ацәажәара еңтахталкит. Лгу зырғыхаз раңхыатәи ацә-

нырра лара лымасара лыда уағы нахьизымдыруаз дар-
гатеиуан. Шақа илтәхызыз лара ләзәннырракуалзенъюз
азәй илдүруазар. Амала уи аңыргара наалыркыаны ил-
зыгубұуамыз.

Циши Зизи енбадыруеижъетеи акыр түан, ақытаңы
хүчүк инеицәыхараны инхон, аха итегеи ианмаңкуаз, аш-
кол иантаz есемша еибабон, аиғызарагы цәгъамкуа
ирыбжын. Насгы уи илдүруан Цица дышпәхәзыба қуб-
каз, лыбз ахы ишакуитымыз, ахәсахүчкуа шоукы-шоу-
ку реиңш, ухәан-сәланқуа ыршауа илыманы ақыта дыш-
рыламыз, амаза лаҳаргыы илытталкратә дышқаз.

«Иласхәонт, аха изхласхәозеи? — даалак-факит Зи-
зи. — Аха изасхәарыда нас? Азә лыхшығ аасылалттар,
саргы сгу аатынчымхозыз!.. Ех, зақа иуадағузен умазен
уареи шәымасара шәеникүпъо шәанеидхалалак!.. Дыш-
пәстахыу абыржәы ағыза бзиа, ағыза гүцкә, хшығқ
сабжызыг! Абыржә еиңш ғыза дыстахны әкамлац!.. Аха
Цица ара дабасыхуо? Ҳәашъас исымоузен уя лө?»

Зизи акраамта илзыгубұуамыз.

— Цица, мчыс икоузен адуненағ, ауағы зегъ реиха
игу штызых'уа, мтәйжәфада діңыруа дқастцо? — днала-
гейт уи атыхутәан.

— Ишпә басхәари, Зизи, бара исыбтаз азтаара атак
ақаттара ус имариоу акы акум... угу штызых'уа аңстаза-
рағы ирацәоуп, аха бара быттаара злақоу ала, атак аах-
тәаны ахәара сара исылшоны избом. Быттаара еиҳа еи-
лырганы ибхәар қамларى?

— Сыздараара бзеилымкаазеи? Иаххәап, зегъ реиха
мчы змоузен аңсабара ақны? — Цица лхы наркүны, ата-
ма цәакуа ахыкүз чақыла иңылғо, ахуцра дағын.

— Аңсабарағ зегъы реиха амч змоу?.. Изакухарызен
зегъ реиха амч змоу? — Цица ларгыы илзыгуамтаңакуа
атак аңымхурас азтааракуа нықулыргылт.

— Абзиабара? Аа? — Зизи еғя дкуаратаргы діңым-
ерада ұсыхуа қамлеит.

— Аа, уи ҳәара атахұума, абзиабара иаңназгауа
мчыс икоузен!.. Ауағы даргурбьюит... Аха ибдүруоу, Зи-
зи, уи ауағы данажъо шықало, насгы ибубуаны дша-
жъо?

— Сара абыржәоуп ианеильская аңсабарағы абзиа-
бара атқыс мчы змоу дағакы шықам, — агурғаны
ләзәжәон Зизи.

— Абзиабара ауағы ила анхнак'я қалоит, Зизи, уи агурбъара шаңу еиңш, агурғагы ащуп...

— Мап, мап, сара сгуаेң иөыхаз абзиабара бәзинцы сажъап хәа сықам, уи агурғаны сыйстазара амаздоит, — лхәеит лгу итаз зегзы ләзыза ләзыза аацэрыганды Зизи.

— Абзиабара агурғаны ахыбын бзиуп, аха аеацэыхъчар шатахыугы бхабмырштаит, бамжъаит.

— Бара зәйр бзиа дыббахъоу, Цица? — Зизи лыгуралымгоны акумызт, аха Цица лыбзиабара атоурых цэрыганды илхәар лтахымызт, избан акузар, уи акыр дақьаҳан, лхала илгүрфоз лызхон.

— Итегь санмаңыз, азэйк-фыңыз исгуаңхакуозыкан, аха урти сарен ханиңхышәашәашәа хәалент, абзиабара иашаңәкъя санымиаңзар акухап макъана, — Зизи азтаңра иқалтаз атак иаша акумкуя, лхы злацэйлгашаз амфа дыкулеит Цица.

— Сара амца шоура еиңш ауп абзиабара сатәнатәңи шамоу, гукаңарақуак ацзарғы, схы сгу арлашент, сыйрында схәо ауп сышкоу, — лылакуа ахыгүрбъоз рыңа итамзо, лыңымшыкуа реенцырх'я, лхы-ләзы ахаара ахъхухуа ацәажәара даңын Зизи. Уи илтахын лгу змыртынчуаз ацәанырра мңашыра атәи дзацәажәөзгүй еилылкаарц, илнырырц, лара лгурбъара даңгурбъарц, лгүбрақуа зегзы шықузырбубуоз ажәакуа уи лжынты илахарц.

— Иара дызусту бдироу, Цица? — илзымчакуа лхата дтсаит Зизи.

— Мап, исыздыруам, аха бцәажәаша злазбауала, бара быйзиабара-цкъя наңсоу азәи иакухап, — лхәеит Цица.

— Уи бара ибзымдыруа азәи иакузам, иахъагы уаҳагы дыббалоит, хара дыжам, сара сыла дшабо была дамбозар акухап акумзар...

— Дызустада, цьбеит, уи? — лгу леанны дтсаит Цица.

— Дызустада бхәама? Афстаа илымха цыгуоуп, ибасхәарыма, Цица? — лыла гуразкуа тыңыцьо, длак-фак'я дтсаит Зизи.

— Излабыдсгаларызеи, бара ишыбтахыу, иахутоуп хәа ибыңхъязозар, сыйгурғаны бозар... Аха баангылшь, баангылшь... Изатахыузеи? Ибымхәан, Зизи, ибымхәан. Иаха еиңуп ус...

- Избан? Уи бара дыбыруама?
- Истахым, Зизи, исахар.
- Мап, исхәйт.
- Еиңуп ибымхәар.
- Уи мышкы зны ибмахар қалазом, ихъз сара исымхәазаргы ҳқытағ... ҳқытағы акум иахынеиңаугы ирдүреит, аха уи акум сара сзыштыу, нара ихата иоуп, бзина дызбент...

Цица дәаатқеит. Даагарыгаеит. Даҳыңшуз, ашәапыңшыл ызыгуылаз адгыл авивиҳәа адырды еиңш ағыжыра иалагеит. Даҳыңказ лзымдыруа, зны апшаша еилатқениуа ианасуа, абыңкуа асаба иаларғынтуа иаманы ишдәйкуло еиңш, акы даманы идәйкулеит. Лара даҳыңлаң лыгага акун игылаз акумзар, даҳыңказ, дызыныз, дәршәни дызмаз ҳә ақы лзеильмекаауа дәршашон, зных ыжыра еилағынтрақ даманы ицозшәа лбон, пүштәы лхазамкуа, дқуашкакараза дғылан.

— Ибытталазен, Цица, ибыхъзеи? — дѣятәс-бѣятәса дналыдғылан, лмахуаркуа аанылкылт.

— Акымзаракы... Ус сгу еилахуашәа скәлеит... Саапсазар акухап, исыхгоит уажәытқәкь.

Цица уаҳа дмаанғаскуа, амардуан дналбаақын, ләыналхеит...

Зизи лғыза лынаскъагашьагы дақумшәо, дадырсызшәа абарта даатцахеит.

14

Амра мғылацыт, Арноу иеаалиаҳәаны абарта даныкуыла. Ағырзәзәага ахфа аахыхны данынташ, итықка икан. Атцеңьях дналбаан аирыз азна азыхшәашәа иманы даани ихыхухуа иртәит. Ағызәзәара далағеит.

Адица уи иштәйбжыкуа анлаха, леаалиаҳәаны амат-урдах дналбаант, Арноу шылжыха излырхиарц.

Арноу ибарғын блуза шылжытәи аҳауа наршәыр-шәйрүра, абарта дыкугуыланы дыңшушан, амашына аауазар ҳәа.

Аенеи уи Ақуақа дцараны дықан. Уақа Ағсны зегйтәи аколихаракуа рәтәи ашәахәацәеи акуашацәеи рәказара ахуаңшра имғаңыргоз ахушыацәа иаргы дрылан ақнитә, дымцар қаломызт. Уи аус азы акун хыла дыз-

цоз, аха игуи-игуи еилаңшын, иқаиттарыз издыруамызт, иинеилагзыны, иара игуаанагарала, Аңснытәи аихабыра рөсү днеини ихы еитеихәар ахутаны ибон. Адгур Лейба изы агурамгара имаз деимырхха дакын, изиҳасабрыз издыруамызт.

— Уаан, нан, какалк узсырхашә зуит, акы унацха, — Адицаamatтурта лхы идэйллұрхәзәан өылтит. Арноу дналбаант. Уи акрыфандаттурта данаадэйт амашына агуашә илагылан.

— Сара Ақуақа сцоит, сан, ғымшқа-хымшқа сынхартты қалап, — ихәент Адица лахь даахъапшны. Амашына данынцатәа, аколихара аправление ағын ашқа иаакуртәиааны идэйкулеит.

«Дырғегых ақы дыргуатенуа дамоуп, сара ипсыша, итталазе? Сара зегы сцәитцәах'уент, арахь ақы дшартуамтуа лабәаба избоит, зақа дрыцхазеи, заку залымдароузен саргыны сыйташәаз», — илхәо уағы имаңзо, лхала дцәажәо шытакъка днагежыт Адица.

Арноу аклуб архын амашына аанкыланы дынтыттит.

— Ишъациои аускуа, Гач?

— Зегь рыла ҳахиоуп, ағыза Арноу, уатәи ашъжыымдан, ишхауҳәаз еиңш, зегы амға ҳақулонт, ҳађоу наңыал цәгъахеит, ухарпхашыап хәа сыйкам, — апатара далағент иаразнак Гач дахъгылаз.

— Ишәасхәарызеи, амарця, қүшрыла, ҳколихара ахъз ишаңу еиңш Ақуа ҳанзықумгыла, ахъмзб сшәиргент, ижәдируазаант. Уақа иқалоит Аңснытәи аихабыра зегы...

— Цыңхцәа атқыс тыңх ҳаиъны ҳақугылеит, тыңх атқыс сынтәа еиъны ҳашъазықумгылои? — жааехуеит Гач.

— Герен уареи шәоуп атакпхықура чыдала миду, ишәхашәмымыштын, — игу иеаницент уи.

— Иҳаду ағы ақы ҳатцахар хәа умшәан.

Арноу амға дыкулеит. Гудоу дненаанза алмғанык ахуцра дағын араиком амазынуғағ иөы дыдгыларызу, дыдымгыларызу, иқаиттара изымдыруа. «Сныдгылап, Адгур дызбап, сынниацәажәа-аанацәажәап, издыруада, сцамтазы ақы сабжынгарц итахызар, ма аеа напынцак сиңар» ахәон игу избжак; еғи изыбжак — «еибаххәозен пареи сареи ҳаикүшәйт хәа, сгу еибазыркыша ажәа-

куак сгудитозар акухап, уи аткыс, сышашоу Ақуа
ка сцап, — ахәон. Абар, уажәштә ақалақь дналалон,
аха ишықаңтарыз изымызбыңыз. Амашына апартаменттерінде
араиком ағны инавалеит, убри аминут азы избыр акун
Арноу дымғахытцуазу, дымғахымтцуазу, табыргны,
наргы ғафъхъ даалак-факит, аха изыбжарак еғи
изыбжарак аткыс ииаин, игу ус ианаҳәеит, — сышашоу
сцап ҳәа. Амашына араиком инавъеит.

Арноу Ақуа даниеи, асасаиртағы атып аалихын,
акультура аминистррахь дцеит. Аене ахұлбығеҳа аолим-
пиада иалагараны иқан. Аолимпиада хтаанза имфаңыр-
гоз аизара наргы иеалайрхур акун.

Адырфәені ашыжымдан арсаулаа аклуб ағхъа аи-
зара иағын. Ағар рағхъа иааихъаз абыргүә ықан. Урт ркумжәкүа, ркабакүа, рзиацкүа, рыхтырпә шкуа-
куакүа, рқама цырцыркүа, — ағсуатас уаҳа наңахым-
куа инеибенпәшни еилахәан. Арғараңа ракузар, —
икала-кала, ңсыуа матәала рееилахәаны, еихытаруа
аихтыгулара иағын, ахәсахұңқуа еиуенпәшымкуа еила-
хәан.

Гера Губаз, Ақуа аолимпиадағы иқугылараны иқаз-
реңпәш акумкуа, аамта ишанаалаша деилахәан. Игали-
феи еикуа, изиацкүа, иапъсуа бирғын блуза шкуакүа,
урт ирнаалашаз кумызцәа хылпәк куамқъаза, чаңашья-
ла — уа дызлагылаз дырнаалом ҳәа узхәомызт. Гач Хың-
ба — уи зынзаск азәы диламғашо акун дешеибытаз.
Ахәаанырцәтәи ишьатқуа, апъатлыка ңұра аманы,
икуалкуало ишъяз аиқуа, иңхын блуза брачкун, — амаба-
зиакүа рөы, асаркъа иалпәшшуа иқугылоу акъандықуа
угуалайршәаратә акун дышықаз. Ахәаңа иалхыз парт-
фел фежъ дук икын. Дхаха-чаҳо дрылан. Шыоуқы дна-
рыдғыланы ажәакүак реихәон, аға шыоуқы, қыдала дти-
куак ритон, ажәакала — аене амчра имаз иаҳынзаху-
таз ихы нархуаны ңүшәымара иуан. Аформазы, Гера дах-
гылаз днении дназдааушәа қатданы, нас ғафъхъа
дашқъ-шашқъ ауаа ахъеилагылаз днарылалон.

Амашынакүа хианы иғылан, азәйк-ғыңызак имааицзыз
ирзыпшын акумзар, Гач дахынықуоз рацәак имрагама-
куа, дыңцәйтқып-аацәйтқыпшшуа, блала Адгуа дип-
шауан. Ус ларгы даацәыртцит. Зегын ртыпқуа ылры-
хырц инеихент... Убри аамтазы матәа ҹыда формала-
леесилахәаны даацәыркьеит Антица.

— Сара иарбан машиныоу сзыкутәо, Гач? — дыбжы
ырпүшкәзаны диаздаант лара.

— Абни амашынаң атың ыкоуп ҳәә сыйкоуп ^{зәйнебет} ~~білдір~~ инапы нархханы, атың таңә ахықаз лирбейт Гач. Антица ңхэйзба күпшк леңпүштәкъя, дығны амашынахь лөйнәлхент. Зегы ртыңкуа амашынакуа рөү ианалырх, Гачи Герен дара рзы чыдала ирхианы иқаз амашына лас интатәан, аңхъақа иниасны, амфа ду инандыршәлеит. Егырт амашынакуагы урт инарышталеит.

Агуарбажъара ианыныбжъала, аръыск ар ращәа аа-
цәыригент, егырт нашдырбзит. Амфа нахыкүз иаар-
тылоз, настырыбы заханы аштақуа рөү иаацәыр-
туаз зегырыкүзтүан рымға ныңәо...

Арсаулаа, гүп-гүпъла реенғшаны, Ақуатәи ашъха
бахчара ицан. Гач уажәы-уажәы апатрет тыхга нар-
сик'уан, ифызиңә цъара ианаандгылалакъ.

Уи ипатрет тыхшыакуа Адгуа уамакгы илгуаңхазо-
мызд, дгуааны, лыгенавак-ғавак'уа, хазы даван, лым-
каала аңсабара наха нахыпшзоу, ашәт раңәа силаш-
кыруа нахьеилагылоу, сара хазы сырғыланы, спатрет
этимх'уазси хәә игунганы.

Антица, игуаауази имгуаауази хәә азәгъы хрың изы-
музакуа, лара лхы дацхраауан, лхала лхы тылгон, цъа-
ра гүп-ғык аайдыланы тың бзиак аәы рпатрет тырх'-
уашәа анылбалакъ, ахшәтхәа дненин раңхъа днэгылон
апатрет тыхфы нахь дыпшуша. Апатрет тыхра заа зе-
зықастпоз раткыс, лара нахъабалакъ леахылгzon.

Ахұлығехарахъ еихо ианалага, ақалақ ашқа илбаант.
Ауха икуғылараны икан. Гач, урт ртыңаңы иинеиган, ңыткы-
рыңсы шыбарц инижит, нас нара Арноу дипшашарц
дцеит. Арноу ашәхәәацәен акуашаңәен рыхугылара аху-
зшыз акомиссия дрылатәаны аус иуан. Гач дышиашаз
аңхыитәи атеатр аәы днеит. Арноу дикүшәеит. Абахча
хуңы аәы иинеидтәалан еңәажәеит. Уақа еибырхәоз зе-
гъы зызкыз арсаулаа егырт аколихаракуа иренбұны
излакугылашаз акун.

Ахұлығехатәи ақуша арсаулаа рыхугыларала иала-
гент. Гач дышшәырза, наңсуа матәа ишәтпани, аспе-
наңы данааңәырт, атеатр аәы итәаз зегъы адрухәа ана-
пеникъара иалагент. Арсаултәи ашәхәәацәен акуашаңәен
реилахәаша, рғылашы, реиқааша зегъы уағ дана-
хуапшлакъ, — игу наахуартә иқатәкъан аиашазы. Гач

запы синьзъяз днареихырхуан, даакүгъежыны ашэа
хәацә раҳь днапъшу даагылт, напыла адирра ритен
шәгешәйрия хәа. Гач инапы наиртысит, асцена икун
фы ағынанаҳент ашәаҳәабжъ хааз...

Адгуа лзы аблет заа Гач иааиухаҳъян. Уи зегъы
ахылбартаз атың бзиаңы дтәан. Антица акыр аңыа-
баа лбент аблет аңшааразы, аха Адгуа леңпъш дман-
шәаламхент. Уи аены егъя дыпъшаандазгы Арноу
длымбент, атеатр ашқа ианаа, Гач ихатагы дылымптыц-
тәраа дцеит, лара лхала лхы дамыхуар ада тъсихуа лы-
мамкуа даакүхент. Акассәы аблеткуа иңәахъян, уа егъа-
нылмоу, атеатр адиректор иңи дцан, лхы-лтыхуа иал-
хәеит, дахынтаааз, дызىз... Дахътәашаз тың лмоузар-
гы, атеатрахъ дынарыжълартә аускуа еиңилкаит.

Арсаулаа асцена иаңшәмәниәнди икун. Атеатр аңы
итәаз ргу иаҳуаны, урт ышәаҳәара изызырфуан, акуа-
шаацә анаакула убри ақара идырдыит, зегъы ргу хыт-
хытуа иңартцеит, ахуаңшәағы ршъапкуа рыңакуашон,
уажъы-уажъы ана-ара инапеникъарабжъкуа еиңантцы-
лакъ, иңкын азал ныштынах'уан, нас агугуахәа ииенлар-
тон зегъы.

Апрограмма мәғәйзгоз асценаңы даакүгылан, ажәлар
днарылаңшны, иажәакуа иаҳа амч-алша рыто, ирылеи-
хәеит:

— Уажъы арсаулаа иаҳдырбоит акуашара «Шыара-
тын», амхәңыраа рашәа аңны, зегъы еиңирдыруа, Асо-
циалисттә Усур Афырхатца, Арсаул ақытантәи акол-
иҳара «Қыараз» ахантәафы Арноу Наурба икуирғылаз,
иара автор инапхгаралә. Атеатр аңы итәаз дыдратас
инапеникъара иалагсит.

Арноу, ихы пату акутто, дынгыла-аатғыло, асценаңы
данаацәырт, инапеникъара иаҳагы иаурыжъзейт. Уи
лассаамта сихымсыңыз. Арноу иус напы аирkit...

Антица хыхъ абертәа астуденттәен ашкол хүчкүен
аҳьеилагылаз лыжырхәәаны, абыркыл леңкүкны, на-
пыла асцена ақынза диазарц лтакызшәа дааңшуа да-
лагент, Арноу асценаңы данаацәырт нахыс. Дхәйтә-
хәттәуан, дтәнчмызт Антица. Уи илтакын атеатр аңы
итәаз зегъы лара дырбарц, илыхуаңшырц, дызуисту
рлыруазарц, аха лара лыгүхъаа зкында... Уағы дгүеимто
ианықала лгу иамузт, лааигуара игылаз тъхәйзбак днал-
Зывасын, даалырғышит:

— Ани асценәңи икүгылоу, анапхара қазіңдегі дыруоу? — діцаит Антица.

— Апрограмма мөлдөмдөнгө имхәеи дызусту, білдімдіктерге әзози? — наацьальшеит апхәзыба.

— Апрограмма мөлдөмдөнгө имхәе зыстахызуен сара... Уи Арноу Наурба, ҳара ҳколихаға ахантәәғи иоуп, шаға дыбзиоу дыруоу? — лыңымшыкуа ихацаланы апхәзыба дналеңпішит... Лытсаара атак дазымпішзакуа, Антица линацәккыс аартқаини лгу инадқыланы апхәзыба иллірбейт. Уи, Антица лтәала, наанагоз «сара дыстәуп» ҳәаакун.

* * *

Ааилашәшәарахъ инеихон. Амәтә гуашә иехшыны, Алмысхан Маан иара нааигуара иқаз аколихара утра ашқа дыпшыда даагылт. Аутра иара иқнитә — нахъхыны нахъынцәоз Лад дкуалкыңдо илаңш дааташәеит, уи ибжы иңәйтказны имхәоз нашәагыы илымча нааңағт, аха ажәакуа изеилымкаит.

«Аа, ахыкуалаа ташәар акун, аха иабақо!.. Ихәаң акухап, ани аңыршәага бзия имхәараны дыкоума? Ихәаңа, ихәала, нахъынзаузхәо, ихәала! Мой, дұдадыззалаңеи абри аңыршәага?!» — игу дааташәажәеит уи. **Лад** нашәаҳәара аайхсыбыт, иаргыы иқыала дыңғналт.

Убри аамтазы Алмысхан дахъгылазынтыңи ибейт ибүр-уа аутра наавалаз ахәакуа. Урт иара итәкуа ракун. Масарк ытшәаны нахъықаз ѡышэла инагутасны **атың** ныртбааны аутра инташьшыит.

Лад иқыала уаҳа ддәйлымтәзент. Ишылашыцара илашьцеит...

Алмысхан иқалаз имбазашәа, агуашә днадтны **ағын** даагъежекит.

Адырғаені **Лад** Куазба Арноу иәаңхъа дғылан... Арноу, аибашьраңы аиаана ду зыреиаз азә иеиңш, иәғыланы икуңоз дытқуаны дигазшәа ѡхъазаны, днеи-фенуа икабинет дығнан.

«Зашәа егыртгы абас саңхъа иғылаша» — гуаныла ихы дақуныхәөн уи.

— Ишпәқалеи, үлоушың ари ағыза? — Арноу, ирбага нацәккыс **Лад** иникуникит. — Ы-ы? Уара зегъ здыруа, зегъ хтәи зхәо ари шыроухы? Аутратцәкъа ахъчара улшом,

аракъ аарак икоу убз уаасуа удэыкууп, аа? Зөумтуазеи
уажэы? Изымцэажэозеи зыбура аужыны иумоу убз? Ахъзыртэрекуа уанырөу, аутра ухъчарауазы?

— Ари уамашэакуа икалац усуп, даацээркьеит
ихыз хымзүшьаны ёымтзо иғылаз Лад. — Ицкъам усзар-
гы қалап, Арноу, ицкъам. Уи уеигурбъазшэа уцэажээр
аткыс, уаргы уазхуцындаз. Уара уаткыс сара иғуныз-
гоит, уазхуцындаз, иуулуп... Ари гуаңшаку азэы исзиу-
заргы алшонт... Иудыруазаит... Насгы иуцэажэашь-
оузен? Суршэарц иакуукыма? агур атца скылсхьеит, Ар-
ноу, намур қалап уара узөү!..

— Уи башоуп! Уара избо, Арноу исзиуит ухэаргы
қалап. Ааи, ааи, угы ухэоит! Ихэа угу иаанагаз, ихэа!
Иумтэахын! — Арноу дааикуашэазеит.

— Ааи, дызустоу здыруандаз... Уара ухата уакузаз-
аргы иззап ҳэа ужазма? Аха азэы иғунаха сывсы-
кутром. Амала, ицкъоу усым... Алмысхан ихэакуа қуқуа
рхазамкуа иғуароуп...

— Уи башоуп! Алмысхан башаца далаумжашын.
Ахэакуа икарцогы ауаа ирхараҳтээрцу? Мап цым!
Уара иухыркъаны ажэлар иреиную азэы азы дазмызэ-
зэо ахъз баацс ҳазитом, — аус иртцаулазеит Арноу. —
Ихэакуазаалакгы ирхароузен, аутра хьчатэуп...

— Ажэлар — ажэлар роуп, аха ажэлар бзиаху, хуа-
цсак данрылоугы ыкоуп.

— Уи башоуп. Аеы назымиааиз акуадыр дасуан ҳэа,
уара ахэакуа ркнытэ аутра узымхъчахит, уажэы ауаа
урышьталт.

— Арноу, сажэакуа ус иумыртцэн. Уи ажара еилыс-
кааует, — иғуацжэара еицацлеит Лад. — Аиаша аи-
лкаара ауп са сзыхэо, уаха акымзаракы.

— Уи башоуп... Аиаша өаөаза ҳацхъя ишьтоуп, —
Лад иажэакуа ихахыгы иааимгазеит Арноу. — Еилка-
атэузен ара? Аутра ахэакуа талан ажхаста бубуа қар-
цеит. Изхарада? Уара уами уи ахъчара знапы иану? Ус
анакуха, ажхаста икалацгы уара уадгылароуп. Нас
ишъя, цым? Ара алафхэареи ахъзыртэреи акгы на-
хуазом. Шэаҳдэарыла аус узацэцом. Аус анусха —ишусу
ицароуп. Угу ишъаанагоз?..

Арноу атэцэа инапы иакуирбубуеит. Адгуа дааф-
наххит:

— Сзырфуеит,

— Чуаз! — ажәазатқәyk ахеиңш иааиेңеит.

— Уажәытқәкъа — даакүгъежыт Адгуа, уаҳа дым-
таазакуан.

— Шәсыпхъан ҳәа сыкоуп, — Фама Чуаз избжа-
рак ашә иаалагылт.

— Уғнал! Игуашәтама Лад Куазба ихарала аутра-
ғы архаста иқалаз? — агурға газаны дтаант Арноу.

— Игуахтеит, актгы қаҳтеит. Архаста үбуба ҳамо-
уп...

— Усгы ипънақозеи?

— Ипънамқакуа, — дкахуцуа даагылт Чуаз. — Ах-
арара зду изтафу амшкуа изха-изымха, — ихәеит уи, Лад
Куазба иус ахырзбуаз асуд ағы иртаз атак қайтоз-
шәа. — Аиен, абас... Иазха, иазымха...

— Изакузеи уара иазха-иазымха ҳәа узөу? — ипъса-
хы ааибакит Лад.

— Ҳоҳ! Ихәо шәаҳауоу? Шаға усымш умоу умдыр-
уеи? Архаста иқалазгы умдыруеи? Илоутаз ауп — иа-
аурых'уа. — иқышә ааирбзейт Чуаз.

— Ируазеи сымшкуа?

— Уи башоуп! — Чуаз атак қатцаха наимразеит Ар-
ноу. — Ируазеи умбои? Умшкуа — пърит. — Арноу ина-
пы афада ифейтихит. — Иаха ипъирны ицеит, ажәған-агу
инадцабла ицеит! Ицаает! — атцыхутәантәи ажәа иқар-
кы алеирыцқозшәа инеикүрыццакны хынтә инеиштей-
хәеит.

— Нас, угу ишпъанаагоз? Итабуп ҳәа уаҳхәап ҳәа
үқазма?

— Ҳәара атахуума, урт амшкуа рыла иаҳзыхтар, —
итабуп ҳәа иара арахъ иҳаиҳәароуп, — Арноу иажәақуа
днарытқакуашеит Фама.

— Азин шәыммам! — уаҳа ииҳәарыз акгы иәамшәеит
Лад.

— Уи башоуп. Азин ҳамам-ба? Лабәаба иусырбап
азин сымоу исыммам! — Арноу дааницрашәеит. — Чу-
уаз! — даамчит уи.

— Сзырфуеит! — дазитталан, Арноу ишқа мацк да-
кумпышызшәа, днаскьеит.

— Лад Куазба изтафу амшкуа... — Арноу инапсыр-
гутқакуа неихышты...

— Еилыскауеит! Сцар азин сымоума?

— Уда!

Арноу иара итэала иаахьышыт, аха уи аустцээка
анахылт нас ауп. Ажэлар иаразнак ажэабжыны ирылал
ент икалац.

Абдала ашьжымтан шаанза ашта дааталт, Арноу
цьара дцаанза дызбап хэа. Арноу ицэа налашэнэ ды-
казшэа заа дгылан, ддэйкүлоны еињш, Абдалеи иарен
ааничаант. Иааицэмыжхеит, аха икаитцах'уазыз...

— Уааззазеи шыжымтан шаанза, цэгъароу бзиа-
роу? — Арноу иан лашьа аеа уск даштазар заа еил-
кааны, чытгак җатданы ирласны дицэцар итахын.

— Саат... Узбар сдахын...
— Икалаазеи? — изтцааракуа иаҳа-иаҳа иртцаруан
Арноу.

— Ак схэашан, Арноу... Дзых'уркъазеи, уидызца-
лазеи Лад?

— Уи башоуп... Уара гуаќрак умаз цысшын. Ииуа-
зеи, Лад? Уи икунага дақуҳаршэеит, уаҳа акымзаракы...

— Ак схэашан... Уажэы мацаразы акум сара изыс-
хэо... Аханатэ аахыс ишакум уизныжоит. Уажэы изу-
уз — зынза ипшэм! Икалааз шыкалааз еилымкаазакуа,
сынтэа изтцафыз амшкуа ихыхуит. Уазхуциш уи иатца-
нак'уа? Ирөеитцозеи, уара, хүч гуартак дызлатэоу? Абы-
чра далагап хэа укоума? Абри иахъатцээка иреен
акумзар, уарцхашьоит, ихатца!..

— Уи башоуп. Сара изакуандараз җасымцеит. Иши-
кунагоз сизныжоит. Итабуп хэа иасхэап хэа указма?

— Хуцык инахараны ухуцла, Арноу! Уеиламган!..
— Уи башоуп. — Арноу агуаш дныткъаны дцеит.

— Иауауси, иауауси! Иараби — амшэ заазаз иц-
хант хэа, — избо закузеи, уара? — Иузыбзиараахаант! —
Абдала ихы ртсысуа, Адица дибарц афынка иёйнеихеит...

Ажэлар гылт... Бригада цырхъаза ианраха аколиха-
ра аправление иалаз Арноу иаҳх идэйкулеит.

«Шэца аус ёеила еилшэырга, Лад Куазба хара дын-
хадан дхазныжкуам! Шэара ииашаны ианышэмымзба,
зегъ дара роуп, хара ажэлар уи — ус инхажкуам» —
адца риртон урт.

Лад игу дахацжэо аутра даван.

Арноу икны азэйрфы еизахъян. Иасони Астсанеи уа-
ха инкылст. Иаарласзаны дааит Мсоустгы. Арноу ила-
иамбациз, ахаан дызкумгүйуз атагылазаша даат-
шэеит. Зегъы икурцсент... Иара иетхэаны дрылалеит,

аха ақыт идмырхәеит. Аколихара аправление аизара хдыртлан Арноу ихала ии3быз аус хдыргалеит... ЗАМЕЧАНИЯ

— Нас, аколихара апъхаста азтауаз ауағы дышыриа-шоит... Аа? Ари иатданак'уа жәдүроу? — Арноу Лад ихихыз амшқуа еңазыргыжызыз аеңыхыз рытара да-кутуамызт.

— Апъхаста Лад ихарарала иқамлент, макъана еилкаат-тәуп, настыры зых иамыху ауағы аутрахъчара дахаургылт имшкуа имух'уеит, аха итаацәа, ахұчкуа ишпәрзууеи? — иамеикит фапъхъя Иасон.

— Лад Куазба аутра ахъчара илшом! Ауағыбжа, дкуалкыпъо, дрыщахула давоуп, уи ида изылшо зегы аус руашәа. Пұхашъароуп ҳара ҳзы! Иара өитуам ҳәа, ас ламысадарыла ауағы изнықуома? — аеңыхыз иаша-тәкъя қантцепт Астана. — Лад аусура ақнитә ихы да-куиттәуп, — зынза, зынза ихы дақуиттәуп! — инакуир-бууеит уи. — Иқалазеи? Лад иенпәш икоу ҳқыта далъ-саару? Апенсия науа аамыштыхъгы ҳаңцхраап... Ахә-нтыараа рәкнитә иоуа акум — ҳара ҳтәй! Убас ҳаз-быр, ажәлар ирыдыркылоит, итабуп ҳәагы хархәоит, хымпъада!

— Иашоуп! — Астана икушаңатхеит зегы, Арноу ида.

— Уара, утрахъчағыс сара сқашетцарц шәмыйзбызар, ауағы дабасыпъшаари, дысцәрима? — иара итәала, урт-ныштығуга иkit Арноу. — Уи енпәш акутарагы шты-шәх'уазар акухап шәара.

— Убаашәйт, ҳаанапъшы-аапъшыр, Арноу, ихатца аутра нахылапъшыша ауағыны дышықало. — Имырбұуацәакуа дааиғағылеит Иасон. — Ауаа нтәама? Ҳалакуа хаағар назууазеи акумзар, икоуп!

— Ишпәкәм, — инаштыңарххит Астана.

— Икоуп! — ишықуирбууеит Иасон!

— Икоуп, иқа! — абжыкуа аагеит.

— Уара, зегы икоуп, икоуп шәхәоит... Даажәг, дықушәыргыл ауағы! — инарғаирхьит Арноу.

— Арноу, аус зыурбүк'уазеи? — ацәажәара иштын-хызы ашоура сзыртәозар ҳәа дағын Иасон.

— Дықушәыргыл ухәама? — дтсаит Астана. — Аза-мана. Сара иуасхәоит уа иқаттатәу. Аа? Исхәарымы?

— Ихәа, ихәа! — ибжы ныҳаранкит Арноу.

— Хара иҳамхәар, уи уара иузымгубъыр қалап. Напы анасыркых сара исхәар акухоит. Ишпәзүри?

— Уи башоуп. Изакузеи нара абри сара исзымгубъя? — ихымзбашеит Арноу. — Уи ақара изуртцәнүазеи?

— Исыртцәизом. Ус анакуха, акы суазтаар стахын, Арноу?

— Ы-ы? — илымхакуа ааиртцарт уи.

— Алмысхан Маан аколихара аутра ахъчара илымшари? Аа?

— Кох, иаҳхәеит ҳәа! Уағ быргк, чмазафык... Арноу иаңдышеит, аха дәарбабы дақит. — Исыздыруам, исыздыруам....

— Дырас иатахызузи ара? — Иара изтцарагы наирцакит Астана. — Ауағы иेирдагуар, — уи саҳант. Абжъарак идыртәузei?

— Арноу, убаашәйт, Алмысхан аутра изымыхчо дыкоума? — инаиаеңниҳәеит Иасон. — Иүхәэ закузей? Иара иашта — атыс зтаңыруам. Нас, убри иоума аколихара аутра ахъчара злымшо? Ачымазара ҳәа узөү — уи еиңш аус хүч ағы ипъирхаго чмазара имам. Аутра изааигуазоуп, иашта дынтыщаит, зеніш ҳауакгы исып, ихшиғ арыцқыап, акумзар... акумзар — зынза дыбнакыр қалап... Зтығра итахацәаз амшә еиңш даҳцәйкаммаит ишьапкуа дрызнымыло, дкат-като...

Аколихара аправлениағы абри ағыза аицәажәара анымфаңысуаз, Алмысхан икуаскъа еихачаңа абертә икәекатаз аңырттау амшәцәа иткаршәны дыкуиан, атуан датсаңшуа. Аенең дәғагыланы аштагы дыкумлейт, ачымазағ гуақ иеиңш, ианааигуалашәалакъ дықуиан. Ажәттарақуа рытара қатсаны иаҳыримаз уажәы-уажәы иааихапыр-уан, инеихыңыруан, — убри иағзан.

«Ажәттара хүчкуагыры тра ихытит, рымтәйжәфакуа еитцирхит, апъирра иалагеит, ишырттаху ахаяа иалоуп, — ила аарқумго урт дрыхуапшуван Алмысхан. — Еи, сабиц!.. Иабакоу са сымтәйжәфакуа? Еикуаңсейт! Еикуаңсазеит зынза! Лассы ажәттарақуа рымға икулоит. Ицоит ипъирны, ицоит хараза. Җааны аапъынразы ұшталадыла иааша! Құшталады... Сынтаатәи ашыкус — сыйнатә шәйлапш хаш ахын, агуабзиара ҳаажәгеит, аңғы-мыңғы ҳаңғышәыхъчеит, өааны еиңбу ала шәысзаит» — ибжъгы иңәйтқаны драцәажәеит Алмысхан урт.

Ажетарақуа уаха өсаихак қамтазакуа ачырыңға
ишағызы иағын.

— Алмысхан илшои илымшои хұымдыруа ҳақам, —
Иасон иааимидеит фалхана Астана. — Илымшо дазақ-
к'ум, даҳадгылааит, акумзар — ажелар шытта инырч-
хаум; Арноу, иуахауо? Аусурағы дхалахузароуп, дха-
ланхарц итахызар, илшо ала. Иашам ағызыцә?

— Цабыргыуп, — еицәакны өаартит зегы.

— Избоуп? — дтцаант Астана.

— Избоуп! — рнапкуа ирфахент уи аздаара зитаз.

Арноу иаменкырц иөы ааихихит, аха ажәакгы ахәа-
ха иазаанза иқартцаша қартцеит.

— Ибзиоуп, ибзиоуп... — ихәеит уи атыхутәаны, да-
ақунд-қундны, урт иажәа қаңбекуа амақарра бжыры-
лыжкуа... Урт ирызбыз Арноу данышәашәа дирбазаргы,
иара изы ааха үбүуаны иқалеит...

Иаалишәшәхъан, Арноу араионтә нагзаратә комитет
ахантәафы Самсон Лолуа икабинет ашә ыджыланы
данаадәйлт. Акы даргуааны дышқаз мғашшо дыщакны
тәға дналбааит. Инапкуа ырмаркатылны, изаракуа иа-
рыкуршаны даатғылт. Ақалакъ азәы апъирбұқуа пәсакъаны
иналаңпәсазшәа ағиқуен ашәаپъицьаңи рыбжъара ишап-
шапуа алампионкуа ахыкнахаз фымца лашарала иааб-
жыаццент.

— Ағынға! Арсаулға! — хлара атазамкуа, игъамдаға
иөы ааихихит Арноу амашының дышыннатәтәцәкъаз, ашо-
фер дыникумчны.

Амашыны натысит. Арноу иқазшыакуа бзианы ашо-
фер итахъан, уи илакытца данытсаңшлакъ, ма рапхъаза
иааниңтішәоз иажәа шхәз, бжыс иаҳаз ала, даңымфа-
шыакуа идыруан, акы игу иалазаргы, даргурбъозаргы.

«Уажәи еиңш араинагзком ақынтың дгуааны дәйл-
туа сымбаңт, изыхъказеи? — игуаанагара цәрымгаза-
куа, иара иааниңреңкит Хута. — Цьара акы дазгуааны да-
нықалалакъ, иаразнак араинагзком ахантәафы Самсон
Лолуа иөы даауан, илахъ еңкура шимаз араантәи дцо-
мызд, уака иааныжъыны игу азҳаны, дәәпхә-ғаччо дгыжъ-
лон, иқалазеи уажәи?»

Амашыны шындәйкүлаз еиңштәкъя, Арноу ататын
қатса аатиган, ахара далағеит. Иөы азна алға еизганы
игу ашшара иадырратә иаирсуан, нас, ләала еилачыз
ипсың зегы еизганы, ашәшә бжыс ахылтуа иауижъуан,

тақатәи изқышә бжак ала даттаңғаны, ипъынта **ана-**
зара алға ахауа анаирслакь, аееншаны **иәалактой**
Тынч дызтәомызд, дхәй-тәниуан, дгуатеиуан. Акы **иҳәарц**
шитахыз иныпшуюан, уажәй-уажәй иөы неихихырц иеа-
зик'уан, аха ажәакгы иҳәартә доунажуамызд. Амашына
ақалақ иалаланы ицион, Хута уи ырцакцәаны идәыкуи-
тромызд.

— Мачк иаарццак, аңа уалахама, ұым? — ашофер
дааизытрыст уи дзаңәхашаз уаха уағы даниңыхъамшәа.
Хута амашына аццакра иацитент.

Хута амашына анықуашәа иаха-иаха иацитон. Абар,
ахушәтәырта ғны назаангуахо иалагеит. Куараса уа-
дышшәртцеижъеи, Арноу Арсаултәи данаауаз, Гудоун-
тәи дгыжыны ағныға данцоз, ачымазағ дахыштыз
днеини, димбакуа дымфасжомызд. Ахушәтәырта ианаава-
латәкъя, Хута амашына анықуашәа мачк иаагирхеит,
аха Арноу иаанкыл ҳәа егъимхәеит. Хута, зны амашына
ааникыларц итахуушәа нықатданы, дынцәытцыпшы Ар-
ноу диәаңшуюан, акыр иҳәома ҳәа, илакытца цәгъара да-
нынтаңшлакь, — дырғагыйх амашына анықуашәа нау-
ижъуан. Убас мацара, ахушәтәырта апхъа иниасны
ицент.

Арноу Самсони уи аены еиңштәкъя ажәа еимарым-
кызызд, еидымслацизд. Арноу дхуцуан, деңтахуцуан, аха
Самсон иаразнак иеңашәара зыхъяз изеилкаауамызд.

«Зынза иңә қшаны ишпәиҳалеи, заку хүшәузei
иेңшызы! — иара Самсон дүйеищъях'уан. — Аиғызара
ззеилю акы еимарымкыкуатәкъя ауқалах'уа, аха ауаа
иқазшала ианеикүмшәо, иззеикүмшәо анеидукылалакь,
еилумкаауеи реимакгы зыхъяз, аха Самсони сареи ха-
бжъара иахъа уажәраанза ари ағыза збаҳадаз, ҳөңдье-
гы блак ҳхазшәа акун апстазаара ҳшахуапшуаз, ғысык
еицаҳазшәа, илбаадоз ахауатәкъагы ҳара ҳзыхәа чы-
дала апсабара иалтцуазшәа згу иабоз, иахъа аңык-аңык
ааҳагхеит ҳамғакуа неидыңи, ладеи-фадеи рхы дырхарц.
Аиңашәара ухәеит ҳәа, ари ағыза еиташәара убахью-
ма?..»

Самсон даазқулаz Арноу иқазшъакуа мачк игуамъхо
далагеит.

«Иара иеңшырымгакуа, сара снапала дыкшалар зита-
хүзей?» — Дыбжъажъон Самсон.

Адгур Абас-иңә Лейбен Самсон Лолуеи аимаккуа

изныкымкуа, иғынтыымкуа ироуит, аха апартна араиком амазанықугаф уи дағабықны акумкуа, аңғыла ахылды
иаартә, иеаанқыло дааниуан, лассы-лассы рымашара еинналартә еиңш дыңқоу далагеит, ақытакуа раҳыгы еиңдалон, аус ағы, ахәйс ағы, амаң ағы, адү ағы зәзәз еиңш, иахъабалакъ дішишәауан, игу дтағышуан, есааира дизааигуентәуан, настыры, иаразнак, иаахжәаны акумкуа, маң-маң, уи игхақуагы гүнимгартә еиңш дазыманшәланы иирдүрлон. Иара Самсон Лолуа араиком амазанықугаф схы илазгаландаз ҳәа иеаназиклозгы, Адтур Лейба дағаапкны акумкуа, дымгуамт-хамтқуа, иеырханы, уи игутакы еиңиқъон. Усқан Самсон иаҳагы дыңхашұны, ихы дазгуаауан. Арахъ Арноу таҳа иитомызт, есқынгы дирбұйқ'уан. Самсон араиком амазанықугаф изы игу анаахъаңссалакъ — Арноу игуенғон, нас еиларцәниуа, еихаргыла-еитцарғыло, аускуа иршон, урт еита еиғаңжыртә еиңш.

«Мшәан, дадыздалазеи, Арноу абри аң? Абри ақара изиршозеи? Иибозеи? Иара зегъ ҳаиҳа ибла тәрума? Сара даара сынкылпыш-аакылпышит, аха Адтур ицәгъахәа акғы збоме? Аха Арноу уи итәы даналацәажәо агурғартә еиңш үқаитцоит. Измааноузеи?» — Самсон иғнүтіка аиқупъара деңтаамөханак'уан.

Самсон ахамхадағырағы илан, уи иаразнак уағы изыхеуаз акы акумызт ақынты, Адтур иангүеңта, дыңкурпышы иара ихала дыңхашаң ажәакуа иеихәон. Арноу данирбжклакъ Самсон игутаккуа лассы ицәыригомызт, ицә-ижы иаларзны иман, араиком амазанықугаф даницәажәоз иаахжәа-хжәаны, иқышә инықұданы, ганхадыңшуа акун атаккуа шықаитцоз. Аха Адтур даңытқьюмызт, ила дынхыпшыланы игу иататқәахны имаз ижъақьа за иааңырганы иаңхъа ианықуитталакъ, Самсон ихы-иөы аеаңсах'уан, зны дцәышхон, зны джағышза деібак'уан.

Араиком амазанықугаф, Самсон ицәафа дмыщакыкуа, ибзианы ианеликаа аштыхъ иаҳа дыңрманшәалашаз, уи дызлакуиргыжъаашаз аматәахукуа рыпъшаара иаҳа изымариахеит. Ахақым ачымазаф ихушәтәра далағаанза еиликаароуп уи ичымазара, — абас акун уи аус дшазнениуаз. Самсон ицәа тыңчмызт, акыр аамта иғнүтіка аиқупъара иман, зны дгүаауан, аеазныхы инартаулыны данхуцлакъ, даахъаңссон, нас дышнеи-неиуаз Адгурі

иареи русура инарбейт, иахъа уажәранзатәи идунеи хуапы шра хүчкимпәсахыр ада ҆ысыхуа шимамыз.

Самсон иматцурағы имаз ахуахуарақуа раамыштың таңбы уи ихатә ҆ыстазара аиәкаарағы Адгур игуампәхакуоз аацэрыганы игу иныкуишылын. Самсон Цабу ләзынаацаырганы изхәомызт Адгuri иареи еибырхәакуоз, аха иара ихала ибо дағлагазшәа, ипхәыс авбакуа лито иәаиҳеит! Аида, Цабуи ларен анениниалакь, ажәеи-ажәеи еиххәаая дышнеиуаз, аусура далагарц лабжылгон. Цабу дагъгуаалон. «Абри лоума сара ахшығ сзыртқо,» игунылгон уи. Амала, ма дағаңданы акы лхәартә, ма иамалкыртә еиңш дымныңуент Аида. Уи данлацәажәоз, дзацәажәоз, ләказшыа ишанаалоз ала длацәажәөн, лыгушәа-мшәа лкын. Лара Цабу, лхатца амаза шитәәх'уз еиңш, илзыцәәх'умызт. Аидеи ларен иаибырхәоз зегы, лгу дахаңжәо, лхатца иалхәөн. Самсон ҆аса еиңш, уи илыцирбезуамызт, уи моу, Аида диашоуп хәа данлыдгылозгы ықан.

Аамта цон, араиком амазаныңуға ипхәыси иареи рзенпәш усура иахашәаланы, рөйиздәа рыпстазара есаанра реалархалаалон.

...Арноу зегы реиха игу дахаңызжәоз, Самсон деңтәшәаны, иара хатала иштыхны атлас бааңскуа имаз рзаргза зегы цәрыганы, ихы акритика азиуа дахъалагази, настыры арқушга ажәакуа Арноу иахъиеиҳәози ракун.

«Хколихарағы Астанеи Иасони ауаа ирытцаәажәаны, сыхыз-сыпъша аңера иаңуп, рымч еизакны исыжәларц ргу иштоу лабәаба избонит! Ацхырааразы иара иңе сееніңасхәарц саант, арахъ, иара, иахъа уажәраанза уарен сарен хусушъякуа маңк ҳаарыхуаңшны еитаҳамкыр қалом хәа дсабжьюит, — игу еибак'уан Арноу амашына дтатәаны дахъцоз. — Уажәшты узыкугубурыда? Абыз, абыз иқанамтәо егыжамзаап, абыз!.. Зыгетәйлхны сара исыштыу ауаа рыйз дықунартәинит... Хыи-҆ысизаап икоу адунеи ағы, ҆ыхыз избар ихастомызт, Самсон абарт реңпәш икоу ажәакуа иңе итыхны исеихәап хәа», — иахъың ағеңа ыңғо, игу еибафон уи.

Амашына Арноураа ргуашә инадгылт. Адица лычкун иаара дазыпъшызар акухарын, агуашә лыгехырхәаны дыбышуван.

— Уаама, нан, Арноу? — Лычкун дипылт Адица. Арноу уисыр шыа куарак илымкуо, дтааҳшәашәаха, длыва-

* * *

Иахъа Лыхны аштағы аөырғара мөғаптыргараны икоуп. Хнымғахытып ҳарғы уахъ, аңхъаф, ҳналаңышып амилат рымшныңдә. Уақа иқалозар акухап хара ҳдырыңзәагъы...

Лыхны ашта... Аңснытәи ах итәартта, Чачаа раҳтынра... Җауди аамстен раамта шеилаҳаз еиңш, аваракуа хығыд-хығыдза, ашыламтә акунааны игылоуп аңснытәи ах дахтәаз абаа. Ииасхью, ицахью аамта иашәаңхәағыны ашта итагылоуп уи... Уажә уақа ажәттарақуа нығныңыр-аағыныңыруеит, есааңынра иааны рытракуа қартоит, аңшемара дара иныркылт...

Лыхны ашта... Аңсуга ихағыжәлар рыхуда икуз аубу хъянта анрықубууалакъ, абрака еизон, абрака рыбжығон ажәлар рұяңәа иреиңбыз, абрака изрыжәуан урт рымч ахакуитразы акуптарағы.

Аңснытәи аңажәлар зегын рхакуитразы имғаптыргоз акуптара иабаканы икоуп Лыхны ашта. Уажәгъы еизоит арака аныңәакуа рымғаптарағы...

Абирак қапъшь шәйр-шәйруа иахагылоуп Лыхны ақытсовет ағыны. Ашта, амш ныңдә ианаало матәала еи-лаҳәоуп. Иара уахынтало, агуашә инахыкны, ф-шыақак ирыбжыакнахауп «Салам шәймоуп аөыбђақазаразы аицлабра иалахуу!» ҳәа зну алоузунг.

Амш — андә рымш ззырхәо акун. Ажәған агу казказуа, цъара ңұстхәацкгы ыттаршәымызт, асаркья гуаға еиңш, икен-кениуа адғыл иахакнаҳан. Шылжымтән амра иғагылаз ацыпхъкуа планы, иахъабалакъ аөхутданағысауан, аңсабара ахырзы зкуршаз асырмакуа рыла ихырчан, зегын — амырхуага ақуандара ахаара иарпхон, иаргубзығ'уан. Амра ажәған аңалахало анықуашәа аныштынах, адғыл куакыкгы нмыжъкуа иахъабалакъ иахъзейт, аха ашоура канартәомызт, зегын лах-өыхзә иқанатзейт, тәфа змамыз аңсабара ашәигакуа цәйрнагеит.

Шарпьынатәи иаңыргеит аөнү лыхнаа. Урт зегын раңхъа иааны, раشتәғы, аңшемара ныркылахъан. Лыхны ашта аөыбђақазаңеи урт реицлабра иахуаңшырц иаараны иқаз ауаан ирпүларц зегын рыла аөырхианы икан. Шәйшыкusa инархысхъяз атахмадаңәи еизаны ашәшшы-

рағ итән, ажәйтә-ағатә иалацәажәо, ауаа раара изың
Дүшны.

Аены мешан. Аөырыфра реаладырхуан Аңсның зечиңесі
гы ақынтың аөыбәкәзаңә. Лыхны ааигуа-сигуа иқаз
акытакуа рұқынтың аеқазаңә, рыеқуа ирықутәаны ааи-
ра иалагеит.

Ашта иаатәғит аөзар. Цыхуа пәтәара ымамкуа, иаа-
уан аеңәа, ашықауаа, зуахкы утахы амашынақуа...

Ашта қызы-қызуа итәит. Бызшәа хұқыс иқаз зегы
ашта иқуғуан. Арақа иуаҳауан аңсшәа, ақыртшәа, ау-
рысшәа, аирманшәа. Атыпәнтәи ауаа ирыламғашь, дара
римлат маңақуа ышетәнди, уа иубон, ақәаанырцәтәи
асасцәа, Аңсның пәсшъара иааны иқаз. Урт зегы, атыпән-
тәи ауаа реиңш акумкуа, инеибыннеңшын амра иабыл-
ны иқан. Арақа иқан Китанитәи, Чехословакиантәи, Бол-
гариантәи, Румыниятәи, Кореиантәи... Урт зегы аңсуаа
реырыфра ныңә аинтерес шытын, ргу азыхат-хатдо
изыңшын.

Ақыр амта еинимиаңыз ауа, агуцху, аңханагыла, ар-
пәзба, аңхәзба — зегы еибаңшауан, аңсшәа еибыр-
хөн, игудибакыла-хыдибакылон. Зыкура аттәаара ашәра
иаңыз ахәсаҳучкуа тибабаңаауа, аръараңә бла-
ла еибадырбон, аръараңә ракузар — асамырқулкуа
неимырда-аамырдон, гүң-гүңла рееибаркны ашта
икун.

Цыара-циара ағар еизаны агуақхәа ашәа рхөн, икуа-
шон. Аөығқунцәа ығекуа, аеоуңтаршә қапшыктуа ы-
куршәні, илага-ғаго хазы иаван. Ашта зегы шықуа еи-
лан...

Ахуҳаутра аусзуғәа, амашынақуа ирынгыланы, афатә-ажәтә ртиуан. Ашәшыракуа рәй астолкуа ақуршә-
қуаш-шкуакуакуа ыкуршәні игылан, ахәсаҳучкуа рха-
лат шкуакуакуа ирылыччо, арыжетә хьшәашәакуа хырт-
ланы ауаа ирымтадыргылон.

Хазы астол еиужы хуҳауакуа ирықутәнди, агазет өң-
кеи, ажурналкуеи, ашәқукеи ртиуан. Аңснытәи апоет-
цәа аены еиेыркааит «Апоэзия амш». Апоетцәа, азәа-
зәала реыръсах'уа, ажәенираалакуа ирыпхөн. Урт
рыкуша-мыкуша арымзааф ауаа еизеит. Аңхъағәеи
апоетцәеи наха-наха еибадыруан, еизааигуахеит.

Атрибуна ныкудыштәаахъан. Уақа изыхутазгы, изы-
хұтамызгы неини икутәан. Арноугты уахъ дынхалт.

Зизи лғызыцәа ахәсахучкуа дрылагыланы, амра ун ақара амч ахъамамыз, атла ду амтсан ашәшүрәңділік үлхны илыман. Уаантәи аеқазацәа реисара ибзианы илбартан. Ауа есааира рееилахало, рыйедыртбаауа, ашта маңаазшәа ригута иаатаркит.

Аене, аеырфраңы Цица дықазамызд. Лғызыцәа ахәсахучкуа зегбы ахъцоз, ажәлар зегбы ирзенпүшіз анықәа далаңшыр ишпәлтәхымыз, аха лгу алақамызд.

«Оаңхъа сгу насуа акы збозар акухап, ма аеа мбаттык саҳаузар акухап, уи атқыс, ара сыйказ,» — лгуахун, афны даагылт. Лаб иеси куадырны, шыжымтән шаанза дцеит, афны иаанхеит лани лареи. Цица лан лыпъха даара илдылсалеит аеырфра ахымфаңыргоз дцарц, аха илмузент.

— Сгу бзиам, сан, сыздом, — иахынаңалыршәйз уаҳа даадымтцит. Аене хулаанза луада даағымтциент.

Адица ақанң ааңафцәа ахәсакуа лыманы дыңқуо ашта дыкун, зны инаганы азы хышәашәа длыржәларын, аеазных ашәйр аахуаны ирзылшаларын, ирзылура, пату шрыкулттарыз лыздыруамызд. Адицагы уа дықан. Аида, урт ахәсакуа зегбы шамахамзар, рчендьыка лфахъан, аене уа ианылба, илышоз ала раҳатыр лбар, пату руқұлттар лтәхын. Аеырфра аллагара аамта ааигуахо ианалага, Аида лғызыцәеи лареи ртыпъкуа ылышит.

Атрибуна азааигуараңа, ашъақа леадырбубуала, саҳықуо жәбома лхәошәа дғылан Антица.

Аене аеырфраңы иқаз ахәсакуа азәи даалыламдашы акун дшилахәаз лара. Ибраңкунза, ақуна қапъшкую анпүккала, кофта сирзак, ақкунцәа-мышгацәа иршәйртқо еиңш, акы Ышәын, леиңка — уи зынза аеа-пүштәи мәзанрак аман, лкофта изытқьо, рылакуа кны иаати-бахыртә еиңш акун ишынеихуапъшуаз. Лшъататәкуа, амат-цәа иалхызшәа, акалат еиңш ишшины иқатдан, атсыршы жәпахаңараза, ашъхуа амазамкуа, ихъантыңза иқан. Лшъатца-дукуа аарла ирытқылхәо, клаңад брлыш хүккуак лыштан. Лхаху ықурбзаазаны ахуша ықуңыр-цыруа афада ипъхаяәан, лыштахъ ирбабаны аетсыхуеиңш иәхәан. Лыңымшы қайтан пара хухуакуа ирыткамғыло, лылакуа шақы-шашкьо нахъабалакъ ипъшуван, зегбы ирыхъзон...

Араионтә нагзаратә комитет ахантәафы Самсон Лолуа иааркыаңы ажәа наххәааны, аеқазацәа реисара иш-

алагаз ажәлар радиосла ирылеихәеит. Аңқазаңа реиц-
лабраңы ахъз змаз аръыск ентаиатәаршьеитт аицлаб-
ра абирак аштыхра. Аңңа ахъеилагылаз уи даарбүр-
тәрааит, иеенкуа тустан итпрааны ицо. Ашта икугылаз
ашыңа ҳарак ду даадыхылан, дынөыжәеит, аңура
аевы ахуда инахаиршәт. Аңы ҳатыр зкуу ақарулра ныкун-
нагозшәа, имкуаацо, ахы ифахраны, аеендиңсаланы
игылан. Уи ашыңа иадәаңәалаз абирак ашаха ааңыр-
тланы, аштыхәа аужьра далагеит. Абирак, аңша ат-
асуа, ишәир-шәйруа, афада ихалон.

Аңңа гупп-гуппла еиштагыланы, аңзар ҳәо рөйнар-
хеит. Ашта тыртәааны икәз аңыар зегзы анапеинкьара иа-
лагеит. Апатрет тыхығцәеи, акинооператорцәеи аусу-
ра иаңиижүтөн акраатцуан, аха усқан, азәи-аңәи агылар-
та рибамто, инеитапп-аантапп ашта иныкулеит...

Аида таку аамта дыпшуюан, Җаракыр Җабу сылапш
лыкушәаузар ҳәа, аха дылбомызт. Аңңа раңхъя ииас-
ны ианцоз блала ишынаскылгоз, атрибуна ианаавала,
ларгы лылатыш Җабу дааташеит. Уи атрибунаңы итә-
аз лхы рылрыхәәаны аңңа ахымғасуаз дрыхуапш-
уан. Аида иаалцәымбхеит...

«Дзышыцилоу макъаназы, инагзаны дзакумтит», —
даархүцит уи. Аңы аңырфрахь данаауз, Аида
илтахын Җабуи ларен енцаарц. Аха ателефон-данылзас
Җабу афны дыккамызт, — дцахъян, аңырфраң дахъааиз
акыр дыпшашаит дызбозар ҳәа, аха ауаа раңаа икәз
царьгы дрызлылымкааит.

Жәа-километрак идырфраны икәз аекуа ааиддыр-
гылт. Аңыфкуа тынчхомызт, рыхкуа ńю анаткьара реа-
зкны икан. Аръыск ибирак хүч афада иштыхны икын,
аңыфкунцәа шәгешәйрихия ҳәа адырра-рыто. Абирак
така ианынаиркү, аңыфкуа фаткьеит... Аңыфкунцәа
арцәаахәа рыбжы неиларпесеит. Аекуа адгыл түж-
жәаны, аеемаакуа реиңш игыжы-гыжыза ажәған
иалартон.

Ауаа, азәи-аңәи аңшыха рибамто, инеигутас-фейгу-
тасуа, риьаппбынцакуа ирыкүгүлана, еихыпшшуа, аңыф-
куа наскъаргон.

Аңыфкуа зныкгы иакумшашызт, аха рөоужыны иан-
ныкула, ахуапшщәа иаразнак аисара иалагеит. Шыук
өүртүсан: — аңыхуа раңхъя ифеиуеит ҳәа, аеа-шыоу-
кых — аңыз ҳәа, аеа-шыоукых — аеенкуа, — ажәа-

кала, пъштэылеи, аеыфкунцэа ирымаз аномеркуен рула рапъхатэи атып зго хэа аимак иамөханакит ауаа. Аеырфырта агыжь знык ианаатаргала, Мушын^{Хүн} бэ дзыкутэаз аеыф, зегы инрылжын, икаууа аеынанах-еит.

— Дырфагых изутац ит хэа, Арноу иеыф иамгозар жэбап, — абыу аайлдыргеит шьюуки. Мушыни, уажэы-уажэы ишътахъка дхъяцшны, ишъталаны иааниуаз аекуа сыхъзома хэа дрыхуацшуван. Иаргы макъана аеы ишахыз еицщээкъа ахы иакуиттэуамызт, абура аеаррх-хо, аеахуда иеакуршаны ишьшуван, ичабра акышэ инаашишуван. Аеыфкуа архуарацы ианынталоз, Арноу дахьтэаз изгуамтазакуа икуардэ днахъюон, нас, фалхыа итыпхээ днатэон. Инацэакуа еидыпсаланы, иртэцкүм-ны, уажэы-уажэы иаандирбүүжалон, нас икышэ азыб-жара хатыцла инатцареыланы дацхауан. Атрибунацы Арноу иааигуга-сигуа итээз заа идныхээлара иалага-хуван. Егырт зегы ирымбартэ еицш, Цабу дцэйцэц-шны Арноу нахь джышээрччо днацшуван «умшээн, уа-ра уесыф иагоит» хэа лыблакуа рыла игу рыбубую.

Гач, ёык дацутэаны, урт драпъхныфло, вара-вара даван, зны-зынлагы иаша хучы икуентуан, — пъшьяа-ла, пъшьяала, макъана умыццакын хэа. Мушыни аеы ажамчы зынза иаимырбазацыйт, афра иалагеижьтэй. Уи ишътанеиуаз егырт аекуа аимак рыман хзахъзозар хэа, зны аки азааигугаход, зны — аеакы, аха зегь дара ракун, иара дзыкутэаз аеыф рапъхъа игыланы, ишты-тэрааны ицион.

Аеыфкуа фынтэ рафара иакушахъян. Мушыни иеы абура хучы-хучла иауижьуа далаает, иаргы, иаҳа-иа-ҳа афшыа иаңнамтэозар аки иагнархомызт, иштыууа-аны ацаара иаेын. Абжынтэ раан ианталоз, акутэиртацы аеыф ныкутцээрын, Мушыни днахъюон дкахант... Аеыф ахы раганы, иаҳагы ишэақъян, иштыпърааны идэйку-леит. Мушыни дымпылны тақа дынкашээзшэа, дышь-тамхазакуа, адгыл дфаджын, дыфны аеыф дашьталт. Гач, иаразнак дынихъзан, даашьтпърааны иеахуда дыку-кны, зхала ицоз аеыф дашьталт. Аеыфгы, уаф дацутэа-мэшэа анаба, аеаанкыло, изкуз амфа икутцырц иалагеит. Ёы иакутэаны иказ зегы еибарыфны, еихаракгы арса-улаа, уи иашъталт. Амфа инымфахытырыц-анакунак, аеы ааныркылт, Гачгы дрыхъзейт. Егырт аеыфкуа уи

инавъяны рѣниархент. Мушыни ахъшатхѣа иааныркылаз
аеыф днакудьыртѣан, днарыштартцеит...

Аштаѣы ауухѣа ауаа еилалт. Арноу азнык азы
дфатѣкан, ацхыраара ѣастоит хѣа ддѣыкуларц иеази-
кит, аха Адгур димыштит. Дхѣи-тѣниа итып, данхалт...

Мушыни артѣаахѣа дыхѣхѣо, аеыфкуа дрышьтан.
Гач уи дивафуа, — иаужь шьта, аѣамчы арба хѣа ику-
ѳитуан. Аеыфкун иеы датцахѣхѣон акумзар, аѣамчы
аирбомызт. Аекуа жѣынтѣ иакушан, атыхутѣантѣи —
ажәабараахъ инталт. Мушыни мбатѣык игмызт, дныжыны,
иапъхъяѣа ицаз аеыфкуа дрыхъзарц.

— Ахы, срашь, иоужь уажѣшьта! — ихѣан, аѣкаѳ
хѣа аѣамчы аеы инахиѣкан, днацахѣхѣент. «Арашь»
зынза иштыпърааны идѣыкулеит. Абар, шьта ирыхъз-
ит, апъхъа игыланы инеиуаз аеыфкуа. Иаарыванажырц
егъагым... Аха дук мыртыкуа аеа-еыф зегъ капъсаны
идѣыкулеит... Мушыни иегъы ускан иштыпъраазеит...
Апъхъа инеиуази нареи еивагыланы, убук еицатказызшѣа,
анеира иаѣын. Убас мацара аеыф-чкунцәа блала ити-
бабѣчааая ишнеиуаз, Мушыни иеыф мацѣа-мацѣа шьта-
хѣа инхо иалагеит... Амба аѣынза ианыназа, абираѣ
зкыз иааимптыпъцааны, апъхъа иналыхѣхѣоз дынбыжъѣа
дцеит, уи иаандхало иааниуаз Мушыни афбатѣи абираѣ
ауп згара илшаз...

Ашта зегъы анапеинѣяра иаѣын... Апъхъа инеиз аби-
раѣ афада дфаҳаны, ихашѣыр-шѣыруа ддон. Мушыни
ибираѣ иатѣамшьо ифытракны днеиуан.

Арноу дыхшѣааны атрибуна дналбааит...

Аеырфра ианалга ашътахъ, аеырхумарра ашѣа ииасит.

Абдала Ҳагба аеууаа даарылѣкан, адѣы даакулеит.
Ҙынѣ-хынѣ даанеи-фенин, иеы амфа наирбеит, нас абу-
ра анааѣаирхxa икъакъаза иаагылт. Абурса аноуиже —
иштѣхысааны аѣынанахеит. Имроуцәакуа ашта чаразуа
акырынѣ дниаѣ-фиаѣкан даакутѣеит.

— Абри ауп аеырхумарра захъзу! — аѣытбжъкуен
анапеинѣяреи ааилатѣеит. Наѣынатѣ аахыс изышьцылаз
аеырхумарра даара пату акутданы имфаѣыргеит абырг-
цәа.

..Ахулбыхарахъ инеихъан. Зизи лѳызцәа дрылагыла-
ны амфан ишнеиуаз, Арноу машынала дынрывѣеит.

Зизи уи анылба, зынза шыағак лзықамтço, лшьамхкуа
лыңақуало дақалеит...

ЗАМСЕБЕЖ

Арноу ағны дахъааиз иенизығнамкит. Ианааиланішээ
Зизи дұлыниарц дындәйлтңы дцейт.

* * *

Абиуро цэыкъа иалгент. Еимактәс-еиғектәс змаз
аңтаарақуа аенең икүгыламызт, ауаагы мачны иаапъхъан.
Адтур Абас-иңа Лейба апартия араиком амаңанықуга
ғыс далырхижътеи, абиуро аилатәара мбатәык реаддыр-
халомызт, настың, еиҳарак ауаа рускуа ирқұхны, ианба-
хаңхъо ҳәа ашә илагыланы шамахамзар уағы ибо-
мызт.

Абиуро ианалага, Адтур Абас-иңа араинагзком ахан-
тәағы Самсон Лоулеи, Арноу Наурбеи дрыхәент иаан-
харц. Рыхғык акабинет ағы ианаағнаха, Адтур Абас-
иңа адиван ағы днатәент, даргыы нақ-аақ инаиваир-
тәент.

— Нас, Арноу, храйон ақынтыи ашәахәаңеи акуа-
шаңеи иңғыламкуа рхы аадырпышит акуу? — атынчра
аалиенгент уи. Аолимпиада шымғапъысыз атәи апар-
тия араиком амаңанықугағ идыраун, аха деңтатаит
Арноу дшахцәажәо иаҳарц.

— Ҳара ҳтәкуа, арсаулаа бзианы икүгылт, — араи-
ком амаңанықугағ дзызтааз хыбжа-өыбжаны ауп атак
шықантаз Арноу.

— Арсаулаа бзианы икүгылт, ааи, уи ҳәара ата-
хұума, еғырт ҳколнхаракуа рқынтыи иқакуазғы
цәгъамкуа рхы аадырпышит ҳәа сыйкоуп? — иаарпъыс-
шәа дааңәажәент, иара дзызтаауз арсаулаа рымада-
ра шракумыз Арноу иирдүрүрц.

— Мамоу, мамоу, еғыртгыы цәгъам, — иқышэ ины-
кутцашәа, дңәйтцыпъышны урт ажәакуа Самсон ишидикы-
лоз гуейтарц дыпъшуан Арноу.

Арноу дзышыңылаз, арсаулаа, еиҳаракты иара ие-
хуапъхызы, араиком амаңанықугағ иқынтыи иаҳимаң
иаразнак иааниңпышит. Самсон урт реицәажәара макъана
акуыттуа дтәан. Уи акгы ахымхәөз Арноу иаҳагы
дарчуан, Адтур Абаси-иңа диқушаҳаттар акухап зәим-
туа ҳәа. Апартия араиком амаңанықугағ ачхара имаз-

иेампытмыхъкуа, иарма напы Арноу ишъамхы иныку-
таны иааникылан, даартысшэа дцаант:

— Иузеилымкаазеи, Арноу, сара сыйузатцааз? Шэа-
ра шэйдагы ауаа ыкан ҳәа сыйкоуп!?

Араиком амазаныкугаф урт ажәакуа Арноу дыдмыр-
гуааратэ ишихәазгы, амцаңшь еиңш иара дааибадыр-
кын, дахърыбжъатәаз дхән-тәниуа даарыбжъахеит, ипсын
игу итачны ажәак изымхәо.

Адгур Абас-иңа изщаара Арноу шаңа инырыз ангуеи-
та, — сара, уи уаргуаарц акузам изуасхәаз, түнч гуа-
ртла ҳаңцәажәап, иуцәыззом, акыр түеент Арноу сушь-
клапшусижътеи, аха умаршәа акра уадафушәа збоит,
узыкоузен ус? — дцаант уи.

— Адгур Абас-иңа, уара усышькламъшыргы, исышь-
клапшкую маңушьома, уаргы уамашәакуа субо узала-
газ, аңгъяхәацәа шракуу здыруеит, уара иухароу-
зен?! — еилажәжәа-еилаңьлы, ибжы қыңь-қыңьуа дңәа-
жәон Арноу.

— Баша угуааует, Арноу, Адгур Абас-иңа инхәо
мыңзам, саргы ус сгу иаанагон раңхъаза, аха ауафы
уанымғаҳкью иаахтны иуазхәо изгуаара акум, иتابуп
хәа иауҳәароуп, — зынза аәакала дңәажәон уажәы Сам-
сон. Азнык азы Самсон иажәакуа, араиком амазаныкуга-
ф инхәаз аңкыыс игу иналакъакъеит Арноу, аха иеоу-
мыжыцәакуа даакунд-Кундит:

— Уажәштә исхөогы хы амамзар акухап, зегы
рыекуа куадырны сара исышьталт, — ихы дахашшаа-
уа далагеит Самсон иќнитәгъы дзыкугубра ажәа ани-
маха.

— Азэы иеузтәйлхны душтууоп хәа сыйхәом сара,
избан акузар, излаздыруа ала, афызцәа уцхраарц гүк-
үсүк ала иртакыуп, амала уара урт урцәыхараны угы-
лазшәа збоит, аброуп уара уахшиашам, Арноу! — апар-
тия араиком амазаныкугаф Арноу дизырзырфы диаңәа-
жәон, уи агурамгаракуа иштихыз зыхкью, иара зыгурда
сзымго хәа дзыштыу ауаа рыцхыраара ада, наң-наң
аколнхараңы егьшилымшо, аус ишазеицәахо, иаргы
лассы аамта ишьапы дзыкумгыло дышканатцо ауп.

Самсон иажәа цыарак-фыңызрак, иаңахыуп хәа ахын-
гуахууаз, иналайршә-алайршәуан, иаҳаракгы урт иара
ихы иаzkны акун ишихәоз, Арноу еиңа еиликаарц ши-
тыхыз рылаарпүшүа.

Арноу Араиком амазаныңкуга ф иихәоз дазызыруға, аха, иара изгуамтазакуа, ихшығ аеаңьара эйбирин ағынанахон. Адгур Абас-иңә дзаңәажәоз ахгуаңхарә, аңғаңьара иңә-ижкү шаңа иагулалахъаз аргама ду ибоң ақнитә, игүтакы анағзара шуадағыз шъахулатқәкәя еңлирғон, аха игу ацәкамыжъкуа, аус азиуан.

— Ажәлар ирылкыбыны идәйкүлаз, — анарха иоум. Абри ухоумырштын, Арноу! — наахиркушент араиком амазаныңкуга ф.

— Сароу? — иааңьеиштейт Арноу. Сара соума ажәлар ирылкыбыны идәйкүлаз? Егырт исаҳалакгы, — уи сыйсыздылым! Мап, мап! Сара схы здыруа саақала зар ажәлар рыматтура саңуп! Иқастцахъоу зегъы азы иазтарц этакыу, — азин истом! — иеааирцәгъазент уи. — Дарбанзаалакгы!..

— Уара нахъа уажәраанза амш го удәйкүн ҳәа акум исхәарц истахыу. Мамоу! Амала, аусушъакуа зегъы еиңшым. Уара, иуңәйзом, Арноу, икоутдо абжеиҳарак зыңкоутдо — уара ухъз тнагарц азы акуушәа збоит. Ааи, ааи, иамоумкзан! Угугы иалумырсын!.. Сара иаахтны иуасхәоит! Ус иаҳа еиңуп! Убас ауп!.. Имфашо уаңдықазам — аңстазаара ус ауп ишыкоу — ескынгы аамта дыңнашәоит, аха уи шәартам! Ианшәартам убаскан ауп — ауағы дышм乏ахъяз аниархәаілакъ ихы да-иааниы, иара ихала дазхуцны, еилкааны ариашара амға данықула, ус акумкуа, дадхымзұқыланы иқайтцац ала даныңкуа — аңстазара иананажъуам! Ари уаргы иудыруеит, амала, нахъынзахутоу уазхуцуам ҳәа сыйкоуп акумзар. Ус ами?

— Ус акухап, аха сара изсыххәаахазеи уи?

— Амакра атаххарым, Арноу! Иаауаһалакъ зегъы уаңагыланы акуньара маңарағы акум ахаттара ахъаарпүштәу, аәакаңғы аарпъшра улшозар ауп. Иаххәап, ахынкыларағы, амғахъарақуа иумоу рыххуцрағы, реилкаарағы, рыреенирағы... Урткуа зегъы реилкаара уажә ара иа-разнак иулшарым, аха нақ-нақ азы урызхуцроуп... Сара иудызбало уәағы иуасхәоит, исымхәаргы азин сымам, иумдыруеи?..

Ахулбығеха аколнхара «Къараз» ақны апартия еңзара ғалараны иқан. Адгур Абас-иңә раңхъаза игу итқакны иман, уи апартия еизара хатала иара иеалайрхүрц. Таку аамта иқайтцаа издыруамызт, аштыхъ из-

бит, аускуа даара еиңгыланы ишүөзгө, иара дым-
цакуа, апартия еизара амфапъгара Самсони Арноуи ира-
наижырц. Аха ииашахару? — акыраамта игу даахудын
уан иара. — Сцара атахны икоуп, ииашазы. Жәаха Ар-
саул санықаз гүлғык акоммунисттә Самсон аизараңы
дықазарц шыртахыз сархәйт. Араиком абиуро иалоу
фыңғы реаладырхур иазхап, настыры дара ус зыртаххаз
акы ықазар акухап, абиуроғы ус ауп ишаҳазбыз. Та-
быргны, аколихара ақны уаже иаазқулаз Арноуи нас
аға ұйыттықи иаарыбжылаз аиңыхаракуа реилыргаразы
иара дцартә еиңш иқалахъан. Зыңк абиуроғы изқуша-
хатхаз ахырблалара итахымхеит. Еғыа ус ақузаргы дә-
ра рхала еилыркаар, рцә-ржы иалсыр, нақ-нақ азы-
қәан еиңагы еиңхап, ыпстазаараңы ұышәараны ироуп
қәа избит, ағыңғылары драбжысит, аизара анымфапъырго,
агуаарен ағырмкыкьреи амфа икүмлакуа, акоммунист-
тәа ргу итоу рхәартә еиңш рхы дұрыбарц.

Араиком амазанықугағ ицәажәара даналга, Самсон
дәағылт:

- Сара ағныңза сныдгылароуп.
- Амфа бзиа!

Арноугы уи ашытакь раңақ дымхеит.

«Ех, зеиңш арғысузей, забура зығешәаз!..» ааигуахут
Адгур, Арноу иөанынеиха.

Самсон амардуан дналбаант, даатғылан, иштәхъка
дынхъаңшит, аха Арноу дықазамызт. Уи дахындағыл-
тыз даатғылеит, нас асоф ағы ҳамтак дааңшырц из-
бит, избан ақузар, иара Самсон дынхъзар, цәажәарап
ахы шытцаһ'уз идыруан, — уи иара итахзамызт,
ағы дааилацәажәар дыпъжәартә акун дышқаз. Аб-
жыаапъны ақузар, Самсони иарен реизынхара иаҳагы
деңгурбъон, амч инатон, игүтыхакуа иеихәон, аха уа-
жәы... Уажәы иибахъаз, дзышыцылаз Самсон дибомызт,
уи зыңза аға тәым цәак ихикаауан, илаңш дыңашәар-
гы итахымызт, еиңеишъон ихала дықазарц, ихи иарен
еизынхарц.

Арноу данхұчызгы ачыңухә агуаара қашшас иман.
Уи дышқұпъшзаз ахамхаңғыра ицәа-ижыы иалалеит.
Иара иаандуаңхаз — иара ииңдәххаз иқалар акун, иа-
наму — иеағишиаауан, дадхымзқылан даштalon. Ику-
ша-мыкуша игылаз иғыздә хүчкуа зегъы еиңргуапъ-

хоз — иара дацныңуомызт, зымға аеаңьара дахон, мәм-
заргы иара игу иаатеңкыз иакушаңатхар акун. **Ихат-**
гуадъхара, игутакы — убырт ракун иара напхара-**изын**
уз, егырт ртэы — агухъаагы икымызт.

Ашкол дантаз, зны, 3бабк фыга калам бзиак лы-
дивалт. Диалылатәан дыхтеңкт, бкалам сыйтароуп ҳәа.
Азбаб, Арноу ицәажәашьа уамашәа илбейт, азнык азы
дыхумаруаз ұылшьеит, аха дылқуамтцо даналага, —
акалам сара истахыуп азы ауп изсымоу, исатәамшәа иу-
бома?! — иааңьальшьеит уи азбаб. Иара табыргытәкьа-
ны, усқак игу иаанагеит уи акалам зыкунаго сара
соуп ҳәа. Азбаб лкалам лара илымазар ләххеит, аха
Арноу исхәаз шпәжкамлеи иңәан, акалам мчыла илым-
х'уеит ҳәа далагеит, аха — азбаб илымуит. Еимактәхеит,
ениарсит. Азбаб лкалам аус анахыләниа, ларгы
илмузейт, илымтәйт. Иара убри амш инаркны, Арноу
уи азбаб длаңәажәазомызт. Иаргы ддухеит, ларгы
ддухеит, аха лтәы дахыркъаны дахълызгугааз, уаха игу
хампәссәзакуа дықан.

...Самсон тақа дыңышын Арноу дылбааузар ҳәа. Уи
дышықалаз Самсон заманала ибон ақнитә иничхауан, иа-
разнак еиланагалар итахымызт, иаргы уи моу, ихы ав-
ба аитон, сөзыза ишакум сизныңуазар здыруада ҳәа
длак-фак'уа. Самсон игуи-игуи еңлаңшуан, иқаитцарыз
издыруамызт — дцарызу, дизыңшрызу.

«Арноу игу сцәыхъашәаҳеит, дсызгуаит, издыр-
уада диашазар? Мшәан, иарен сарен ҃сык еицаххамзи,
зәатца ааиғызтәоз еиғызцәамзи? Ианбатәи аамтоу аյъста-
зараे иғышәоу аиғызара ҳабжьюижъеи? Уажә иаразнак
ас сыйкуцәира даргүаазар иңашьатәзәмзаргы қалап...
Иаҳхәап, сара агхакуа исымаз, Адгур иналаршә-фалар-
шәни исеихәо иғанааиха, рыйхуцра салагеит, нақ-нақ
сшықало здырх'уада... Уи аамта иаҳнарбап, аха иара уи
изеильмкааузар, ихароузей? Уажәи сара исхәакуои иқас-
такуои — зынза өөакала, сара ишеильсекаауа акумкуа,
ибозар — дрыщами, дысзыгушыргы — изгуатәума? Иа-
рен сарен иаҳхәози иааузи еикушәөн, ҳаңгәйен ҳабзиен
еилан, уажәи ихала дыкухеит... Ҳара ҳөңгөнегы иаҳ-
гуампәхоз, ҳгу иамыхуоз ауағы, сара иаха сидгыло са-
лагеит; иара сөзыза бзиаху, сызкуа изырханы саагы-
лент... Ииашоума нас абри? Губбанс истозеи **Арноу?**

Ex, шақа маңа агулоузеи аңстазара? Шақа иуадағы зең ауағы игу атаңшра?» — зынза еиуеншзамызы дахылдаракуа дыхтакны дрыман Самсон дахылаз.

— Арноу, тақа сузыңшы сғылан, умаалой? — цэгъяра атамтакуа өааитит Самсон.

— Сара уцахъаз ұзысшыон, — аргама ду амц схәонит
хәа иеазикит Арноу, ихы дымфаҳаңакуа, илаңш кыд-
халаны, дахъыпшыц дыпшуа. — Уарен сарен ҳанеизб-
шуаз аамта цент, уи гуалашәарак наңзағызоуп, —
игүчидара хьщәашәа аеааңырнагеит Арноу. — Сара ис-
зыпшуа дубахъоу? — даахъаңшын, — сара сакухарым уз-
зыпшу, аеаңзхап, — ихәан, араиком амазаныңугаф идкы-
ларта уада ашә иеаз ашқа инапы наирххеит.

— Сара сыйзгъшу уара уоуп, Арноу, уаала, — Самсон ифыза имахуар итарсны икны, диманы дцарц далахеит. Арноу хүчтэас, ицэа даататцэйит, аха Самсон имукуа, диманы ичёйнаихеит.

Аңтазараң ишаңу еипш, бзия еибабо, еизааигуо амаң азы еибаргуааует, ргу еизчыдахонит. Убас акун дышқаз Ароуғы. Ихы неитчыхны, Самсон ила атаңшра илшомызт. Самсон, қурала маңк дахьеиҳабыз ихы иархуаны, Ароу диабжарц иеазинит.

— Икоутъо закузеи, Арноу, умараҳә-чарахәуа узавоузеи? Сара соума узызгушуа? Уара узыхәан цөгъара шыстахым нахъя -уажераанзагъы нузеилымкаазаци? Умыцца-клан, сара уажәы аеакала суацәажәозар, уара нузгуамтаз, нузеилымкааз акы збазар акухап. Апъстазараң уареи сарен макъана наҳзыымдыруа егъахкы ыкоуп...

Самсон хаала дцәажәөн, излалшоз ала, иғыза игудамыскуа, имаршәә к'уа, игуааракуа ихицар.. Ариоу, маң-маң Самсони нареи реіфызыара цәанырракуа рхыдыртсысын, игу пышқаҳо далагеит.

— Сыңдак'ую, смыңдак'ую сыйзыруам, Самсон, аха қыза иаша дсымамшәа збоит.

— Уғызцәа зегбы ртәы сара исыздыруам, аха сара

иубац Самсон соуп, — ихәан, Арноу ижәфахыр *иана*
ныкуикшет...

Амашынақуа аанөасыртағы игылан.

— Уаала ағнықа, акы ҳнацхап, нас ҳайманы Арса-
улқа хзап, уаанза ҳазхара ҳнеңцәажәап, — гүк-пұсын
ала ахәара қантцепт Самсон.

— Итабуп, убеніхааит, уажәы ағнықа сүцартә сы-
қам, — ихәеит деңтааңташәан.

Самсон аңс ихәеит, арс ихәеит, аха Арноу имузеит,
ахугы-аेғы дықуимыргылт, еғыа иундазгы ағнықа ди-
зымғахымгеит.

16

Апартия аизара налагеит. Гера Губаз еиқурчакуа на-
пхъя икүз ақыаад ббыңқуа акакала дрыңхъаны ҳазы
иниқуитдон. Шамахамзар, ақыаад ила нақуганы азәы
дзиәапшумызт, адикуан еиңш, аббы ихга, ибжы ҳтца-
ны дрыңхъон, дыззапхъоз изызырғуазу аеакы изахуц-
уазу — изгуатомызт. Зны-зынла, дызпхъоз аббыңқуа ҳа-
зы ианықуитдоз, даатғыланы, Арноу дахтәаз ахь днаңш-
уан. Арноу ихы икужыны дтәан, Гера иихәоз зынза да-
зызырғозомызт, аеа-хуцракуак дыббяауда дрыманы икүн.

Адуненжәларбжъаратәи аускуа инадыркны, ҳхәйнты-
карра ағнутцқатәи аускуа рзааргза — зегзы дрылацәа-
жәон Гера. Амала атыңғантәи апарторганизация аўстас-
зара ашқа дниасны, ажәак-фажәак схәоит ҳәа иеаназик-
лакъ — азы зтабаз аўсыз еиңш, дбалыбағ даақухон, уи-
атәы иқваадқуа хы змаз еғырхәомызт.

Гера ацәажәара даңнатцы ҳгу мөңбырыц нахгуала-
харшәап зны ихызы. Уахык аколихара аизарағы ажәаху
шықантоз алашара ыщәеит. Гера дызпхъоз ахәоу агута
аағаҳтәеит... Алашьцара даагулахеит... Уи нахыс ажәак-
гы изымхәеит. Ғытраамтак ауаа тынчны итәан, аха нас
иааилалт... Алағхәацә атәы дахартцеит. Изырымхәаз
ҳәа икоузей! Иара иөы еихақабны алашьцара иеалагуа-
ны дғылан. Атыхутәан азә өааитит... Абааңс лассы алар-
шара қалартә шәнықуа акумзар ҳажәаху қатсағ дәаха-
хонт ҳәа аччабжъ еихсызбуамызт...

Гера ацәажәара даналга затәык ауп, иржәыз рхып-
саазшәа, ауаа лых-өыхза ианаақала.

— Ажәаху қазтаз иаҳ аздаараку шәымоума? Ах-
цәажәарахъ ханасып, аздаараку змоу шәкула иаарышы-
тыр — атыхутәаны ажәаху қатсағы атак қайтап. Үс-иан-
ха еибымхари? — драздааит аизара ахантәағы. Үс еғы-
рәбейт.

— Ахцәажәарахъ ханасып, нас! — иарабжигеит аи-
зара ахантәағы. — Уара ажәа утахыума, Астана?

— Ааи, ажәакуак схәар стахыуп, — дналагеит Астана.
Сара даара сыхшың изыштыны сизызырығит ажәахуқатсағ,
аха иихәз рацәак сыйгунымкүлент. Зегын ртәи ихеенит,
арахъ уазхуңыр — акгы имхәәзенит. Дыкулаауа ажәған
даатырыуан, ҳара хус иаҳуашаз иаахтәаны изақаразаа-
лакъ ажәакгы иөимыршәеит. Изхуартоузей ари?

— Уара икоумтои нас ажәаху, сара сцымхурас,
хзырыфуеит? — иаахымзбишьеит Гера.

— Уи ағыза ажәаху ақаттара сара исылшарым,
цүштүр, — иеизнымкүлт Астана. — Уи зегын ирылшом!..
Гера, иаахтны иуасхәеит, уажәаху — Ҙардоуп! Ҙардеи-
куатцоуп!.. Изтахыда хуартара злазам ари ағыза
ажәаху? Ыы, уаҳа ҳәатә ықазами? Уара ахәара узым-
гуаъуазар, аха ус акухарым, — дхуц-хуцуа даатгылт
үи. — Иузымгуаъуоу, иухәар утахыму? — аздаара аах-
тыцәкъаны инықуиргылт Астана.

— Изакузеи, уара, исхәарц иутахыу? Ари ағыза уағы
ибаҳьюма, мшәан? Дсыдзызгалазеи? — Гера ихы-иөи
арыщара мчыдара-цәа ахырыкууа аизарағы итәаз дын-
рылаңшит. — Ассир збонит, уара!.. Уара унапы инаныртца-
лакъ икоутцап ажәаху — ускан иаабап, уажәазы иугуаъ-
ха-иугуампъха сара ишыздыруаз иқастцеит, — иеаир-
бубуеит Гера, абба сыртаргы здыруада ҳәа дгүбны.

— Ажәаху қурышык иаңсамыз! — азә ибжы геит.

— Үс атахым, ағызциә, апартия еизара ас иаңзым-
фаңгом! — ахантәағы иааирзырығит. — Уажәа нагзала,
Астана.

— Иухәаша умамкуа акум, Гера, аха иухәар ута-
хым! — иаағахитцәеит Астана. — Ҳәашьас иумоузей?
Унапкуеи ушьапкуеи өөхәоуп! Убзгы!.. Ааи, ааи!.. Убз-
гы иаҭахыу азхәом!..

— Сара сывз уара утәи еиңш ибаазам! Абз ахы иоу-
ужыр — иаҳакузам укылнагоит! Иумдыруеи, амат зыр-
шыуа? — Гера ишхам зегы Астана инаилаиртәеит. —
Убз үөи иаатоумкыр... — Ных, иабатахыу!.. — Гера ина-

зы ааикъеит, Астана иенпш икоу ажәа имакрагыбы на-
сам хәа.

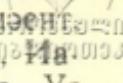
— Башаذا ухы иакүпсоит, Гера! — Астана иаҳаза жән-
куа ддыргуаартә еиңш иңәан, аха иара иаҳагы даап-
сыхеит. — Ишыжәбо, ағызцәа, ахумарра ҳаңым, — Гера
даанқуатны аизара иалахуз рахь дниасит уи. — Аус ҳа-
лацәажәоит. Апарторганизация амазанықугаф, ағыза
Гера Губаз иқаитказ ажәаху, сара сыхутахы даара сгу
ннархеит. Иқалазеи? Ҳара хкоммунистәоуп! Ишъеиे-
каау апартнатә усурға хколихарағы? Шақафрыла иазха-
зеи хпарторганизация? Акультуратә-массатә аазаратә ус-
ура шъеиेқаау? Аколихара аправлениеи уи ахантәағи
русурға шақантә игуартазеи, шақантә иалацәажәазеи, ус-
нагзатәкуас иштырхзеи, урт шъданарыгзен? Аколихара-
ғы аңаус шъеиेқаау, ауаа рымчұа шақа ииашаны еих-
шоузеи? Азтаарапкуа зегы ара еиқупхъазашыас ирысто-
зеи? Аха дара абра икүсыргылаз азтаарапкуа рхыпхърак
ртакс уағы изықатозеи? Урт ртак иара ишидахыз еиңш
иқаитартә иқазар, Гера Губаз иажәаху ақны ихашт-
рызу? Шәгу ишъаанагои? Дрытқакылыны ихәарын,
аха — нааг! Акоммунистәа дара рхала дасу абрагада-
куа рөи аус ахыруа айсшыаралуа раан аколихаңа ага-
зетқуа ирзапхъоит, ажәабжы өыцқуа пархәоит, аха урт
ааизганы азәир драцәажәахуо, мәқаутқагажәек азәи
ириенхәахуо? Изахахъада! Нас абри аштахь, иаҳхәап,
ағызцәа, иаҳнатозеи Гера Губаз иаҳзықаитказ ажәаху?
Сара, хатала акымзаракы, аахтәәак! — Астана днатәеит.

Гера иөи ахъаанихыз дәаббаза даанхеит. Арайнагз-
ком ахантәағи Самсон Полуа дахътәаз ашқа даанағышит,
аха уи ихы икужыны дтәан, иаңхъа иқуз ақыад-щыя аса-
хыа еилататақуа рантара даңын, инапы қың-қыңуа.
Гера иқышә неиқуаҳаит, ихы-иөи аалашыцахеит. Арноу
иляқуа кыдхаланы ауаа ахътәаз акумкуа, зымфа акы
иблакуа инадаблазшәа дыпшуван. Гера еита иблаку-
рыла дыпшашаауа итәаз зегы днархысит, аха иара иши-
дахыз еиңш, дзықуғуңшаз bla дызтампышит...

— Ажәа зтахыда? — дтцаит аизара ахантәағи.

Дфагылт ақытсовет ахантәағи Иасон Амъар. (Иар-
гы уа апарторганизация далан).

— Сара Астана инхәаз раңәак еғьсзаңтом, — иажәа
дналагеит уи. — Астана диашоуп. Ажәаху иишәаҳаз
еиңш икоуп, ҳара еғъақаңтарғы шыта иаҳзеибтәуам.

Арноу дызхуаңшуаз акуаң ибла нақуиган, инапкуа инатдаргуаны, днатәеит. Самсон Лолуа иңә аилаштәртесінде Астана зеңпіш ажәала акритика шықашаң акумкуа Самсон иажәакуа иаха инкылкааны ацәкъара ишаахоз. Усегыбылалы.

— Гера имаңара иакума араңа аара зду? Гера ихарамкуа! Аха дасу илшо аус дәзктәуп. Ҳаргызы иахшароуп, шәрғызы ишәхароуп, ағыза Самсон, иахаракгы уара, Арноу! — ағыңғыз рахь инеңтнүпсахло даанаңшит уи.

— Уара ақуардә унықуқъаргы сара исхароуп! — дааңыңдақунд-қундит Арноу.

— Убаашәйт, уара ула фба або иалагеит, Арноу, уаазқуалаз! Ҳара иахшароуп ала салагоит. Гера Губаз апарт-организация амазанықугағыс, аханатәгызы далҳамхыр акун. Аха иҳахъзеи? Иҳахъзеи шәымбои — ахатырбара аахарпішит. Изенпіш ҳатырбароузей? Иреңәоу ахатырбара! Ағыза Самсон, уаргы ҳаргызы ашиңқа қаңтәйт. Иҳахъзы — ҳахыт, аха нас ишіңәцеи аусқуа? Арноу Найрба уи абұра ааиесітсан, иара иахъаиртәниуз — убрахь днаирхәы-ааирхәуа далағеит. Гагаттас дицин! Ҳахъылынагаз жәбома уажәй? Уара иуатәамызт ари ағыза, Арноу! Гера акыр қанташазаргы уара иумырқаттәйт. Ари уажәштә атыхуа пәтәтәуп! Ажәлар рус иҳананажъуам! Уала-туцхула мацара аусура — зынза ҳайлнах'ент! Уи еғьеурым, иаххәап, аха ҳзеңпіш ус есаанира шытажъқа ирхәзаны иаманы ицоит! Ауаа еилыхны иубоит Арноу. Гера итәи уа иалаимтәйт усқан азы.

— Иқалтозеи Алмысхан ипхәйс? — дағын Иасон. — Лгу бзиоуп, лхы бзиоуп, қытак рызхара апсаатә аазаны илтиуеит, тыхуаңцәара змазам асасцәа ишыны ирәлтәит. Арахъ аколихараңы иналаршәны ауп усурға дышнейиуа. Дызәйз иара Алмысхан ихата уажәраанза? Аутрахъчара дазахкаанза? Үгын мчыла... Абыржәымзар абыржәы ибә ахуңды нахшәарашә хара ханибо иеңкантәит, абжъаңы — иара итызгуар иатсанак'уа абаҳчара даныцоу уихуаңшиш? Үақа — дыфратуп. Адгуа лтәи — усгыны ижәдіруа ауп, ақыаад усқуа дреихабуп. Уара артқуа шытә ажәлар рыла тәрыштас ихғыло иалағеит! Ҳара ари збоны изычхауагы — иҳанарыжъуам! Шытә иҳанарыжъуам!.. Уаргызы, ағыза Самсон... — Иасон уахъ даанаңшит фәйхъа, аха Самсон дыштәаң дтән амала уажәраанза ақалам зқыз инапы мацара акун

итысуаз, уажэы — ицэа-ижбы зегбы апъхзы хьшэаша
ахызысон, ашышкамса реиپш иакуибаҳәа. Самсон маң
къаназы акуөитуамызт.

— Егырт зегбы бзиазаант, аха кунагала уизнықуама, Лад Куазба, — Арноу ишқа иажәакуа рхы ирхеит Иасон. — Лад уаҳа дахъургылашаз тың умоуит, аутрахъчараे ада. Пүхашьарами ари? Зцәа-жбы азыбжарак аибашьраеы инзыжбы ауағы илаба нитшьуа, дрыщахуха араху аддо, иахагы уахагы аутра давагъежьуа даван. Лад иахагы чыдала хуапъшра зтатэйз уағуп. Инхар-интыраеы, ихучкуа раазараеы хицхраар ҳахустан. Ыы, ҳколнхара иалымшазон? Аха уара узы, изыхъялакгы — татынцыблыхак дағсуам! Сара уаҳа сажәа сроуум.

— Иқаҳтарызеи? — Иасон уақа итәаз атак сыртап хәа икуимыргылт уи еипш азтаара. Иаарласзаны уи изтаара атак иара инаштириххит: — Гера ихы дақуиттәуп! Уи — илашэмид ида, зегбы аргамаду иаабоит. Аха уа ҳзаагыларым! Ҳускуа ишахутоу еипш, хуц-хуц еил-ҳаргароуп, иахъа уажәраанзатәи хусушъакуа ҳаъсахроуп. Атәйла зегъ аеы икоу аиңакракуа ҳрыщнықуароуп. Азәйигу иңхархонт ҳәа ажәлар рус ҳзенитцархом! Үс ами, ағыз-циә?

— Иашоуп! — иакушаҳатны рыбжбы акудыргеит, азэйк-фыцъак рыда.

Иасон иажәа далгейт.

«Азәазәала зегбы заа Иасон драцәажәеит, изықаиттейт, рымч зегбы еизганы исыжәйтцарц даेүп! — игу дахапъжәон Арноу. Астанагы — иеиқъеит!.. Еитцарқуа-қуеит!..»

— Иубома, Самсон, иқартцо? Артқуа зегбы ҳзен-тызкаауа Иасони Астанек роуп! — Самсон иахъ даацәй-тахут-хүттит уи.

— Уаагылшь, уара, Арноу, уаагылшь! — уи иихәаз идимкылт Самсон. — Иаачха!.. Ағыззәа ҳарзызыроғып!..

Аизараеы иқаз акоммунистцәа Арноу дшымгүбзоз апъшәмара рнапаеы иааргейт. Игыланы, дасу ргу иаана-гоз рхәон шаҭарак ҳәа ғамтакуа. Абыйра аиҳаразак Арноу ишқа акун иахъкшоз. Арноу ичхара абркууа зынза икуадахазар акухап, Самсон дышиабжъозгы, иеизеи-кук'умызт. Пүттраамтак ичхашәа дыштәаз акумкуа, дефатқъаны абыырпәхәа акы нарылаижъуан, дыреаբъа-бъон, аха убри еипш тақкуак иахауа далағеит, ихы ахы-

тара имоуа дәртцеит. Дұрысқындықтың ақындарының тарихынан да жаңылар да көрсетілді.

Арноу изымчұакуа акритика изызуаз аңажәаха рим-то даналага, Иасонгы иааизымчұайт:

— Арноу уара узыңғара ҳтахым! Ихатса! Угха аахтны үеңдіктери иуазхәо — бзанттың үшіншімшәен, уи утархара даштықам удыруа! Ус икоу ауағы — аңғарағының абынарағының үааигуа дәлалоит. Абғауучы енпіш иты-хуаршәшәо, бызла узырбзо — убри иоуп узыңшәешаша!

— Издыруеит, издыр, шақа уғыза гурагоу, уара! — амаңқуа ааилыхәшәеит Арноу.

— Еилукаар цәгъамыздың, шыңда уара узтахыни, узтахымы?

— Заманала еиліскеауеит!..

— Ишүтахыу!..

Аңзарағы иңажәарц әтаптың зегінде ажәакуа рхәахъан. Арноу дыхышшәашәаңа дәғалыт. Иажәа ахыңдың ақыншы дақушемесіндегі. Игу итіңдегі агуаара иеңділар иакум шинархәоз ақара идыруан, ахыңдың көзінде мариазма!.. Уи даштықылаңмыздың, иаразнек иабайлшоз! Егерға ихың дақуңдандағыны иамуит, иара итәахын дыхыштың көзінде.

— Машк шәаахуңыргың цәгъамызды... Шәпқында шәнахыхәшәандегі ақынның жәбарц әтаптың шәтахзам!.. Сара сзың ишәтаптың шәхәала, сара сахыңда алакыны... — даақутцәиаит Арноу. — Ахың ара иақиондегі нағзарате комитет ахантәағы дағалаттәоуп... Аламыс қәтіннен ақындың ықоуп, — ахшығұрттара далагеит Арноу.

— Адисциплина, апартият дисциплина ҳамам ҳара, — зәңбек шығындың даңындағы бба-ббаза, агузхәа инарылаижыт Герагың ыңғасындағы қалазшәа аниба.

— Иаадыруеит, иаадыруеит уара удисциплина атәң, — иааигудыртцеит итәз. Гера урт ажәакуа сымхәакуа ыңғылттың көзінде иштейт. Уи нахыс Арноугының имфа дахьеит. Иеңіз, хыңда ақынның анизымшәа, дмақаруа днәттейт...

Самсон Лолуа ари ақара ахынаң ақыншының мәдениетінде олар — иңбілдіктер. Ичханы даңырзызырыңы иңбілдіктер, ибзиңдер, ақыншының мәдениетінде олар — қаломыздың. Ахыңдың көзінде? Ишбейншәо? «Шәниашам, ишәхәаз мңуп» қәтінде олардың? Изыртабыргру? Ибзиңдер, ихсырғалоит қәтінде олардың? Далагап, ахыңдың ируру? Арноу иеңділдер — қыт-

ты идмырхеен! Арноу — Арноу иоуп, араиком абнурода лазаргы, дара дырғызоуп, аколихараेы аус еицьруент. Ми зынза аәакыун. Иара? Араинагзком ахантәасы... Район дук анапхгафы... Ишпә? Избан? Аитбыратәи апарторганизация аизараеы... Аустав ак ахәоит хәа иматкуреи нареи излақоу ала, азин рыйтада? Шәкула азин рымоуп, — ашәкү зегъ ачхауент, аха апъстазараеы ус иқалома? Ишакухалакъ — егъаңзара егъақалахъеит, аха хатала иара ари афыза данымиац!.. Мап, мап! Иара ипъш иахынзатканак'уа — егъимбац, егъимац!.. Дара ирхәз дазхүццәжъар — аламыс ххәозар — ииашоуп!.. Ииашагушоуп!.. Аха ииашоу зегъы шиашоу ирхәома? Иуентцбу иңы аиаша умхәэзаргы — ииашоушәа дузызырфыроуп, идиқылароуп!.. Ус ауп ишаңы! Идимкылаанти, агу имазар, дхатазар? Аитбы — дшентцбу дықазароуп, — ус ихутоуп! Аха аиҳабы? Аиҳабы дшениҳабу еипъш дгуатаны изнықуароуп, пату иқуртцароуп! Аиҳабы иеиҳабугы шьюкы ықоуп. Акыр игзар урт иархәап! Нас арт иқартказ закүзеи? Хранон аәы акырцзара аизаракуа сыерыласырхүхъеит — ари афыза салампәшыц! Сара сзы мбатәык қарымтазаргы — иаахтны аеңыхәакуа сархәеит. Аңа иақукны — ажә хәа, — акритика иаҳарак иззыруаз Арноу Герен ракун, аха урт ирықукны сара исгудыртсон!.. Цәала ицәажәөн... Уртқуа зегъы ус ауп ишықоу — ғашьзара рыхузам! Нас, аитбыратәи апарторганизация аәаңхъа схы ласыркүрима? Итқуаны иргаз азәи иеипъш — сыерыстарымы? Ус акумкуа... Иаххәап, рыхунагаа расхәар? Ирасхәап — иаангылар... Иахъеицәоу ҳқылнагахыр? Мшәан, өңц сизшәа сышпәқален? Уажәраанза сабаказ? Сылакуа хәзмаз?..»

Араинагзком ахантәасы апъстазаратә ғышәара ду аәаңхъа дғылан...

— Аизараеы аколихара «Къараз» апъстазараеы акрызтазк'уа азтаара дукуа цәыртит, — ииулакъ иғнүтіктә енкуптара аштыахъ ихы даиааит Самсон Лолуа. — Аты-пәнгән тәи аколихара апъстазараразы маңара акум, араин зегъы азы хуартара ду злоу зтааракуазар қалап, — зынза иаатқааны изымхәазаргы, ус идиқылт атыхутәаны. — Урт зегъы акакала ара рылацәажәара уадағхашт, аха хара иаҳтароуп, хрызхұроуп, нас ртып икүтатәуп.. Ишәңәйзәом, маңк исцәиуадағуп ацәажәара, ари афыза сакугуғү 'умызт! — иааилжжит Самсон. — Ус атахызар

акухап... Уаҳа иахысқәауаҳәа еғьсыздыруам. Азхуцра
атахыуп, азхуцра!.. — Самсон аеажәакуак иңәарц^{жарыс}_{специаль}
хын, аха уақа иеаиқажеит...

— Атыхутәантәи ажәа утахыума? — Гера ишқа дын-
хынаан діцаит аизара ахантәафы.

— Мап, мап! Иңәатәыз зегъ арахъ ирхәеит, — араи-
нагзком ахантәафы иахъ ҳатыркгы қантцепт, иара ихгы
өхит Гера Губаз.

Атыхутәаны аизараөы мазала абжытара қартдан,
иалырхит аитбыратәи апарторганизация абиуро, амаза-
нықугағыс — акоммунист Мсоуст Сақания.

Аизара ианалга аштыахъ, Самсони Арноуи икараха,
рыбла иеитыхны изеиөамъшуа, рыхқуа рықужыны амар-
дуан иналбааит. Урт инарыштарххны, аизараөы иқаз
егырт акоммунистіңдеги идәйлдікті:

Самсон зында игу алаказамызт, аха усгыы ихы феи-
тиыхны ажәған гу дынкыдыпшылді:

— Раңәа итх тәэцароуп, — иңәеит, аарла урт ажәакуа
неңқұхәалашәа. Самсон ииңәаз еғыртгы мачк рыпсы
днарган, уи рхы нархуаны, атынчра дагуара ирыбжы-
ханы иқаз рыбжырцарц ацәажәара иалагеит. Зегъы,
астрономцәа реңш, ажәған ахъ инаңшны, аетәакуа
ирыхтәажәон. Ажәған апъстазаара здыруаз уағ дрыла-
мызт урт, аха зегъы иртахыз аизара аштыахъ хұзык
илых-өыхшәа иаақалар акун...

Пұытрак аштыахъ Самсон պышала агуашәахъ иөаны-
неиха, зегъы наиштарталт. Арноугы даакүтәини уахъ ихы
ирхеит. Агуашә ианынтың, Астана дненини Самсон дна-
идгылт:

— Акы еипшымкуа сухәоит, Самсон, ағнықа ҳным-
фахытып, макъана атх акрықоуп, ҳнейдтәалап, какалк
ҳкып, сымасара сакузам, еғырт ағызцәагыы исыйдыр-
тцеит, — иңәеит уи гуразыла.

— Даара итабуи, аха уахала исылشاум, сыйщак-
уеит, уигы ҳахъзап, — иңәеит Самсон. Астана аағхъа-
ра иқантаз зегъы рыбжы акудыргеит, Самсон ус доу-
рыштыр ртахымызт, идырталеит, аха рхәатәаөы дыр-
заамгеит. Азәзәала рнапы аарымхны, апъсшәа рахәаны
иғнықа дәйкүлеит.

Арноу амардуан данхалоз ишъапыштыбжыкуа ла-
хан, ашә аартны лықкун диңбылт Адица.

— Уаама, уан дукухшааит, ушпәқоу ула уағ дыз-

хымпышыло, укарахазазар акухап, сара ипсыша, — лхээн, иапъхъа днагыланы афның дыңналт. Арноу иан, лхээн акуөымтзакуа, иуада дыңнашьшиит...

Адица лычкун иху аацэырганы астол иныкулыргылт, егъёылти:

— Уааи, нан, акы унацха!

— Истахым, — аарла ибжы гент иуада ақынта.

Адица лхы шэниуа, лыпсы шэниуа, афны дыңнан, лычкун акы даршуа дшамаз лцэа иалашэо. Илзымчхакуа иуада ашың дыңналт. Ихы икуаены астол дадтэалан.

— Икалазеи, наан, Арноу угу иалсра акыр уаҳама? — дбъатцэы-бъатцэуа, лычкун днаиастдаит.

— Сан, сбыхэоит, быскуат, сааъсоуп, бсан быштал... — ихэеит уи, сергъхэа ибжы нткааны.

— Ааи, цэаблаакы сылкаант, сара сызмыцээр ҳэа ушёома? — лхы лыкужыны, лшьамхкуа лытцауало, луадахь днагъежьеует Адица.

Арноу дзымтысуа, ус дкүзгаза дтэн. Хуцрас икэз зегъ исит, дбалы-бато урт дрылан, аха акы еилыкка ихшыф ачы инхартэ еиңш изгункыломызт, ашоура-цэгья змаз еиңш, дкуар-куашьеуа дрылан. Атх акыр цахъан еиңш иеааилыхы дыштталт, даузыцэах'уаз...

Самсон афны даннеи, Цабу лыцэа абжа еиғылшахъян. Уи дэыхар иара зынза итахзамызт. Үшьаала ашэ аартны, афны даафналт, ишьапъынца дыкүгыланы иахъыштталоз ауадаачы днеин, ацэашы амыркзакуа, иеааилыхы дыштталт. Уи иаара Цабу зынза илызгуамтазеит, дыцэн.

Самсон иаразнак ацэа дааштнахыр шьеңтахыз, аха иамуит. Аизара дазхуцуан, деңтазхуцуан, уи иара изыхээ ёыц иаатыз дунеик еиңш икалент. Егъя ихэаргы уи афызатцэкья ибоит, иаҳаеует ҳэа дақугуб'уамызт ақынта, ихы итыгцумызт...

«Арноу изы ирхэоз дырцэымбтцэкъаны ирхэозуш? Иаххэап, нас иарен дарен иахъеи-уахеи еилагылоуп, аус иицируеит, аимак-аиҷак роушт, аха дтахархандазхээтцэкъя зегъы ишьталарапызу? Уи бзиоуп, аха сара уажы Арсаул акытан сынхом, итцуазеи уи нсыжъижътеи, Гудоу сыкоуп, араион анапхгара азто среиуюуп» фадъхъа ахуцракуа ихы итапапон... «Саргы ак схаразамкуа сыйказар-ус сахарызу?.. Ишпъакалари?» — абарт реиңш азтцаара-

«Мап, мап! — игу деитатахуцуан Самсон. — Урт зетв
иашамкуа, Арноун сареи наха ҳиашаны.. иқалару? Ажәлари сареи ҳаицәыхарахама? Уи ансыдибала акухап Адгур иңәирганы иансеніхәа, арах башаза сицәгушых' уан... Ажәлар, ажәлар... ажәлар роуп зегы хөй зырцәажәо, урт рхак ашәарагы имариоу усымзар акухап». Самсон иблакуа есаана ихнатуан Арсаултәи аизара. Уажәы-уажәы игү-игүн еилаңшуан, исыхызы еилс-каант хәа, ғағъхъа аға цәаныррак наижәланы даманы икулон, аха даалшәаны ахарара иара ихы иавибашәа иуан. Убас дгуатеиуа ииарта дшылаз, ацәа губзыб'уа ииаини даагуланаңәеит...

Самсон ашъжымтән аусурағы даннеигбы икабинет ихы изығнамкит, иқантдо-ниуа акы дақушәомызт, ашыр-шырхәа дыңқуо дығнан. Иахатәи аизара шымғаңызыз атәы апартия араиком ағы дненины Адгур иеихәэр шахутаз ибзиазаны идыруан, аха цәиргашыас иаитоз атәы изырманшәаломызт.

«Сиенп, иасқәап, аха ишъяниасхәо? Аизара даара ибзианы имғаңысит хәа ипъхъазаны сзахцәажәару? Мап, акы иапъсамызт, сгу иамыхуеит хәа аху сшыап... усқан аздааракуа ықуимыргылар қаларым... тәәхышыас уағы иаитозеи? Итәахтәум? Исаатәоума сара уи ағыза? Избан, изытәахтәузеи, чыдала сара иснатауазеи? Мап, мап исхәап зегъ шықаз, акы агымкуа, акы ацымкуа, униада мәға ықам» — Самсон, апартия араиком ашқа дцарц, дындәылтт...

Гера акъаадкуа реилыргара дағын. Имбылуаз ашъкапъ, урт еиғхыытта нахътаз иаатыхны ианеидикила — зында имаңхеит. Папкак инагулеитцеит. Иара уи акун апарторганизация «аусқуа» хәа иқаразгы. Дара урт акъаадкуа реиҳарак апартия араиком ақынты иаатиз акутцаракуа зныз, егъырт, урт ирызкны аизаракуа имғаңыргози ачленратә лагалакуа ирыдиркылоз ртәи знызи рымасцара ракун. Иқан дыроғегых аға қыаадк, — уи аккоммунист-циәа рсиа анын. Убырт инархыңәәаны урт акъаадкуа

апарторганизация айстазара атэс хэа уаца акгы рхээ-
мыст.

Ипапка наъхъя икуцаны, ихы тууа, дуауаза ~~астол~~^{баштагы} дахатээн Гера. Икалас макъаназы дырфегыхъ ёеила изеилкааумызт, изыхъяз издьруумызт.

«Ибзиуп, аха избан, ишпъа?» — дхуцуан Гера, инакэкъарақуа астол икүрмәцэйсуа. «Азин рытада ас сыйныкъара? Мшәан, апартия араиком, Самсон, Арноу — абарт рами сара апарторганизация амазаныкъугафыс скәзтаз (акоммунистцә рами салызхыз хәа уажәраанза ихахы иааизомызд). Нас дара азин рытадаз сыйндаильхәаны скажьра? Мазала абжыттара рхы иархуаны, насты апарторганизация амазаныкъугаф даналырх'уз сара зыңза сыйкумыргылазакуа, ишпъа, избан? Апартия араиком ағыны ирдыруоу абарткуа зөгъы?» — ихы дазтаант Гера.

«Апарторганизация амазанықуғағыс Мсоуст Сақания, сара зны исыңғасхыз, араикоми Арноу иамырхыз, ғаң-хъа акоммунисттә абжы итаны дұрыгъежыите? Нас, ииашоума абри? Мсоуст иакумзи есымша Арноу иусура нағырхагаз, уи азами иарғы усқан дзамырхыз? Ұажә иқартқаз змааноузei, иаанагозеi? Абар, шытa лассы даауазар акухап Мсоуст?» — исаат днахуаңшит Гера, аха истол дахымтқуа дахатәан. «Ұажәазы апарторгани-
зация «аусқуа» исымтар ауам», — ипапка ныштыыхны
днахуаңшит, нас еита атың ағы инықуитцеit... Ибзиуп,
имазаait, иахыттаху игаait, сара стың ағы сышкоу
сықоуп, абраантәи шыаңак қастараны сыйкам! Уи, нақ-
нақ бзиарак ахылтқуазар усгы ирбап... Шәаагыл, шәа-
гыл, — игу дтамакаруан Гера. — Апарторганизация ама-
занықуғаф абра дтәазарц қуаданы иақуума? Иахырта-
хыу дганы дұрытәаит...»

«— Ы-ы, ирхаштма урт, сара аколихара ахантәафы ихатыпъуафыс сышкоу? Аброуп сара стыпъ!» — дөгагылан мацк дненітатцны, дзыкутәаз ақуардә днахуаңшит, нас днен-фенуа, ауада днығнлат. Ахышәтхәа дааилашәан, икабинет дындәйлцын, амабазия ашқа дцеит. Антица рytәак лымхны даакылсын, нара икабинет ашә ақын: «Апарторганизация амазаныңкугаф» хәа зныз аамихит, аха «Ахантәафы ихатыпъуаф» хәа изныз даламкысзакуа, иаанижьт, икабинет днығналан итыпъ ағы дейтәнатәеит.

Дук мыртсыкуа Адгуа дахътэаз даафналт Мсоусц Са-

қания. Ахышшәтхәа дфагылан уажәраанза лыла лзакум-
х'я илкыз лышәкү хазы иныкутданы, Мсоуст диньшылтүшөө
аңшәа иалхәеит.

— Гера ара дышэзыпшуп, шәығнал! — лхәан, уи ла-
ра налынцас илымеижътеи акраатцуазшәа, ашә аартны
амға илышбейт.

Мсоуст данаағнала, Гера ииура изымдыруа дааку-
хеит, дғылар ағылашы дақумшәеит, дымгылар — уи аң-
кыс еицәаз, сеаантакны, сцәанырракуа хызғо жәа-ба-
шакуак схәап ҳәа иеыназикит, аха иेы еилымгент, ацағ-
ха өазшәа еихарабт. Мсоуст игу разза, ихы-иेы ҳа-
лал ианыпшуаз ада ғыстаараки цәгъараки иманы дығ-
чамлазеит.

— Уа мшыбзина, бзия ууит! — Гера дыздтәалаз астол
ашқа иेынеихеит Мсоуст. Гера уи иажәақуа маңк даа-
дырпхашъазар акухап, дфатыззашәа қантсан, инапы ими-
хит, нас иштыхъка иехырнааны, иқуардә даниаланы дна-
тәеит: «башагы угу иаанамгаант, ари сара стып ауп!
Сфагыланы, уаан утәа ҳәа уасхәо цұумышан» ҳәа ихәоз-
шәа. Гера дызхатәаз астол иадғылаз ақуардә ахъ инапы
нархханы, Мсоуст дахътәашаз атып иирбейт. Мсоуст
днатәеит.

Пұтраамтак ус тынч итәан ағыцъагы. Гера урт
ирыбжылаң атынчра хьшәашәа знымзар зны еилагараны
ишикәз усгыы идыруан ақнитә, итахзамкуа, азәы ибз
даханы иеы итих'уазшәа, мчыла ажәақуак неиेиршәеит,
игъамдаза.

— Аускуа удуқыларц уаазар акухап, уи уахыщак'-
уеит ҳәа сықоуп Мсоуст, излазбо ала, — атәы налеитцеит
Гера.

— Сызхыщак'уазеи... Сара сзааиз хнеицәажәап ҳәа
ауп, нап злакс'я аус снaloугалозар, уиақара ауп, уаха
аказы усыргуамтыр, ацъабаа усырбар стахзам.

— Уара иусыртцозеи сара, иреибъу ҳәа упхъазаны
уалырхит, иқацатәу узымдыруа укоума? — Гера иғнүтқа
дзыршуаз ацәгъаракуа иаҳа-иаҳа арахъ ицәыртца иала-
гент...

— Иреибъу... уи ақара усхымыччаргы ауеит, Гера! —
аиашазы, даргуаант Мсоуст уи ажәа. — Уареи сареи
иҳаибъу сғыағ ықоуп, — уи зеимаҳкрайзен ара, — мчыла
ағынкылара дағын Мсоуст. — Изцъашшатәузеи «аускуа»

еимаадароуп, азэы ишибац, ишапу еиňш, — **иаңцахы**
тәеит Мсоуст, хаала иамуазшәа аниба.

— Абра икоуп зегзы, — иҳәан Гера истол икүз **апапка** қыапъс ааштыхны Мсоуст ишқа инаирххеит. — Уаңа сара егъымам иусто ҳәа — даатәамбазо, аарла уи днең-ғаңышит Гера.

— Ақыадкуа рымасара ракум сара сызлацәажәо, иқататәу, шэйзхымзаз ухәа цъара акы соукәоз цысынан, — раңаак иамаимкит Мсоуст.

— Иқататәу уара иумдыруеи, сара иуасхәараны икоузей? — есааира иеңәригон Гера.

Мсоуст нақ-нақ иеаленгало далагар, аимак шроуаз гүеитепт, убри ақынты Гера димеканит, амала, акоммунисти акоммунисти рыбжъара уи еиňш аңәажәара шахутамыз атәы имхәар изымычхант.

Гера уи иихәоз имырхазо, истол амгуа ааиртын, цифрала итәны қыадкуак аатыхны дрыхуапъшуа далагент. Уи иаанагон: «Сара уара уөи уаха ус сымам, уажәшьта иахуутахы уцар улшоит, сара стың ағы стәоуп, аусутә сымоуп, усъырхагоуп» ҳәа. Мсоуст уи иаразнак еили-каант.

— Арт «аускуа» ҳәа узөу цъара иаңцахып, Гера. Сара утәартда згап ҳәа зынза саштызам, — уи ашәартта **имаз** Мсоуст ишеилкааз иирдүрт.

— Уст ацаңха, абни ашықаң таңатәи ақуша ақны итатча, нас нақ-нақ уаргы акы узааххуап, — апъшәмарә иара иаандыланы дңәажәеит Гера. Ацаңха наиниркит.

— Ибзиоуп, исыйдыскылап, — уаңа мәзакуа, дакуша-хатхеит Мсоуст.

Арноу аправление ағны данаафнала, Адгуа лымасара лакун итәаз. Ашырхәа днеихатцылт, акы лзымырзозшәа, лхы-лөи мәсахзакуа, цаса ишықалтцоз еиňш, деңкүхада. Иара Арноугы излалшоз ала акғы инмыршукса, салам лытанды икабинет дныңналт. Икабинет ағы еиха ихы еиňбыны ибазшәа даақалан, атәтәа дасны Адгуа длыпъхеит.

— Мсоуст Сақания итың ағы дықазами? — дцааит уи данғнала.

— Мап, дықазам... Дықан, аха дцеит.

— Уи башоуп! Сара дысмаздаазе? — иаацьеишиент

Арноу.

— Мап.

— Ма дахъцоз, дахықало ҳәа акгы беймхәазе?

— Мамоу, исеимхәазеит.

— Уи башоуп! Дахықазаалакгы дыпъшаатәуп ирласны, сара скынза дааиаит, сшизыпшү адырра ишәт.

— Абырсаатк! — Адгуа дындәйләт, лкасы лас шэрыштыра аматәа кнахартаңы иахыкнаңаа иаакнылъяан, дкуапъ-куапъуа ардәына еиңш, амардуан дналбаан, амашына ахъгылаз днадыххылт. Ашоферцәа рыбжеихара-фык реиңш, Хутагы аңхын, ашоура аныбұуаз амашына анааникылалакь, ихы атәартада ашқа инхырнааны, дкыдиааланы дыңзән.

— Хута, Хута! — днеигуұасит, амашына ашә аартны.

Хута дцэйрханы дааेыхеит. Ила инапқуа хшыло, иңәа дтатәниуа, Адгуа дналәаңшит.

— Иқалазе?

— Мсоуст дахықоу удыруама?

— Иалздырауазе сара Мсоуст дахықоу?! — иаацьеишиент уи.

— Дахықазаалакгы абыржәйтәқъа дхапъшаароуп, Арноу дитахыууп, — лхәеит Адгуа. Дымпъшзакуа амашына дынтаатеит.

— Нас, ҳабацой уажәй? — дцааит Хута, ажәиркъ-жәиркъхә ихы быб'уа.

— Дабақалап зугуахууа? Ма ағны дқалап, ма аус ахырыуа үзара, — длырщак'уан уи, адтца илымаз налығ зарц.

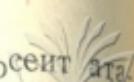
Адгуен Хутеи ипъшаауда ақыта иналалт.

Раңхъаза урт ағны иныдгылт, аха уа уаф дырним-иенет, атаацәа зегъы усурға иқан.

Мсоуст ааигуа-сигуа данырымба, ататынртқуа рахъ идәйкүлент. Җатын казармак азааигуара иаангылан, Адгуа амашына дынтыңци ләйналхеит.

Адгуа деікүбырфынха аказарма дахыныталаз, абар Мсоуст дтәаны ататын ахъирыпъх'уа. Адгуа уи дааигур-бьеит.

— Бзия жәүйт! — лхәеит, длах-өыхзә даақалан, аказарма итқажызыз ататын лшъатқуа иркымсыртә ләйр-цыхъчо.

— Бзия ббейт, бзиала баабеит! — иаанларъсейт зда
тын рыпъхцэа.

— Мсоуст, минутк устахын, — лхэеит Адгуа, зыньшрэг
хэа өамцакуа.

— Икоузей? — дэагылт Мсоуст, ататын рыпъхра даа-
күтцын, игур настха инышьтатданы.

Адгуа аказарма днытцыгын аатра днавалт, Мсоуст
иара ихала акы иалхэарц шылтахыз ирдыруа. Мсоустгы
уи дналышьталт, Адгуа дыззааиз Мсоуст иалхэеит.

«Ахы, далагахт еита иара итэй», — ааигуахут Мсоуст,
аха акучимтит.

— Азээр дааны дыкоума, мамзар сзатаххазеи уажэ-
ас иаалыръяны, нагъаншам, нагъаныхулам? — иеизным-
кылакуа дтцааит Мсоуст.

— Мамоу, Арноу ихала иоуп икоу, амала, уеизгы-
уеизгы унтахыуп абыржэытцээка, — иматэакуа ицыр-
цыруа ирылашээз ататын зет аткыс деицэаны дынид-
чаблеит Адгуа.

— Ибзиоуп, аусура аштахь ахулбыеха снеип, уажэ-
азы уахь сцартэ сыкам, — ихэеит Мсоуст.

— Икалом, икалом, абыржэытцээка уаалароуп, ама-
шына амфаёы иаҳзыпъши иғылоуп! — диғағыагьо даа-
гылт Адгуа.

— Бца бара, нас уашьтаншэа снеип, амашына зыс-
тахызуеи? — даакугъежыны аказарма дныцаларц даны-
нейха, Мсоуст имахуар днамтасны илkit, аха ататын
чаб леацээлыхъярц, ирласны иааулыжын, дниасны
дниғағылт.

— Акы еипъшымкуа сухэоит, Мсоуст, уаала, мамзар
Арноу уара сухыръяны... — дъяатэы-дъяатэуа далагеит
ађхээзба.

— Бымшэан, сара исыхъяны бара акгы быхъуам, уи
атакпхыкура сара исыдзааит, — лгу ирбууеит Мсоуст.

Адгуа лассы аамта уи дидымтит, аха Мсоуст длыщым-
цеит.

«Сара аусура саёуп, уи сақухны сигартэ еипъш ика-
лазеи, амца амкзар, ианамух дааъщааит», — игу дааты-
цэажаеит уи.

Мсоуст ацыкүреи аарыхра акун инапы злакыз, уи аус-
дагъазќазан. Уажэазы ацыкүреиртаёы өататэы имамызт
аќынтэ ататын рыпъхраёы дрыцхраауан.

Адгуа дшэаъырханъя, Арноу икабинет дныфналт.

— Дбымбазеи? — дщаант уи.

— Дызбент, аха дмааит, — лхы ларқуны тақа шуан лара.

— Уи башоуп! Изахъузен дмааит!.. Сшизыпшыз, дышыстахыз иабымхәазеи?

— Иасымхәакуа, ишғаиасымхәеи... — Адгуа урт ажса-куа рыдагыы итегең ҳәатәкүак шлымаз, аха нара дыл-мыргуаарц, лыгешаанылкылаз ахышәтхәа ицәа иала-шәеит.

— Ибзиуп, — ихәеит ибжы нытқакы, аха уи ажәа анихәоз иқазшыя бзианы издыруаз наразнак еиликаауан, уи ишагулаз агуаара бубуа.

Адгуа лтыпъ ахъ дцеит.

Арноу днеңкуашәеит. Дфагылан, ашыр-шырхәа днықуо икабинет днығналт. Аихатә гуара итакыз алым еипүш акун уи дышықаз.

«Уаргы саргы хандаз, раңа спара убент», — ааи-гуахут Арноу. Днықуо, днықуо акраамта дығнан, нас даатгылан, инаңкыс икышә инадкыланы ахуцра дала-гейт. Ус хамтак дғылан, аштыхъ ихылъа аакныхны дын-дәйләйт.

— Мсоуст дахықоу абыкуу? — дщаант нара, да-нымәсзакуа, Адгуа длағсны дышщоз.

Адгуа Мсоуст дахықаз лхәеит, наргы уахъ дцеит.

Аказарма азааигуара ианнеи, амфа амашына аани-кылт Хута.

— Хута, усаны Мсоуст араанза уаан хәа сыйнахәа, — Арноу амашына дынтыңы, амфаҳықу дыкуланы өшьбаала иңижехеит. Мсоусти Хутеи ажра иахырьаны, амфа иаангылт. Хута амашына ашқа иңижехеит, Мсо-уст — Арноу ишқа. Мсоуст дааниушәа аниба, Арноу даакүгъежыит, иеенітакы дипыларц иәаижеит, зында дгуааны дықазамшәа, маңкы даапъышәирчашәа иң-кайцеит. Рнапкуа ааимырхт.

— Уабақоу узбазомеи, аусура уаламгазаци? — нара итәала Мсоуст аәацәалашәарак имоуртә дщаант Арноу.

— Сағыми аусура... ыы, азәир дашшыма аус иуам хәа, — иаацьеишиеит Мсоуст.

Арноу изтикаара Мсоуст изеилымкааజеит, уи аусура хәа дызәйз аәакзан.

— Уи башоуп! Ататыйрыпхра ушаңу збоит сахұ-хуаңшуа, уигы уусурами, — нақ итегең инаскъар шиңтахыз

Мсоуст еиликаартэ еипъш Ариоу ѿхъака ддэыкулент. Ататын зрыпъхша ауа хколихараेы имацу ма? Урдзидан рыхлаант ататын, уара аколихара анапхгара ыазызуу азэы хэа упъхъазоуп уажэшьта. Убри ауп нап зуркыша! — уи иапъхъа ауснагзатэ ныкуиргылент Ариоу. Аус — усуп, ишусу ицароуп. Ажэйтэ апъшатлаку иагароуп! Иаххахарштыроуп.

Мсоуст дхуут, деңтахуут, аха Ариоу иажэакуа рхы ахъхаз лассы аамта изеильтмкаант. Анапхгара хэа дыз-
еу «Гера икантоз афыза, иара еишьтагыланы, игага
еипъш синзар, иааихэо зегы ииашоуп хэа схы сыртцы-
ларц.. — Аа, хымпъада уи акухап», — еиликаат атыхутээн Мсоуст.

— Анапхгафцэа хколихараеы мцхумзар, имацу хэа сара исыпъхъазом, — Мсоуст игу иаанагаз аахтны ихэент.

— Уи башоуп! Напхгарада аколихараеы аускуа зцом, — иара игуанала хэзызбатдарыла иаапъижеит уи Мсоуст иажэакуа.

— Хэара атыхуума, уи еилыскааует, Ариоу, аха анапхгафцэа егърылымшо иаакухоит, напхгара ззыруа ауа аммацхалакь. — Хара хёы мачхума акъаад ус иаёу, акабинет тбаа-тыщэкуа ирыфнатэоу, дара убырт абрахь, хара ҳахь иаашьтны аусура иаларгазар, истоубоуп, Ариоу, анапхгара хэа узёу аус иамыхузар акы ишацьырхагамхоз.

— Нас, уара утэала, аколихараеы апарторганизация амазаныкугаф датахзам? — зында аеакахы ирхарц иақуикит уи Мсоуст ихээз.

Мсоуст урт ажэакуа игу иналакъакьеит.

— Изатахыузен, Ариоу, сара сёы уи еипъш ахэара, уиақара еилыскааует, зында бзамыкүс сумъхъазан! Апарторганизация амазаныкугаф напыла аус иур өалом хэа царакыр ианума? — иаахжэаны дтцаант Мсоуст.

— Уи башоуп! Башоуп, ихатца! Хара хколихара еипъш икоу аколихараеы апарторганизация амазаныкугаф, сара ахантэаф саамыштых напхгафыс икоу иара иоуп. Хэара атыхуума, ари изамактэузен мамзаргы!.. Насгы сара, Мсоуст, уара узы цэгъара стахым, абзиара акумзар, — уи ала агуразра ду имаз ааирпъшызшэа игу иабеит Ариоу.

Агуразреи агуцаракреи ракумызт Ариоу дъыршашо дызмаз, уи икализ өалент, уажэазы уаҳа иамузар аку-

хап, нақ-нақ аусқуа шо ҳарзыпшып, аха уаанза Мсоуст
дыргубзыңы, Гера иеиңш снапаेы даазгароуп ҳәа ^{жарылған}
уажәй дзыштыз.

— Апарторганизация амазанықугаф аколихара ахантәағы ихатыпшығыс далаххыроуп. Уи ус иахутоуп, избап акузар, уи иңбабаа, итакпхықура раңаозоуп, настыны ихы зланықуигара ақара, иара иңбабааңса, анапхгарда ахықантқо азы аколихара иалтңы науазар ауп, — ахәйнитқарра ишъакунарбууахъаз закуанк акузшәа акун Арноу урт ажәакуа шиҳәоз.

Мсоусти Арноуи абри азтааразы ңасагы аимак роулон. Апарторганизация амазанықугағыс Мсоуст данықаз, Арноу иетхәаны дыкүгылан сара исхәо мацара қаутчалароуп ҳәа, аха Мсоуст уи ағыза аусура данымалт, ихы иимтөйт, иара убри инахъбаны имаанибуа иалагеит. Арноу усқанғы итахын уи ихатыпшығыс дәқицтар, нас, ишидахыз, абура иәтсаны икызшәа, диркуас-куасларц, аха имуит. Иара убри ауп Мсоуст усқантәи ихакуиттәра зыхъяз.

— Сара смахуар еибга, сшахуар еибга, аус музакуа, слей-феиуа ақыта сзалаом. Аус зулароуп, иқастқо иалтца худацәахы исызхоит, — ихуда инапы наңаикит Мсоуст. — Апартия напынта исымоу сусура сахашәаланы сеахызыгзоит, уи усумтәин Арноу. Уи уаҳа иажәоуп ҳәа егъсоумхәан, — иаағахиттәеит Мсоуст.

— Ибзиоуп, аха апарторганизация амазанықугаф аказармаеы зегъы дрылатәаны ататын ирыпх'уа, аңыкүреи өүх'уа... хүчүк ианаалом, иманшәалам...

— Ажәлар срылагыланы аус ахызыу аума иманшәалам? Ажәлар урылагылан аус ануу ауп ибзианы ианеи-лукаауа дасу дзакуу, уаргы усқан ауп узакуу анырдыруа. Мамзар, даргы уаргы шәениңзәйзеит. Ари абас ауп ишықоу, Арноу, да, цкъя уазхуциш? — инацәкъыс газтаара дырга еиңш ифыштыхны иажәа даалгеит Мсоуст, нас аказарма ашқа дцарц даакуғъежьит...

Арноу дшақъ-шакъо акун адәи дшықуз. Игу ртынчны, үзарак дызтәомызт. Иахъатахызгы иахъатахымызгы ақағыхәа аламт еиңш, дыщхауа ақыта дрылан. Дааз-Кулаң аламала азъы игура иғомызт, зегъ иара иташьыц-уазшәа, итархара наштазшәа акун ишибоз.

«Ас мацара апъшра — апъсра аблар утаңшуазар ^{насы}
зоуп! Зегъ сара сзырцэымбазеи? Рызкуа зсеидырхазеи? ^{жанызда}
Икастазеи цэгъарас? Ажэлар сырзеилкааум. ^{ыл Сызды}
гылакуо зегъы ртэй аахтны Адгур насхэап, уи сара да-
басыдгылои, аха, издыруада, дахазгыларгы? — игу наа-
теиклон уи. — Ных, изеилкаарым, сара азэк исхэо иаха
ихатсаны, егырт ргуаанагара хирбгаларым, — игу ацэ-
цион Ѣытрак ашътахь. — Иара ихатагы латтархула ауп
дышсихуа... Самсонгы уахь иадицэйло далағент.
Ачархэаф!»

Арноу араиком аёы дахьнеиз Адгур Абас-игъа дикум-
шэеит, уи ақытарахь дықан.

«Издыруада дахьсыкүмшээз еихагы еибъзар, — араи-
ком даадэйлтцит игу еилапъуша. — Җыцс исеихэозеи? Ба-
шоуп!» Длак-фак'уа далағент, араинагзком ахь днеиру
дымнеиру изымдыруа. Амашына ашэ аартны, минутк
ақара игу дтахууца дгылан, нас дынгатэеит.

Ахушэтэрыт ақны ианаан, амашына ааникылт.

Куараса лгуабзиара аибъхара налагахъан, лхъаакуа
еикутэеит, аха аҳақымцэа макъана ахушэтэрыт дытры-
жыуамызт, ахушәкуа лыртон. Лчаца иамаз ахъаакуа
еикудыштэеит, аха дышыкалауа иудыруазеи... Еиҳаракгы
ахушэтэрыт дызтырмыжъуаз, афны днеир лхы лшаҭа-
рым, аус хъантакуа нап рылалкыр, деицэахар ҳәа нацэ-
шәаны акун. Иасышьжымтан, аҳақымцэа лбара на-
наилакь, драшъапк'уан афныка доурыштырц, аха, дара
реағаршәны, иркыз ркын, лхәатәеы илзаагомызт.

Куараса дахыштытаз Арноу данаафнала, лақара ^{лыц-}
натцеит, мыңху деигурбьеит.

— Бышъақоу бгуабзиара, Куараса? — дөаپсшәаха,
лнапы ааникылт уи.

— Шытса сыйниахент, нан. Уара ушъақоу? — гуразы-
ла днеиғаңшит лара.

— Сара хар сымам, сгу бзиоуп.

— Угу бзиазаит, нан, уи ауп адунеиаө малс икоу...

Куараса илтакхеит Арноу дихэарц, аҳақымцэа дра-
цэажәаны, лара афныка доурыштырт эиңш днышыарц.
Дышымгуబоз, иара аҳақымцэа раткыысгы деицәаны
даалызкашәеит уи, агубрақуа илымаз зегъы аахыбга-
леит.

— Уи зынзаск иқалом! Бзырцак'уазеи, бхъаакуа зе-

ты наунагза инкабыпсаанза ахақымцәа боурыжкуам.
саргы изураны сыйказам! — даалеңшит уи.

— Смыщакыкуа, нан, ағны, агуара.. Зизи лымашар
ағны дахаанхеит...

— Урт хъаас ибымкын. Ҳажәлар, сара акғы сапъса-
замзаргы, бығны, бгуара, быпхада, тынхаданы инрыжып
хәа бгу наанагома?..

— Изымдыруеи, зегзы сшэыкухшаант... Аңбабаа ишэ-
сырбахью шэызхоуп...

— Ҳара ҳұабаа — уи үзабаа зам, бара агуабзиара
боуаант. Ҳара ибаҳдәаанза ахушәтәирта стыцуеит хәа
амалахазгы безыбымкы! — ачымазаф дналабжьеит
Арноу.

Ахушәтәирта атытрағы азәыр дсыщхрааузар Арноу
дсыщхрааует хәа агубрекуа шымаз, уи илитаз атаккуа
зында Қуараса лылахъ еиҳагы еиқунатцеит. Ачымазаф
маңк лығешеңталкыз ангуеита, зында лгу өңшашар хәа
даңәшәан, раңзак хаара зтамыз самырқулкуак ихәшәа
нықаитдан, агуабзиара аалゼиңбашьаны, дындәйлтны
дцеит.

Амған Арноу ихуцракуа зында реыръсахт. Игу дты-
хаяу дтан Зизи. Уск имоушәа, зны, Қуараса лгуабзиара
шықоу лейхәарц днеизшәа, зны, иара лара длаңдааны
ажәабжъ еиликаар итахуушәа, ағны днеилон.

Лара Зизигы лкупшра лиааниа ақында дқалахъан,
иажәа губзыңкуа қуандаза лгу иқуло далағеит, уажә-
шыта, қаса еиңштәкъя иааира даңәшәомызт, дишицы-
леит.

Амра иңашәоны еиңш, Арноу Арсаул ақыта дналалеит.
Амашына ұытқ ианығаскъя, — уара ухы уакуитуп
уаха, — ихәан Хута днаужыны, Арноу шыапыла дәйкү-
леит. Илашыцахъан, Арноу, уағы димбарц, мәхакуастала
днакуаратса-аакуаратсо Қуарасараа ахынхоз данкылс,
Зизи ататынтра далазар збап хәа дненин дналаңш-фалаң-
шит, аха уи дикумшәеит, нас ахтыста дынхытын, раш-
та дыңталт.

Ашьшыхәа, амардуан дынхалан, абертца дныңдалеит,
аха уағлұсы иштыңжъ имаһаит. Ашә днадғылан да-
нынагұтас, — ачараңәа иаатит. Ауада днығонаңшы-аағ-
наңшит, аха Зизи уақа дықамызт. Ұс, ашә абжы ла-
хазар акухап, еғы ауада ақнитә даағнытт. Арноу уа-
дышығнагылаз анылба, азныказы днеилууа дцеит, дадыр-

сызшәа, дзымтсыуа дылан, лцәа-лжыы ахьшәашәара
иам'еханакит.

— Бшәама? — апъхәызба дахъылаz ашқа ^{дненгелди}
Арноу.

Арноу, апъхәызба лнапы лымыхырц ағанынаирха,
еергъхәа лара лнапгы даахеит. Зизи лнапы анааникыла,
лцәа-лжыы зегы ахьшәашәара налнацан, амабз цаҳә-
цаҳәуа иаалыхъеит.

Иара данаантәкъя иқалцара лzymдыруа дыкухеит
акумзар, уаанза Арноу ибара дазхъуа дыкан.

— Бышъакоу, Зизи, бгуабзиара? — зынза иръшқаза-
ны дластцаит.

— Хар сымам... утә! — ақуардә наганы инаимталаыр-
гылт. Днатәеит.

Зизи акундуу ағы дыкөагылан, таңа дыштапъшуа.
Шаңа илтахызиз лшәарақуа зегы налхытцын, лхы дақу-
губ'уа, Арноу дахыкъаз зынза агухъаа лыкзамшәа, леени-
такны дыкъазар, аха иауамызт...

— Ахушәтәиртә ақнитәи сааует, Куараса лчымаза-
ракуа шытадрылгейт, иаарласны ағныка даараны ды-
коуп, — апъхәызба лгу сыйсаҳи ҳәа иеыназикит уи.

— Бтәа, Зизи, — дфагылан, ақуардә наганы, лара да-
хыгөагылан иналыдиргылт, иара иқуардәгы уахь инас-
кьеигеит. Зизи дымтәеит. Изыхъкъаз лыздыруамызт, аха
лцәа дтакыц-кыцъуан, ақуара-күараҳәа деитасны лнап-
куа лгудъсаланы иахылкыз атысра иағын. Арноу, уи
блала дтыблаауа иаха-иаха дылзааигуахон, лара игуаъ-
ны дзиөаңшамызт.

— Изаку гу цыбароузен ибымоу, Зизи, сшыбылуа бым-
базон уаха? — ихы рышхатәуа, даалкъеит Арноу.

— Арноу!.. Иатахым, сухәоит, — Зизи лыблакуа ам-
абз рхыддуа знызатәйк Арноу днеиөаңшын, нас иара-
знак лхы налыркүйт.

— Зизи! Иқалап бара сбыпсамзар!.. Сеңбэр саргыы
истахын, аха иабақоу? Азэ ибзиара уара иуитома? Срыц-
хаша, сыйстазара зынза ибмырлашын, азахуа аха-
бымтсан!.. Сбыхәоит! — Арноу апъхәызба лгу зыръшқа-
шаз ажәакуа алышашаны акун дышлацәажәоз. Ихы
күнишшөөзә даналага, Зизигы лгу даарыщанашьеит.

— Арноу, иухәо закузен? Уара узыпсоу дугымхаит,
сара арыща ухы сыйдукулома? Уара... Сара сзакузен?
Мап, мап, исызхатом, Арноу! Исызхатом!.. Издыруада,

уфашьозар, Арноу? Цкъа ухуцишь? — дааихшәеит Зизи,
лгутъярагы хүчүк иналхытцит, ацәажәара даналага.
Хәара атахым! Уфашьоит, ула уажъоит!..

ЗАМЕСТИЛ
ЗАЩИТИЛО

— Сароу? Сыла сажъону? Сара сылакуа рыла бхы
ббондаз, Зизи, ус бхәозар ббарын!..

— Сара сызләкам ала улакуа сырбону? Изла? Уара
сугуацхартә сызлакоузей? Еитымк, рыцҳак...

— Исылшом, исылшатцәкъом, Зизи! Бара быда адунеи
акузаара стахым, ибдүруазаант! — Арноу акуапаҳәа
днышъамхышылан, инапкуа лара лахъ инархханы ама-
танеира далагеит. — Ибтахызар, шыапъыкула бсысны,
сезжъя абра скажъ, сара уаха сылшом!

— Арноу! — артәа аатлыргеит Зизи. Уажәраанза
ахыхъчара дшаңыз, уажәы — лара ажъжъатә длоут.

«Азэы нахаргы акаамет!.. Икаларызеи? Заку мчузен
абас дзыршъамхнышылан? Сароу? Изакузеи сыла иабо?
Лабәабоу, пъхызу? Ишъязури?» Зизи аңсык ауп илыг-
хаз — шәссыцхраа, шәссыцхраа хәа дыхәхәарц.

— Угыл, Арноу, сухәоит! — Зизи пъхъаңа днеңтатцит.

— Зизи! — аарла ибжы нтикаант нара.

— Угыл, Арноу, угыл! Сара ҳатыр сыйкуутцозар, ухы
ҳатыр акуутцозар! — дъяатцәы-ђяатцәуан аңхәызба. Лирапы
нара ишкә иналырхеит длыргыларц. Ахъшыцба, ача
шыапъыцла иамтасны ишак'уа еипъш, Арноу инапкуа
дәйкуитцан, аңхәызба лирап қумшәышә татара наимпы-
таяхалт, нас дөеихан дгылт. Лирапкуа еипъхышыльяауа
наха-наха дылзаанигуахон.

— Ex! — даагункыит уи ипъсы нихшәарашәа. — Зизи,
бара быда схуартам! — Арноу акынтыжә бааза еипъш
аңхзы илхуатон. Илакуа тытны ицион. Имч зегъ ааиз-
ганы аңхәызба дааигудихәхәалеит... Зизи азырши дын-
заашәалазшәа ашоура дынташәеит... Ахъыпъ-зыпъра да-
ғын, лыхлахат тыйжъуан. Арноу ицәашыра наха-наха
дагуланаахалон. Зизи акыраамта дыкүпъон димпытцырыц,
аха, нас лирапкуа дара рхала, лара илхымхуцзо, ихуда
инакушеит...

...Иккәза наашеит. Зизи дцәирханы дәйхеит... Уи
сааткы дыцәамызт. Ашырхәа дынкутәан, даанацшы-
аапъшиит: «Сабакоу? Сабакоу, мшәан? Ари сара соума?
Аа? Сароу? Сара... Мап, мап, сара сакузам!.. Лөаапъ-
хылышылааит... Артәа аатлыргеит. Аа? Сара... Мамоу,

мамоу!.. Сара ара сыйказам!.. Аха ари дызустда? Зизи, бабаңоу? Бабаңоу, Зизи? — Лыбжы атзамңкуа иаарның фит. Сан! — ғапъхъа лыбжы аатлыргеит лхуцра ейлағын тра дзалымтца. — Сан, бара бабаңоу? Сара соума ари, сан ибмаңазои? — зыжәфа ҭъаны абна тоура изылымтца илахаз дылғызахеит. — Сан, изықбымтозеи атак? Ари ауада? Ари аиартә? Зықны сыйкада? Ара иқадаз? Иара дабаңоу? Аа? Дабаңоу? Дабаңеи?» Аиартә дылғеит... дхагахазшәа, дшақышақъо ауада даағналт. «Арт апатретқуа икнахай? Хара ҳтәкуа роуп! Ари? Арығы — сара» — лнапы лгу итытцы ицоз инадылкылт. «Ааи, сара! Ди-ди, хаас! Сара!.. — Шэссыщраа, шэссыщраа, аба-псы! — лыбжы затәзык ауада иаафнағит.. Лөы лнапы наңыралгүеит. — Иқастазеи, мишән? Сыбжы азәи иа-хар? Исхәзәи? Аха ишъясымхәи? — Шышы! — лхы днақутцәкъеит ғапъхъа. — Хәатәис исымоузей? Сан, бара исабхәарауазеи иқалаз? Сабаңоу? Сзыниазеи?» — Зизи дызташәаз аус аңы лан лыда гүбүртә дылбомызт, атзамң дагуакуа дрыбжыхеит. Атзамңкуа дыркыдыпшыло дышнеиуаз асаркъа тбаа ду лсахъа надылбалеит...

«Аа? Ари закүзеи избо? Абар! Зизи, хаас!.. Бара боумы? Быңхамшызакуа, бхы бызлахуапъшузәи? Нәк, сыла бапъырцъя!» — лхы аандырбууаланы иаанылкылт, дгарыгаeo асаркъа днадтны дышнеиуаз ағнагуға даатылт. Лылакуа хылғеит, лыхымзб алалтәах'уазшәа. Анаңу еилағынтра лъыраҳаит, атынчра дагуара дұшт-пәаны даманы ицион. Лцәа-лжы зегзы дысит... Бжык лаҳазшәа лгу иабеит.

— Сиши? — лхәеит тцуу зыхго атынчра илхатәаз илнамырхар ҳәа даңәшәозшәа. — Сиши, бжык гоит! — лылакуа аахылтит.

— Зизи! — илдүрүаз бжык лгу иаакуғит. Апъенцыр днадыххылан, иаалыртит, лхы ихлырхәеит:

— Арахь азәыр өүтуазма? — атак ҳәа бжык лмаҳант. Дырғегъых дзырофуа даагылт...

— Зизи! — аеазнык иғазшәа лаҳаит азә ибжы.

— Арноу уоума, Арноу? — дааъяатәи-бъяатәеит Зизи, аха Арноу дабаңаз!.. Ашъхарахынта иаатцысыз шыжымтантәи апъшалас лыбжы аамтарсны, ашәаңыңаң аеынарыхъшыны, ахшыра интакукуа ицент, иара Арноу, лара лылаңәа антаа дынҭаба дышшаз еиңш...

«Зегъ ахушә ддиржәйт хәа сықоуп, ари ағыза уағы ибахьюма, мшән? — шыжымтән абарта агуашә дадгылан ашта дыкуңшуан Арноу. — Мсоустәркәя уағ дихуартам! Ихы узк'ум, ишьапы узк'ум! Зында Иасони Астанеи ркуал дыкуп! Ажәларгы дара раҳъ иаахәзент, зегъ латырхула исыхуацьшусит. Ааи, шәаргы саргы хандаз!.. Шыуки аарак икоу рыбзкуа тәзәнды иаакүгылт, шыуки зында ығедырдагуазент!.. Урт иаҳагы еицәхеит. Иаахтны исәғылоу, лабәба избоит, аха зегъы реиң схы схызх'уа, сгу пызыжәо — ажәлар роуп! Иаҳа-иаҳа инаскынны хара иаҳсыңғыло ауп. Цэгъагы рхәом, бзиагы рхәом, рәымтра-дагуа хышәшәарала есаана нақ исыгутасуеит. Ирзызузеи цэгъарас? Ртәы сымфейт, рымна сымгент. Иртахызузеи? Иртахызузеи — имфахъоуп! Урт раархәрагы — уажәштә имариоу усым! Тәымтәғанны срылагылоушә скәлеит! Саншы, саншы гуакы Абдала сизелкауам, егырт губбанс ирыстозеи? Ари ус ахгара мариуума?»

Амашына агуашә иаадгылт. Арноу дыннатәеит.

Амашына Гудоу ақалакъ совет ағны айхъа иаагылт. Арноу ақалакъ совет ахантәағы идкылартатә уада дынинала, ауаа раңзаны еилахаа итәз дынрылаҳант. Аманзықугаф Арноу данылба, дәағұхағаччо дәғагылт:

— Ахантәағы ара дықоуп. Шәығнал!

Арноу итәз азәй дналкааны ила дхымпышылазакуа, дышиашаз ақалакъ совет ахантәағы Җапагу Хышба ишқа дыныналт.

— Уа-а бзиала уаабеит! — ахантәағы инапқуа неитыхны, Арноу дипылт. — Ухы зураапъсазеи, ҳахъутахыу азыхәан ҳахиоуп! Утәа! — Җапагу Хышба уажәраанза дзацәажәоз ауағы зында дааихаирштәеит. — Икоузеи, уаҳзааззазеи?

— Башоуп! Ус саадгылт.

— Аа.. Уара абна адқылартә уадағы уаапъшы, нас ҳаңцәажәап! — Җапагу икны иқаз ауағы дааигуалаиршәеит. Уи дындейтт.

— Ушпәккоу, Арноу? — Җапагу итып ағы днатәеит.

— Уи башоуп! Хар сымам, уара ушпәккоу?

— Саргы ишубо сықоуп. Схы амца акызар — арцәаха сымам! Ажәлар сыйжәлеит, айсгаха сыртوم! Азәй ан-

харта дгыл итахыуп, азэй — аудакуа, аеазэых — аус/ура... Акыздыруама? Зшъамхы инанаго зегы абра сара сэй инааует. Сгу аапыртцәазеит!..

— Уи башоуп! Иахъабалакь — ус ами...

— Егъирахъ ишықазаалакгы... Ара — хаңу-саңу иибаша! Аха — уи иззааузен!.. Акыр сузапсоума, уааз-цазеи сара сахь, Арноу?

— Уи башоуп!.. Уара, Җапагу, — акы уасхәашан? — Арноу ишъамхы неикүршәны, ақуардә тата дзыкутәаз днаниалт, атуан ағы куалък гуатаны дахуапъшуа.

— Сзырфуент! Иара закузеи? — ақалақ совет ахантәафы Арноу инаиҳәалакь зегы акушаңтхара дшазхиаз аарпъшуа, истол игушы надырбубууланы, өхъақа, уи дахтәаз ашқа иеыниаирнаант.

— Угу ишпъаанагои, абри ҳара, ақытауаа, ақалақ ағы нхарта тыпък хаур қамлари? — Арсаулаа зегы хытцны Гудоуқа нхара иаарц рызбызшәа ауп Арноу урт ажәакуа шихәаз. — Аа? Шәыхнартцәару?..

— Ҳара ҳзыхәан уи насыпъми? Ауағ бзиа дугулахар еибъу икоузен? Ҳахиоуп!..

— Иаххәап, абри сара, Гудоу нхарак қастдар, ушпъа-хуапъшун, Җапагу? — Арноу ақалақ совет ахантәафы иаңхъя иаахтәәаны азтцаара ныкуиргылт.

— Иреибъу атыпъ хиоуп! Утажызар нахъатцәкъагы иузалысхып, абыржәйтцәкъя!

— Уи башоуп! Са сыхумарзом! Тыпъ бзиак ықатпәкъя-зар — хыбрек тасыргылон...

— Сышпъахумаруен, Арноу? Уара уеи ағыза схы иатәасшьома? Аха умазар уаала, абыржәйтцәкъя иусыр-боит, угу иамыхуозар — сыла утажыцәа, — Җапагу дфагылт.

— Азамана, уаала!

Ағыпъагы акабинет индэйлдт. Ипъшны итәаз ауаа ақалақ совет ахантәафы дцозшәа анырба, ауу аайлдыр-гент.

— Хымш түсөйт ағыза ахантәафы абра ушә сыйла-тәоуижътеи, — ирзаҳал неитцыхны азә дааниәагылт уи.

— Саргы уаҳа аусура ақынтар схы сакуитыртәум, есимша сыерымхны сааует, уаасзызырғы, фажәак роуп ҳәатәис исымоу, — сугада акуа қылғорны ицонт, шъам-хахы азы сылагылоуп схучкуагы саргы, — дааъбатцәы-

бъатцент пъхэыск, раңхъа ацәажәара иалагаз иажәа **ахәаха**
имтакуа.

— Уаасзыпьшы умхәази, уцома? — ихы игуалаир-
шәарц өсаитит Арноу данааиз дзацәажәоз ахатца.

Арноу ирласны ддәылцит, аха ақалақъ совет ахан-
тәафы урт даарыбжъаркит...

— Иқашәтцозен, ағызцә? — иаарығеңнихәеит урт зе-
гыы. — Шәара зықъфык шәыкоуі, сара — азәы затәык са-
кухеит... Иаасажәраза!.. Сыштацәым шәымбазои уаҳа? Амш сго цыышәшьома? — ииулакъ ихы рцәигеит...

— Абас ауп есымша, сгу йыртәәзейт! — ихәеит уи
Арноу данынидгыла.

— Хдалап! — Җапагу иашшѣхъыз атак қаймцеит Ар-
ноу. Амашына интатәеит.

— Иахыуҳәааузен, Арноу? — дтцаант ақалақъ совет
ахантәафы, анхарта тыпъ банды ианаалга. — Ари ҳазлам-
кысуса атызтыпъкуа иреибъу ауп. Иреибъзоу. Үүшзала
унхаант! — даахаха-чахеит Җапагу.

— Мап, тыпъ цәгъам, — егъүеимшъацәеит Арноу.

— Куашыс иумазаант! Иахъарнахыс абри уара ухъз
ахыуп! Йизбоуп, иқатдоуп!..

Арноу Арсаул днаазарц мачк шигыз — Сырма илаңш
даатцашәеит. Үи аидара мәнгага машыннак дадгылан. Ашофер акапот ихы атакны амашына дтыхон. Арноу
имашына аанкыланы даатытт:

— Иахъзи шәмашына? Бабанзацоз?

— Ахутдақа, шәара шәахъ сцоит. Ағны — афинтә ғны
абра иакууп, иааибытаны Ахутца усҳәартак ҳаргыларц
хгу итоуп, нас — аусура напаҳаркыроуп...

— Акыр тцуама ара шәгылоуижътеи?

— Мамоу, амашына ааихулахашәа иқалан... Уадағ
ықам, лассы амға ҳақулойт...

— Баала, са смашынала ҳцап, нас арыгы — уахъ,
Ахутдақа иҳашталааны инеип. Амға изымдырзои? Бара
ара бзыпъшрызеи?

— Мап, мап, иتابуп. Уара уус узапъысқыозеи? Ҳаргы
шытта ҳласхонит!..

Амашына ақатцара иағыз ашофер ихы дфахан Арноу
днеиғаңшит.

и, аха өымтзакуа иус деңданалагеит.

— Еғыа ус акузаргы, бара ара бышгылоу... — Арноу апату ақуңаны дәәжәон, аха Сырма уи ииҳәаз әхәхъы наалтомызт.

— Уи акымзарак амазам, Арноу! Уара — уара уск умоуп, сара — даәакы... Итабуп. Үенумырхан!..

— Абзиаразы! — иааңәымбұханы днагъежыит Арноу имашына дакутәарц.

— Амға бзиа!

— Ахутақа сөнеүеит саргы, уа ҳаибамбои?!

— Ҳаибамбакуа! — игу нымхарц леаалырхааит Сырма.

Амра ахңәйкапъшқуа пыртланы, нахъхи, ажәғани әмшини ахъаилалоз ұзара ахы иңаанааршышылон еиңш, Арноу Ахутақа дхалт.

— Иреиңзаз атың шәзалаҳхит шәусхәартазы! — Сырма атың лымарехуо длыдгылан Арноу. — Арақа — ипоетмхода? Араантән уанпұшуа — ажәенираалакуа дара рхала иузааниеит, рхы удырфуент.

— Атың, анакуха — еиңбу қалом! Зынза ихазыноуп!

— Ажәенираалакуа бығуоу, Сырма? — иаалырқыяны дтцааит уи.

— Сароу? Изахаҳъада, ұуашты!.. Сара сөымта ажәенираала ҳаңоу ибааит, — иңалшьеит Сырма. — Изхүүхәазеи, Арноу?

— Сырма, исхә зегзы мцуп, бара абра ажәенираалакуа рифра баламгозар!.. Аа, иббалап.

— Иуазеи Арноу?! Алаф ахыуҳәауама? Сара сажәенираалакуа әбан нахъгылоу, — Сырма Ахута нахчынгылаз ацақьакуа рахъ днаңшит. — Абарт роуп сара споэзия! Уажә иңәифажә-цәнәифажәза игылами? Шақа қытадырышзо убап, ажәенираалакуа ракум, апоемакуа рылтцырц икоуп!..

— Баала, Сырма, ибырехуо ацақьакуа хнарыхуаңшып, зыхъкгы ҳнахуап! — апъхәизба илымаз агуштыпра ихы иаирхуарц избит Арноу.

— Уаала! изақаразаалакъ аға хшығтакык атазамкуа илыдылкылт Сырма урт ажәакуа.

— Иарбан хыброу, Арноу, шәара шәңи раңхъа ҳазлаго?

— Хара ҳеу? Хара ҳегзы икоуп ақататәкуа, наххәәп,

ахушэтэыртә фны... Аха уи шың лассы иалгоит. Иасон иеакуишьеит, — иккышә иныкутданы даацәажәеит. Арноу. — Нас акультуратә фны, араху рзы ахыбра, убасшылар.

— Акытсовет азы ағны? Раңхъаза уи напаҳар-кыроуп. Хымъада! Иасони ҳареи — ус ҳаицәажәахъеит.

— Уи... Уи шәара ишышәтакы! — Арноу дашанылаз еиңш, аңсык ауп иааигхаз, — уи башоуп иҳәарп.

— Ақататәкуа раңзаны иҳамоуп, Арноу! Ираңәазаны!..

— Иҳамамкуа! Аускуа нтәара рықузам! Акы уалгар — аеакы убла наахгылоит! Урт зегърынаңзара фъстазарарак умазаргы узахъзом!..

— Ус избан? Уғыстазара услы иантәу ауп иаргызы аныттәаау! Ауафы игу антаңәу — иғыстазарағы таңәүп!

— Уи ус ауп... Амала, аңстазара тбаазоуп, та аманзам! Аңстазарағы еғыаңьара иугаргы зегърынаңзара амч ауп адгылгы амра иакузыршо, ҳаргы ҳаңсы зкыу! Убриак затәык ауп ауафы иқаимташа изыржатко!..

— Изакузеи уи, Арноу?

— Уи закуу ажәак ала иухәар ауеит, аха иатданак'я нағзаны нахъя уажәраанза уафы изымхәац! Ашәкү дуккуа еикүрчакуа-еикүрчакуа нахырфааеит, арахъ иара агуата ахынзажатәкью изыназом.

— Усгы? — Арноу нахъакузам цъара ишықуиртәрааз ақара лізә иалашеит, аха лгулеанзамкуа иаалығешеит уи ажәа.

— Абзиабара! — Сырма даанызкылашаз атыхутәэнтәи атәфән лаңхъя иаирсызшәа ёсаандит Арноу.

— Аа, абзиабароу?! Ҳәара атахъум! — еғызальымшызазшәа нахъяларышеит аңхәзыба.

— Ех, дышпәканатсои ауафы! Абыржә сышкөу бдыруоу, Сырма?..

— Ишпәасымдыруен! Ауафы дызәу аус бзия ианимбо, уи абзиабара илаены данықамла, аахтәакгызы изықатном! — аңхәзыба Арноу иажәа ахы ахъхоз дныкупшызаргы, лара ишылтакыз ала лхы иалырхуеит.

— Усгы табыргыуп... Аха сара сыйзәу... Уи зынза аеабзиабароуп...

— Уара, Арноу, абри Ахутца аңсаса занышәымдозеи? — азәи ар иҳәон, азәи — амажәа ҳәа, зынза аеакаҳы нахылгент Сырма. — Ағыр Чагу еснағы хъаас

имоуп, сибацгъхъаза исеихэоит! Шаға бзия ибозеи альсаса,
убри иоуп абзиабаратацэкъа змоу! — альхэызба шыха мор
хуастала дкуаратцо дазкылст абзиабара азцаара.

— Аи шыт, зегъ бзиабарак-бзиабарак рымоуп. Чагу
икурагы ифаҳьеит, ибзиабара альмакуен ауасакуен
рахъ ииасзейт, Сырма... Сара — зынза аеабзиабарак
амца снаркит! Сара...

— Арноу, исхаштыз, Цица дышъякоу? Итцуазеи дсым-
бенжътеи? — иажэа анагзаха иамразакуа деңтаапыզ-
леит Лара.

— Дарбан Цицуу бывеу? Насгыы илуазеи?

— Дарбан захъзузей? Цица — хара х-Цица... Гуларба...

— Иалыздырааузей дышъякоу? Сүсс илылоузей?

— Избан, Арноу? Ус узцэажэозеи? Цица — уи афыза
лыкунагом...

— Уи башоуп! — иааниөйткьеит дзышьцылаз, ашътах
иааницэмыжхеит, аха игуианын. — Цица аколнхараेы
дизбалоит, аус луеит, лгу бзиоуп.

— Даара тъхэйзба шыхуп Цица, ажыбаф бзия лы
моуп, акрылдыруеит, лнаалаша бзиоуп, лыпъшра, лсаҳъя,
лгуат... Илыцназго дмачуп! — даалырхеует Сырма.

— Дыбызазаргы — лхазы, аеазэы изы... Сара...

— Ыы, Арноу? Ус иакум акыр шэйбжьюума Цицеи
уареи?

— Иҳабжъалараны иказыз? Иахзейлазыз?

— Иахзейлазыз шыя? Сара излаздыруала шэара...

— Уи башоуп! Сара ҹыдала Цица лёы ус сымаза-
мызт, — лажэа абжъараеы иааҷахиттэеит. — Бзантгы!

— Арноу! Аиаша ухэом! Цица уара длауркортэ икоу
тъхэйзбам!

— Дагыласыркуюам, дагыҳараск'ум!.. Сгу ааль-
тэаజеит абри азцаара!.. — даагуамтит Арноу.

— Шаға ихуартамзи! Арноу, ус сукугуб'умызт!..

— Уи башоуп! Сара, Сырма, бара ҹаражэхәарыла
акумкуя, схата ибасхәар стахыуп... Ибасхәар стахыуп ба-
ра баткыс...

— Шаға дышэкүүфы җазоузеи Михаил Шолохов! —
дирфегъых Арноу иажэа илмүрхәеит уи, хыхъчагас зыхъз-
зыпъша дуз ашэкүүфы ида тъсихуа лымамызшәа. — Уаң-
хыхъюу уи ифымтә ароман «Иштыхыу адәаза»? Уаңхъ-
хыхъюу схәаht!.. Ушпамыпхъяц! Ҳәарас иатахыузеи, уаң-
хыхъеит! Дызустда уи иамыпхъяц!.. — Сырма ашэкү

илкыз аартны диагулапшит, нас иаарласзаны акуаңхәа иналырkit.

— Ыы? — иңымшыхуқуа неилагылт Арноу, иажәа ахъаағахтәаз уаҳа дзаҳымсua. — Изакузеи, мшәан?

— Сара ароман сызхара сзаңхом, — Сырма даамфа-хымъязакуан лара лымға дыкун. — Абыржәгы аеазнык саңхьент. Исируп! Ашәқуффы аңстазаара иртцаулан дагулалан иштихит, ажәлар кыйс змамыз адәаза шыштырхыз еиңш. Иугуалашәоу Давидов иусурағы шақа аудафракуа иңгылаз?

Арноу акуәимтит. Уи атак ақатцара абаилшоз — ашәқу дамыпхъазацызен. Игутакы ахылмырхәоз дыргуаан да-хамаз азымхакуа, уи илтаз азтцаара зынза ибз ақуақуа тұнатәеит, дарчит.

— Уи башоуп! — изнымкылт Арноу.

— Закузеи ибашоу? «Иштыхыу адәазоу»?

— Аа!..

— Аколихара ахантәағы уи ароман ахы инаркны аты-хуанза өүрхәала идыруазароуп, — убри ақара ата-кы дууп, итбаауп...

— Уи башоуп, аха...

— Аа, Арноу, уст, ашәқу аеазнык уеңтапхъаны иугу-ларшәа, — ләеит Сырма, уи ашәқу дшамыпхъацыз ға-шьара акумкуа ишеилылкаазгы.

— Итабуп! — Арноу дыхышәашәа за ашәқу аалымихт, аха ускан губра хучыкгы иоунт. — Сара исхәарц иста-хыз...

— Кох, исцәыхулеит! — даакугъежыт Сырма. — Аңә-жәара сханагалан — зегъ схаштит... Сцалароуп шытада... Бзиала!..

— Бабаои, Сырма? Иқалазен?

— Ағыр Чагу иқынза сцароуп, уа ускуак сымоуп.

— Уахыгы баҳзап... Бзырцакызы?..

— Смыццакыкуа! Зынза исхаштны сыйкан...

— Баагыл, Сырма, бнаскъазгап!

— Мап, мап, Арноу! Ара ааигуюуп, анаскъагағ дзыс-тахыузен, амға уажә избама? — Сырма дыщакны лә-нахеит...

«Ихаибарбал баргы саргы аңхәйзба хуртлауышәа икоу! — гуаныла даамақарт Арноу. — Издыруеит, ибзи-заны издыруеит шәара ахәсаҳуңкуа шәқазшы! Иац шәсымбейт, нахъа шәсымбейт. Раңхъаза ахугы-ағыы

Ацақъа еилартәара ашъапаны ихуттәрааны адгыл тыжаара итатәоз ашъха зыхъ каз-каз дыхыкуғыланы дыпшын Гач Хыңба. Ицрыцуаз агага ҆еи-҆еиуа, азыхъ ихыхумарлон. Ахаҳә қыақъа дныкутәйт.

Иаакүмтәзакуа, ацақъа ашъапы иалтәраауз азыхъ нахылтуаз абжы дазызырфуа дыхыпшылон. Ашампан фы зтатәоу апъатлыка ахға анах'ухлакъ ишдәйкүло енпш, ашъха ашъапы икылтәраа ианаацәйтқылакъ, ашәах харчыланы, ацәыкубаркуа хара-бъара идәыкүтәнди, азыхъ, атрымхәа иғданы, тақа инталон.

Ашъахақуа рызкуа икүттәрааны, ахәира ибжъкъаны, иааниуаз апъша хышәашәа, игу нахуаны, изамфа ағеекъуан. Уажәы ахауа цъара иеатаны дахътәаз, ҆хыз бзиак далоушәа игу иабон. Уажәы азы уи ацәажәарагы дацәаашьон.

Ашъха зыхъ ацәыкубаркуеи, апъша ласи изхара дан-дирхышәашәа, Гач азыхъ днадтын, аху ҳаракыра дныкугылт изаракуа кны. Тақа агеитцыхны иштән иқыта. Алада, агағахъ даныпшы — амра хышәтны аталара иа-сын, инагутыппуаз ашәахуакуа амшын гу хырызыла икүннатон, ацәкурпә ссакуа апъша нахьдырхумаруаз ахътәи ҆сызкуа еихын-еитцыпъо ихумаруазшәа иқанатон.

Гач амшын гуңшзара-блакыға ибла нақуганы, даҳәйн, дырғегых иқыта дналапшит. Иблакуа ҆шаауз ишнеинуаз, цъара иаангылт, уақа инықучаблазшәа лас-саамтагы изадымтит, нас ииулакъ ағаңъара апъшра иеыназикит, аха фәпхъя иара изгуамтазакуа, уи атып ағы дрыманы иаакылсит. Иблакуа иара игу итәз акухарын напхгара рзызуаз, икыдзырхалоз. Ағны ҆баз-бъаз еи-хачаңду цинк шкуакуала ихыбыз, егъырт ағиңкуа зегы ирылцко иаҳыгылаз илаңш итшәомызт. Уи — Адгуа Маан лығны акун.

Адгуа лаб Алмысхан Маан, жәйтә-натә аахыс ихудамыз, зеңекаа бзиаз, знага-аага ықаз азәи ҳәа дрыпхъа-зон.

Алмысхан иқура акыр ифаҳъан, аха иара игуамч бу-

бұан, гуабзиарала деибыңан, ахнықугара бзия имаз ицәа-ижы ианыпьшуа, исахъа, иплан акғы бжымскую дықан. Уи иң Адамыргы-иаб иеипьш иеиқеңаа бзиң Ай мысхан аиҳабыра рзы ичеиңкыка инапы иқурғыланы ашә дылагылан, иөырзааигуеитәуан, уи аганахъала инаршә хиан. Гудоу ақалакъ ағы аколихара еиқааны иамаз адәқъан, аутратых, ашәыр-кур ахыртиуаз, иара ичкүн Адамыр дытадыргылартә иқантсент. Адгуа лтаацәа мышкы напыла аколихараңы аус лыдмыруит. Арноу иткар-галалакгы, уи аколихара аиҳабыра ахътәаз аус иатахы иатахым тыпқ лзырпъшаант.

Гач Хыщба — Арноу изы дтәымуафымызд, харала еиғүщүцәән. Урт аиуара ирыбжыз атәы уажәы иаххәо халагар — еиқарпә-еиқарпә жәафа еиқарпә ззырхәо еипьш иқалар алшоит. Ауси агущхи айсуараңы реи-бапъшаара аууадафхы! Гач итаацәагы, Арноу акыр даңсаны, ихъз-иңша андуха излеиуацәаз рыпъшаан, рычкүн инапы даныртсент. Арноу ибзоурала, маттурак Гачгы аколихараңы дахагылт. Аклуб ағы, иара изы ип්сшыртән, раңақ ихы аңыбаа аирбомызд, анаңшцәа иахырбоз, дыфуа, дхыс-хысуса, акы даңушәа, акы еи-әикаауашәа қантон акумзар, аколихара иалоу рығнұнтың аусура өңілк апъшызыгап ҳәа зынзаскгы игу итазамызд. Уи итып ағы аус зушаз ауаа, Гач иатқыс атара змаз, Аңынцүтәылатә еибашъраан знапы зәйзызыз, шыапы зәйзызыз, аколихараңы аусура злымшоз, аха аклуб ағы иманшәалаз ауқахымыз, уахъ иназыштуадаз акумзар... Гач идыруан маттурала ипсы зқыз Арноу шиакуз, убри ақынты дитсағыжъуа, дитсақъақъо диштанд...

Гач, ила изақумго, өаңхъа Адгуа лығны дадыпьшылон. Уажәы-уажәы исаат днахуаңшуан. Абар, шытә аамтагы ахырпәйт. Дыпъшиит, дыпъшиит, аха Адгуа дмааит.

«Дынзырхазеи?» — ахуцра дағын Гач, аңыбухәа днеи-лашәо. Иара дахықуғылаз ахуахы ихагалаз амфаҳуаста-куа дырныпьшылон, Адгуа данбаацәыртцуен ҳәа.

Гачи Адгуен иаразнакгы абзиеибабара рыбжъамла-зент, дара ирызгуамтазакуа, ишыхумаруаз, қашшала излеизааигуаз, иаха-иаха ахы цәирнаго ағаанахан, рцәаныррагы аеппартло иалагеит. Адгуа ибжысы ңхәзыбоуп лзуҳәар — гунаҳароуп. Уи лтәа-лжыы иала-заз ақазшыңа қыдақуа лара илхарамызд, аеаганкахъала

дугозар — уағы димыхуозаргы, диңүрхагамыздың
хәзызбара цөкән.

Гач, иаҳа-иаҳа деилашуа, дтәйтәниуа, аху-харақтың
гылан. Ус ларгы ашыбыста еиңш, алтарра даалтын,
дцээркә-цэырасуа, амарда иағагалаз амғахуаста да-
нылт. Гач уи дылпъыларц, дыкукуаза дынталт. Иаа-
пъылт... Ағыцъагыры гүкүа түпъаны аисра иағын.. Еи-
маны аху ифхалт. Еибартәент.

Үрт ахәатәрымамкуа акумыздың, аха акыр аамта
өымтуа итәан.

— Шақа ипъшзоу ббоу, Адгуа, ҳқыда? — ихы аахыр-
нааны дтсаит аштыхы Гач.

— Ипъшзаңәа икоума, — зынза иблахкыгоуп! — лара
лтәала Гач иажәакуа иаҳагы исахъалырkit Адгуа. —
Иблахкыгоуп, иблахкыга!..

— Анахь, амшын ахь бнапъшишь, Адгуа! Шақа иси-
рузеи! Заку гутбааузен иамоу амшын. Апъарпъалыккүа
акашь иаҳуошәа аз цэйкүбаркүа еилатыруа, еилахынхәуа
ишеилуу ббоу? Абри ағыза апъшзара ула злақуугарызеи,
аа?

— Исирими, — лхәент Адгуа уи ақарагы лыжы аку-
мыргацәакуа, — «шытә изахоуп уцәажәара ҭацә, уақут»
лхәарц лтакызшәа.

Адгуа лгу хыт-хытуда дтәан, Гач уаҳа акгы ахы имкәон
хәа. Иара абыржәымзар-абыржәы иаацәырган атыху-
тәантәи сажәа схәап хәа иеаназик'уаз, ихуламшәа акы
нкылахон, иөы изаанхымх'уа, дшакумгубзоз, ипъсып наи-
хулачуан. Аус ахь диасырц аниتاҳыз жәак иешәо-
мыздың қхы-қхыхәа икаркүа атрыцқаара далагон, ла-
ра иихәарц ииңахыз ацәыргаша дакушәомыздың, ажәакуа
изеизгомыздың, амала, ифнытқа иаҳа-иаҳа аилашра иа-
ғын. Атыхутәаны, ахахә қыақыя изықутәаз Адгуен иареи
рыбжыара ибжыз атып ҭацә аабжызит, дааигуазаны
дналыдтәалт. Иаразнак Адгуа лмахуар нтарсны икит,
изымхәоз ажәакуа зегы убриала илирдүруазшәа. Адгуа
лтәа даатазызент... Ирхәоз азәи иаҳар хәа дшәозшәа,
Адгуа ллымча ихы надикилан, иаахжәаны, — ҳчара
еафратагалара иаҳымпәроуп! — ихәент игуағыны Гач,
уажәраанза уи ада зегъ рыла еикушаҳатхахъязшәа.
Абжыаапъны илаф иалатданы иааитахыз зегъ леиҳөон,

длыцәшәомызт, дылцәыпқашъомызт, аха уажәы ауспъшра
атаны, иаахтәаны ианхәатәхә, измырреенит... ЗАКУЗЕЙ
ДОРОГИЙ

— Иабатәи чароу, Гач? Ас иааигуану? Закүзей,
мшәан, исаҳауа, сгу итамкуа, схы итамкуа! — иаацъал-
шазеит Адгуа. Га-а-ч! Мап, мап!.. Уеилагама? Диода,
хаас? Исахауазеи? — Адгуа дфаткъеит. Гачгы дналыды-
хылан дааигудихәәалт. Апхәизба даахуитәенит, даа-
қып-шәыпіт, аха ахәыхә пышка еиңш, лымтәыжәфакуа
неикуапъсаны, Гач игу леытталыршәт... Гач, ацәа итана-
галаз апхәизба дәыхар ҳәа дшәозшәа, иемыртцысзо, ди-
гудыхәәаланы дгылан...

* * *

Ашъхараҳь иааимғон еиңш, Адгуа ахышәтхәа лиа-
рта днылъан, лыматәакуа аакынъааны, ирласны ләаии-
лалхәеит. Лшъапсыргутақуа, арезина рыцаршызышәа,
дыштыпъо, атзамы ағы икнахаз асаркъа ду днадгы-
лан, днахәы-аахәуа лығегуалтеит; лхаху лнапы налшыуа,
лылакуа трыцъаауа, лыңымшыкъа пъхъаҳәо, лығера-
игуаны днаныпъышылт. Лнапы-ләы лызәзәаанза, илзымч-
хакуа, асаркъа данығырбалон, зны, уи днадыхыланы,
лхы-ләы рааигуазаны, асаркъа инадкыланы дахуапъ-
шую, ләыпъышылара уажәы-уажәы еиңак'уан, аеазных
лпъынца антәамта-куацәрағы лнацәкъыс наткаръаны,
хыхъ иаахалцалон, нас ақыр-қырхәа даахычон, зны-
зынила, Гач, лгу леанзамкуа, лпъынца инапы нақукны,
дшыччалоз еиңш; аеазных, асаркъа дшадгылаз даахә-
ны, уи днадтны, ашьшыхәа лшъапкуа пъшыала инеита-
го, леырнааны, лыштыхъка дыпъшуа, асаркъа илнарбона-
ты, лыплан гуалтон, нас лгу иаҳуаны, ашырхәа даа-
гъежыны, фатхъа асаркъа днадгылан, лхы-ләы сахъа зын-
за иөыциз пъшрак атаны иқалтсон. Ашътахъ, дкаңа-ка-
пъо, ардәына еиңш, ауада днығналент, лыбжы ныцакны,
бзия илбоз ашәакуа ҳәо.

Адгуа лиартағы дненины, лшъапкуа неикупъсашәа дна-
тәеит, апхын еимаакуа илышыз ағнұтқа лшъацәкъара-
куа тархумаруа, ирхылтуаз абжы дазызырфуа. Нас,
лыхчы иатаз ашәкү аатылхын, уи нагулаз апатрет аагул-
хны атумбачка икүгылаз астолтә фымца-лампа инатқ'уа
дахуапъшуа далағеит. Уи апатрет ақнитә дыләаччон
Гач Хыцба. Зны ааигуа икны дахуапъшую, зны настха

инаскъагашәа, лхахуда лыштахъка иршәшәа аәкәтән. Ларгы уи деигурбъаны ичон лылакуа, ичон лкышә, ичон лцәа-лжы зегы... Адгуа убри аәкара лхы-лшудакуа гурбъон, илтахын дфатъкан акыр-кырхәа чабжыла луада зегы фынлыртәаар, лыбжы неитцихны, бзия илбоз ашәакуа лхәар, дкуашар...

Гач ипатрет ашәку инагулатданы, әапъхъа лыхчы инатталтдан, дфагылт. Аха илзымчәакуа, ашырхәа даа-хәын, уи ашәку инәбрыйхны, деңтахуаңшуа даагылт, аштыхъ, игуаңын илзымтәахызт, инаганы атзами саркъа ду зтасаз арамка иналалырсит, ауада зегы Гач иччаңшь иарлашаант җәа. Адгуа лыпъсы иатцатданы итәахыз амаза, уажәштә изақараазаалак дацәшәомызт, атакхаргы, атаацәа зегы рзы иаргамаз, ирбалаант, ирдыраант Гач дзыччо сара сзы шакуу җәа аалызбын, луада дындәйлтнү, лан дахыштаз дналхахит. Аи лгuleанзамкуа, лыпъха леаалгудыжыланы лыгузра дала-гент. Апъхәызба илызхәомызт акумзар, уи лгурбъара иа-нагон: бсыцгурбъа, сан, снатцеху ажәған гуҳарак ахъ ихалан икаччоит, адгыл зегы арлашоит, иарләшоит суада, иарлашоит схы-сөи, итаччоит сгу... Гач иениш, ажәенираала фынья лдьруазар, Адгуа, убаскан лцәа-нырра шаңа еилашны икәз ала, жәенираала мацарада дцәажәозар лтахын...

Адгуа лнапы лызәзәеит, лёы лызәзәеит, лынтытца матәакуа лшәйлтцеит. Имазени илбаз хьшәашәа-мыхьшәашәак днацхан, ашта дынтекъаны, аколнхара аправление ашкә лёыналхент. Лхы атый пыр-пыруа итан алмғанык, лшамхы лытцъраая, дынкапъа-аакаң о акун дышцоз. Лара леипъш, лыкуша-мыкуша, апъсабара зегы гурбъозшәа лгу набон.

Гачгъы ашъжымтән аиартә иенизыламkit. Заа дгылан, аклуб ахъ дцарц амфахъ данынкылс днаңшызар, — абар, Адгуа дахъненуа! Игу итгурбъаант! Ишьаәакуа ааирццакит.

Лааигуара даниеи, ашыжытәи аҳауацкъа ибжы нал-фит:

Уа бара уа иненуа,
Кофта шкуакуа зшәү!
Уаа, уараида-ранда, уараида-ранда, уаа...

Адгуа даакутәиаит... Гач деилылкаартә дылзааңгуа хахъян. Адгуа дыпхашьеит. Изыхъязе? Щаса ас дқала-
зомызт, Гачи лареи анеикушәалакъ бызла еибакуан
реңәажәара есқынгы алаф-цәа ахан. Уажәй? Лхы
ларқуны, ләкит-пъсыт ықамкуа, ашшыхәа ләниалхент,
лызкуа ауразоуро зегы ашышкамс ықуибаҳәа инеиуаз-
шәа ичыху-чыхууа... Гач дахылбаз лцәымбхану? Мап,
ун деигурбьеит, аха лхы уамашәакуа илбон. Лхала
данықаз лхуцракуа дырпыр-пъруа дрыман, Гач даныл-
ба — зегы налыхъка ищент...

— Шыжыбызка Адгуа, — даалыхъзеит Гач.

— Бзиа убент, — диәампъшзакуа, лымфа дыкун ар-
хәзызба.

Гач длывагыланы иөынеихеит. Адгуа лқуит-шәитракуа
аниба, Гачты илыхъыхра аанкүтәеит. Изыхъя-зытқыаз
изымдырзо, Адгуа ускантәи лцәафа иаргы иааихаңеит.

— Бзиала, Адгуа, — Гач аклуб ахь дымғахытит.

— Абзиаразы, — Адгуа лыблакуа нцэйтрыпъшны, Гач
днеихъыпъшиит.

Адгуа аколнхара аправление фны дынхалт. Аръен-
цыркуа анаалырты шыжытәи аҳауа-цқыа шыкыруа
иаафналт. Лара дахтәаз ишықалтоз еипш, Арноу ика-
бинетгы аръша фналырсит, ак ныкулхит, ак ныкултцеит,
дгурбъатәа дыфнашькыруан.

Адгуа лтыпъаे днатәеит, аха ғаңхъа ашырхәа дәац-
жыент, аръенцыр днадгылан, адәахы дыпшуша даагылт.
Уи илтахын, лыбжы итганы өылтыр, уахынтәи аеа
бжык, лара лыбжы агурияра иаҳаз ағыза эхаз лаҳар.
Дгылан дыпшуван, лылакуа кыдхало, лгу тыпшо аисра
иағын. Лмашхултқуа аръенцыр аїнны инықұданы, лхы
хырхәхәаны, адәахы деңташшуван лылаңш ахынзана-
зоз лкыта лыла нахго. Ағыкүреиқуа абар шыта иххә-
хъян, алапқыакуа рпәтәакуа фежь-фежъза иидиршон, ажъ-
куа ғырлон. Җафратагалара ачкуаҳара иалагахъян. Ад-
гуа, урт дахърихуаңшуваз есминут, ессаат ишәларц лта-
хын, илтахын ғафратагалара иаразнак иааниы, уажәй
дахъгылаз аға-мағақуа агудыхәхәала бара баңхъа
хшыамхнышгылоит ҳәа иаалымтагылар, амхкуа тагаланы,
ұзықуреила еитсақуа ақакуа гылазаарц, азлагаракуа
азы аарымымтәазо алукуа дыргъежъларц, абқулкуа,
ааптәара рымазамкуа асаку еипш ашылакуа ртәпса-

ларц, ағцарапа зегы хыххую ғы цъбара хкы раңзала
ргу еилашуазарц...

Убри аамтазы Адгуа лгу иаанагон амшкуа, қуаҳа
чаҳауа, имыццакзакуа имфасуазшәа, өафратагалара аам-
та мбатәза бжъазшәа.

Адгуа лгу цәажәо дшыпшуз, илызгуамтазакуа лыла-
цәакуа реаахырфейт. Али-пъси рыбжъара, иаразнак, аәа
тагылазаашьак дналахайт: еитцәа иғылоуп ашъаңа,
ашта иқуфуеит ауаа раңәа рыбжы, лара абырғын касы
иләаршәу далпъшны илбоит дзығнагылоу ауадаेы илы-
ташьщуа ахәсаҳүчкуа рхы-рә сахья. Ақыраамта игуа-
быны лылацәакуа лзыхтуамызт. Иләхын, ихаакуакуара-
за гуаныла уи аўстазаара дызлагылаз аеендиңаҳырц,
леаалыртысыр лыла ихгылаз ашъаңа ду неилаҳаны, чыс
хкы раңзала итәны иқуғылаз ачанаҳкуа зегы қубаса
ицарапшәа лгу ишабоз, бжъык аалаҳан, лылацәакуа аак-
тит... Убаскан, ашта дааталт Арноу.

Адгуа лгу ахуашьра газго иаакуқьасеит... Лтып аәы
днатәеит. Арноу ауада данаафнала, лара ахъшәтхәа дәфа-
гылт. Аколиҳара ахантәәфы амасар ибрагызышәа, ихы
маңзак иааиркуацан дышшапаза дыплывыфрит...

Арноу, астол днахатәеит. Блала ипъкаауа икабинет
зегы днахысит. Уи игурамгара убри ақара аеендиңаҳит,
скабинет аәы азэйр иеытцәахны дығнатәоума ҳәа игу
иаанаго ақынза. Истол иқуз ашәкукуа акакала днаргу-
лапъшуа, цъара напғырак ргулаханы иқазар ҳәа игуеи-
тейт. Ашъаҳ, дәғагыланы, аңенцъыр днадгыланы адә-
хыы аўшра далағеит, ихы итапапоз ахуцра бааңскуа
нтыпрааны шыжътәи аҳауа инахулашәкуа ицарц ита-
хызшәа.

Шыжътәи аҳауа-цъареи, аўсабара блахкыга пъшза-
реи Арноу ихуцракуа ихы ианрызтымца, игу ахуашьра
ыкушьшь фапъхъа астол днахатәеит. Иарма напы илахъ
инатцимыргылар, ихы нхығрын астол инықуҳарашәа акун
ишихагылаз.

Арноу икабинет днығналеижътеи. Адгуа лгу атып
итамғыло, дышнатцъара лыстол дахатәан. Иаалыркъаны
атәтәа бжыы гар, лгу тнақъар ҳәа дацәшәаны, ашә
ахъәаз хыхъ, атәтәа зтақатданы атзамц аәы агъежъ хучы
цыр-цыруа икнахаз лыла аақумгазакуа, дахуаңшузан.
Дахуаңшузан, аха атәтәа абжыы гомызт. «Арноу дтәаны,
акы даңхъозар акухап, ма акы ифуазар...» аалгуахун,

мацк лгу аатынчейт. Лсаркъа аацэрылган, днаның шылт. Убысқан иаалыръяны, атәтә-бжы геит. **Ца-**
кантә азә длытасызшәа, лсаркъагы наымпышшәән **ас-**
тол иахыныкүшәаз, акыпъш ағы иаафшьейт. Арноу ика-
бинет дныңапкеит.

— Абухгалтер биңх! — ихәйт Арноу, ихы дымфаҳа-
закуа.

Адгуа даақугъежъаан, иаарласданы абухгалтер дахъ-
тәаз дналбаит.

— Арноу дупъхъоит, Фама! Ирлас! — даафнаххит Ад-
гуа, атъыхура ақынты дгылжыны даазшәа.

— Иқалазеи, бара, цэгъароу, бзиароу? — истол икуз-
акъаадкуа апъша аарыласны иштіңааны иаман идәйку-
лазшәа, днапыршшыуа даарылалт аколнхара абухгал-
тер Фама Чуаз. Иаарласданы ипапкакуа аакуиңаан,
иесаандыңсаланы, Адгуа лышқа данаахъаҳ, ларгы өаал-
тит:

— Ирлас, ирлас, Фама!

— Бара, Адгуа, иқазшы шылкоу иахъа ҳхантәафы? —
илакуа ыртап-тағыуа даалғағылт.

— Дшылкоу иара иөы унеир иубап! Ирлас!

Урала ахсақу ибұбуаны ауафы данаслакъ адғыл
иньташшы ишто еиңш, Фама дааитталеит...

— Иауауеи, иауауеи, анаңылбейт!..

— Иазхоуп шыт! Ирлас, ирлас!

Фама дааилақың-қызын, адғыл итабгар ҳәа дшэоз-
шәа, պъшыала ишъағакуа ааитенгейт. Иланарпъшыгакуа
реениа, Адгуа дналыштагыланы, амардуан дынхалт.

— Сығналар қалома? — дтцаит, Арноу икабинет аш
аартны ихы анынығнеик.

— Үғнал, — еергъхәа азин қантцеит Арноу.

Абухгалтер иереніңи, арезина еиңш иеентцааланы,
ашәхымс данаахыт нахыс, иарбъа напы неитцихны, Ар-
ноу инапы имихырц иғааихейт. Арноу дфатыззашәа ин-
апы ииңеит.

— Утәа, — астол надгылаз ақуардә ашқа инапы наир-
хейт.

— Итабуп, сғылаз, ус еиха исзыманшәалоуп, — ихәйт
уи, Арноу ишқа дынхырхуаны.

Арноу абухгалтер дыззаапъхъаз аускуа убри ақара игу
еибадырфон, тынч иаацэырганы рылацәажәара илымшо
ақара. Иғынтықа атса ртәа ибраҳазшәа, ипъсып алага-фа-

гара иңәүадағын. Иәхытәтә-әхытәтаны, аарлахәй ибжы нткаауа аңәажәара даналага, абухгалтер нарази таңдаған да, — иңәт, Арноу дгуаазаны дышқаз. Уи ибжы лаку на-ха-наңа иштыңуа, абызжы шаштахх'уз иңә иналашәан, ихы ларкұны, нарма лымха ыртарзаны дизызыруан. Арноу, абухгалтер зтаара ҳасабла акун дышиаңәжәоз.

Аколихара «Къараз» амал ңара ҳасабла акырғыра изқуз ирыдхаланы икан. Зымч тамыз колихаракуак артәиге анаархуоз, амыргақуа аирыйдыргалоз ухәа, ңсаҳра ҳасабла аңхыраара рыртаразы араинагзком ахантәағы Самсон Полуа Арноу идитталон, нара жәа ахымхәа-закуа, урт идирипсах'уан, аколихара аправление нализ дырмазтаазакуа. Урт ртәи бзиазаны издыруаз абухгалтер затәйк иакун.

— Уара, аколихаракуа ирыкуу хуалкуа зылумх'уа-зен? — абухгалтер днаиңеапшит Арноу.

— Хуалкуа зкуу ианыргуаласмыршәо мшы бжысызом, аха кепеңк аңара рымам! — ахырқыиара далагеит уи.

— Есымша иргуалауршәоу иргуалаумыршәоу сыйздыр-уам, аха хъяракуа наарласны изкуу идуршәароуп! — даамчины діәажәеит Арноу. — Еилукаау?

— Ишъазури, сара урт ҳамтас наурыстах? — ахарара нара иңытә дагутасуа далагеит абухгалтер. — Зегы шәқула еикүршәоуп, унапы зым бъыцк сымазам, уара исидутпоз акун иңастоз, — иеихъчон уи.

Арноу наңхыа игылаз абухгалтер ғыстаа-цәиккшәа иңаз ихуда нтырхәцаа икны дихуаөөр мөу имамызт, аха ихы аақажаны, иеааникылт. Игу итачыз ипсыз деиқу-нажәоз үшишон.

— Аехырцәажәара уақут, ағыза! Иаарласны хуалкуа ылухыр наңа еиңхап ҳәа сыйкоуп! — ашырхәа дәғагылт Арноу. Абухгалтер иерениңы днаскьеит, илакуа қус-қусуа иланарпышыга наалыңчеит. Арноу ауада дығна-гъежьюа дығналт. Фамагы адарды еиңш дгъежуюан. Арноу инеи-ааишьа иеакүршәаны.

— Иаарласны хуалкуа зкуу ашәқу рзығтәуп! — даат-гылт Арноу.

Фама икалам ипапка нақуз ақыаад-цқыа инакүкны на-аникылт, афра иеазырхианы.

— Иухаумырштын, араинагзком адта наңнатаз ала, — хымпәда ашәқу убыс арбатәуп!

Абжъаапъны акузар, урт реиپш ажәакуа, Арноу ашәкү ианицомызт, аха Самсони иарен атыхутәантәи реиқүшәт ра аштых избит, уи аусаңы ахарара азыбжеиҳарак араинагзком ахантәафы икуижьырц.

— Еилукаауоу?

— Ааи!

— Уца!

Абухгалтер дтику-тикууа дындэйлүйтит.

* * *

Цици Зизи уаха еибамбацызт. Афыңыагы реиپыртшыя иахъагы уахагы иазхуцуан. Цица агурфа илымаз ента агурфа лзацлан, илыгхент, дтикукуеит, пүштэы лхамзакуа, ага еипш адэы дыкун. Фызада-пъзызда, лхала дынцэытлагыла-аацэытлагыло, лхы қунишь даван. Ахуац еипш лгу тызфаауз агурфа уажәештә ицэырганы азэслөө илышдэомызт.

«Зыгурга угарыда, уөсө ааихыхны узыргуақ'уа умаза азэслөө иузлахәом, — дхуаены даман уи Цица. — Пъхыз избаргы ихастомызт Зизи лжынтә убри афыза саҳап хәа. Харада-барада адэы икуу, зыпсы цыкоу апхәэзба хәа слыхуацшуван, арахь лара ахуа лжуазаап... Сшыапы ахынентазго иахъабалакь атыша сыйхыкүгүлөйт... Ех, апстазаражә, сзахъурхузей абас?..»

Ианаашалакь, шыжымтән усурат дон, ианаахулалакь, афнықа даауан, уаха цыара дынтытуамызт Цица.

Зизи лцәаныррак дыштпъааны даман атыхутәаны. Лылацш иаатцашәоз зегы лара илыкуныхәөзшәа лгу иабон. Абзиабара амч хаара дыроғышыны даман, ацха-қуа иашыз леңпш акун дышкәз. Уажәраанза илымамыз атаскуа лзацнашьуа далагеит. Аеенлахәара-еенилацара уи ақара иаштамыз, апсабара илнаңа ачаңашьца цыара-цәа хaa иагулчоз апхәэзба есааира лхы деичаҳауа, лыелырхион, лассы-лассы лыматәа лыпсах'уан, есымша асаркья дадгыланы лхаху ахәашьа аеакала иқалтдон, иаха иснаало алсхып хәа. Лусура данахашәалоз лтептпш аръшзара даштталт, уаф илағ дызлааишаз ала леенибылтон. Апсара-апсараҳәа лгу тыпшо ицо, Арноуи ларен реиқүшәара аамта дазыпшуван.

Цица дара рөсө даныкәз илалхәаз лымаза дышканатаз, ишылнырыз даназхуцлакь — ихьшәашәаза апхзылыкунатәон, дааилазызон.

«Арноу бзия дылбазаап,— иаразнак ишъакулыргылт ускан Зизи. Лара бзия дылбоит, аха иара, сара ^{Саннайз}_{Людмила} таа, мап иките? Сара исеихәо ажәа хаакуа рөзыза Цица илеиҳәону? Ә-өйк имоума, хаас, излеигуаңуузей уи афыза? Аха мап, мап! Арноу сара бзия сшибо аеазэы бзия дибом. Егъаф егъа рхәаит,— исызхатом! Иажәа хаакуа игу-цкъя итыцуент, илакуа абзиабара амца рхыланы, ибылны ицоит. Ихумаргоума, мшәан, абзиабара? Игу итам, ихы итам ихәону Арноу? О, сужьюма сүзәннырра?»—фаңхъя агурамгара налызтысуан апъхәызба күпш...

Арноуи Зизеи анеикүшәалакь ашәартқуа илымаз иара иңи сиңацәзырылгон, лыла траа дихуапъшуан, иңиңи шылара акры анылозар хәа, аха иара илацәакуагы аашахшомызт, лара лыда, иңи неихшәарашәа акун лаңхъя дышгылаз, уи лыгуралгарақуа ртак ақаттара ацымхурас дааигудыхәәаланы дигузуан, ларгы амца шоура акуаб дынташөон...

Куараса, аңақымцәа лыхуапъшын, ағныңа ацара азин лыртәент. Зизи лан лыматәакуа лыманы ахушәтәйрәтаңи дааны дықан. Ағыңғыагы Арноу иаара иазыпъшын. Ашыбыжыштыхъя иаргы даает. Ачымазаф лөеилахәаны дтәан. Куараса, уа аус зуаз зегъы днарылсны, бзиала хәа ралхәент, гук ала апъшәа ахылхәаант аңьабаа ахълы-дырбалаз, агуцаракра ахъаадырғышыз азы.

Куараса ағны данаарга, асоф ағы дыкугыланы бла-ла еимылдеит рукуша-мыкушатәи апъсабара пъшзара, аан-әрасра змазамкуа агуқаттага пъша ахухуахәа иләсузаз лбаадо, лыпъсыпъ налга-фалгон.

— Бтәа, амған амашына бараапъсазар акухап, бтәа, Куараса, быпъсы ааитабкып! — ақуардә налымтциргылт Арноу.

— Стәами, сыйкухшоу Арноу, шытә ағны сыйкоуп, сыйзургозеи? — Куараса днатәент. Қаңхъя лаңхъя иаатуаз апъсабара сахъа пъшзарақуа лыла лызрықугомызт.

Зизи ағны ағнүтқа дығнан. Лан апъшьара ләххозар хәа лиарта қалтахъян, уажәы афатә лырхиарц, астол давагъежъуан.

Апъхәызба ақаттәқуа илымаз реихагы уахь дығназк'уаз амзыз ықан. Амған ачымазаф дрыман ианаауазгы лхы лыкуаене акун дыштәаз, лыбла неитцихны лан дзылғаңшамызт, Арноуи лареи иаарыбжылаз зегъы абыржәымзар абыржәы иаацәыртцуент, сан гунхутыстылә

илдыруеит ҳәа дацәшәон. Знык ағын данаан, илүлакъ лөзлахылгашаз даштын, иара дахтәаз аңырттара тәафүлләп дәйлхъчон.

Иара, Арноу ихы-иөы акы анымшъзо, аңсыцқыя ихазшәа, Куараса лаҳатыр бо, ахуша иөытцыкуку длацәажәон.

— Зегъы үцъабаа ҳадуп, ууаажәлар рзы ухы-үпсү уеигзом, уапъхъа үрткуа зегъы бзабааны иупъилааит, ажәлари уарен шәенигымхааит, нан, — фыстаарак аткамкуа дылныхәон уи Куараса.

— Итабуп, Куараса, ауағы иуалу ауп иқасто, унағара заххәаатәузен? — иөыркүбцааны атак қантцепт.

— Ишпәссымхәои, Арноу, уара унапы сакухшааит, — иаасхымзар, сыйыс еикүмхаргы қаларын... Еикүмхаргы қаларын схәахт... Сеикүхатәкъомызт!.. Уан гуакъа лейпъш усызныңуеит, уани уарен шәенигымхааит!

— Изатахызуен, уи ақара... Сара бахыбыниахаз маца-ра ҳамтас исызхоит, үзъабаа хұчык збазар — үхашшароу-ма? — Исуалын, исыхутан.

Урт ажәакуа неимда-ааимдо таку аамта асоғ ағы итәан, аха Зизи уаха дцәрымытцәйт. Куараса дәғагылан, лыпъха иқалтахъаз лбарц ағынка дыңғалт.

— Бызәузеи, нан, Зизи? Аңә ҳзыбымшъуазар, шытада залымгазои астол архиара? — лыхумар бжы аагент уа-хынты Қуараса.

— Сыхиоуп, сан, шәаан астол ахь, — лыбжы аарла-инткааны, әаалтит Зизи.

— Уааи, нан, Арноу! Зизи наңзенлалтаз ағьама аабап, — лхәеит Қуараса данаадәылт.

— Итабуп, шәара шәөү стәазар сыйыс еипъш избонт, аха сыйцак'үеит, шытада сцалароуп, — дәғагылт.

— Изатахъада, нан, ус ҳзумун, унхархазом, — дбъа-тәы-бъатцәуа дылмыштырц даанғағылт Қуараса.

— Ара стәымуағума сара, схы ахыбааны акузам, аха даара сыйцак'үеит, Қуараса, — инағаршәні мап икит.

— Нан, Зизи хұчгы лхы қунылшо дәуомтсан, ми-нутк иадамхаргы уааҳадтәал, какалк ҳқып, ҳаргы дук қаҳтазшәа ҳхы аабап, — еита диашъапқ'уа далагент Қуараса.

Зизи «хұчы» ауадаҳынтын урт рцәажәара дазызырғуан. Илтакызы илтакымзу уа Арноу даанхар? Егылтакын, еғылтакымызт.. Арноу астол ағы дтәаны акрифар, ибжы лаҳалар — Зизи илтакын, аха усқан лара атынч-

ра лцэызуан, лыпьсы иататданы итэахны илымаз лымаза
куа, лан, лара лхы-лөү ианылбаалар хэа дшэон. Зизи
ус дшыкэз акара иаргы ицэа иалашеенит.

— Шэгу иалшэмърын, ҳайдтэалангы акрыфара ҳа-
хьзап, аус злоу — бара агуцкъара бымазаант, — Арноу
иаңсшэа даменгзакуа иных'я ацара иөазикит. Куараса
уи даанымгылазошэа анылба, һытк днаскъалгарц лтах-
хеит.

— Блымбаан, Куараса, уа быкэз, — аյшэма үхэйс
дааникылт, — бзиала хэа лнапы аалымхны.

— Нан, Зизи, бабаю, Арноу дцоит, бымбазо? —
лыбжы налыргеит Куараса.

— Кох, Зизи бзиала хэа ламхэаэзакуа сымцози, —
ихы авба натаны даахъаҳеит уи.

Зизи дырхаша-дъхатдо даадэылтиц.

— Бзиала, абзиаразы ҳайбабаант, — изаћараазаалак-
гы үхашаарак ила ихымлаэзакуа, Зизи лнапы аалымхны,
амардуан дналбаант Арноу. Зизи даакутэини, афныка
дныфналт.

«Альситцы уоуаант, шаќа ухшара цъянаны хқыта уа-
лиаазеи», — дикиныхэо, ашта дынтыцаанза блала днас-
къалгон уи Куараса.

* * *

Аколихара абухгалтер Фама Чуаз апхзы илхуата, афоршьтра ихтэалаз аз цэыкубар дукуа реиپш, илагу-
куа рееитых'я-рееитцаало иланарпъшига иалцо дгур-
быацэа, Арноу икабинет даафналт. Адгуа иацъалшьеит.

«Ианбыкуз Фама ас данхатцаз, дымтцаа-дымпъшаа, ла-
ра, Адгуа лыгухъаа мкзакуа, дышишаз аյшэма ика-
бинет даныфнашьшьуаз? Еергъхэа ауп ларгы дышлеи-
хырхуаз! Ассир! Икализеи? Амырхуага адгыл ианыку-
чталакь, ашышкамс цэытцыппни идэыкулоит хэа, шэн-
зыпъшишь икаитцо? Ауаа зынза рхы-ркуачрахеит! Иасон,
Астана, Мсоуст — урт ртэы здиреует, уи аеа усуп, аха
абри Фаматэкъагы хихуартам! Фаматэкъя!. Ари змаа-
ноузеи, мшэан? Акы дзааћшылозар акухап. Аха за-
кухарызеишь? Иара данипхьоз ашыз ихызышэа, акуара-
къуараҳэа ихаћыцкуа еихамгыло, дарыхъташьуан, мчыла
даазгон Арноу иахь, уажэы үсүсихасгы мпхъязакуа
дынсывыфны дцент! Ааи, уаха рахук сахэомызт —

ушығналаз еиңш удәйлиръонда? Амишән!» — Адгуа

лыпсахы ҹо Арноу ишә дылагылан.

ЗАРДЫЛЫ

— Нас, икоу саҳәиши, Фама? — иҳәеит иаразнақ ^{Арчылар} ноу, абухгалтер инапы аамихын. — Утәа, иҳәала!..

— Даара смансәалахеит, даара! — Фама иуатәамкуа рыбжьара иныбжьакны, ашыр-шырхә инапкуа неихиншит, ақуд иршышуазшәа. — Егъарааны схәхъазаргы уажә еиңш исықумәиац. Иаастахыз зегы мариала исоуит. Араху ршыапы ишықугылаз иаасхеит, ахушагы дара араху сзырхұзаз аколиҳараөы исыртейт, ажәак ала — снаршә хиахеит!

— Уи зеиңш ықам! Аферым, аферым! Нас уажәштыа сыйнәала акуаци ахши ахәынтырар ақынтаи иҳакум, ус ами?

— Зынза ииашоуп, ағыза ахантәағы! — асолдат иеиңш атак еилфаца иқантцеит Фама.

— Егъырт аколиҳарақуа рхатарнақцәа иуциз иқартазаи? — Фама хұхахутра ицыз ртәи еиликаарц итахеит Арноу.

— Уртгыы пыт-чытқуак аархеит, аха, ишәымдыруеи ағыза ахантәағы, үзыбатыхла уи ақара ибұуамызд. Сара, урт зегы реиха сибүуан. Амала, Краснодартәи адгыл өацә ағы араху хәа икоузен! Машшылах! Ипылы-пұлуа адәи икууп. Ма заку рахужәлакуозеи! Әбак иақароу ажәкуа збеит!

— Уи башоуп! Уара, шәара шыуукы уамашәакуа шәйкоуп! — Арноу ипштәи ааипсаҳт, иажәакуа амцаң рцәйтциддуа иалагеит иаразнак.

— Шыуукы ртәи аныжәбалак — ихазыноу үшіш, шәылакуа тытқы ицоит, ҳара иаҳтәу, ҳазлақоу — шәыла иабазом, ускан Лад Куазба иеиңш, зегы шәлашәхойт, анасыпқақуа, бзия шәаныкоу шәыздырзом! Икоузен мбатәис уара уахықаң, аҳы исоухәозар? Араху, араху хәа ак шәыман шәавоуп! Уаргыы уадыркызаап Иасонраа рығеки! аҳы, иухәозар, уаха хазынас икоузен уа? Ачай ҳара ҳызы еиңш иримоу? Ататын? Ашәыр? Ацитрускау? Ажы? Шәылакуа хызғазеи, уара?

— Ҳәара атахұума, ағыза Арноу! Ҳара иҳамоу пату хзакуцом, шәара шәиашоуп, еиҳангы шәиашоуп! — ашыагрын сахтан еиңш дқуатахеит Фама. — Шәиашоуп, ауағы бзия даныкоу издырзом! Ихабаргузеи! Ҳара хайпш урт қалаанза!.. — Ҳы ҳахашшаартә анцәа ҳко-

умтсан, ҳара зны-зынла ҳамхуцзакуа, апъша иаҳеанагало зегы ҳхэоит акумзар! — Фама ихы өхихырц ажәада, игу атасра даңын. — Шэара шэнапхгарала ҳқытада шәтиг, ика кашит! Иахтахыузен, ҳабзқуа тагылом, иәхтәазар акун иҳақунағоз! Анеи, анеи! Шэара шәиашоуп, ағыза ахантәафы. Иахмүзент!..

— Ауағы бзия даныкоу издырзом, еицәоу анибалақь ауп уи анеиликаауа! Шэыфатә иагыума, шэыжәтә иагыума? Удинаныс, ишәтахыузен уаҳа сара скынты? — Арноу иара иәагылакуаз зегы еизганы драңаажәозшәтәкъя ауп Фама дышиазтаауаз. Игуаара уи иәы иааизыкукуаны иааңыртцит. — Шәабуракуа аашәешәкыр цәгъамызд, дад, уажәшть!.. — Ишәахауоу?

«Садызгалазыз, аф сысаит! Деихшәашәа дышықаз, мыждараку исҳәаз апаркь еиңш дарчыт. Иазызуаз! Уажәштьда дзырдозеи ари? Схы хумкуа снапала ахурабұйыц шәқастеи? Сыбз өхактәазар акун исықунағоз! Сензласыжъкуо закузеинш? Иазызуаз, съям злам сымхатә налатдо!» ихы даңыуан Фама гуаныла, Арноу махуи тыси еикүмыртәо, дхәаш-гашуа дығынан, Фама, адашьма иалыхәхәоз атәымәң еиңш, дымтысзо дғылан.

— Уи башоуп! Акуаци ахушен ахъааухұзынтыә уал укумкуа уаау? — дааихшәент Арноу. Насгы үзара зақуандарал қантаны акы бжъумгазаит акумзар?.. Арноу игуиенны блаттарыла Фама ихы инаркны ишъапақынза дааимидеит. — Нас, уалда, баңда уцқынаны уааит?

— Шэыда-чгада! Қапекгы ҳақум, мариала ҳайлгейт. Амала, апъара напынта рысымтакуа ирымут. Шақа ибзианы иқастаңеи апъара ахъызгаз! Иңсы ааңалт Фама, акамаршша еиңш иңәа дталаны дышықаз, ихуамц иаларқаңаң ихы анығеитих, даатысит, маңк днеитыңтит... Цәгъам-бзиам ауағы итеңтыңш аашътихит...

— Нас, сыйнтаатәи ашықус азтәи акуаци ахши ахъынтықарра ишалаагалаз ала ашәқукуа ара иумоума? — иаҳа-иаҳа игуаара далцуан Арноу.

— Уажәытәкъя! — азтәара атак нагзаны ақаттара ацымхурас, Фама ажәжәаҳәа иңыба дынталт. — Аа, абар иаҳықоу! — Иненитыхны Арноу иаңхъа инықуитцент. — Араион аётәи аколихаракуа зегы раңхъа ҳара ахъынтықаррахъ иҳадыз хуал нахагзент! — Фама ихы-иәы аайлгейт, илакуа мтысзо рытра иштаршәыз, иаатагыжьит, иааңыртцит...

— Уажэытәкъя аредакциакуа рахъ адырра қататоуп. Агазеткуа ирнылааит, зегъы ирбааит, ирахааит. ^{Уца, ирласзаны араикоми араинагзкоми} рыхъзала ^{ашкы} фтәуп, аингаларакуа рзы ҳаплан шынахагзаз ала! Уца! Ирлас! — Фама ашьапылампыл енпш Арноу икабинет дыңғынкъент... Арноу Ақуақа аредакциакуа рахъ адырра қантарц ателефон ааштыхт...

...Ақытсовет аизара рыман. Адепутатцәа зегъы азә иакун иззыпшыз. Абар, аизара шытә лассы ихдыртлароуп, аха Арноу дықам.

«Абыржә данымаа, нас исыздыруам, исыздыртәкъом уаф иқантара! Ари ағыза убахоума, үүшүшт? Мап, уажәштә нахзычхатәкъом! — игу дахапжәо дтәан Иасон Ампәр. — Ҳара зегъы азәы иәапхъа ххы лаҳарқурцу? Шытә иамур қалап!..»

Арноу атыхутәнтәи ишьяға ашәхымс инахганы иаа-фнаиргылт, асаат ахъхъаҳәа жәба анынтаңса.

— Хулбзиакуа! — ихәеит итәаз рахъ.

— Бзия убейт, — ихьшәашәа-хьшәашәаза абжъкуа аатқонит.

«Шәтәакуа!» — ихәарц егъааигымхеит уи дашшылы-хъаз енпш, аха азәгъы дшихамзгылоз аниба, иәы ахъааниххыз даангылт, нас иаргыы деикүтәйтәи астол днахаттәеит.

— Ҳалагап шытә, — ихәеит уи, илакуа хаара рытзамкуа, Иасон инижәитдан, уажәраанза иара дырыпшыны дыштәаз игу ааңтәаазашәа.

Иасон аизара ааиртын, Арноу Наурб ажәа иицент.

— Шьюуки-шьюуки ргу иаанагоит мышкала акутаңбылгъо иқартарашиа, — иажәакуа тәаҳәеза, пытфык рыхуда ағарпәра шитахыз Арноу раңхъятәи иажәакуа иаарныпшит. — Урт, зызбаху сымоу, харантә игыланы иа-ныпшуа — уара акгы узығамтшәа, дара зегъ рылшошәа рбоит. Аха ргу иажъоит! Иажъахататәкъоит! Уск рнапы иануттар — аахтәак рылшом, арахъ рыбзкуа — аа-рак икоуп. Урт бызла амшынгы ҭадырбоит, ашхакуаты дырбгоит, аха аус ахатаңынтиәкъя ианнеилакъ — рбағданра ёағааза иаапшуюит.

— Дарбан, мшәан, убарт шьюуки-шьюуки ҳәа узөү, абағданкуа ҳәа иуңхъаозо? — Мсоуст Сақания иажәакуа баагуаратас Арноу иаңхъа иаагылт. Пытк аатцуан Мсоуст иажәакуагы иаргыы ипъригенжъеи, аха абар фапъ-

хъа дахъааиңылах! Абар зегъ реиҳа иңәымбыз иңынца!..

— Уаамыщакын, ағыза, иаачча! — аизара ахантәә-
ғы иара иакузшәа Мсоуст дыникумчит Арноу.

— Мсоуст диашоуп, Арноу! Уажәакуа рхы ахъцо-
саргы исзеилымкаант, — иңәент Иасон иааизымыч-
хакуа.

— Сажәакуа еилызыкаарц зтахыу, заманала ирдыреит,
өүрдагуа қарткоит акумзар. Мшәан, ьыч ихы акы ыкууп
хәа, шәара уи ақара шәзаңралазеи? Ихъмызбышәым-
шын!.. Ус анакуха сиашоуп, амса сакугылеит, уи азы ауп
абыжъкуа згаз! — урт зегъ рыгукуа хахала ипъахны
иништәнтазшәа ақара банды даагылт Арноу.

— Ак схәашан, дад, — ихы ахъигара имоуда даақалеит
Абдала. — Арноу! Иухәо закузеи?

— Исхәо закузеи, шәымбо? — аизараेы итәаз зегъы
иршәарц итахызышәа иблақуа аайрцәгьеит. — Исхәо шәым-
бои, ҳара ҳзыпъсоу ақара ҳхы пату ҳзакутом! Ҳколихара
ахъз шытыцит, зегъы еиңырдыруа иқалеит, азбаху ҳара
инағит, шьюкуы уи атыша итакукуа ацара иаөушәа иа-
хыныхалт! Абри ауп сара исхәо сзырхәо! Ҳәара атахыу-
ма, ақататәқуа макъана иҳамоуп, аха урт зегъы мыш-
кала иҳалшома? Аколихаракуа культура-культура хада-
дак рымоуп. Ҳаргы убас ауп. Ҳара ҳөй ачай хадара
амами — ҳахшығ зегъ убри иазкызар ауп. Аха шьюкуы
мышкала зегъ ртакхеит — ақытаеы аханкуа ьяз-ьязуа
игыларц, ахушәтәыртакуа, акльтуратә ғинкуа, ақыт-
совет ахыбракуа, апъшшартта баҳчакуа... Зыжела бзиоу
араху — ашъамақа, апъсаса, ахәакуа анаңтароуп рхәеит.
Исхаштыз — ашъхымза, апъсаатә... Абарт зегъ иаразнак
иҳалшару? Қолихарак иазеилагзару абасқатәи ус? Абри
ауп сара ишәасхәо! — Арноу иаңхъа ахүчкуа тәазшәа
драбжъон. — Ҳара ҳажәхъа бзиа ачай ауп. — Уи — хус-
куа зегъ арманшәалоит! Ачай анықала — акуаңгы ҳа-
моуп, ахшгы!..

— Уи шъя? — итәаз ибжы аарылғит Мсоуст.

«Уажә уәарбаңыа уаағаскып сара!» — ааигуахут Ар-
ноу. — Ачай амчала акуаци ахши ахъынтыккара излалах-
тозеи ҳәа ами узызтаауа? Аа, арт убооу, Мсоуст? —
Арноу қыаадкуак неитцыхны аҳауаेы, апъхәис аматәә
зәззәаны, ирғаны ианылжо еиңш, иааиқьеит. — Ҳкуаң-

гы шэоуп, ҳахшгы!.. — Ихазымто абарт ашёкуу
урыйхъя! Уи башоуп! Абас ауп ишыкоу аускуа!..

— Нас, уи бзиоума? — Арноу итак инашьтайрххит,
Иасон изтцаара.

— Уара утэала, ицэгъоума? — иааицэымыңханы, Иа-
сон иах даақугъежыт уи.

— Уаф дзыргуръара еипш егъалам!

— Уара ишпьюутахыз? — Арноу иеааирбұкит зынза.

Аизараңы итәаз ауу аайлдыргеит. Уажераанза ана-
ара абжыкуа уарла-шәарла ишгоз, инеилалт, иаалаңқур-
пүеит...

— Уажәа уалгама, Арноу? — дәғагылт Мсоуст.

— Ы-ы? Уи ақара угу қыдсыргылама? Ус утахы-
зар — аха маңк иаасауразандаз!..

— Иабақоу, иухәаз ҳәа егъызбоме?

— Уара ахарара ҳаутарц акуу, аус уалаңәажәарц угу
итоу? — ихы изнымкылт Мсоустғы.

— Еилукаазар — еилукаартә исхәеит...

— Макъаназы акгы ҳзеилымкааит, — Мсоуст иажәа-
куа шъакудырбұуеит азәйрәғы.

— Сара енагы исхәон, абыржәгы еиңашәасхәах'үеит, ағызәа, ҳара ҳколнхара — чай колнхароуп. — Маңк иеааирпүшкөйт Арноу. — Ачай адагы иаахрых'үеит ата-
тын, аңықуреи, ашәыр ҳамоуп, ацитрускуа, аутратых —
уажә зегъ зеңкүпхъазатәузен, сара сеңпш шәаргы
ишәымдыруеи? Анырхага раху ҳамами? Ихамоуп! Ажә-
куагы ҳамоуп! Маңк ракузаргы — иҳамоуп! Нақ-нақ
урт рхыпхъазарағы иацахтап. Иааҳажәразарауазен,
уара? — аизара ижәлошәа аниба есааира иеырманшәа-
ланы шътахъка аиңатца дағын уи. — Хұчы-хұчла зегъ
қалоит! — Арноу аизараңы икүгылаз азтцаара хада иеына-
хыга-аахыго, тәкы змамыз зеңпш ажәала алға рәарчны,
днатәеит.

— Ицәажәарц зтахыда? — аизараңы итәаз дынырлыап-
шият Иасон.

Зегъы еиқушышы итәан. Шамахамзар, зегъ гуааит.
Иасон иакузар — игуахы ҹон, аха аизара уағы изеил-
мырго еилалар ҳәа дшәаны ихы қажо дааниуан.

— Иқалозар сара ғажәак схәар стахын, — дәғагылт
Мсоуст Сақания.

— Ажәа умоуп, — иңәеит Иасон. Икахуца итәз аудағы, рыхқуа ирфаҳаны Мсоуст иахъ ағышра иалағеит.

— Сара, ағызыцәа, сажәа сроузом, — ашьшыұға аңға жәара далагеит Мсоуст. — Аөнешшыбжыон азәгты ҳайжъар стахым, ҳаргы ҳхы ҳазжъом! Ҳхүчкуума ҳара? Қыта дүззак абызы ҳнаңеит нара аускуа ҳазбларц. Үс анакуха, — ҳзыхумаруам! Иеем хускуа жәпакы, ағыза Арноу, иеем! Иаахтны иаҳхәроуп!

— Закузеи иеем, иабаҳатабгеи? — амыркың еиңш, Мсоуст дааилаҳеит Арноу.

— Акырцара! — ахәзызбаццышә икъазшәа иаахирффеит Мсоуст. — Уара аҳауа иаларғыр-пъыруа ашәкууа хурбент ахәынтыккаархъ акуаци ахши иалаагалараны иқаз аплан наҳагзеит ҳәа. Ари — лағшхырђагоуп! Ақъадкуа хурбент, аха икоузеи уртрыштыахъ? Ари ҳара ҳзыхәан пъхашшароуп, ағызыцәа! Ачаи, нас егырт акультуракуа ирылтңи иааниуа ағяракуа рыбжак абацои? Акуаци ахши иргойт! Насгы ишпъыкуу акуаци ахши раахуара аус шеиекаау? Фама Чуаз Җарала ишәыра ртәни үзара дцоит, иқантцо, ишықантцо — уара идыр! Иаадыруеит ахш аплангы нагжашъас иашәто! Үи атәы шыкоу жәдидуоу, ағызыцәа? — зегы даара рыхшығ азырыштырц азы, дынрылаңш-аарылаңшит Мсоуст.

— Ишпъакоу умбои, ахуша аналоугалалакь — ахш ахь ииаргоит. — Ахш ами ахуша злытуа? — Мсоуст зхы икыз азтцаара заа ихуаөырц өааитит Арноу.

— Үи ақара здидуеит, Арноу! — даакутәеит Мсоуст. — Фама Чуаз иус лашыңақуа шытә ицэйргамзар ауам! Үи атәы шыкоу абас ауп, ағызыцәа! — Фама амабазиакуа рөй дненины ахуша аайхуоит, нас уи аколихара ахъзала ахәынтыкка иаленгалоит. Ари акы. Үи аникүм-өиалакь — ахуша ахърыдыркыло атәахыртаңы ағяра алаингалоит — үи ақатцара изыманшәалоу ауаагы ыкоуп, — нас ашәкү шытих'еит ахуша алаингалазшәа. Ахуша схәаҳт — ахш... Ари заку усузеи, Арноу? Абри уара иузымдырзои? Абас ахәынтыкка аажъоит ҳәоу? Үбри ақара ирыщашаума ҳара ҳхәынтыкка?

— Үи башоуп! Үс акум ишыкоу! — ңдаағаңеит Арноу.

— Исхәо мыңрак атазар — сыхуда акды икутсаны ңқатәис ишәистоит, ажәлар! — атоуба идиқылозшәа дааылаңшит Мсоуст.

— Ак схәашан... Иашәиу-шәиу! Исаҳаяа закузеи, уа-

ра? — иңашыны, акуа алеимта аламталастэи амтى ишья-
мхы иацқазшәа, ақуақ аахиргент Абдала. — Заку түрхэ-
хэрроузеи!.. Абри смаңакуа, абрахъ цьара нақ, хара сна-
сқыаганы сыйкандаз! Апъсра, аитапъсра ззырхәо!

Аизара зынза иааилалт...

— Абри ақара ауп сара исхәо, ағызцәа, Арноу иаҳир-
баз ашәқукуа ртыхуала! Амала, акуаци ахши аҳәынҭқар-
рахъ ҳара ҳалагалашьала Фама ицымфаԥызго иғызцәеи
уи иатқагуаны иқартço аус лашыңакуа зеиԥшроу ртэы
шытә шәара шәазхуц! Ахши акуаци аҳәынҭқаррахъ иа-
лаагалаша злыңца араху раанылара ҳалымшазои ҳара?
Иш҆пәхалымшои! Аихабыра иҳадырцалазом, аха ҳара
ҳалшарақуа ҳара иҳаибын издыруада! Ҳара ҳөы ачай
аԥыжәара амоуп. Уи — табыргыуп! Аха убри еиԥш ад-
гыыл ҳақууп, араху раазараразы уи акы иаҳльырхагам. Ашь-
ха ҳаңнуп, атың заманақуа ҳамоуп. «Абзанхараेы» араху
раазара ауам. Избан? Адгылкуа зегы ачаиртқақуа
ирызкыуп. Аха ҳара иҳалшо зықаҳамтәри? — Мсоуст
итып ағы днатәеит.

Ацәажәара азин ылхны дфагылт Астана Бганба.

— Мсоуст ииҳаз иашоуп, ағызцәа! — Баак рбганы,
баак қазтаз ҳәа, ачани, ататыни ирытнитынды иҳауа аԥа-
рақуа рыбжа уажәраанза Мсоуст дызлацәажәоз аус ина-
хулабга ициит. Убри ала ацәыгыңызағаңа рзы амға қыа-
қыза иаахартуеит. Ҕхашшароуп, ағызцәа, абри ағыза
азәы иҳананижүазаргы ҳара ҳхы иатәаҳамшшароуп!
Иазхоуп уажәштә! Ҳара иҳамазароуп ҳхатәи ферма-
куа — уи ҳалшаратә ҳақоуп! Ажәхъажәла бзиакуа анах-
тароуп аԥасаса, ахәакуа, акутқуа, акуатақуа...

— Иануттоит, аха иабагуарух'уен, ирөоутцозеи? —
дағеекиырц иңаххеит Арноу.

— Ирөоутцозеи-ш҆пә? Ажәкуа рзы аңықуреи аахры-
хып — уи еиԥу фатәис иқоузеи? Амала, уи еиԥкаатәуп,
аңыбаба атахыуп. Апъсасеи ахәакуеи — Ахутца иабоит,
еиԥу атың абақалои? Апъсаатә ртыңгы ҳамоуп. Сара
стәала, абри аус уажәштә, есымша еиԥырхо нақ иаҳ-
зыргуагуом! Ҳарпхашшоит, ағызцәа, ҳарпхашшоит!

— Иаразнак абарт зегъ реиекаара бызла имариоуп,
аха ақатцара иаҳа ишуадафу удыруоу? Насгы ари ақара
аԥара абаагари ажәхъакуагы ааххуо, аԥасасагы, ахәа-
куагы... акутқуагы... акуатақуагы...

— Есышыкуса акуаци ахши ирыхтинахтço уазхуци иа-

хынзацо, — убри ақара ауп иатыхы! Араху нара ^{абра}
жколихара ағнұтқагыы іхапшааует ұнашә-аашәар
аңсаатәгбы. Иазиуазеи ари ақара жәи-цәкъали ^{Алмисы}
хан Маан изану? Иара хазы аферма енәкааны имоуп. Иа-
зиуазеи арсқатәи іңсаатә изану? Изамырхұхарызеи акол-
ихара? Ҳаргызы ҳаизеңымхари... Иңхәйсгы наргызы
шта интыңны иааҳалагылааит аколихараңы, абра іхалан-
харц ргу итазар!..

— Ииашоуп! — рыбжыкуа геит ирацәафданы.

— Азамана!.. мап зқ'уада? Амала, урт зегзы хшығла
иқататәуп, ихжәаны акумкуа, апартия ишаҳәо еипш, —
Арноу хыхчагас агазетқуа рөзы дзыңхъахъаз ажәакуак
іхәеит. — Иқаҳтап... — Арноу зегзы иқурыпшар хәа
дшәан, иеирмашьцент...

Ақытсовет депутаттәә азәырғы ғагыланы ицәажәеит,
Мсоусты Астанеи ирхәаз нағыланы. Иасон Амқар раңәақ
иажәа мроукуа, иааңтәттәә-прытәтәаны иқататәыз азы
ажәакуа алеигалт.

20

Амра ажәған ахылаңыра италаны алеира нағын.
Митәык ишоурамызт. Амшын итытуаз аңша-лас, ашәа-
пышыңың арчыху-чыхууазшәа, нарчон... Ачай чыққуа лас-
куантраза, идырқудыз ауасакуа реипш, еилагылан.

Езыгу Езыгуба ианиархәаз аамта нахмырқакуа, араи-
ком ағы днеит. Альшра икумшәаజент. Адгур Абас-иңа
диқиқылт.

Езыгу даныныңнала, араиком амазанықугағ истол-
дахыңын икабинет азбжарак еихиттәахъан.

Аңсшәа анеибырхәа ашытакъ инейбартәеит.

— Нас, Езыгу, шәүскуа шәңацои, икоузен ажәабжы
өңде шәколихараңы? — дтцааит Адгур. Уи ус дызщааз
аңәажәара ахы алаңырц маңара акун акумзар, акол-
ихара «Абзанхара» ақны аускуа шың заманала идыр-
уан.

— Ихалшо ахучы ала, аусура ҳаңуп, — ихәеит Езыгу,
иेирқұданы.

— Шәҳареҳуацәар — акғыы наңсам, уи затахыузен,
Езыгу, аха шыахула аус жәуйит сыйнәа, — араиком ама-
занықугағ иажәақуа рхы наумыжъкуа, дызлаңәажәарц

дықаз аус ишахутаз напаирkit. Араиком абиуро ахуап шит ачай бұбы иатәа ағыхра шымғапъысыз атәй, аз-
даара хадахы диасит Адтур. — Ачаиртакуа шықоу, әб-
бы раңданы иғезіхыз ҳәа аколнхарақуа еидкыланы хан-
рыхуапъш, шәара шәколнхара иагеит архъагылара. Апар-
тия араиком абиуро акутцара шыңнахит, еитатцуа абирақ
қаңьш шәколнхара иатазарц. Шәусурала шәапъсахеит азы
ауп изшөуа еитатцуа абирақ қаңьш. «Дасу илаицо ауп
иааирых'уа». Иумдыруеи ажәапъка ишахәо?!

Езыгу, ихы шытымхзакуа, астол дықупъшуан, инапқуа
ахыгара издыруамызт, апарта иахатәаз атцағ хұчы иеиңш,
зны инеитыхны, астол иқүкны ик'уан, нас иаандыпъса-
ланы иныкуитдон.

— Араиком абиуро, шәара шәусура ишахутаз аху
ашьеит, — дағын Адтур Абас-иң аижәа анағзара, — аха,
шәөыртынчны, иқаңтаз азхеит ҳәа шәанаанғыла, — аға
шыоукы иаарласны шәара ишәапъсуеит. Иумдыруеи? —
иааркьяғзаны иңеит араиком амазанықугағ ари еиңш
аусқуа раан шәартас икоу мәзакуа.

— Итабуп, — убысқан затәык ауп, Адтур Леиба ацәа-
жәара далағеижкітеи, Езыгу ихы дәханы, уи даниғапъшы.
Езыгу ажәа затәык инхәази, иара ихы-иң шықази рыла,
араиком амазанықугағ еиликаит: «Ихалшо акы ағы
шәдарпъхашом!» ҳәа иңәарц шиңахыз.

Итцуаз еитатцуа абирақ қаңьш аколнхара «Къараз»
иакижкітеи! Ачай аарыхра азы араион ағтәи аколнхара-
куа аицлабра изөй алтшәакуа есышыкуса еихыршы-
лон, аха уи арсаулаа ирымпүтрыжкуамызт, дара ирзын-
хон есқынгы.

Арноу, — абри абирақ қаңьш наунагза шәара ишәах-
тейт, шәендейджәлаит ҳәа идыркызшәа акун дشاхуапъ-
шуаз. «Дызустда ҳара иаҳиаини абирақ зго?» — иажәа
иалатданы иңәалон уи.

Араиком абиуро, еитатцуа абирақ аколнхара «Абзан-
хара» иартарц ианалацәажәоз, Арноу дағағеит:

— Ишпүккүү, килограммкүак ачай ҳара ҳатқыс ма-
шәыршақу ахәынцарра иаларгалт ҳәа, абирақ қаңьш
урт ишрахто? Езыгу иами анхара шыкүс ҳаналагаз ае-
пъныхәа заңдаз? — өааихак қамтқакуа, урт ирзымдыруаз
акы ргуалиршәозшәа дыреагылан Арноу. — Сара сазы-
разым уи! Иаалыркъаны, — аа, куашьс иумаз, ига ҳәа

абирақ наган инеисыркырцу? Избан? — иеизеңкүк'уа-
мызд Ароноу.

Абиуро ағы Ароноу иархәеит уи абирақ ейтапца ҳәа
изаштыу, есқынгы ұзарак иаанхом, аиааира згазрышқа
ишиасуа, аха урт ирхәоз иара ихы ағы изаагомызт. Уи
аимак Самсон, егырт реиңштәкъя иеаламырхут, аха
абирақ арсаулаа рөзы ишыкоу инхароуп ҳәа дыкумгылт,
иамур, Ароноу ида, абиуро иалаз ирызбыз наха дақуша-
хатын. Ароноу иагъя иундазгы, абирақ изнымкылт. Уи
аэтцаара зыбны ианалга, иара уаҳа акғы анилымша, ды-
мкыкыны өааит:

— Иргааит нас, убри ҳахнартәозаргы, уатқәйтәкъя
ирзынастуеит... Ароноу уақа иаразнак иаахтны имхәеит
акумзар, изыштымх'уз зегъы иреицәан аәакы...

«Ари аэтцаара иззкны араионтә еизара мәғәрғонт, —
игу чо дхууцуан уи. — Уақа аиааира згаз аколихара, уи
иаттахаз иамхны абирақ ахтоит ҳәа икугыланы аңајәэ-
ра иалагап. Езыгу иғаатца далаччалап. Аизарағы икоу
зегъы Езыгу идныхәало, анапеинкъара иалагап, уара ухы
укужыны, убра утып ағы утәэз!.. Нас уи ажәабжь ыршо,
кыта-цыпхъаза ириманы икулап»...

— Изынастип захъзузен? — дгуаит Адгур. — Мап
ззәукыз напеимдахъоума уи абирақ? Уара ианудукылоз
ишпәауртеи?

Араиком амазанықугаф иажәақуа Езыгу игу шытырх'-
уан, иртцаулан ддирхууцуан, нақ-нақтәи иусура иткең игу
аңызхәэ джартент...

— Уаҳа асаат ааба рзы аизара ҳамоуп, уи абирақ
шәколихара нахтоит, уаҳь унеи, — ихәеит араиком амаза-
нықугаф атыхутәаны.

Езыгу дындәйлтт. Ақалақ дахъналалаз Астана даан-
күшәеит:

— Ишәйдисныхәалоит, Езыгу, гүк-псыкала ишәй-
дисныхәалоит! — асалам амщхурас абарт ажәақуа рыла
диңылт уи Астана.

— Итабуп, Астана, даара итабуп! — дааигурбъаны
атак қайтцеит Езыгу. — Мбатә ҳалшаз ұвшыома, шы-
әек ңхъақа инеитаагеит ҳәа?.. Аха ус ианықалахгы —
урт ажәақуа хрыпсоушәа иҳадаҳқылап, — Езыгу ихы
шымғағигара өеила еилкааны имамызт, нахынзахутаз
азхуцхагы имоуцызт ақнитә деилапсоң.

— Ишәымшакуа, Езыгүхеит... Еиңу ала! Гектар
цыпъхъаза хуба-хуба нызқы килограмм ачаи... Ус ами?
— Ишә? Хуба-хуба нызгы килограмм-ба? *Ишә*
да? — Езыгү длазыркууаз ажәакуак иаҳазшәа иаахым³-
бишьеит. — Иуазхәада?

— Шақа, нас?

— Ху-нызкы хушә килограмм гектар-цыпъхъаза! Уа-
ра уи ағыза уазхәаз, хушә-хушә килограмм ҳара ҳчай-
ртакуа ирцәизаз ахынзаци дазхуцаат! Чануп, уара, ха-
хәу цүушьома?

— Афырхацә! Уи ами абзиа, абаапсы! — еиҳагы
деигурбъеит Астана. — Ҳара ҳахынзанааз абаагуара
хәагылазшәа ҳзахымсит. Уа ҳаангылт. Бубуала! Куашьс
ишәымазаат! Ҳара ҳхы ҳакугуңцәан — иҳахызы умбои?
Иҳакунагоит... Ҳы ҳхагылазар ҳархуцроуп! Ианаамтаз
шәхәцхраат, ҳшәрырөыхеит!

Ахулбыгъеха Езыги Астанеи аизараҳы ицент. Сырмагы
уни аизарағы дыкан. Ауха ахутсақа Астанеи лареи еиңи-
гъекът.

Амза каххаа икаччен. Сырма, Астана иаңхъа дгыланы
днеинуан, амфахуаста ианыршәланы.

— Аус ө-напыкла ианаңк, иубома ишдәйкулаз, —
ацәажәара дағын Сырма. — Ищакны идәйкулеит! Абү-
хырта еибаҳтейт, иаарласзаны ахра ҳалагоит, ахахә апъе-
рагы... Амала, аиашазы, ачай өыхрағы абирақ ахьшәыцә-
цаз сгу иалоуп, аха егъаурым!.. Уртгы иргазаат!
Итәымуаумат?

— Уи бзианы иқалеит, Сырма, — иҳәеит Астана. —
Аус ҳнаруп, аехуара ҳақунахып!

— Ганкахъала уи табыргыуп, — Астана ацәажәара
дахъалагаз дааигурбъаны, даатгылт апъхәызба. — Табыр-
гыуп.

— Ҳәара атахуума!

— Иубооу, Астана, ҳакуша-мыкуша шақа иңшзоу!
Зақа ибеоузei апъсабара! Шақа уағы ицәанырра шытнах'-
уазеи! Иуахауо азыхъкуа рыбжы? Ирхәо здырх'удашь?

— Аа? Азыхъкуа... Азыхъкуа аақумтзакуа абас
ауп... — азтцаара атак ақаташа дакумшәеит Астана. —
Ҳара ҳәағағы абас ауп ишыкоу, — хүчкү даалтшәа джә-
лент уи.

— Нас ибзиами, Астана, ас иахыкоу?!

— Ибзиазар акухап... Хара ақытааа ҳашыңылент...

Игуахтазом...

— Сара уаха шаанза абра снаңышы-ааңшуа ^{СЫРМА} азыхъкуен арғашкуен рыбжы сазызырғуазар сылшоит. Уаха шаанза! — енталхәеит Сырма лгу търаауа, ашъхара икукъан иааниуаз аңшахъ лхы-ләү аәк'уа. — Уара?

— Саргы исылшоит... натахызар... — Сырма лажәәкүа қуандаза Астана игу инахыист, аха иара бзантцык ихахы изаагомызт аңхәзыба лыхшыф иара изцоит ҳәэ.

«Зеңпүш пәхәзызбахазеи Сырма! — дхуцуан иара. Атцара бзина лтцеит, ақыбаф бзина лымоуп, дтаруп! Арахъ заку пәхәзыба цәа цқьюзеи илхоу! Сара сабақоу, лара дабақоу! Сахъзымнаزو сшыапы кыдсыргылап ҳәэ сашьтаслар — сарпхашьоит. Сара қыта ҹунак, лара — ақалакъ иаазаз, лтара, лдырра... Иахълықунагахаша цъара лхы кыдзар акухап... Уажәраанзагы ҳаикүшәакуахъан, аха... Мап, мап, исызхәом... Сара сеңпүш икоу — Сырма дхъа-хәынгы дихуапшум, ус аңсшәақынтә лгу лхалырштырц дсаңәажәозар акухап акумзар... Ақалакъ иаазаз ахәса-хүккуа рәказшыя ларгы илылаазоуп. Ақытаә ианаалиакъ, зегъ ҹаршьоит, абъышкуа шышьуа, атлакуа ирытагылоуп, азыхъкуа арғашкуа, дара рәашшыя рашәаҳәебжъ иазызырғуеит... Аха, нас? Нас — ргу өыңьеит, ақыта тынчра ргу алаңтәоит, ақалакъ пәстазара еилашыра гухъааганы — уахъ еихоит...»

— Шаңа бзина избозеи абратәи аңстазара! Ахааназ сгу акуңызбуам!

— Иуадафхар ҝалап, — агура имгент Астана. — Иб-цизыудафхашт... Уажәазы ус бгу иабоит...

— Ишпәа, исцәзыудафну? — Бзантцы!

— Исыздыруам.

— Уара иуздыруам, аха сара ибзианы издыруеит.

— Ишпәасхәари, Сырма...

— Нас, ихоутом акуу, Астана? Ара ҳақами, иаабап! Иатцахо иуалузеин?

— Иатцахоу? Иатцахаз — датцахеит, ииаиз — даиаит. **Азэй** ишибац.

— Ус мап, — аңхәзыба гүпшкара лиааниуа далагеит Сырма. — Сышиааниуа убар, нас уара... «Закузеи, мшәан, исхәо?» — иааңылшьеит гуаныла.

— Уаала, уаала, ҳныкъулап! — наарласзаны, Астана игу еилгаанза, өаалтит уи.

— Аа, ишъабхәаз, Сырма?

— Уаала, уаала! — ләдәйт еита уи. Рұынархеит

— Сара абра наунагза сыйхар стахыуп, Астана! Аай, ааи! Наунагза!..

— Ибылшар, — илымамырехуакуа, ус ажәоуп хәа иналыштеңдәйт Астана.

— Иубап!

— Азамана! Уи ами абзиаху, Сырма, — дазаанида лагеит уи, — ибзиоуп, аха ара есқынгы аус буама, макъаназы, быпхәзызбанаты... Нас?..

— Закузеи, нас?

— Нас? Нас зеңпіш қамло еғықам, ма үзара усурabiаргап, ма бара бхала үзара бцап... Мачхума апстазараे иқало!..

— Үзаралыңдар! Абраантәи ашәи-тышәи сеңтатраны сыйкам!..

— Изхәо бөрын жыла итәаит убри сара мап ахыс-хәааузар...

Ауха урт Ахутца ағында амфахуастала акыр инықуеит, инықуеит, еитанықуеит, Сырма апсабара апсы ахатданы илырцәажәеит, аха Астана икынтә илтәхыз ажәақуа лма-хайт.

Дүшәймартас нахъымаз Агрба Чагу игуашә инадғылт.

— Утх аабзиахааит, Астана, — инапы ааймылхит Сырма.

— Абзиаралы. Цәамтхая боуаит, Сырма, — ихәеит атакс нара.

— Астана! — өаалтит Сырма, агуашә данынталы даа-кутәидаан.

— Закузеи, Сырма?

— Уара... Уара угуатәа жәпоуп! — игу тыблалы дын-калыжызшәа, дыщакны днеихеит Сырма.

— Аа? Ишъабхәеи? Ишъабхәеи, Сырма?

Сырма, уаҳа акуөымтәзакуа, дыщакны амардуан дын-халт...

Астана агуашә дзадымтуа даадхалт...

Арноу алашында иеалакны, ағы дашызызшәа дгары-гаео, ишъапқуа итәмғыло хүщракуас икоу зегы исны, мәхахуастала Ахутца ахабла далаланы днеинуан. Ихшығ-зцарапуа үзаралы изеизак'умызт, өафратагалантәи апшы-иргъежьуа иамаз атлабыжыктуа реиңш, харабыара ен-

лагъежъ-еилахынхәуа ицәемпуан. Инагзаны атыхутәа-
нынза уск изеилыргомызд, убри ақара дөшүшни

«Аөырфрағ актәи атың сыйәцеит, — убра ихуңра аан-
тылт аштыахь, уи азтаара игутыхакуа аөрылнанаан. —
Шыжымтән ишъацәхныслаз шыбыжъаанза дшъацәхныс-
лон хәа, уи нахыс иаҳагы исыңдауло иалагеит. Уи
инаштархны еитатцуа абирак исымптыңдааны иргеит.
Иргеит, аха изгада? Езыгу Езыгуба! Ишыбзоу үсроуп!
Изыхъязеи? Сколихарағы ажәлар аус руам узхәом. Са-
ра? Амш го сдәыкүума? Исылшо аус иагсыжъуам, нас иқа-
лазеи? Сус аитсақъара иаштоу ракухап изхароу, ус ана-
кумха мзызс иатдоузеи?» — Уажәы-уажәы азтааракуа
амаңәис еиңш атх иалчаны иаапъылон Арноу, аха ртак
иара изықатомызд, ихшығзара еиңхышшыаауа атх
ишалаз фәйхъа аөазтаарап инаджалон.

Абас ихуңракуен иареи шеиқұпъоз Ағыр Чагу дахын-
хоз дынкылст. Азәы агуашә иөыхшыны, ихы иқужыны дғы-
лан. Арноу даатгылт, днеимхәа-феймхәеит.

— Уарбану? — ашырхәа даахъаҳеит Астана.

— Уара уарбану? — игүиәанны өсаитит Арноу.

Астана зыбжы газ дидырын агуашә дадтны иөааи-
хеит.

Арноу иааңыншьеит.

«Абар араагы дахъсаңылаз, — иааниңымбұхеит уи. —
Сырма лоуп дызхыпъш... Ихы абаңанеигакуои, зынза
ихикуачрахеит...»

— Закүзеи агуашә ухы ықужыны иугурғоз, Астана? —
атәы алатсаны дщаит уи.

— Сарғы суағуп, хуңрак сымазар акухап, — агунха-
ра ааиниңышит Астана.

— Ахуңракуен агурғакуен зегъ еиңшым. Итәулоду ак
акухап... Зыхгара уадағу... Амца улыркыма ақалақъ
пъхәызба? Ҳәара атахуума, имариам! Үеумбылын... Ам-
џабз уаңыхараны умғылар — иуңрасеит, саръхонит шу-
хәо — уабылуеит, уаңычуеит... — Иаҳа-иаҳа атәы алаи-
тон Арноу.

— Уара ухата умблаант, — игу ааилаххит Аста-
на. — Уара мца сабылуеит ҳәа уқазам. Иузхоуп шағағ
ргуағы амџабз ыңырқыданы иубылхью! — Игуаара ааизы-
кукеит уи.

— Итүркъарауазеи уарғы аҳәсахүчкуа ргуамџабз,
иуңырхагада? — Арноу итәамбара чабжъ иаалғит

абарт ажәақуа. — Сырма ләкны угутакы назазар, агуаша
уеахшыны узгурғозе? Баша ухы уаменіжъян!..

— Иазхоуп! Уи сара исусуп! Схатә пъстазара маңуаңатшою
лаумгалан!

— Азамана, аха икоу сыла иабоит... Убри ауп исхәо...
Сырма уара уеиңш икоу — даахәынгы дихуаңшуам...

— Арноу! Сымға уаңырт! Даара ухы уақугүб'еует,
аха уи уара уажәа атакты қалымттар қалап, — ихәеит
Астана ихы дақугубұны.

— Хы, — дааңышәрырчейт Арноу. — Ара ҳақами, на-
абап... Иаабап, иаабап! — Арноу даакутәйни алада дын-
талт, Астанагы ағныңқа иөынеихеит иара имфала...

* * *

Арсаул ақытсовет ғын-ғың зладыргылашаз аматәаху-
куа адыргалахъян. Ауастаңа аусура иалагеит.

Арсаулаа рқыта арпәшзаразы усура икылсит. Амғакуа
ирываршәны, нақ-аақ ашәрыртлакуа еитархаян.

Иасон Амъари Мсоуст Сақаниеи хтаңәыха рымамызт,
иқүгъежъяауа икүн, рүгүтаккуа ажәлар агуркъхәа на-
назнеи, даргы агуахәәара роут. Ағар ашьапылампыл
асыртеи аңшырттарта баһчакуеи рнапы рылакын. Дара урт
ирыбжъян, аңхыраара рыто, аңтахатәқуа зтахыз ирыг-
мырхо. Арноу ақыта зегзы зәңз иеалыхудааны дымғылт,
наргы иерылаигалт, нас уи ауспәшьгара ихы ахтнитдо
дақугүлт. Дыкүгежъяа зеит... Ус, иара изапъсаны ибейт
дызтагылаз аамтаңы.

Иасони Мсоусти, Лад Куазба иара акғыы изымдыр-
зо, өнек зны ағныматәахукуа ааганы инхартаңы инкар-
песент. Дара ажәлар рыйырхырааны идірхиенит, аха на-
ра Лад урт иқартаз убри ақара даргурђеит, — игу ар-
пәшшаауа ақынза днанагеит. Хыбрала өеила деиқушәә-
мызт, бүтәы ғны лақук, ғ-уада хүчкуак аманы изғылан.

— Акуасқыя злаургылаша амәлых матәаху узаагеит,
Лад, — ихәеит ақытсовет ахантәағы.

— Уажәазы ари ауп ихалшаз, нақ-нақғы хұчы-хұчла
зегзы узеикухаршәоит, — инациент Мсоуст.

— Ари закузей? Иқашәтзазеи, ағыззәа? — ибжы
қың-қыңуа далагеит Лад.

— Убаашәит... Акғы гурғас иумкын, ажәлар узыб-
зианаты — акы уаңәымшәан, Лад, — ихәеит Иасон уи игу
Рұбую.

Лад дгурбъатәйт:

— Итабуп... Даара итабуп, ағызцә! — ихәйт^{АХЫНХО}_{ПЕРВЫЙ} тәнаны, дахьгурбъацәз дагъаалиқың-қыңыт, изблак ақынтар лаңырз цәкүубаркгы нағшәаны ағынанахеит...

Астана ахутатәи ауастаңа ақытсовет ғны ахъдыргылоз дрыщхраауан. Сырма ағар русура лгу ацьыхәо даарпыштыумызт.

Зизи лхабар уағы ибомызт.

— Лан лчымазара доунамыжкуазар акухап, мамзар уи ағны даагылозма! — рхәон инапъшуаз.

Зизираа ахъинхоз инархыкны, игъамгъама ацақъа еилартәара гылан. Әуағык днытлагылартә ақара атып аман, уи ацақъа ашъапаңы апъсабара анапқазарала итсаны икан. Уахъ мәа нагамызт. Аҳаскын иарзхыз мәфхуаста хұчык фаган, аха уи атып здыруаз ида аламала уағы изгуатомызт.

Ахулбығехарахъ еихон. Зизи амфахуаста шытра даныланы, ашьшыңәа уи ацақъаҳы дынхалт. Диңшы-ааңшуда уа дцәйтқагылан. Арноу иаара дазыпъшын.

«Даазқулаz ианаамтоугы аара дақутт» — агурамга ракуа иаха-иаха илызтысса», — ләэ даатазызент уи.

Арноуи лареи уи аене-ацақъа ашъапаңы еикүшәаралы аөхәара иазпъиртәэз аамта акыр иахыңеит, арахъ иара дықазам. Цъарак дзымгылауа, дгуатеиуа ацақъа атсапара дытқагуатенуан...

Цицеи лареи еибамбеижтегигы акыр бжысхъан. Хұлбығехак зны аколихара аправление ақынтар дшааниуз иааиғақт. Үяса еиңш акумкуя, ихшәашәа-хышәашәа-за, рнапкуа ааймырхит.

— Бабақоу, уағы бибазомеи, аөырфраан бықазар схәан, акыр снаңшы-аапъшит, аха бсымбазеит, — дтаант Зизи.

— Аөырығрахъ сцартә сыйкамызт, сеилахан, ағны усқуак сыман, сныркылт, насты аөырғрахъ уанцо агу умазароуп, — хұчык лхы дахашашаит уи.

Цица лажәакуа Зизи даадырхуцит. Бгу еиттарханы измоузеи арысқак ҳәа дластар лтаххеит, аха ашъахъ, уи акуғымткуа, лара ахәара қалтцеит.

— Цица, акы еиңшымкуа сбыхәоит, ағызара ҳатыр ақубтозар, сара саңсамзаргы қалап, аха ағны банақаз ибасхәаз амаза азәи иабымхәан, — лхәеит Зизи тақа дыштығашуа.

— Бацэымшэн, Зизи, сара бымаза уафы иасхэарым, амала, бцэанырра бамжьаант, даара базхуц, — даалабжьеит уи.

Зизи ацаа жаада дахьгылаз Цица илалхээз ажэакуа енцаалгуулашэеит.

«Нас, сижьама, мшэн, Арноу? — лхы дазцаант Зизи. — Цицагы дызжьяз иара иакухап лцэажэаша злашкоу ала. Саргы ус дсызынкуома? Аха дансацэажэоз, сыда ийснэхийн ихыцуаша иеыкайцоне? Асценаа артист дыкугыланы дыхумаруа збахьеит, аха апъстазаараа ус уафы дыхумаруу? Издыруада, Цица ус зылхэауда дихыбааны акузар?» — ахуцракуа аки-аки деимарк'уа дышрымаз Арноу даахалт.

Уи ицээаара даннахуаа ёш, агурамгаракуа илхапапоз наалыххьяа ицент. Арноу дкалаа, ашьабыста еильтшданаалыдгыла, Зизи лгу аалыпсахит. Ахуада дахьхалоз даацасазар акухап, уи ихы-иёы еилпхо дыжан, аха апъхээзба данаалыдгыла, Ѣаса еильтш, иблакуа ахаара рытсаны илымбейт.

— Мшыбзия, Зизи! — ихэеит дыхьшэашэаза.

— Бзия убейт! — наиаталкит, исалам лгу иамыхуо.

Абжьеаа Ѣны Арноу лареи реипылара аеаказшыак аман, дөгъяха-ঢаччо дааилон, насты цьара ауаа ахьеелагылоу, зеильтш тыпх аёы ауаа анеикушэо еильтш акумкуя, мшыбзия, хулыбзия ахымхэаакуа, дааигудыхээланы дгудикылон.

— Ыытраамтак рөңгүүлэгээ инапыркуч-шьапыркучуа наандхалт.

— Уабааа, Арноу, уажэраанза? Сырьшижьтей акыр түеит. Уеилахазма? — рапхья ацэажээара далагеит Зизи.

— Сеилахан, аускуа сныркылт, — ихэеит Арноу, ибжы еиҳа-еиҳа ацэанырра хьшэашэа агултцэыруа.

— Икалаа, Арноу, ужэашыакуа мацк исгуульхом, ухьшэашэахазшэа збоит...

— Ауафы есқынгы деинпшым, игу аналаа кам аамтагы ڪалалоит...

— Ус акухап, аха сара сгу шыжкоу атээ узазымхууцаа, Арноу?

— Ыы, бара бгу шыжкоу?

— Ибзиоуп, аха ас ианбанза, Арноу?

— Иарбан ианбанза хээ бывш?

— Иарбан-шъя? Ас ианбанза, ҳанцэтыгыла-аацы тагыло...

ЗАМСЕВДАН
ЗЛӨҮ-ПРІШІС

— Аа... еилыскааует...

— Еилукааузар...

— Зегы аамтак-аамтак рымоуп.

— Ианбыкуу уи аамта ҳәа узөү анаауа?

— Уи, нақ-нақ ҳаңышп. Уажә сускуа еилаңдәйт...

— Арноу! — лылакуа тытцны ишо далағеит Зизи. —

Заку гуатәоузеи иуброу, уаха егъузелимкаазои?

— Иқалазеи, Зизи, ус мбатәыс?

— Уажәштәрнахыс ас иаурым, Арноу, ҳөңдүрдүк аччархухоит, сара... — Зизи акыжыхәа инеималтәеит.

— Закузеи, мшәан, бзыртәэуа? Бхучума!

— Сышъамтәуюи, Арноу...

— Иқалазеи мбатәыс, бтәэуартә?..

— Иш҆пакамлеи? Уаха сгуоумтәазои?

— Ускангы?

— Арноу, сара сцәа стә... — Зизи зында инеималтәеит.

Арноу, Зизи лажәакуа, ихы ахьигара изымдыруа дәрттейт. Лара, ақуара-ақуараҳәа деңгасуа атәйуара дағын, аха иара иқаңцара изымдыруа, лыргубзыңшы да-кумшәо дымчыдаха даалыдхалт...

Куараса иөлүрпиз аңызкүреи өа асаара ианыңсанлы, иңшашаларц абертәөи икүйдікталаз ацәартбау инықұлыргылт. Ларгы, лыңсы ааиталқырц абыркыл лмахуар нықутданы, ашта дықуғшуа днатәеит. Зизи ағынштәи данцоз, ақытсовет ағы уск сымоуп ҳәа ауп лан ишлалхәаз.

«Дыңзырхазеи асқаамта?» — алгуахун, Куараса дәғылан, агуашәах ләйналхеит. Ашта агута ааиғылмашаңкуа ацарапә агуашә аартны, ашта дааталт лыпъда.

— Баама, бан дбыкухшаант, — лыпъда дналдыллеит Куараса. Зизи, лхы лықуршәны, лан дналывъян, ир-щакны ағыншқа ләйналхеит.

— Диidi, илыңалазеи? — лыпъда лықуөйтүа, дналыштылт Куараса...

Ауастаңа алашьцара иаарымнахаанза аусура иаңын. Сырма ағар зегы анеимп, ақытсовет өнү ахьдыргылоз даакылст. Астана уа дықан. Уи архәзызба лыпъшәмартахъ днаскьеңгарц длыцны иңиңеихеит.

— Ахушәтәртә аөырбара икны иаго хқыта наала-
гылт, — лгу тыпъраауа ацәажәара даңын Сырма амса-
нахықуз. — Ақытсовет фны ғылымдардағы Астана? —
арласны наагылоит, аа, Астана?

— Ус ауп, Сырма, — дакушақатхеит Астана.

— Сгу-шынамхы сыйцъраауа ауп сышкоу. — Уара? —
дцааит наалырқыаны апъхәйизба.

— Сарғыы, — ихәеит Астана ибжы нтигар даң-
шәозшәа.

— Уажәи Арсаул аплан хада ақаттара ҳаेуп, дасу
хыбрас интахыу нахытакы иргило акумкуя, зегы иш-
рыхутоу иқалароуп. Уажә избо ғылымдардағы Астана...

— Ақалақь нааманак'уа иқалоит хәа ауп ибхәарц иб-
тахыу, ус ами?

Астана наажәакуа маңк агурамгара рылазшәа лгу на-
бент уи.

— Иңоумшызан! Угу ишпәаанагоз, нас, уара? Уи ха-
ра ҳахаанхоит!

— Ақалақь-цәа ҳабттар бұтахыуп, Сырма, ҳара халы-
сахар...

— Сара сымасыра исылшозен! Ҳара зегы ҳаицхы-
рааны ҳаицынхароуп.

— Уи сара сыпсеиң избоит! Бара бааигуара сыйка-
наты иқасымтара иқоузен?! — Астана наалырқыаны ак-
ригубызызшәа ибан, азныказы даатрыст... Нас инаштыр-
хит: Сырма! Нас абра баагылоит, бара наунагза, — уа-
ха ҳәашшы изамтейт еғыаундазгы уи игүтакы.

Сырма даагылан, лгу хыт-хытуа азырға далагеит.

— Ааи, ааи, Астана, — зынза лгу аапшқаҳеит апъ-
хәйизба Астана дицхраарц.

— Шақа ибзиузеи апъстазара! Шақа сыпсы аөхәа-
роузен апъстазара! Бара бааигуа ақазаара сара сзы... Са-
ра сзы инасыпъуп... Астана дуалыуашон, аха наахщәаны
изхәомызт.

— Нас? Нас?

— Сырма бзия бызбоит, тыхуа пәннәара амамкуя бзия
бызбоит! — абрақа ғылымдардағы Астана ихаттара ағаанар-
ғышит. — Быбзиабара сағасазар, аха сара...

Сырма лыблакуа иртыччоз ацъхъ қуандакуа игудыр-
ғыхало Астана дизааигуахарц даакугъежыт лара...

Ашыжъ амра ашәахуакуа агутаңса ауаа **шръылт**. Ақалақ Гудоу ихарғы-пәсараха, шыжытәи аҳауа цқыла апсыз лага-фаго Амшын еикүа ихықугылан. Атса наңзәара рбыңкүа, ауха шаанза иахыңзәаз ирбаз апхызкуа еибырхәозшәа, өааихак қамтакуа, аиәахутұтра иағын. Ақалақ өынлатәи апқұзырахь ииасуан. Ана-ара, иңәйрек-цәйрасуаз амашынақуа рбыңкүа аафуан, атынчра еиларгон. Амғакуа рахь есааира ауаа цәыртцуан.

Аида ачанахкуа реилыргара далгахъан еипш, Адгур даағналт. Апхын чаз хылпәа ихатданы даагылт:

— Шың сара сцоит, Аида.

— Уца, амға бзиа! Сарғы лассы сдәықулоит.

Адгур Абас-иңа ақалақ далаланы днеуан. Амшын ахықуаңы еиужыны инаштыз абаңча дыңталт. Үақа уи дикүшәеит ақалақ Совет ахантәағы Җапагу Хышба. Араиком амазанықугағ аеынтаи амш ақалақтә ихамға азгуатара иазкы иман. Ағыңғылттары абаңчара иныцалт.

— Агуамтарақуа абаңчыңы имауп, ататын цыблыхакуа иахъабалакъ икапсоуп, аңынха-мынхакуа, ари аҳаскын ататара илажыу, амт шдырраңа умбои? — ақалақ Совет ахантәағы иеихәон Адгур Абас-иңа раңхъаза илаңш иаатшәаз агхакуа. — Шақантә иахъаахъоузей!

— Макъана идымрыңқыац, иаарласны зегъы ртып қуаҳтқоит, — ахырқыиара дағын ақалақ Совет ахантәағы.

— Ақуардәкуатцәкә азхом, ауаа ахулбыхеа пістірара иахъааниа рызхара атәарты ақатцара иуадағу усума? — даатғылан дтсаант уи. Ақалақ Совет ахантәағы азтаара атак ақатцара аңымхурас, ақыаад акы антцара дағын.

— Ақыаад иантцатәу икоузей ара? — уи иқаитқоз шигуампхоз Адгур иажәақуа иаарныпшит. — Асовет хәйнтияр карра ахынза-назаазо, иахъабалакынты, ақәаанырцәынта асасцәа ҳзааусит, ҳара убырт ахъартәаша атыпкүа шырзықаңтцаша ашәку ианымщакуа иахъымдыруазар, акы ҳаңсам, — дағын араиком амазанықугағ.

Абаңча иаатызын рәйнархеит. Амға ахъаахыртәаз иғылаз акрыфарты ианазааигуаха, акуша-мыкуша еилаҗыз ахә-мәыху амтқуа нархаабыщуа ирхан. Адгур Абас-иңа дышиашаз акрыфарты дыңғналт. Ағатәтағцәа еилагъежьуа еилан, аматтурта ақнитәи ағатәқуа рифғы

ааиғуан. Афатәку ахънықудырғылоз амтқуа рығысынан, акрызғозғы ави-виҳә риапқуа қою, урт рхыр-цион, аха рымч рыхуомызды. Ақалақ Совет ахантәағының тарихынан, араиком амазанықугағ ила иабоз бзия шахимхәаашаз ицә инашәон, аха иқаңтағушыз. Араиком амазанықугағ уа ила иабаз баапсшәа игу еибанаркит, аха акғы мұәззакуа итақәйз, столк днадтәалт. Ақалақ Совет ахантәағы ихы икуршәны, Адгур Абас-иңа дзыдтәалт астол дадғылан.

— Утәа, — ихәеит Адгур, Җапагу нахь дынхъапшын.

Җапагу уи бзиарак ишаңхәамыз гуғарас иштихт. Ақалақ Совет ахантәағы даанаңшы-аапшит акрыфарта аиҳабы ұзаракыр сылапш дыңашәозар хәа, аха дибомызды...

Җапагу днатәеит, итагылаз ақуардә акуцқуа алыхә-хәозшәа иенізықұғамызды, дхәйтәң-хәйтәуан. Уажәү-уажәү иривөз афатәтағңа блаттархула дрыхуаңшша ибжы ныңдакны ирықуәитуан, араиком амазанықугағ астол аңы даңтәа акы днаңхар итаххазар акухап хәа збны.

«Ара зегъ ахъеилатәоу, амтқуа аайхабыңца акрыз-леифарызе? — ихъааигеит уи. — Акрыфарта аиҳабы дыңхәозар, ауада қыдақуа руак аңы димыртәози, ихугы ишақунагаз идимырқатози, дабацеи, — дахъца дмааите, абыжъаңын атқәршы еиңш убла дыхгылоуп? — дгуамтцуан мыңху. — Атқәршәага!.. Дабақоу, мшәан?» — иқуардә дықутқәниаауа анаңш-аапшра даңын Җапагу.

— Апхәизба! Апхәизба! Акрыфарта аиҳабы билік-хыншы! — иналызәйтит атқыхутәаны, афатәтағңа руазәк.

— Аиҳабы дыңкам! — лхәеит уи даанымәсжакуа, еиҳарғыла-еиҳарғыла иналгоз ачанаңкүа азәзәартахъ инарытаны, афатә ахъоурыжкуа апенцьыр днадғылан.

— Дзутахызуеи аиҳабы? — дтсааит араиком амазанықугағ.

— Ы-ы, — мчыла дааччеит Җапагу. — Хазы уадак аңынан... Аиҳабының дыңшысаап, фатә қыдақты дхар-қатап акумзар, ара маңк иманшәалам... Шәара ара азеиңш уадаң шәйртәаны...

— Нас ҳтәар абоутахыз? — дымчәа дтсааит араиком амазанықугағ.

— Итаңәу аеа уадак ыңқазар хәа акун исхәаз... Ара... Зегъ ахъеилажъу...

— Изахъзузеи, «зегъ ахъеилажъу»... Ара итәоу угами?

— Иуауп, аха... Шэара... Тынч, уаф дышэпъырхагам-
куя шэтэазар...

— Уи акум уадафс икоу... Адгур ичхара ~~иаха-иаха~~
аेоунажкуан. — Икоу ула набоо? Хара знызына аус
дукую хрылацәжәйт, арахь амтқуа ҳзыриааниум! Уаха
халымшозар ҳазхуартоузен!

— Рыртәара иаңуп, аха уамашәа иеноит, имааза-
ша! — амтқуа дрыкушениуа, ахырқыиара далагент Җа-
пагу. — Ашышкамс реиңш иеноит! Хуарты рымам!

— Закузеи, ағыза Хышба иүхәо! Иугуалашәооу Ѣаса
Аңсны акубры шақаирацәз, есышыкса ашыз злам-
пхъоз таацәара шықамыз? Уажәй? Ахы, иубозар аку-
быркуа! Урт мачны иеноизма? Ириаите!.. Насгы Аңсны
егырт ақалақыуа рөи рыртәара рылшозар, ҳара
ихаҳызеи?

— Хәара атахыума!.. Акубркуа ртәи иашоуп, аха арт
амтқуа ачыс ахыкоу иаацәрымтыр руам! Ируам,
рышьатарах ызааит!..

— Уи — ҳара ҳағысъера ауп изыхъю! Изатахыузен
аєынахга-аахгара?

— Уртты ыкоуп... Ҳаргы... Шэара ижәуазеи, — аєы
ашаку ианасуа еиңш ипъинца абжы гент Җапагу, — ҳа-
ра, ақалақ иахылаппшуа иаххароуп! Иахуалкуо рацә-
зоуп, иҳагыугы — убас... Ихарееироуп... Ҳымпәда иҳар-
еериоуп! Шэара шәнапхгарала...

— Ағыза Хышба! — ибжы ааирбүуеит араиком ама-
заныкүгаф. — Изатахыузен дара абарт амтқуа реиңш уа-
ғы игу кыдызх'уа амтакъакъага ажәакуа! Уи аткыс
еиңми дасу ихутоу қанталар...

— Ихагыуп... Аусурағы акыр ҳагыуп, Адгур Абас-
иپа...

— Хырхагара злам ажәакуоуп... Итацәуп, азы этам
атәца еиңш...

Җапагу атак изықамтцеит...

— Абри шәара шәығны, акранышәфо абас амтқуеи
шәареи шәеникүпъо шәэилоуш? — диаздааит уи Адгур
Абас-иңа. — Ауаа Ѣсшьара иааует, — ишыртахыу, тынч,
ицқыаны, ихааны акрырфартә еиңш ақатцара храион
иалымшоны икоума, аха уи знапы иану агухъаагы ркым
акумзар, — игу иханы ацәажәара даёын араиком ама-
заныкүгаф. — Азиңш крыфартакуа напхгара рзызуа еизга-

тэуп, — иңеит уи, ақалакъ Совет ахантәафы иахъ даа-
хъаңшы.

Аены араиком амазанықугаф ақалакъ акыр еимдеит
атыхутәаны, аңырмыкъа гуатаны ишаануаз, тыз тыпъ
өңдөр иихкааны иахықатаз илаңш накушәеит. Аштаөы ма-
шыннак аңслымъ ақуҳны шоукуы икарпъсон.

— Ари адгыл этәйда? — ақалакъ ахантәафы диаз-
таант Адгур Абас-иңа.

— Ари Арноу инхарта ауп, — иңеит уи дағамхајакуа.

— Арноу дарбан?

— Хара х-Арноу... Наурба...

— Ишъя? Арноу Наурба? Уи ара иқантозеи? — иа-
цьеишиет араиком амазанықугаф.

— Абра адгыл ылихын, анхара далагеит.

— Ибзиоуп, аха изтада адгыл? Насгы Арсаултәи ин-
хара нижъма?

— Ақалакъ Совет инаңеит, инхара шықац икоуп, ақа-
лақ аңғыры өңік иргыларц избит.

— Ибзиоуп, аха... избан? Ишъя?

— Иара ианитахха, иахтеит.

— Иара ианитахха... Изрышәымтозеи шықусыла атыз-
тыпъ аиура иазыпъшу аусуңа?

— Урт зегъ рызхара абақоу, насгы Арноу?..

Адгур Абас-иңа дгуаант. Ақалакъ Совет ахантәафы
иңи аатыззәааны диацәхарц итахын, аха уа, амфа иа-
хъанғылаз иатыпъмызт ақынты, мчыла ихы қажаны ич-
хант. Днымғахыттын, амашына аңслымъ ахъакүрх'уз
ашқа иңи неихеит. Ақалакъ Совет ахантәафы уаҳ дна-
иштәлт. Тәырбула аңслымъ аффаҳә амашына иакуҳны
иказпъсоз инарыдгылт.

— Бзина жәуит, — салам риңеит аусура иаңыз Адгур
Абас-иңа.

Аусура иаңыз аңак қартцеит. Амашына иакуғыланы
аңслымъ ақапъсара иаңыз руазәк Гач Хыңба иакун. Уи
араиком амазанықугаф таниба иааңцәымбхеит.

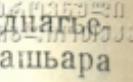
— Изтәйда ари амашына өңдөр? — дтаант араиком
амазанықугаф.

— Ари хара ҳколнхара өңдөр иаңуз амашына ауп, —
атак қантцеит Гач.

— Ара иқанатозеи нас? — деңтатаант Адгур Абас-
иңа

— Аңслымъ алааган, абра Арноу инхара дахъалагаз

икасаңсонт, — дкуабъза амашына дахъакуғылаз өаи тит Гач.

Адгур Абас-иңә, урт ажәакгы рамхәазакуа жыит. Ақалақ Совет ахантәафы убысқан ауп ғашьара акумкуа уи бзиарал шахылымқиаауз анеиликаа...

Самсон ақытахъынтың даан, хымш рығнұңтқа еизаз ашшыпхызықуен арзахалкуен еилырго итып ағылтән. Адқыларты уада даағналт Адгур Леиба. Згу зеанзамкуа, ақуардә ианияаланы зеиргъало астол иадтәалаз ағхәзызба араиком амазанықугаф данылба, даатрысын, дхуацыхаңшыла даагылт.

— Мшыбзия! — иңеит Адгур, ағхәзызба ёңыхәа лымтазакуа.

— Бзия жәбаант! — зынза лыбжы ларқузаны атак қалтцент амазанықугаф құхәзызба.

— Ахантәафы дықоу? — даатғылт араиком амазанықугаф.

— Ааи, дықоуп.

— Снөир қалару? — дтцаант уи.

— Иқамлакуа, ишәхәо закузеи?! — иааңылшьеит ағхәзызба.

Адгур днығналт.

«Араиком актәи амазанықугаф ихата абра дааит, изызхәоузеи ари? — дхуңа даагылт уи. — Избахъада, изахахъада! Анағзаратә комитет айлатәара иахъа иқам, аеа еизарал акузаргы — иара убас, нас измааноузеи? Иқалап үзара еищозар, аха усқан ахантәафы, нақ, иара ишқа днеимдүхози, араиком амазанықугаф арахъ дзаарыз?.. Исзеилкааум. Схантәафы ҳатыр иқуитқозаап, мамзаргы акы ибоит. Хәарада! Иахъеихау үзара дыргозар акухап, уи ауп Леиба арахъ дааңзаз, — иаашьакулыргылт ағхәзызба лара лтәала. — Схантәафы дхараркыр, саргы ара синхом. Абар ху-шықуса тцуеит аус еищауеижътеи, ак сывибахъоу? — изақараазаалакъ акымзаракы! Игу на-атахыу зегъ қастоит, иаргы даараңа сахатыр ибоит. Гунчыхъ ажәакгы сеймхәацт. Изсеихәарызеи? Ак сывибартә схы нықузгом. Ақыақа акухап дахъырго, — лгу на-аташеит уи. — Есқынгы цәалашәарап сиргуатенуа са-ман иқун, сара закузеи ҳәа сыйкан. Уажәазы — Ақыақа, нас — итегъ инахараны. Ус ианықала саргы ара син-ижъуам. Хымпәада! Сара сеніңш игу итоу иақушәаны амат изызуа дабеипшашаауеи? Цъарамзар үзаргы! Оо, амала

саргы уахъ сигар, убри еипш түпк аёы стәап, азин сара
схата сөй телла илымхыкуа азэгы дзымнеиуа. Нас, иш-
пя? Атас — штасу инхароуп!» — абас алаңшаштара
жъжьагакуа дрылан акыраамта уи апхэзызба, араиком
амазаныңугафи араннагзком ахантәафи еицәажәо иантәаз.

Адгур Лейба ақалакъ ағнүткә агхакуа иибаз ртәы
анихәа, иара хатала Самсон икнытә еиликаарц иитахыз
аэтцаарахы диасит.

— Арноу инхартә өыц убахьюу, Самсон? — иаакур-
тәини дтсааит Адгур. — Анхара өыц ашьапы ахыкыз?..

Самсон аэтцаара изеилымкаит.

— Иарбан ихара өыцу? Арноу ахыбра өыц напаирк-
ну? Амала, дахынхо сымнейкуа, — егъарааны... өыш акыр
далагазар, уи сыйзыруам... Ааигуа уахъ сымнейцт...

— Арсаултәи инхартә акузам сыйшү, араатәи ауп...
Ара, Гудоу дызлагаз...

— Иарбан ихароу Арноу Гудоу дызлагаз? — ищеш-
шәзәйт Самсон. — Абызхәацәа ухәеит хәа иаақарцаша-
зе! Алаку табыргас иааганы уапхъа иаакуртсоит.
Аңашаахутәкъа сахаеит... Иззызыбыда ари афыза Ар-
ноу? Уи акун ирыгыз. Ассир!..

— Азаз аатәа иузтатцәахрача, аиаша узытцәахзом, —
иаафахитцәеит Лейба.

— Адгур уи уазхәаз — уижьеит. Уижьеит хәа ахьюас-
хәо ипшәзмазргы — ус икалеит. Ишъахаутце?..

— Закузеи, Самсон, ихасымтю? Сара сылала избейт,
абыржәы уареи сареи ҳшенибабо өиپш. Ҳәан-ҳәахым са-
сышү, лабәаба икализ ауп сыйлацәажәо.

— Нас, Арноу Гудоу анхара ақатцара даеуп, уара уха-
та иубейт?

— Ааи...

— Исаҳауа закузеи, мшәан? — Самсон афымца мчы
иттасызшәа дфатцъеит. — Пүхыз избаргы ихастомызт. —
Арноу маза итцеикзомызтеи сара исеимхәоз, ари шпәака-
леи? — ихы изнымкылакуа дтсааит Самсон.

— Ишубо еипш, имазаап, — ихәеит Адгур иакумыр-
бубуцаәакуа. — Имазаап!..

— Ацәа салазма мшәан, сабақаз? — Самсон илакуа
тытцы ицо, алашара рцэызуа, ишъамхы куадакуа дрыз-
нимкыло итып аёы днатәеит...

Адырфаенеи Арноу изтцаара абиуро аёы иалацәажәеит.
Уи бзантцы игу иаанагомызт ус исызыңкуап хәа, дтсаар-

шэйраха, уисыр шья куарак илымтца, араиком даадэйл-
тиит...

ЗАМЕБІЛДІ
ЗАМЕБІЛДІ

Иаилашәшәхъан. Арноу ишьапкуа итамғылауа, дгара-
ры-гаео амашына ақынза днеит. Ашә анааирт, амашы-
на ағнұтқа алашара акит. Хута иөы раҳаны, ихуда аб-
жы хтәнды ирго, дқыдиаалан. Арноу уи аниба, игуаара
зегы уи игудитеит.

— Цәбләкы уеібралкааит, уаха узхара узмыңә-
зи? — дгуамтц-хамтца, амашына ашә апъқақхәа инкыд-
жыланы дынтаатеит.

Хута дңәйрханы дәүхеит. Амашына аусура иналаир-
ган, нас «апъшәма» дненәаңшит, аха узәаңшуа даба-
қоу, — апъхзы хьшәашәа илахь ианпыққала, амамикуара
ихатәоуп...

«Ахы, уажә дырғегых ақы деибанаркыхт, уи наихы-
ттаанза рацәа саңыл цәгъан», — ааигуахут Хута, аха аку-
әимдит.

— Узырцәозеи, уара, агмыгажә? — днаикуқааит ғаң-
хъя. Арноу иажәа ғыбаракуа Хута иақауахъан, аха уи
ағыза ажәатәкъя имахацызт. Хута игу иныңдаххит, аз-
ныказы, дгуаан, — изахъзузеи агмыгажә хәа диазтәарц
иөы неихихит, аха иөааникылт, иөытсаә иааизаз ижыңәа
баазара еизганы илбаандеит. Хута дтәарц итахын, ҳаба-
циои хәа, аха уигы изымгуабыит.

— Узыпшузеи, уөы раҳаны? — деиңанатқьеит Арноу.

— Ҳабацои? — дтәаит Хута.

— Ҳабацои умбои, ғибнақа... Ҳабацап зугуахууа —
афнықа...

Амфа икулеит. Хута бзиарак шықамыз шытә аргамаду
ибон, аха изакутәкъяз издыруамызт.

Арноу ихы тууа, ицә-ижы зегы дысны дықан, ахуц-
ракуа дрылан.

Амашына ықұха ацара иағын. Абар, Арсаул ина-
лалт. Арноу убысқан ауп ахуцра еилағынtrakуа дызлаз
даарылтшәа даныққала. Амашына иаунажыуаз алашара
амфа архуаракуа рөы аштакуа иртәччаны иарлашон.
Арноу, урт илағыш ианыңдашәлакъ, игу тыңды ицион. Иқы-
тағы иқамызт уи еиңш ғнағак, уи ихатә ғны еиңш да-
хымнейиңиз, иара изкны афара-ажәра ахықарымтациз.
Уа зегы иара инапатқақа иқазшәа акун дышрыхуагъшуаз,
аха уажәштә?.. Уажәштә ари ақыта ишиңахыу дапъ-
шәйманы дзықамлозар акухап...

Адырфаен акун. Ашыбжыштыахъ, Аида ақанч заңда ахәсакуа амжәаббы ахъкарғоз днарыдгылт. Ахәсакуа зегы уи данырба, илеигурбъаны дгудкыла-хыдкыло — апсшә лархәент. Амжәаббы казеоз ахәсакуа пхәис быргк дрылан, уи дахынзазыназоз, амжәа тақа датагыланы ყытк калеент, аха атла дыкуланы, хыхъ иқаз амахукуа дызыламкысит. Аида уи апхәис бырг леигушә аалымхны, тақа дышгылаз, дахынзаназоз ака-ғара далагеит. Аббы каेо дышлеинуаз, аигушә заалырхаз амахута иладцәрүн ишааниуз лшапы иаахеит. Аигушә митәык ибыны иааниумызт, аха усты маңк дахут. Лықлаңад иқапшышьза ашы атып аанылт. Аида, леигушә тақа инкаршәны, лықлаңад аалышылхын, лшапы ахъхуз даннахуаңш, — ашы иаҳа-иаҳа аөоужыны идәйкулеит.

Атакуажә, Аида илыхызы анылба, даршәеит, лхы-лыпсы лшәнит, егырт ахәсакуа ирызәйтны еизылгейт.

— Хъаас иқашәымтдан, сшапы цәкьеит ҳәа атәыла бгама? — атакуажә леникура дағын уи. Ахәсакуа, ашы анырба, рыбжъкуа неиларпесеит, иқартцара рзымдыруа, итъекъ-гъекъуа иааилахеит.

— Ататын змоу азәыр шәыкоума? — днареапшит Аида, илыкушаны игылаз ахәса.

— Сара исымоуп, нан, сара, — лхәан такуажәык лцыбы ақьаса аатылхит. Аида лшапы ахъхуз ататын ххы нағалпесеит, нас лцыбы ачабра аатылган, агуда аапжәәнды инакуршаны иғалхәеит.

Пхәызбак дығны дцан аколихара аправление аеы адирра қалтцеит. Ишәартаз еиңш ахура лиымлеит Аида, аха ашы мжыжъкыр ҳәа ишәан, машынала дрыманы агаға ицент.

Ахушәтәыртағ ифхалт. Ахәкым даайн Аида лшапы аапжиртлеит. Уадак ихы нығнеикын, ахушәкүен ағаңзага матәахукуен изааргарц рыйдитеит. Рхалатқуа қуаш-қуашза ирышэтсаны, ғыңға ахәсакуа уи ауада иаадәылтит.

Урт руазәк Цабу лакун. Аида ицьашьданы лылакуа траа, Цабу длыхуаңшуан, лыхура иартцысыз ахъаагы уи данылба илхаштит.

— Ибыхъзеи, Аида, бшапы абајыбкеи? — лыхушәкүа астол иныкургыланы, дналидыххылт Цабу.

— Уадағ ықам, Цабу, амжәаббы шкасөоз исцәйцә-күашәа иқалеит, — лхәеит Аида.

Ахақым, Аида лшъапы ахура хүшэла иөнзээзааит,
нас аеа хүшэкуак нахьшыны, иара ауадах дыңналт Цабу
лнапала Аида лыхура аөаҳәара даөын. Уи лшъапы абинт
акуршаны Цабу ианөалхәоз, икуандашьшыраза, цәаныр-
ра хаарак лцәа-лжы иалсуан...

— Цабу, аусура балагама? — дцааит лыхура ахьяа
зынза илхаштны Аида.

— Аи, салагеит, — лхы дфахан Аида дналғаңшит,
ахура аөаҳәара данаалгоз.

— Шақа ибзианы иқабтазеи, Цабу! — Аида лыблана
куа ааихаччеит. Урт ажәакуа Цабу лара лтәала еилыл-
кааит. — ахура шақа ибзианы иәабхәазеи ҳәа длырехуаз
ұылшьеит...

* * *

Аколихара «Къараз» ақны агуатара иалгахъан. Фама
Чуаз акуаци ахши раахуараөы иқаитқаз атмыхәхәаракуа
аацәытыфрит. Атыхутәаны иара апроокурор нахь ипхью
иалагеит.

Фама аколихара аправление даадэйлцын агақа ицоз
амашьына ахъаагылоз ашқа иөынеихеит. Уи аколихара
аңара быжъганы игеит ҳәа инцәытцацәажәа-аацәытцәа-
жәо абыргңәа ражәа иалатданы нахъырхәоз ахучкуа ира-
хахъан. Амфа азаангуара иштәз адәхәыпш гъекъ аеы
ихумаруаз ахучкуа, Фама данырба, рыбжы аайлар-
песеит:

Уа, Фама, Фама,
Ажәлар рпъара уфама?..

Фама урт ажәакуа анааниха, амфа даамфахытын,
адәхәыпш дныкүпжалт...

— Айт, шәара амзанракуа!.. Шәөы еихарабаант! —
Илаба қьо дмакарны, аңша аршәа иаирсит... Ахучкуа
нейбарғны пытк инаскъаны иаагылт... Фама игу дахап-
жәо, шәипхъыз ригмыжкуа дналбаан, дыщакны амфа
инаниршәылт. Ахучкуа еита рыбжы аафуан:

Уа, Фама, Фама,
Ажәлар рпъара уфама?..

Изепшраз убама?..

Арсаулаа рзы иөыцзаз ажәабжък аарылафит. Гач, Арноу инхартағ араиком амазанықугағ дшибаз азәйк-фыңғыл Нас?.. Нас — ицеит! Агула ҳәсакуа иаразнак аитанеи-аапира хтаркит. Шьюкуы рведракуа ааштпәаны атепель-куа ракъ еихеит, шьюкуы — шылағсахра (ағны измазгы), аеашьюукых — лыхудауаара... Зегыы өйтгак-өйтгак пъшааны ақыта иналалт. Ажәабжъ өыц здыруаз азәйлугула пъхәис лөү даннеи, дзыштыаз азбаху анаацэрылга аштыахь дтцааит:

- Ажәабжъ өыц баҳау?
- Ы-ы? Икоузен өыцс?
- Арноу Гудоуқа дцозаап!..
- Ишпә? Уахъ усурға диаргома? Ани иақара ауаа змоу... Уи сара есқынгы сазыпшын...
- Ы-ы? Бара аматцура өыц иртейт ҳәа баҳама?
- Сара акгыы смаҳазеит, аха ус шықалоз здыруан...
- Уи атәс сыйздыруам...
- Нас, бара ишпәбахай?
- Сара зынза аәакала исахаит... Гудоуқа ихара диаргозаап... Дара аихабыра ирызбит... Ихара уахъ даниас — матцура дукгыы иртозар акухап, уахъ измааноузей?.. Уи ара рацәак дышнимхоз иаргыы идирүан. Хара хқыта ани шытта иатәеишшозма! Иагъя бымхәан — абжоуп икоу! Иахъабалакъ ипъашәкуа ирбүүеит. Уажәштә...
- Адицагы Гудоуқа диаигома?
- Ус акухап... Нас ара джалайжып ҳәа быкоума?
- Ааи, шытта...
- Қалақы пъхәизбак диҳәазар акухап... Дхылхит... Оо, ақалақы пъхәизба атырбел дағызоуп, — ауағы дынилачаб дцоит, линацәа дахалыргъежьеит. Ақыта ракъ дицаарын ҳәа бықазма?..
- Ус ақықазарғ қалап... Бара биашоуп... — Уртенилых қамтазакуа ақалақы ҳәсакуа рцәахыхра иаेын инейимда-ааимдо.

— Аа... Икоу басхәап! — лыблакуа аацыр-цирит руазәк. — Ак сгу азғоит, — хымпәада егъиашоуп!

— Изакузен уи?

— Изакузен бымбои... Амала, ҳара ҳабжъара инхааит, — лкышилә линацәкысы надкыланы лгүлеанылтент уи дзацәажәоз агулағхәис, нас илхәоз азәй илаҳар ҳәа дшәозшәа ллымха дынтахут-хутит: — Абри, Сырма, —

Алмысхан ипъха илыхгам! Сыпсымзар — иақусырышәйт!

— Иақубыршәйт! — дақушаҳатхеит егьи.

— Алмысхани Арноуи реизықазааша саназхуц<sup>ЗАМЕСТИТЕЛ
БОЛДЫРУУ</sup> ха дызустахарыда. Сирма — әнцәахша ҳәа ззырхәо апъхәйизба, лыпъшра, лсаҳья, ятара, лдырра... Ааи, ааи — уи лоуп! Аиаша басхәап, Адица атаца бзиагы длоурц дыкouп.

— Шьюкуы ирыкуөназоит, шьюкуых... — даашыцит уи заҳаз.

Агулахәсакуа рыйздааракуа анышакудыргыла, инеиңүртт... Ажәабжы өңц заҳаз — уи ззымдыруаз лгула илалхәарц дааццакит...

Адица ләи даакылст гула пүхәйск уи ажәабжы шақа ииашоу еилылкаарц:

— Ишәйдисныхәалоит, Адица!.. Гук-҆сык ала, пүшзала! — апъсшәа шааибырхәаэтцәкъя адныхәалара далағеит Адица илтааз апъхәыс. — Пүшзала шәйинхааит! Аххәра өңц ақалакъ аәы... Еибүу икоузей?!

Адица илзымбатәбараҳа дыгъшуан.

— Изакузеи, нан, исыдыбынхәало? — дтааит уи иңъашыны.

— Ишәйдисныхәалакуа! Аххара өңц ақатцара шәалагазаап... Гудоу...

— Ди-ди, хаас! Иабатәи нхароу? Изхәада?

— Изхәада шпъя? Бара быйцәыпъхашь икоузei ара, Адица? Бара моу, хара изаҳазгы ҳаигурбъоит, — пәршенижәакуакгы апъсышәоуп ҳәа инаңылшыт агулаңхәыс.

Адица апъсра наҳа дақугуб'уан, уи афыза ажәабжы — бзантцы!

— Исаҳаяа закузei!.. — даауалыуашеит Адица. — Ари еиңш уафы ибахъоума, цъбеит? Ауаа рхатыц ҳазкылахазеи? Ирзааухъоузei цэгъараc?..

— Нас абри мцума?

— Еи, нан!.. Абызхәацәа егъархәоит, аха ас анапы атаны, ашъапы ататаны... Исмаҳац! Ҳзыхдыркъозеи, цүшүшт?

— Исаҳаяазеи?.. Ассир!..

— Иқастозеи, нан, сара Гудоуқа? Стара ду ыкam, сdyрра зһәаз иенпъш... Абра ҭынч апъсыха зсырымтозеи абызхәацәа? Ҳай, сыкамындаз шыри?.. Абри санымниакуа...

Агулаңхәыси Адицеи уи атыхуала уаҳа иеенiz егъир-

зейбымхәеит, аха ажәабжъ өңү еихагыла-еихагыло ичит,
издәйт, иплеит, өнәтә-цыпъхъаза иныдгыло ахаблакуа
зегы амәханакит, Ахутақагыы ихалт...
ЗАПИСЬ ИМПЕРИИ
ЗЫГЫРДЫЛ

22

Ажәфан амамикуара ахатәаны, алакта узтамъшуа, аңымшыкуа ахашьшы иаапъшуан. Адгыл ашәшыра лашыца ахагазгон. Аңта үлач хянтақуа есаира рееизго, — иаанимашып. Атыкъ-атыкъхәа, амабз аңытсыдда ажәфан аимсара иалагеит. Ана-ара илакъто амаңәис ааңытсычкан, нас адыд гур-гуруа иаатталеит. Ажәфан убас акыр аамта аихара иаңын. Ус ахыр-хырхәа акуа наңытқаса аңынанахеит.

Адгуа, лхала аколхара афнаңы дтәаны, ахыбра иакутәоз акуа-бжы аңәара лгуанарпъхо, дәархасуа, зегы лзеипъшны, газетк еитыхны дахуапъшуан. Акуа цыкубаркуа афны ахыб иахыкукууаны, афаршытра иахътәоз инархылтцуаз абжы иаҳа лыхши@ хнах'ун, агазет дзыпъхъоз аткыс.

Ари афымш-хымш, усда-хәысда, лара илхаанханы дтәан. Уи агуыбыра лханартәеит, щасатәи апъстазара еилашыра дызлаз ыкамызт. Дзыпъхъоз агазет аайларене иныкултсан, атзамң аңы икнаңаң атәтәа зәкаатаң агъежъ цыр-цир лыла траа днахуапъши. Лыла лзаңгомызт, дахуапъшуан, деңахуапъшуан, аха идагуаза икнаңаң, абжы гомызт. Уи атәтәа акун лара губыртас илымаз, уи акун ләрәзырыцәажәоз, пату лыкузтоз, дныкүзгоз, ауаажәлар рөңе акапан лыманы дәазтоз.

Арноу итып, аңы даныңаң атәтәагы амабз аңыткъо ахъхаяхәа аус ауан, аколхара афны арлых-өңүн. Адгуа илымаз ақыбағыы ускан акун ианаапъшуаз, — аффахәа дыкугъежъааны, лара ишылхәалоз еиңш, апъшәма имат луан, аколхара аускуа рыбжеихарак лара илыш-буазшәа лгу иабон.

«Апъшәма» уажәэ итып, аңы дтәамызт, аңыны зында дмаазеит, — уи акун ларгы лгу өңүн, лгу алаңамкуа дызтәаз. Адгуа иныңы-аатыңы ажәабжъкуак лаҳа-ун, аха Арноу иускуа атыхутәаны ишаанташәаз ртәи атабырг еилкаатәкъаны илымамызт. Раңаак ахуцра даланагаларгы лтахымызт. Лара лтәала, аңгъя-мың-

гъақуа злаз ҳәа лгу иззаанагоз лөаарылганы, ғағъхъа **лы-**
ла траа атәтәа ахъкнаңаң атыхутәнтәи гүбүртатас **да-**
хуаңшуюн. Дахуаңшуюн, дахуаңшуюн, аха иәхахаңшәа,
аиатым-цәа ахъыкука икнаңан. Лара уаңа илзымчайт,
лхата ддагуахаңаң ақара лгу аәзейт.

Ахъышәтхәа дәғагылан, абарта дныңталт, даанаңш-
ааңшит. Акуа қыдтәеңи аура ишаңың иаңын, уағ иңәа-
ра лымбейт. Даагъежын, Арноу икабинет дныңналт.
Атәтәа абжы зыргоз акуаң ахъықаңаң **лнапы** нақу-
лышбууент. Ахъхаңәа абжы ллымча интәфит. Лгу-
лышамхы лытпраауа, дыңы дааин, лхы-ләңе еихаччо,
лтың аәы днатәйт, атәтәа ахъыкнаңаң ашқа деңтаң-
шую...

Убысқан азәи ибартца даатталт, аңыр-пұрыхәа ихылпәа
қыауа, акуа цәйкубарқуа ахъыртәыруа. Ашьапыштыңжы-
куа анлаңа, Адгуа уаңа ләйналхеит.

— Гач уоума?

— Ааи.

— Уабаңоу, уара?

— Акыздыруама сахыңоу?

— Иқалазеи, бзиароу цәгъароу?

— Бзиарамзар ҳәа сыйкоуп...

Адгуа лхы лыкүжыны дааңналент, уи дналышталент
иаргы. Абжыаңын урт анеикушәалоз, реиңылашьеи
уажәтәи реиңәажәашьеи зыңза уағы изеидкыломызт.

Адгуа лтың аәы деңкүшшы днатәйт. Гач уи лыстол
аңаңхъа иғылаз ақуардә дныңкутәйт. Ағыңыагы өымт-
пұсымшыа ҳамтакы итәан.

— Иқоузеи, уара, усгы? — дтсаит Адгуа, илзымчака-
куа.

— Иқоу аахтәеңи ибаңар бәхәзызар, хускуа өеим, —
иңхеит Гач, луанытә днақупсычан.

— Арноу дахыңоу акрудыруама?

— Арноу иаңы Akyaka дцеит, иаңа даараны дықоуп.

— Дказзазеи Akyaka ас иаалыркыаны? — дтсаит Ад-
гуа.

— Ихы еитеиңхәарц дцазар акухап... аиҳабыра рахъ.

— Ускангы иқалаз, иаахтәеңи исоухәарауазеи,
мшәен.

Гач, Арноу инхартаңы аколнхара машинала аң-
лымз аннаргаз араиком амазаныңкуга ф ишибаз, уи дшар-
гуааз ала далаңеит иажәабжы ахәара.

— Нас, уара уи уахыркъаны дуацәхама? — дааин
пъофлеит Адгуа, иажәа ҳәаха иамразакуа.

— Даацәхар иаҳа еибъзаргы здыруадаз... Ажәакғы
самхәазакуа, днагыжыны дцеит, аха уи бзиара ишазхәа-
мым иаразнак еилыскаит...

Гач апартна араңком абиуроғы Арноу иус ишалацәа-
жәаз иаҳаит, иәргы нәк-нәк кыйсда снымхозар акухап
хәа дшәакъазаны дықан. Арноу изтаара аколихара
азеңш еизарағы иалацәажәаргы алшоит ҳәа Адгуа
ианлеиҳәа, — днтыцкка дцеит.

— Ҳазит ухәар ажәами, — еергъхәа даақыжә-быжәит
лара.

— Иаахтәаны уағы иңәозар, — ус ауп ишықоу, — Ад-
гуа илхәаз дақушаҳатхеит иаргы. Қаңқъя иқузгaza атын-
чра гүптәага аарыбжыҳаит. Рөңғыагы рыхқуа рыкуар-
шәны, икахуцуа итәан.

— Ибзиуп, аха дзыхкъозеи еиҳарак, Арноу? — иаа-
лыркъаны дцааит лара.

— Дзыхкъозеи! — иңеишьеит Гач. — Ауағы дызхыур-
къаша мачхуума, иатқыс уара ианулшо, игуаб шытын-
уаништыла, дызлоукыша умоур ҳәа ушәоу? — аңста-
зара аңышәа змоу азәы иеңштәекъа ацәажәара даेын
Гач. — Җаса араңком амазанықугағыс иқаз, оо, дзаку
хатazz, — уи ихы ыркаталеиуа, иажәа анағзара даеын. —
Арноу иареи еиғызыцәа бзиан, акыр рылаибагzon,
уажәы — уи амуя иалагеит. Амқуба есқынагы азы
аанагом. Үажәтәи амазанықугағ иаразнак Арноу игуаб
шытын-диштылт, дшааиз еиңштәекъа!.. Аколихарағ
агха қамлар ҳәа бшәома? Ишьклапшыа иалаган, насты
Иасон, Астана ухәа дбыңырк'уа рәаархан, иаргы сара
соуп ҳәа данрыжәла — датцахеит. Иабентахыз убри Гудоу
анхара дызлагазгы?

— Гудоу анхара ақатара далагазар, иамоузеи? Ар-
ноу иакум, азытицәа идыргылоит аханкуа, — лхәеит уи
атакс Адгуа.

— Шыукуы иқартдо бхәар... Урт зегъ ранахоит, аха
Арноу итәы аәакыуп зынза, — иара итәала, ишәа-иза,
азы зқылымкуо ацәажәара даеын Гач. — Арноу ағны
злақаитдо иоурим ҳәа акуу ұыбышьома изырымua? Икы-
та, иуаажәлар дрылтңы дабацои ҳәа акухап иеңшыр-
қыло.

— Ыы, нас, Арноу есқынгыы Арсаул даанғылап ҳәа

иқоума? Зегъ дара роуп, уи знымзар зны ақалақы ^{ахъ}
дмиаср иуамызт... Арноу иақара зеенбызтахьоу иакум^{зин}
уамашәа илбон уи, — саргыс гу итоуп аамта ^{анайилакъ}
уахъ сцарц. Ус ами? Ҳаргызы нақ-нақ, абра ақыта ҳәйн-
тәа халхо ҳнықуалап ҳәа иқоума?

— Ҳара ҳтәы уи ақара иуадафым, — егълымаимкит,
дагъакушаҳатымхеит уи Адгуа илхәаз. — Уажәы ақалақы
ақытәи ақыта рахъ ицоит аколихаракуа рyrбұуаразы.
Арноу, абри еиңш аамтазы, апартия имғапънаго ауснаг-
затә дағагыланы, аеаңара ихыирхеит, — абри акухап
иаҳараңакгы ианаармыйжыуа, еилыбкаау? — итегъ ихәарц
шиتاхыз, ихы-иөы ианыңшуда, Адгуа блала дааимидеит
Гач.

— Еилыскаант. Нас абри маңара аума дзыхдыръю?
Абри аңғыя алымхыкуа, нақ дақурхыр, — иааилымгой?..

— Ауағы аус данакушәалакъ, аки-аки еиңило, иңәи-
тибаго иалагоит.

— Имоузеи, уара, уаха ус цәгъас, Арноу?

— Имакуоу зегъы ртытуа уағы иәаихар — мачхуума?
Ари ақара аус зухъоу, гха имамкуа қалома? Ахш узаа-
пышылаңәо уалагар, еиқуатәек хүмбаалар қалазом.

— Дида, хаас, ауағы иускуа бзианаты ауп акумзар,
знык ианпхастаҳалакъ ишпәәалозаари...

— Нас бгу ишпәаанагоз?

— Атла анкаҳалакъ аиха зкынгызы изкымгы — зегъ
азығуеит. Уажәштәа шынаны инанаго зегъырытыхын,
Арноу изыкүгүлозар акухап.

— Ус ауп, ус..., уи лажәақуа ашәартә иқаз лцәа иша-
нырыз анаадыръш, иаргы дақушаҳатхеит.

— Имоузеи уаха усс, ускангы? — деңатцаант Ад-
гуа.

— Имамкуа, Адгуа, ара ҳара хөй акутабъ былғыны
ицо ңыбышьома? — иңәа дынҭатәи-аататәиит Гач. — Зегъ
цәйртцәекъар — азәырғы ҳатсанак'уеит...

— Иқашәтцахьоузей, уара, ус шәзыцәшәо?

— Иқаҳданы, ауағы дхамшыит, аха...

— Усгы?

— Бара, уаха была акғы амбазози?

— Акрыздыруама, уара?..

— Бгу ишпәаанагои, ахәынҭкарра ажъара, уағы иана-
хо усуман?

— Ишпәа, ахәынҭкарра дүззә шәара излажәжъоз?

- Иҳамхажъақуахъеит...
- Ишпә, изла?
- Ишпә бымбои, зынза имариазаны!..
- Иахдәеит ҳә...
- Бара, ари Җарашь Лазба, аңықуреи иааирыхыз ҳәа абақъ изласу табыргыу үйебшома?
- Ы-ы, ишпәаимрыхи, сара хатала есымша избон уи амхырта дыштаз?!
- Есымша дтан, аха аарыхрағы ицхирааит, еиҳарактывы — тагалан.
- Тагалан ицхраазар, атәыла бгама?
- Ацхыраашъақуа зегъ еиңшым.
- Ы-ы?
- Иазыбуазеи, үйушт?
- Ы-ы. Ишпәазызымуеи?
- Ы-ы бымбои, уахынла егырт аңықуреиртқакуа рұқынты иөыхны инаганы иара имхы иалақапъсон, —ибмұзозар, — дхаха-чаҳо даагылт Гач, — Нас, иара иааирыхыз шақа ықоу жәбома ҳәа ауаа адгаланы иддирбент, агазетқуеи радиоқуеи избаху атәы иаҳатцо, иршо ирыманы икулеит, — ишиتاҳзамыз имазакуа иамхаҳәеит Гач, аха уи иаҳа պытқ ипъсы инаргазшәа ибент.
- Уи аиҳабыра еилыркаама уажә?
- Акыздыруама? Иртәххар — ирзеилкаарым, сара мыйжда!..
- Дида, дида, уаргы уацранаҳәар ауп ақаамет анықало?
- Арноу зегъ аниңытц... Аха сара закузеи? Исаархәоз қастсон!
- Еғыа ус акузаргы...
- Сара акымзаракы...
- Уаха պысихуа амазами, уара?
- Պысихуа изатозар, Арноу Ақуақа дцент, ажәабжыс иааиго аабап...
- Мап, мап, Арноу иөы егырзығатом, уи ауаа имоуп, ибә бүбуюуп, — дырғагых гүбракуак лоуит Адгуа.
- Ибә уажәштә иуашәшәроуп...
- Ишпәабууам ибә, асқағык ағызцәа аиҳабырағы измоу?
- Аиҳабырағы итәоу ағызара нығургоит уанақсоу, Арноу уажәштә даңсаны дрыпхъязом ҳәа сығоуп...

— Мап, Гач, дырфегъ агуралысынаның Аарноу ак ихъп
хәа! Мап!

— Ус иқалааит, абаапъс, уи ами саргы истахыу, аха...

— Изакузеи узлацәажәо? Ҳампалгы рзықатдом! Иасони Астанеи, иара араиком амазаныңкуга ф ихата иакуззааит! — ашырхәа дәғагылт Адгуа, аускуа лара иааикулыреаеазшәа леаақатданы, губра дукуак ғафъхъа лыбла ихғыло.

— Апартия аобласттә комитет амазаныңкуга ф, Аарноу шақа бзина дубо умдыруеи?

— Издыруеит.

— Ифны дтәахъеит, дгылахъеит, ичеицьыка ифаҳъеит. Аарноу асасцәа анитоу, аобласттә комитет амазаныңкуга ф иныңәаңа, иара иңкытә ҳамтас имоу атәца ышада ала идимыржәекуа иоуижъхьюума?.. Угу ишпәаанагои уи амчамам хәа укоумада.

— Ҳәара атәхъуума, амч шпъамам!..

— Уи атәца, аобласттә комитет амазаныңкуга ф ҳамтас иситаз ауп хәа иааилакъ зегзы идирибон. Қарт аихабыраңы дыздыруа ауаа изтәоуп, ифны иаахъеит, ицахъеит.

— Ааи, Қартгы имоуп ауаа, — дақушақатхеит Гач.

— Иухаштма, Қарт ақытанхамда аусзуцәа реизара ақнты тә даныгъыжызы, уаатәи еиҳаб дук, — Адгуа лнапы ғыштыхны, инаһаралкит, — дышсыхцәажәаз, шақа суусура ирхууаз хәа анҳаиңәоз?

— Ааи, исгуалашәоит, исгуалашәоит, аха... — акупъсычхара дыхтанакит Гач.

Адгуа акакала илгуаларшәаны, Аарноу дызташәаз аудағракуа дрылышгашаз аматәахукуа лыпъшаауан, иаҳанаңа дзыргүшаз аттаргуакуа лылаңш ицашәо, Гач нациәажәара даңын. Уи агурагара илымаз Гач маңк игу арбүүашәа ауан, аха Аарноу иускуа атыхутәантәи аамтазы шақа еилаңатаз, ихәалахаз данрызхуулакъ, — ғафъхъа игу каҳауан.

— Ус акугушуоуп, Адгуа, аха ибгуаламшәои, абба атыхуала Мсоуст, жәаха, — уара убђа уақугуб'узар ауп, азәи ибђа уақугубны маңара хара узтом хәа аизараңы иихәоз?

— Ус ихәатцәжьеит.

— Мсоуст диашоуп хәа сыйкоуп, уи акы дзаамьшылақуа ихәомызт.

— Мсоуст рыңға ибђеи Аарноу ибђеи еиңшума?..

Адгуеи Гачи абас ианеңцәажәоз, Арноу апартия абласттә комитет амазанықугаф икабинет ағы дтән.

Арноу шақантә днанагахъязз убрақа, аха ескіншілдік нәеңхә-өаччо иңылон, иаҳауз өхуапхъызын. Аобласттә комитет амазанықугаф астол даахытны, Арноу днайдтәланы, диацәажәалон. Уаантәи Арноу игу азҳаны, ишъамхы итціруа ағнықа дцалон. Уажәй? уажәй, ңаса ааста дзығнатәаз акабинет хаара атазамкуа, ихшәашәза иқан, амазанықугағы истол дахъахатәаз ихынды.

Арноугты днахыкуша-аахыкушо, зында схы ласырқұзарым ҳәа иеенпіштәны, иускуа дрылацәажәо иәаихеит. Уи раңхъаза аколихара ахантәағыс днаналырхыз инаркны, иаҳа уажәраанза иқантаз, ииуз, дызхысыз, дзыниаз, дзынпәз зәзәаз еиңш, акы аанмыжъкуа — зегын қааны ахәара дағын, аха цьара иакумк самхакатдахеит, сфашиент, исыхутамызт ҳәа изиेңиршәомызт. Днахыкушон-дахыкушон, аха ихәатәиз ахь егъя иургы дзиасуамызт.

Аобласттә комитет амазанықугаф, Арноу иқантоз акуаратцаракуа ибон, аха ичханы дизызырғуан. Атцыхутәаны, иара хыла дыззааз атәй имхәар ада ңысиха анимоуза, гуағла иштытоу ҳәа игу иззаанагоз ртәала далағахт. Адгур Абас-иңә изы уи ақара ицәгъяз егъихәомызт, уажәй-уажәй аобласттә комитет амазанықугаф ихы-иңә даныпішыланы акун уи итәи дшалацәажәозгы. Дцәажәон, дцәажәон, аха ихәатәиз — дацәыкуаратсон...

— Сара издыруеит, Арноу, зегын, иаахтны иузымхәо рзаарығза, — азырғра игу аныңнатәаза, уи иажәа таңкүа аағахиттәеит аобласттә комитет амазанықугаф.

— Иудыруазар акухап, иамаск'ум, аха гуағла ауаа сыштыоуп... Уажәштә избоит, исыштыоуп рыекынцаны!..

— Икоу уасхәап, Арноу, — истол днахытын анықуара далағеит амазанықугаф, — апартия аблла иабоит зегын, абзия нықузго, ажәлар рымат зуа дзыңсоу ақара пату иқунатцоит, аха уи ажәлар данрықуқья, иара аеаңьара даҳо днаналага, — итың, ағы даргылоит. Апартиеи ажәлари ирымоуп — мәфакы! Уаҳа мәға цыда ықазам!

Арноу, аобласттә комитет амазанықугаф дғылан анықуара днаналага, иаргы дғагылт, аха ихы наркүнү, тақа дыштыпшыуа, цъарак дғылан. Амазанықугаф раңхъя

иааиңәаз азеңпүш ажәакуа рымакра уи ақара иудаомыз шәа игу иабан, даарғаеит.

ЗАМЕСТИЛ
ЗАМЕСТИЛ

— Сара сыйну амғагы убри ауп!

А областтә комитет амазанықугаф усқан акакала инен-купхъазо, хаарас Арноу иеңыркылоз зегы ааңырыганы ихәо иңаиңеит. Уи зынзас дызқумгүбзоз зегы уа-иаңырытцит. Ила траа амазанықугаф дихуапъшуан, аха ибз ақуақуа пәтәеит, ажәакгы изамак'умызт. Арноу иңеишшөн иабеидыруен абри ақара сара сускуа зегы еилкка ҳәа.

Иибаҳаз, дзыштылахъаз, акрызифахъаз амазанықугаф дабақоу, уажәы зынза аеа цәак ихибаауан, на-ра үзы дтәымуағын. Арноу иаигуалашәеит а областтә комитет амазанықугаф зны ағны данықаз амш, иара Арноу ныхәак аеынгы амазанықугаф иғны данықаз, атәца үида ҳамтас ианинтаz, ишеицикуашоз, ишгудиба-кылоз, аныңәаға бзиакуа шеймырдоз, аха урт зегы уа-жәы ңұхызқ изағызан..

— «Ex, ушпееибытоу ағстазаражә, — ааигуахут уи. — Зегь рызкуа сиарханы иаагылт уажәы!..

Арноу аргама ду ила иабеит уақагы үхираара шимоуз, уи моя, а областтә комитет амазанықугаф еиңа-гы ахаарракуа идиқылт.

— Сахъфашыңауз ықазар акухап, шәаргы ас шәхәо шәнаалага, — ақуатахара даңын Арноу. — Исыхутоу ала шәссызнықуа, сус абра шәалацәажәа, сыгхакуа нақ-нақ рыреенира саштапап, — иқататәйз уснагзатәтас амаза-нықугаф иаңхъа инықуиргылт уи.

— Избан, ара ҳзалацәажәо, уара аус ахъууа аколиха-реи ажәлар ирызбааит. Урт ригура ҳамго үүшшома? — издыруада, хара ҳиашамзар ари азтаараеи.

— Изабалакъ рыбзкуа үыхны исзыкугылоит уа, исзы-жәымун убри ағыза, — ахәара қайтцеит Арноу.

— Ажәлар, дасу дзыпсоу ала ихцәажәоит, уус иша-хутоу иазнеип, уи агурғаны ҳақоуп ҳара.

— Ианамуза, шәара акуттара шытын, аеаңтара сиа-жәга, — дааңыатәй-бъатәйт Арноу, зынза дзаақурылоз-шәа аниба.

— Иүхәо закузеи? — дгудааит амазанықугаф. — Уара еилоуқуауз ҳара ихаафарц утакхама? Ее, Арноу, зынза упхастамхазааит, — ихы ааиртцысит а областтә комитет амазанықугаф.

— Сара апартия араиком абиуро, обком аилазаара салоуп, шәара шәами сус иахуаңышыша, изустцәада ^{ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО} ^{ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО} санышэтдо? — иңеишиент Арноу.

Арноу дызлытыз, дызлааз, аус зциуз иуаажәлар икъишә икутданы, иатәамбаку дахърыхцәжәаз аобласттә комитет амазаныңкугаф ихы изнымкыло ақара даргудаит.

— Арноу! — дныңкоу дышнеиуаз, деңтаақуттәинт амазаныңкугаф. — Уштарыхцәжәон ууаажәлар, ухы ратәоушом акуу? — убри ауп зөгүрдүйн аудиңкүнүн ачыкка, еилукаау? Уара хантәафыс аус ахъууа аколнхараң налаңаңа жаңа амазаныңкугаф ишенинде көрүнүп, усусура, нас упартнатә этаара иахуаңштәхар, — уи атың қалап, — иааицэымбұхазаргы уа даа-әхидтәеит амазаныңкугаф.

Арноу уажәраанза имаз агубра маңкуагы — неимптыңыша ищент.

— Уца, Арноу, Арсаулқа, ууаажәлар иубаз рахь, убарт рнапатцаңа ишыңкоу удыруаз улахынта. Уара узнылаз амфа зынза утанаархойт, мәға затәэык ауп иумоу — ажәлар рымға, уи уеңтакулароуп, убри уанымтын бзанты! Уца Ушиашоу убрахь уца! — ихәеит, аобласттә комитет амазаныңкугаф маңк дааиңашәаны, Арноу ибә днас-фасны.

Атабырг азы Арноу дызташәаз даара инырны дыкан аобласттә комитет амазаныңкугаф, игу иалан, хатала иара ихы авба аитон, ианаамтаз Арноу игракуа, иттәс бааңскуа гуатаны, рыреириа ахылымшаз азы. Уажәи ахшыфттара уи ақара иеазимкит, иара ианаамтаз идимбалааз агракуа ртәи бзианы издыруа ажәлар алаңаңа жәэр еиха еиңуп хәа ңұхъязаны.

Арноу атыңхуттәаны ажәакуак ихәар итахын, аха илымшент, ихы түуа, дахъыңаң-дахъныз изымдыруа, дадырсыз-шәа дғылан, нас, ишни-ишни неикүтто дындәйлтцит...

Аобласттә комитет амазаныңкугаф, Арноу дызладәйлтказ ашәахь дыпъшуа даагылт:

«Харгы иаххароуп... Бұбуала иаххароуп! — гуаныла ихы авба аитон уи. — Арноу, Арноу! Арноу Наурба хәа ихъз атәи иахатданы иҳаман ҳныкулан, иара дшәаанза дыштыңдаан, адғыл дықухны дхаркын, — аа дахъылаагаз!.. Адғыл, адғыл!.. Бұбуала дзыкугылаз адғыл дақуаңан, — ажәғани иарен рыбжъара дкуалкуало аҳауа далахеит, ианаамтаз иҳазгуамтейт! Ех, зеиңш аръысу-

зеи нахцэымфахъяз! Уи — ус ишикалоz фашьомызт. Абас ауп: азэ длацшыкуацоит лымкаала, асас дааиргы уи ицы днаагоит, ха хёы иааиргы хицъюит, иахъабазакуа^{зис-тилоо} иара апъхъа дхаргылоит, ихъз ҳарчуеит, уафы дызилам-кысыуа акуалз ишэахъоит. Иаргы са соуп икоухэа дааку-гылоит, нас дышнеуа, хара ихамбазакуа ажъакца дак'уеит. Хара ус ҳанизныкуо, егырт инаңшуа — апар-тия пату икунатоит, егъа қантаргы ианаходит рхэоит. Знызына ус ргу иаанагаратэгы икалоит, избан акумзар, хара апартия ахъзала аус ааует. Ииашамкуа шьа-҃ек анеицааго — зегъ рылацъш итцашэоит. Аитцахара змоу аколнхаракуа рхантэафцэа ус хрызныкуазоме!.. Рыфы хнениум, ҳафны иааниум. Урт анаахампъыхъашэалакъ хра-цэхаеит, ҳантарацэхаеит, нас даргы ргу кахаеит. Ргу хтацъшуам, ргу шътахъ'ум, хрыщраауам. Арноу Наур-ба ихыз ҳаргы иаҳхарами, нас?» — ихы деңгэздаант аобласттэ комитет амазаныкугаф.

23

Амш шыбыжъ хышэтхъан. Гач дыкугыжъааны аклуб архиара дағын. Асценағы икугылаз астол хухуа акуршэ қаңшь, адәахъы идэйлганы иршэшэнаны атып ағы иныку-иришэйт. Апрезидиум азы ақыад бўыц цъякуа ныкун-тент акарандашъкуа тәрыпъса-тәрыпъсаны урт инары-вантент. Аизара ахантэағы изы астол агуға ахъазеиқараз атэцэа нықуиргылт.

Аклуб каз-казуа ипъссан. Асцена дналбааны, ашэ дны-лагылан, енға илацъш нахигеит — зегъы ртып ағы иғы-лан, уаф илағы иааниуа икан. Арымаражъ, атзамц азаа-игуара иғылаз астол хухуа икүз агазеткүен ажурналкуеи фоғхъа еитеилиргеит. Аклуб аизара амғағара зегърыла иазырхиан.

Ауаа гүл-гүлла аизара иалагеит. Гач иғнутцка деи-брехъшэашэа дыкан, аха ихы-иғы уи ақара ианмырпъш-куа, ныҳзэмашк иеазықантозшэа, мчыла дыччо, иааниуз апъшшэа раҳэо, апъшэмара ишаутаз иныкуо иаафналаз иртэон. Атлахъыстыцэа, рыхтарпъакуа, рыйжэфахыркуа ирықуршэнни, рлабашъакуа рыйцарсны иахътэаз ажэйтэ жэабжъкуа ирылацэажэон. Гач цъарак дтынчны дызгы-ломызт, дхэйтцэы-хэйтцэуан, дгуатенуан, зегъ рыматц шиу-

рыз издыруамызт, рхаткы каиршәуамызт, ианаңахызгы, ианаңахымызгы, бжеиңан мзызда, минауатра иуан, ата-тын иахоз рааигуара аңышәтракуа наганы иқүирғылор Аха акы игу иалоуп ҳәа изырымхәарц азы, хрыжъхрыжъ дәаңхә-әаччон.

Аяа иаңа-иаңа аихтыгулара иаңын. Зынза игу шала-жамызгы Гач арадиола апластинкакуа атаны ашәаңәара иалаиргент. Аклуб иғнығын хара ицион ажәйтә аңсуса шәакуа. Абыргәэ урт ашәакуа ианырзызырғуаз, рхуржы қаңаца еилагылон. Акыр тұан ажәйтә ашәакуа апластинкакуа рқынты ирмаңаижкитеи. Дара атахмадцә анаизалоз, аңар рыйыртәланы ашәакуа ааңәырганы ирхөон, урт иртахын абиңара иазынхарц ажәйтәзатәи ашәакуа, аңсуса ихағыжәлар агуақра ирыхтыргахъяз, ахакуитразы, ахыпьшымразы акупъара имфаңыргоз ртәи зәәоз, иртахымызт урт ашәакуа адамра ирыңталарц, ипъсырц, изырц. Иргуалашәон, ажәлар «абла саркъя» ҳәа изыштыңа ихарапала, аңсуса шәакуа абжъазра ишаңыз, апластинкакуа ишрныңыз. Уажәы урт фапъхъя иахъгъежыз иенгурғыон, иархуцуан, ргу арпъшаауда ақынза рцә-ржы ианыруан.

Гач, апластинкакуа уажәы-уажәы ипъсаҳ'уа, аңста-зара өңд иахылтңыз ашәакуагы аирхәон. Хатала, иара Гач, урт ашәакуа — ижәйтәзызгы, иәтәзызгы мыткума бжызышшә акун ишиаңауз, арахь иаимырхәар, иара иғ-ныңқатәи иңәанырра хъантакуа аапъшыр ҳәа даңәшәон акумзар.

Аколихара «Къараз» еиднакылоз зегы, чмазағык-хмазағык иакумзар, еизахъан. Адгуа, ңаса дныкупъала-аакупъало, лхы лкуачраны дшықақуаз акумкуа, лхы пату акутсаны, аяа ахъелатәаз рыгута лтыпъ ылхны, ңаша-ла, лхәа уамшыуа лу уамшыуа, лыпъсы заны дтән.

Аклуб иаағналт апартия араиком амазанықугағи аринаңзком ахантәағи.

Зегы адрухәа урт инархатғылт.

— Шәтәакуа, штәакуа, шәызылоузеи?! — ихәеит Ад-гур Абас-иңа, инапы дфахан, Ароу ихы икужыны, икыт-ңсыт ықазамкуа, урт дрыштығылан. Зегы иа-ңааршьеит. Абжъаапъны уи деихытаруа, зегъ рапъхъа дгыланы, иапъшәмарда данаало, ихы ада хы имбо дығна-лалон. Уажәы ңасатәи идеитыпъш имамызт.

— Шақа дұкубахазеи, Арноу, аамта бзиак қалоит, иааиөахут-хүтіт, аштыхашшәа итәз шыуокы, рыхқуа неидыланы.

Апъхъатәи арида ағысы итацәні игылаз ақуардәкүа рыхны инатәеит. Адгур Абас-иңба, Арноу ишқа даанаңшны, — ауаа еизахъан, ҳалагап аизара, — ихәеит.

Арноу еергъхәа иңбысы нткаауа, еилажәжәа-еилаңбыры, — зегъы ара икоуп, ҳалагап, — атак нықайтсан, дәфатызыз-зент...

— Шәаала арахь, — ихәан, Адгур Абас-иңба иңғона-лаз днараңғыланы асценахъ дынхалт. Апрезидиум астол инадтәалт. Аклуб ағысы уажераанза өымтәз зеенкурпәсны итәз рәсітцахут-хүтбжы аатқойт.

— Аколихара аизара Арноу ианымфаңыгоз, Иасон апрезидиум ағысы иртәра акум, зыңза даанңхъазомызт, абри иашан акы изәхәсоуп, аңытқақунд-қундра иалагеит шыуокы рыйжы нытқакны.

Адгур Абас-иңба Арноу ихы наидыланы акы иеихәеит.

Уәзән-сәхәнқуа бзина избоз рлымхакуа ыртарны, иеихәз закузеиши хәа, рылақуа еихамғусо уахъ ипъшуван. Арноу иаҳаз мап аңаңкзар акухап, ихы неиқья-ааиқьеит.

— Араиком амазанықугаф, Арноу иеихәазеи, бара? — ильдтәалаз апъхәыс лахъ лөйнхырнааны дтсаант Антица.

— Иалыздырааузей иеихәаз? Арноу илымхай сара слымхай телла еимадоу үзыбшома? — иааңызшьеит-Антица дзызтцааз апъхәыс.

Антица, лхы дәхан, лқышә неикүжыны, лгулаңхәыс датәамбашәа дналәаңшит, нас ғаңхъа апрезидиум ашқа ллымхә кыдтсаны, дзырғуа далағеит.

Араиком амазанықугаф Арноу иеихәеит аколихара азеиңш еизара ааиртырц, аха иара мап аңаңкит. Мазала, ажәлар ирмаҳартә акыр идицалт, иара Арноу дадхымзб-кыланы дақушақатхомызт.

— Еигудтәләыс сахырылашәйжыуа аизара сара исзаартуам, иаазыртыша қалап, уажешшәа сыйтахыда? — ихы қунишазаны, тынхадатас аарла дааңытқаңәжәеит уи.

— Ус қоумтсан, Арноу, ууажәлар риапы уамхъчозар, уи уара утанархом, угыл, аизара ҳалагап! — имахуар нтарсны иkit уи.

Арноу мчыла ихы данаани дәғагылт. Ибла неитыхны ажәлар рылаңшра иңбысын. Иикыз акалам нархәы-аархәуа дахуапъшуа, ииулакъ аизара хиртлеит. Ахантәа-

бы далхтәүп ҳәә шааниәшәаз еиңштәкъя Гера Губаз даатқеит:

— Ажәә алазгалоит, ҳзеиңш еизара ахантәафыс ^{далхтәүп} ^{шашыра} зарц ағыза Арноу Наурба, — ар иштыңшәа али-пъси рыбжъара, аттаңәа иажәакуа неикүпхъязаны днатәеит. Аеазәы аңаажәаха имтакуа, Гера дейтаатхахеит:

— Ажәә иалазгалаз абжытыразы икуургыларц са-хәоит, — Арноу ишқа днаңшны, нас деңтанатәеит Гера.

Арноу, ииуа-иихәо изымдыруа, дбалыбато дыкухеит. Азныказы, ипсы неинигашәа ажәлар дынылаңшит, аха нара изы Гера иихәаз иаразнак абжытыразы изыку-мыргылт, уаҳа азәыр акрихәома ҳәә илақуа траа деи-тарылаңшуан.

— Иамоузei, дад, Арноу дықазааит ҳаизара ахантәа-фыс, — иабаңырхагоу, — швоук рыбжы геит.

— Азамана, дықаз, — рыбжы нақудыргеит егырт-гы.

Арноу азеиңш еизара хантәафыс даналырх, Гач, Ад-гуа, Антица, Гера, убас аеашьюукгы лых-өыхзә наақа-леит, рұқыт-пъсит бжы мго рыпсы заны иштәаз, даргы уи аизараңы ишықаз, макъаназы рабцъар шыштырим-тац дұрыдрырырц рыхкуа ироханы, зегъ рылаңш итца-шәартә еиңш реақартцент. Антица дзықутәаз ақуардә уашәшәыразшәа, наалытталырцәажәан, апхъяқа, атып-тацә ахықаз дненітатцны, «ара сықоуп, акы уацәымшәан, Арноу» ҳәә лхәарц лтахызышәа днатәеит.

«Мек шәымоуп, макъаназы ҳара ҳтәы иагонт», — ааигуахун, Гера иеырбабаны, ишьамхы еиқуршәны, ихы дәфаханы даабаңырбабеит.

Адгур Абас-иңа ашыштыхәа дтәан, нара иерыланга-ломызт, итахын аколнхара налоу рус дара ишыртахыу ирызбарц. Аизара ахантәафы иалхра уи ақара атакы аи-томызт, уа итәаз раҳы знапы ианыртталакгы имфаңи-гартә дықан. Аизараңы икуугылаз Арноу изтикара акун, на-ра хантәафыс иалхра егиашаңәамызт, ҳәарада, аха араиком амазанықугағ зынза даеакала дахуапъшуан. Уи — аус атакы азыпсах'умызт.

Аизара амазанықугағ далхтәын. Уи азтцаара Арноу ианықуиргыла, ахәса рыбжы неиларпъситет Адгуа дал-хзааит ҳәә. Арноу раңақ игуампъхеит, цас иқартцома ааи-гуахут. Дынразтаа-фараздааит аеазәы избаху рхәозар

хәа, аха егыртгы инакудырбзын — маңанықугағыс Ад-
гуа далырхт.

— Иңаң ықоуп, макъаназы аускуа шаң иштейт, инен
хуаңышы-ааихуаңшит аштыахъка итәаз шьоукы.

Адгуа лтың аанылкылт. Лхы ларма напы нықушьуа,
дөйрба-чырбо, аффахәа афра далағеит.

Аизараңы зтаарас иқұгылаз ахәарада уажәштә уаң
акғы изнымхеит ахантәағы. Убрақа даннеи, — зында
дымчыдахеит, Арноу ибз ақуақуа пүтәазшәа дәаббаза
даакухеит. Араиком амазанықугағ, Арноу дызташәаз
аудадағра ангуеит, игу даарыцханашеит, иарғы уажә-
штә абар-абар дәғалылон.

— Ажәа имоуп апартия араиком амазанықугағ Адтур
Абас-иңә Алеңба, — иңәеит Арноу, аарла ибжы нткаауа.

Адтур Абас-иңә, иаахжәаны, Арноу Наурба иусура
аэтцаара ауп аизараңы еилыргатәыс ихамоу ҳәа акузам
иажәа дшалагаз. Апартия араиком абиуро иаднакылаз
акүцара рзенитеиңәеит, нас инароуны дахцәажәеит уи
еңпәш акуцара иқартқаз зыхъказ амзызқуа. Араиком ама-
занықугағ акы иацымтқакуа, акы иагмырхакуа, иңқаауа
аколихараңы иқаз агхакуа ҳәа абиуро назгуанатаз инар-
тауланы иреилиркаит.

Урт ирзымдыруаз, уеизгы-уеизгы иңыңыз ҳәа акғы
имхәазент араиком амазанықугағ, иамур иңәйбжъаха-
куаз раңәазан, аха даара инцәйтқагыла-аацәйтқагылан
иенибырхәоз аамыңдаражаз, ас иаахтны, аихабыра рық-
нитә дааны, ажәлар еизганы, Арноу иусура азәгы да-
хымцәажәазаңызт. Уи назыпшыжытети таку тцуан. Убри
затәык акун дара рзы иңыңыз.

Арноу астол агутаны дахтәаз дқуашшә, иңштәи
ихыгга дәделент, инапқуа рыла, астолкуршә ағаңа аназара
ахъахъынхалаз ааидқыланы, даақумтзакуа аиларқұчра
даңын. Адгуа лылақуа жъаржъалеиуа, акъаадқуа илым-
таз дырныңышылон, аха лкалам тысзомызт, тәымбұны аб-
быңыц иаларсызшәа иахъаанғылаз еитатцуамызт.

Араиком амазанықугағ иажәа даалгеит. Уи аңаңәа-
ра дақутцы данынатәоз инакуршәаны, аштыахъ, акуакъ-
тахъшәа зеңпхъакны итәақуаз иренуаз азәы өсаандит:

— Аңңа иңшыуп, иахъыжәаубыз...

Аизараңы итәаз иаалиарпесеит:

— Уарбан уара, иңәйтқаңд-қундуа?

— Ажәа ухәарц утахызар азин ылхны, уаабартәнапы аркы!

— Уарбану, дад, ас зхы зкуачроу?

— Пұхашвароуп!

Изырђхашъаз иеилкаара иашътаз дырзышъакумырғылент, ипсы изеит, иааигуа-сигуа итәаз уи дңәирримгейт...

— Азәазәала шәгыланы шәахцәажәә, зегы шәеницым-цәажәалан, ус ала аиаша ҳзеилкаауам, — иарабжъеигейт араиком амаӡанықугаф.

Арноу ахантәафы итып, ағы дыхшәааны дтәан, аизара анатхара илымшо даақалент, ддәйлган дықазар — ишьамх иеаиргон, уажә дәаастаха, имала иеизымшұа аамта дызтагылаз дахуаеуан.

Амт қырыны ицозар абжы уаҳауа ақара итынчрахеит.

Азәгы ра҃хъя ацәажәара итахымызт, азәи-азәи еизыпшұан, азәырғы ргу иаанагон, — сара ра҃хъя сзалагарызеи, егырт ирхәар, сажәагы нарыластап хәа. Ахәатәы змаз, иахъа уажәраанза зхы ианаини ичханы иаауз, ҳәартак ҳаур зегы тұарттап хәа игуақ'узгы, рыхуламшәа құтқәазшәа, рқыт-бжы мго ипшұан.

Аизарағы иқан азәык-ғыңыз, ғыара цәыттарақ ишәйтапылазар, иареи дареи ыблакуа еихуампшұа құхакыртқақ иамагушъазар, — урт егъарыуахк ыла идыртаррын, идыртәирии Арноу итызшәа, аха иааг, иабақоу?.. Урт ргу иаанагон: «ҳадызсалазеи, иара акғы имыхъкуа ҳаанидхалар, амыждара ҳтаирпұштейт, уи атқыс макъана ҳаағышып, изхәаша қалап... Дқаҳауашәа аабар, ҳарғы табылтәык наитцахтап...»

Урт ухәан-сәханкуеи тақа-тақала ацәгъакуа рыршареи ирызқазан. Ус иқаз, иара Арноу издырзомызт, зегьреиңа бзия сыйзбо ҳәа иипхъязозгы ылан. Адәахъы иа-неибабоз иәагубзығ'уан, ихатқы кадыршәуамызт, арахъ игуағ ырман, иманшәалахуазар ҳәа иштән. Арноу сара сыйтахым, зығетәйлхны исыштоу ҳәа дызхуапшұауз — Астанеи, Иасони, Мсоусти ухәа макъаназы өыртуамызт.

Аиашазы, урт ғафхъя дара нап иларкыр акалашәакуа иқалон ақынты реааныркылт. Ажәак ала, аизарақуа рәы ишакуу еипш, ахыртлара акун ицәгъяз акумзар, нас амщугы ацәажәацәа қалон. Убри ахы зкышаз дыззәиртцуамызт.

— Уаҳа азәгы ма зтаара шәымазами? — ибжы

ааиргейт Адгур Абас-иңә, пүтк даарыцхраарц. Уаанза дұйсны дтән, убыскан днәтрысит.

— Сара акы сазтаар стахын, дад, иқалозар? — ашьшыхәа дәғагылт Арсаул ақытан, ахута ахабла ахъаантәо аxaракыра дәхәыпшәраे икүнхоз Ағыр Чагу.

— Иқамлакуа, иаузей? — атак қантект араиком аманзықугағ аизара ахантәағы ицимхурас.

— Уара акыр узхәозар, азин узымтода? — абыу аайлдырган, уи иахъ анапшра иалагеит.

— Сара, дадраа, схүцзам, абар, сахыжәбо саанихеит, — ихпашра инапы ныкуишын, нас иңацаршакуа неилаирхәы-аалиаирхәйт. — Сара анкыа сыйнырын, исыкулацәоу ирдүреит, — итәз блала еимдо, шаҳатра изырурц дынылаш-аарылашит.

— Иаадыреит, иаадыр, ишпәхзымдыруеи!..

— Мырза Ачба иңсаса урыцымзи? — быжъкуак иазтааит иаргы.

— Ааи, ииашоуп, атауад Мырза Ачба ираху срыцын. Ишәгуаламшәои, уи иңытәи игуартуаз аңсаса шақа рхыпхазара раңааз?

— Ишпәхгуаламшәои! Уара иаҳа иумдыруеи Мырза аңсаса шақа имаз, ҳара узҳазтаауа?

— Зқыи хүшә инареиҳаны игуархх'уан... Шәгу ишпәаанағоз?

— Ибзиоуп аха, Мырза Ачба, иңсхью, ииасхью иңсасен иареи ртәи уажәи изцәыругазеи?

— Исажәразеи, дадраа, исажәразеи! — ажәақуа игудыздоз реикукра иеазикит Чагу. — Зынза иңашытәзам Мырза иңсаса рызбаху зәйрызгаз, ишемузозар, — иеааирбүбүеит уи, ибжы неитых'уа.

— Уара, иаахтәаны иухәарц иутахыу ахъ уиасрауазеи, закузеи, уцан уаан, жәынгы-әангы Мырза Ачба ираху узрыцымтәзите? — дааизцәыркьеит дышымгубүзоз аеаәзәи.

— О, уара, абар, ассир, ари ағыза убахью, үүшшыт? — даагуамт-хамтит Чагу. — Шәгу пүстыңаазар акухап, сара уаҳа зтаатәгы сымам, ҳәэтәгы сымам, — Чагу аңәажәара дақутны атәара иеазикит.

— Дадраа, ихуартам ас, иажәа ахәаха иажәраза, даарабжьеит Абдала. Ихәала, Мырза, ихәала!..

Пүтк иааикутәеит. Чагу азныказы дгуаатцәкеит, уа-

ха ажәакгы схәом ҳәа избит, аха Абдала иаарылаихәаз
мачк игу аахъанарпссан, иажәа анағзара иеңілдіккүй.

— Сабаангылеи, мишән? — ахуцра далагеит Чагу.

— Мырза Ачба иман зқыи хүшә хы апсаса, — иааигуалаиршәеит азәй.

— Аиеи, зықыи хүшә хы апсаса... Шақа ҳамоузен ха-
ра ҳколихараңы, сшәызтааует сара?

— Ҳара узхазтаауа, абан, ахантәафы дахътәоу, —
убри уиазтаа, — зегыи ирмаҳартә ибжы аарла итығ-
уа даацәытцацәажәеит аеаӡәй.

— Уара, азтаара умоу, ажәа ухәоу, таара Ҙхашь-
рам? — дхәытәы-хәытәуа, деилашәаны, илакуа тархуны,
Чагу дихуаңшуа даатәеит Тарасть Лазба, игу икыдыз
аорденкуеи амедалкуеи ахъидыкшалоз ахъхья рыхго.

— Уара зныкгы сумырцәажәарц иакуукыма, дад,
Тарасть? — Ееи, баба, ұабаа мыщуда угу ашша қыдла-
щәан, ҳалакуагы хыуғарц, ҳаेқуагы ушәаҳарц иаку-
укит, аха иамур қалап шытә...

Ахаҳә уршыргыи ипъжәоит, — дқаңышшызда дааниралт
Чагу. — Ас убахъоума, ұуушыт?..

— Ағыза Лазба, уиңырхагамхан, ажәа утахызар,
уаштын иуоуп, — иеналеигалт Адгур Абас-иңа, — инаг-
зала уажәа, Чагу, инагзала!

— Шақа ҳамоузен апсаса? — ғаپхъа ацәажәара да-
лагеит Чагу. — Шақа ҳамоузен шәымбои, ҳколихара ду-
ззаңы, ұйма цыркыкгы ҳамам. Ҙхашьарами абри ҳара
ҳзы...

— Изхарада, нас? — изымычқакуа өнітхт азәй.

— Изхарада, умбои, хара иаҳхароуп, зегъ раپхъаза-
гы аколихара ахантәафы Арноу Наурба, — азтаара сыз-
таз дысзеилкааузар ҳәа итәаз блала дыпъшаауа днары-
лалт Чагу. — Сара аиаша схәоит!

— Уажәшты сара исхарам ҳәа акгы ықам, — ипъин-
та даатәцәажәеит Арноу.

— Аколихара иамамзаргы, уара иузаными апсаса? —
иааизымчайт аеаӡәй?

— Сара апсаса бзина избоит, шақа азин сымоу ақара
сзануп! Дарбану сыйымакуа згу икылахаз? — ғаپхъа,
днапъшы-ааңшуа даагылт Чагу.

— Уара, апсаса унрхыхәәаны акы убарц утахзам,
хучы-хучла далтуа далагеит Арноу. Иеымтзакуа дантәаз

ааста, наргызы өбәкә ажәа анрылантса, наңа ихы **ЕИБНЫ**
ибо далағеит.

— Дад, Арноу, башаза угууауеит. Ахы, апъсаса **АХҮҮ**-
пүрхагоу соукәозар? Ари аңаңа ахәира иңажыу ажцра
инилахтар, уаңа атахуума, шәара ҳара наңхәо уамашәа-
куа ижәбоит акумзар? — Арноу иихәаз ажәақуа ртак
ақаттарах даниас, Чагу наңа доунажыт.

— Ачай ҳамч ақұхах'ум, уара апъсаса ҳәа ак уманы
укууп, — раңаңақ дамырбыжкыртә өсаңтит Арноу.

— Уа суқушақатхон, Арноу, араху ахъгуараҳх'уа
атың ҳамамзар, — иихәеит атакс Чагу. — Чай колнхара-
куак ыкоуп, аиашазы, араху раазара ахърылымшо, аха
ҳара ҳзыңын адгыл араху рантара — наңа ахала иҳад-
натсоит. Иҳалшо мап заңаңкызеи?

— Цым, уаңа ҳәатә умамзар, — изахоуп, уи ҳаха-
хьеит, — наамтәзшәа аниба иажәақуа нигудитсеит Гера
Губаз дәфатыззан.

— Иқалазеи, ңоушыт, Гера? Цабыргыуп, уара уеиңш,
сажәа заа избыны, ифны исымам, аха саргызы издыруа ала
қыжә-быжәк сәөйт. Уиақара улымхә зытнахзеи? Егъа-
раан сузызырғылеит, хы змам, тыхуа змам, бжеиңан на-
псышәазам, ажәаҳуашыла уқыаад еикүрчачақуа умтца-
таны уанрыпхөз. Иқалазеи, уажәы саргызы маңк уа-
сзызырғыр? — игу иханы, ичхара хытны ицо, дәражәон
Чагу.

— Апъсата ҳхәозар, Чагу диашоуп! — ана-ара абжы-
куа нытцығуа налагеит.

— Чагу иихәо нашоуп, баша наамашәк'уеит, — инаку-
рыпсейт ираңаңы.

— Сара уаңа ҳәатә сымам, сенлизкаарц зтахуу — сен-
лиркааит, изтахым...

Чагу итың аңы днатәеит. Иңаңаңа нартәи-фартәи-
ны афада ифайрхеит, нас ажәлар дынрылаңш-аарылаң-
шит. Икуша-мыкуша итәаз рыжбызы иңәйтәкны икүгүла-
ра имадырехеит. Уи — Чагу игу шытнахын, наргызы азә-
гызы игуаңыны дызламкысыуз абаагуара ду зегъ раъ-
хья дажәланы икат-като нааирхың-хыңызшәа, уажәштә
пүтәфык нагутасыр инеилахартә иқантазшәа ихы пүхәз-
зашамхы неикүршәны «ахы уажәштә шәара иқашәтә
збап» иҳәозшәа днатәеит.

Аизара аалых-өйххеит. Чагу икүгүлара еиуеиңшы-
миз ала иалаңаңа жәон, аха ишакухалакъ ахәатәы рнаңтит.

«Атсаа хьшәашәэ зытны идәйкулеит хәа сыйкоуп, уа-
жәштә уи аанкылара уадафхойт», — ааигуахут АДГУР
Абас-иңә. Аизара иаҳа-иаҳа ашра ианалага, Арноуғышы
мач-мач доунажъуан... Зны-зынла даалиашәаны, аизара
ахантәафра анықугара иеыназик'уан...

Зны амға ылхны ианроу, аттаҳәа иғыланы ацәажәара
иалагеит.

Аизара аәашон. Абас акыр аамта еиғагылан еикупцион
фы-мчык. Арноу изы абзия зхәоз шней-шнейуаз, иаарла-
сны рыбжықуа ааикүтәеит. Ахәатәы змаз раңафзан,
аәзи-аәзи аҳәаха рибамто, акугылара иаेын. Арноу иус-
ура хуцха-хуцха иаимыршәешәаны ианыкүртца, уаф дза-
ғампъо игхакуа аадырпъшиит.

Арноу аитталара даеын, — таңкумк дағарамызт. Ашьеи
ахши злыпъх иқаз изамфакуа, иқуашшза, ყыштәи рхазам-
куа инеимаҳаит, илакытқақуа иңашәашәама ухәартә иқа-
леит, иңымшь хухуакуа ұых-ұыхза еилагылт, ипатца па-
куа рыпъшзара рңәзыит...

Адица, аштых акуакътағ дахтәаз, лхы ғыштыхны
аәзи диңаңшуамызт. Лааигуа итәаз ахәсакуа иқарттарыз
рыздыруамызт, даргыры рыхкуа рыкужыны, тақа иштапъ-
шузан. Адица лыцкун знымзар-зын абри ағыза дшаку-
шәоз лдыргушыон, убри акун ларгыры ескынгы дзыргуақ'-
уаз, уи аамта дтаңшаанза даңылхъярц шақантә леа-
зылхъаazz, аха Арноу, уи длыххууамызт, иара имға ды-
кун. Уажәы лыцкун дыташәаз лабәаба ианылба — лгу
дрыңҹанашьон, егълыгмыз өылдәрц: — шәиқуат, шыта
иазхоуп ҳәа! Дфагыланы, лыцкун, деимырхxo дызмоу
даарылганы, даалгудыхәэланы дылгар лтәхын, лина-
ла ихы шышуа, игу ахуракуа ан лажәа хаакуа рыла
илырбъар, аха уи ағыза уа илзықатомызт. Ажәлар,
дрызгуаазомызт, аха лыла иабоз лзычхауамызт, ан лгу-
пъшқара лиәаиуан...

Адгуа афра дақутцхъан, лиапкуа лыххууамызт, ила-
хауаз ажәакуа губыны ақыаад илзантомызт. Гач — зынза
днытцашәкуа дцеит, ипъсы заны ұзара дтәан, аха аламала,
уаф илаңш дыташәомызт. Антица лылакуа кам-камуа,
Арноу дихуаңшуан, уақа аизарағы итәаз дызларылыл-
каашаз ҳәа бзиарак идылбаломызт, уи моя, зегъы дреи-
цәазшәа, уағы инапы дамк'уа, чычиак лапъхъа дтәазшәа
дылбо далағеит. Ус акун уажәштә Арноу ишихуаңшуаз,
Гач, Адгуа, нас аеаңытфык. Ғаса Арноу икуша-мыкуша

итыхуаршәшәо имцақыоз, ихы-иөы аихаччара насы^{ыс}
изыпхъазоз, реыпхъарк'уа иалагеит, рылаш^{ын} гагак^{ын}
еиңш акун дышташәоз...

Куараса, аизара иалагеижътеи өымтзо, деикүп^ысы
дтәан, Арноу изыхәан ирхәоз ажәакуа афымца еиңш
иналхыдды ицион, уажәы-уажәы лцәа дынҭазызон. Аты-
хутәаны лгу иамукуа, дфагылан, ларгы Арноу дидгы-
ланы ажәакуак сәоит ҳәа леазылkit.

Куараса ацәажәара даналага, Зизи днытыкка дцеит.

«Ара ирымхәац, уажә өыцс илхәарц илтакыузен?» —
дшәацьыр-хапьуа иацъалшьеит уи гуаныла.

Зизи лан ажәа зәаз ҆пхәысмызт, аха лара лтәала их-
тданы Арноу ирехуара далағеит. Иуафышья, инаалашья,
иап^ысшәа, иқубчара, игуцаракра, — дшылдыруаз атәы
аҳәара дағын Куараса. Зизи, лтყп^ы данымзало, дгуа-
теиуан.

«Быстықә, сан, быстықә?» — артәаахәа дыхәхәарц егъ-
аалыгымхеит уи.

Куараса лхыштыра дықуланы, Арноу изы илхәац ае-
хуапхызызкуа еиталхәаху'ан. Убас^{ын} Зизи дақыць-қыць-
ит, лыбрағы зып^ысы талахъаз ахучы даахуат-хуатит...

Лыхлахат^ы гыжыуа, лып^ысы лылышәшәо далағеит. Ақу-
ардә дынкыдхалт... Лфызцәа ахәсахучккуа дангуартта, ина-
алхеибаҳәеит. Куараса лажәа аағахтцәан, уахъ днеихеит...

— Адәахы дәэйлыхәга, адәахы, ҆пшак наләашәырс,
аҳауа қуқыра лъырхагахазар акухап! — иааиларп^ысент
аҳәсакуа.

Зизи лнапы данкны рөйнархеит. Арноу дызхатәаз аст-
ол азааигуара диаганы даныргоз, еергъхәа лыблакуа аах-
тны днеиғаңшит, иара уи лөынъышылара изымычәаз, ил-
акуа наирқуит...

Цица затәык еилылкааит иқалаз. Ааи, уи еилылкааит,
аха аиашатәкъя Цицагы илыздыруамызт.

«Арноу дызтагылоу лгу назымычәйт, хуашаб-
га,» — лара лтәала даарыцхалшьеит. Цица лығнүт^ыка аи-
куп^ыара иағын, Зизи лып^ысы ахълылышәшәаз, уи зыхъяз
хәа, лара ишеилылкааз ала, ҆пхәызбат^ыас ахыбаара цә-
нырра лыжәнатдон, аха аеа ганкахъала, — Арноу ҆пса
заста уажәы иаҳа лгу дрыщанашьон, ивагылашаз афыза
дшиتاҳыз лдьруан.

«Абыржәоуп Арноу ауағы данитахыу, абыржәоуп иар-

гы гүк-пұсык ала изықоу данеиликаауа», — ғашшара акумкуя илызбит Цица.

Аилашәшәра иалагахъан. Аөыпхәэ алашара акит. Ақлуб аағнылашааит.

Адәахы ажәған аайладыит. Аптеңкуара нағажызы амаңыс аагулығцейт. Ашхараҳытә ачыхъ ықуқыаны наауан. Ашықар қыпқуа реиңш, ажәған акырцх ағышәшәсаны ағаанахеит. Ақуқуахәэ аклуб ақу иасуан өафратагаланштыхътәи акырцх. Адыди амаңыс өааихакык қартомызт.

Арноу итың ағы дтәан, аха игага акун ирбоз, қасатәи Арноу дабақахыз. Антица, Гач, Адгуа иахықаз рымдыруа, рыхкуа тууа, иҳәыпьы-зыпъуан, та змазам гуафарак итакукуа ицозшәа ргу иабон.

«Арыгыы сыйстазарағы сыйхысхуо акы ҳәа ипхъязоуп» алгуахун, ағазнык Арноу аитым-цәа ихыкукудахътәаз ахъ днаңшит Антица. Лгу аалыпъсаҳын, агуакаҳара леамтакуа, нақ-нақтәи лускуа змадаҳоз ипшашаара далағент. Зегбы ртәашь, рыпъышь дашъклапъшуан, рхы-рөи дағъхъон.

«Дызустхарыдашь Арноу итың ағы игыло?» — лыхшығ ыкугъежъааны аусура иалагент Антица. Иаразнак илзышъакұмыргылт. Лыблакуа пъшаауда ишнеиуаз Астана инаидгылт. Дқылкааны, лыла ашпхъкуа иларччаны иғнутқа дибраңшуюан. Уа даанғылт.

Илдырма нас Антица иқалоз?

Урт реиңш аускуа рзы уи ахъшыба аблла лхоуп. Еғыа ус акузаргы, Антица иҳазлытарым уи еиңш аус ду азбара. Арсаулаа рус, Антица лыдагы, ишахутоу дара ирызбартә икоуп...

«Сара сгу иаанагомызт ҳара ҳада ҳқытағы икоу аеа зәи ила иабоит ҳәа, ҳара ҳайпш идыреит ҳәа, — ахуцра дағын Абдала. — Ҳара иаҳамбакуозгы рбозаарын! Апартия алағыш иахъабалакъ иназоит, уи — дасу ҳафны иғнапъшует, иагыу-иабзоу аабоит, хгу итапъшует, апстазара иатакыу еилкааны амға икунатцоит... Арноу игугы итапъшит, уи хуаңсаанза игуанатеит, идыруазар — деикунархеит...»

Лад Куазба ашә азааигуара илаба иеантчаны дтәан. Макъаназы иқыт-пұсылт бжы гомызт.

Арноу Наурба дәғагылт атыхутәаны:

— Сара... уажәшьта ара сқытағы сзаагылом... азы са-

зымызәзәо сахықартказ аанөасшыас исымоузеи? — ита-
хуаөыз ибжы аеажәақуак налоит, аха хышоттак ^{бұл мәдениеттегі} замкуа хара-ббъара икаңсон...

Убыскан иааизымычқакуа Лад Куазба дфатқеент:

— Уаантгыл, ағыза Наурба! Уаантгылиш! — Лад из-
блак тытны ицо, Арноу Наурба дқылкааны ипшуюн. —
Уабацои Арноу? Уаажәлар урылтны уцарцу? Иаба?
Зықны? Мап! Үәбүра уаах, ағыза Арноу! Узықутәоу асы
уарчануеит! Уканажып!.. Уканажып, аха — уаха узымгы-
ло!.. Уөйжәт! Адғыл унықугыл! Уөйрбубуаны укугыл
акумзар иутаңжәоит! Царьгы узказом! Утың ағы уа-
ангыл! Аха — иааөахиттәеит уи.

— Уабацои? — ауу аайлдыргеит ажәлар.

Арноу иөы неихарабт.

Астана ажәа азин ылхны дфагылт:

— Уабацои, Арноу? — дытқьо-дыңо акумкуа, иөыр-
тынчны дналагеит уи. — Уқузцода? Уалазмыргылода ҳқы-
та? Уаажәлар уи ағыза ргу иантам, рхы иантам, ус ае-
пңыхәа рутартә еипш унап иакыузеи? Да ухуциш, угу
аапъсахны?!

Арноу дымкуацо астол дахъахагылаз қыт ихулшәо-
мызт.

— Ирөпнукылозеи? — Арноу ишқа днаңжит Аста-
на. — Ачхара ахъаадырғыша аума угу иамыхуо? Зөумт-
уазеи?

Арноу ихы феитыхны ацәажәара иаөыз днеиөапъжит,
аха уи изтцаара атак изықамтцеит, дыңашшыны ғафъхы
ихы наиркүйт.

— Ҳәэтә умам ажәлар рөы! — ибжы ныхараикит Ас-
тана. — Дара ракун ахъэтәэ змаз, иахъа иуаҳайт, иаах-
ты иуархәеит. Уртахымзар зында аеакала иузнықуон.
Сара сганахъала итабуп хәа расхәоит ҳажәлар.

«Изакузеи итабуп хәа зыхреиҳәо, сцәа кказа иахъ-
хырхыз азы аума?» — ааигуахут Арноу игу инытцаххны.

— Арноуи сареи ҳаиғызцәа бзиан, — ажәлар рахъ
даахъаҳәит Астана. — Иахъагы ҳаиғызцәоуп, — ииаш-
таирххит ииасхью аамтала ииҳәаз ажәа. — Сара сиғы-
зоуп, сшықац сықоуп, иара сшипъхазо сыйздыруам акум-
зар. Уи схы агура шызго еипш игурагы згоит. Дың-
қыам ҳәа азәы ихәаргы сзинышәом! Нас иқалозеи шәхә-
зар акухап шәара?

— Ус акузар, ихудацәа тқааны дзышәшүазе^{уа}? — ибжы аагеит зегъ раپхъа Гера Губаз. — Ассирса^{уа} ҳауент, шәанаңылбейт!..

— Иааниразеи уара, уиپырхагамхан! — иөизнымкылент Абдала.

— Иаачха, Гера, — ихәеит Астана дацрамлаzekуа. — Икалаz шәымбои, афыззәа, Арноу аамта өңц, аусушъа өңц иеизакұмыршәеит. Апартия зегъы, ажәлар зегъы зкунызбаз аусушъа, иара buquerqueila илаөызар акухап, изкамыжът. Абрақа ауп уи итас бааңскуа зегъы рхы ахытыңтуа. Апъстазара ашыға иеакуиршәроуп, уи иаргы нахъа иеиликаит ҳәа сыкоуп. Сыкоуп-моу, агура згоит. Арноу ус мариала дахзыштыум! Раپхъа иаабахъяз Арноу дааңалагылароуп. Сара сыхутаахъала абри ауп истахъу! Арноу дамаххырцу? Мап, уи сара сакушаңатым!

— Ҳай, упсынтыры қалааит, дад, Астана — дгурбъацәаны дәфатқьеит Абдала, аха ихутамкуа иааниңтқьяз даңыпхашъаны итып әғы днатәеит.

— Астана диашоуп, Арноу итып әғы дынхароуп! Уи ихъз иара иргъежкыроуп, дыштызыпдааaz азымғас дахзатом! — инакуентит Лад Куазба фапхъа.

— Иашоуп! — ираңағны рыбжъкуа аагеит.

Арноу ихы икүсызшәа, ажәған агургурбжы аклуб инахығны иңеит. Иааникурцакны атыр-тырхәа иаамаңыст. Арноу анақу лашыцара ипъаҳалан иқаз амаңыспа ицқьа-шәкъа иагашшәа, иблакуа аатылашан, ажәлар днарылағышит.

— Ауағы акғыы ихаразамкуа абри ақара изаарцо цыара исымбац, — дқунд-қундуа далагахт Гера Губаз.

— Уаангыл, Гера, уаангыл! — уажәраанза иичхауз зегъы еизыркукуаны ибжы аյыра уи инижәйтинг Арноу. Гера ибз ихулашәазшәа иеаинукит. Арноу маңк ипъы ааилалт, ажәлар рқытбжы мго изызырфуан, аха иөы изеихымхит, фапхъа ихы наикүхант. Амт ңыруазар абжы уаҳартә ақара тыңчран, иара уи иаҳагы дахуаєуан! Өнүтқала дңытқауылсычхауан. Аарла ихы ғыштыхны араиком амазанығугаф иаҳ даахъағышит нас.

«Ихәа, Арноу, ихәа!» — Леиба иблакуа иаархибаалт уи. Даахъахәны Иасон данынеңаңш, уи иблакуагы ирхәозшәа ибент:

«Ихәа, Арноу, ихәа!»

Иөыненитыхны ажәлар рахъ даакутәиаант. Зегъ^{рлым-}
хакуа ыртдарны, изызырыфуан.

«Ихәа, Арноу, ихәа! Ҳаузызырыфуент» — аизара ^{ЗАМЕСТИТЕЛЬ}
^{ЗАМЕСТИТЕЛЬ} иала-
хуз зегъ рыблақуа иаархикаант уи.

Ариоу ғафъхъа даалак-факт, аха имч зегъ ааизганы,
иқыта зегъ иахығырц итахызышәа, дгурбъа-гупъшаашәа
ибжы аатиркьеент:

— Ағызыцәа!..

Ажәфан алакыта зегъ тызәзәааны, Арсаул ақыта на-
хагъамгъамуа нахакнахан. Адыди, амаңыси, акырцихи
рыштыхътәи атх хытцәца дагулыччо амғахуаста на-
ныршәланы днеиуан Арноу. Днеиуан ашьшыхәа. Иа-
хабалакъ тынчран, ақыта зегъы аееникуапъсаны, атх
тыпъ ацәа хаара аеагуцаршәни иштән. Чыкъкгы, ббык-
гы үзәра иқуацомызт. Зегъ ацәа иалан. Акуара ҹакуен
арфаш уракуен рыбжы акун уи атх иалғыны анықуаф
илымча итафуаз.

Днеиуан Арноу ибђа еитыхны, иөыриашаны, дыш-
шәйрза, иаңтәи амра аткыс аухатәи атх кашчара имфа
арлашо, игу итәгубзыб'уа, уажәраанза дызмыртынчуаз
ахуашыра ҳанта игу итцо. Аидара даатцызышәа, длас-
куандраза, данарпъысзаз еиňш, ишьамхы итцѣраауа,
ихы-игу үкъаза иқыта далаланы днеиуан.

Атх акырза инеихъан. Днеиуан Арноу иқыта далала-
ны, ила ахуашыра хытцыны, ипъхъен иқыта апъшзара зегъы,
ипъхъон ахутатәи аху ҳараккуа, илымча итахутхутуан
ашъха зыхъ үкъакуа, ипъхъон ფнатა-ცყპъхъаза, ипъхъон
ихучра абжеиҳара гуштыхрала иахымғаңыгаз Мсыпъ-
ста апъшадәакуа. Зегъ иара изааигуан, зегъ иара итәин,
зегъ иара дыртәин. Адгыл buquerque ишъапы ыкуиргылсан,
дымшәа-дмырхъа, гурагарыла ишъаңакуа еитаго днеиуан.
Иқытей иареи реицәыхъшәашәара ауха идырпъхарц рта-
хызышәа рыбзхара изенбабомызт, уи азбахугы ишалап-
цәажәо азэы иаҳар иаңтъхашъозшәа, цәэныррала, гун-
хутцысталы маңара аилатцәара изәин.

«Ара сыйкоуп, ара уда пъсы схам, bla схам, уара уда
снапы ықам, сшъапы ықам, сыбжоуп, агага сағызоуп,
исгуакьюо Арсаул! Уара усануп, усабуп, уара уоуп зы-
кахш саааз, удгыл иқуааз аҳаскын тата иалтыз ахш

сзыржәуаз, сыбағқуа сцә-сжы сиалазырьбацаз, исгүа-
кыу Арсаул! Ани аби аңа дымфахъаргы ианарыжъ-
уент, уи дахыръаны дкарыжъуам. Судкыл сқытадан
лыда сышхуартам еипш уара уда схуартамзаап! Ара
сықоуп, сыуажәлар, сзаазаз, сымырзыз шәө! Ара сы-
қоуп нааза, сшәыдышәкыл!» — абас игу дтаәдәжәо
днеиуан Арноу. Икуша-мыкуша зегъ зырфуан, игуаана-
гаракуа акы рағмыжъкуа ираҳарц ртахызшәа. Днеиуан
Арноу даанымәасзакуа: «Итабуп, сөзыцәа, ианаамтаз
исзеилымкааз, сара сыйирреи сгуцкьареи еилзыргаз,
итабуп сыйжәлар зегъы! Итабуп! Итабуп!

Абар, Арноу иғны дазаагуахеит. Дағсны дцонт.
Акуасқыағы алашара каххаа иғныччоит.

«Быцәам уахагы, сан, быцәам! Шақа тұхы үбебе-
хьюзеи сара сымшала, шақа гурға бхыбгахьюзеи! —
даатғылан уахъ ағышра далагеит. — Изшәода бара
бхак? Сатабымтән сан, сатабымтән!» — Арноу дыш-
неиуаз абаҳчарағы итәқатаз ахатғун иахаркыз ағым-
цилашарагы ааиғацчеит. Уи дааннакылент, давсны аца-
ра ицәйбаргүхеит. Бзантцык ус дқамлацызт, даанна-
кылт дзымкуацо. Уажәраанза имаҳауаз, еснагы илымха
иавсны ицоз бжык өацаза уахынты игаз дааннакылт.
Уи абжы өацаза, аәа бжык иаламғашо даалинап-
зызейт, даанцанараббууеит.

«Уааи аранза, узғылоузеи?! Иумақаңои уажәыгы
сыйжы? — еитаиахант уи иаамчны. Арноу даакүтә-
ини ашта дынталан, абаҳчара дынталт. Анышәынтра
қатцара ихылпә ихыхны днадгылт. Ахатғун итасаны иқ-
атаз апатрет иблакуа изақумго иаадхалт. Уахынты
ишәагаа зегъы ала дубо, иқантаруазқуа нада-аада их-
шыны, ишәақ кны, илакта ырцәгъаны даапшуюн Ар-
ноу иаб. Уи илакта зырцәгъаз иабаңәа ракухап, аха уа-
жәыгы иөыпшылара мчны акун ицкүн дышихуағыш-
уаз.

«Уаама? — аб дтаазшәа иаҳант Арноу. — Уажәраан-
за уабақаз? Уааскьеи арахъ!» — имчзаны инаихыдыит
уи. Диаскъаны, апатрет дазаагуаны даагылт.

«Итцуазеи суацәажәарц стахыуижътеи, аха умария
соуамызт, — илымха итағуан Арноу иаб ибжы. — Сара
абраантәи узәыстуан ағны, уааиципхъяза, уцаципхъяза,
уара уеурдагуон акумзар. Сөйтбжы урханы зныкгы уа-

ахъампъшит. Знызатцэыкгы! Уара узы ас заа спъсует хла
сыккамызт. Изумахауз сыбжы? Уара узы баша зхы
ныкутсаны ипъсыз азэы сзиғызахазеи сара? Уара ~~лукум~~^{лукум} сыбжы адуней атыхуан зыбз х'я итэо ҳабацэа ирах-
ушээ сгу иабоит, уара узырдагуазеи? Апъсцэа рагь супъ-
хазама? Ус ауп, ус! Уара араантэи, адгыл атантэи
акум, иахъен-уахъе иудгылаз, аус уцызуаз, уғызцэа ир-
хээз уаҳауамызт. Абас уқаларц акузма уара, адэы икүм-
лацыз нак-нак азы ак умыхъирц, уеигбаны, адгыл уаң-
шэыман адэы укузаарц, аба идэйкуитцаз ахы иалаз аш-
хам-мца сгу иалархъашээн изааныскылаз? Абас уқаларц
акузма сара сөйзцэагы рхы зыштарцаз. Абас уқаларц
акузма, абас?» — есааира еицылон Арноу иапъхъа
икүгылаз азтцааракуа.

«Сара адгыл азы сыйкупъон, уара узыкугылоу, сара
сгу икупъсоу адгыл азы, — иахъаан ғаңхъа уи абжы. —
Адгыл, адъгыл! Ҳадгыл чашэра баракъат! Аеенцыхны
уаңхъа ишъталеит уара унапаेы сыйкоуп хээ. Уара уш-
неиуаз ушъапы ыкумкысзо, ушъатча өыцкуа ақышыр
хээ уацэшэозшээ, уахаңыруа уахалт, нас уанааза, уа-
нуағнатэы, иныжъны сцоит хэагы уалагеит. Уабацоз,
Арноу? Адгыл ус мариала уаунаштзом! Уахъцалак-
гы знымзар-зын адгыл ушъапы ыкумырсыкуа ушъаеа
узеитагазом! Иуахауоу, Арноу?»

Дгылан зыпъсы туу апъя, итахахъяз аб иеаңхъа дзыр-
фуа, иеенидыпъсаланы. Апъя ипъстазара иеалархуны аб
нихъэоз иағенкышаз ажэак Арноу иеашэомызт. Уажэ-
раанза имаҳацыз аб ибжы дазызырфуа дгылан уи уа,
нас афныңа дхамлазакуа, ғаңхъа икыта джалалт.

Днепуан Арноу икыта далаланы, иаб иажэакуа дрыз-
хуцуа.

«Уцала! Умыцээн, умтээн, уғызцэа, ууаажэлар иуа-
нарыжъыз злауриашаша амфа укуз, иуахауоу исхэо? —
Арноу дахънеиуазгы иаб ибжы атх атынчра иалығны
иахъаан. — Уара иузаахартыз амфа укуз, аеазны уи сы-
кутцуент хээ уалагар, сара сыйбағкуа, сөйзцэа рыбағкуа,
анышэ иафахъоугы иуанарыжъуам, иуахауоу, Арноу?»

«Исаҳауеит, саб, исаха! — гуаныла атак җантон Ар-
ноу. — Уаҳа исыхъуам уи афыза, исанажъ саб угу ахъ-
цэйсъяз, исанажъ саб, сөйзцэа ишсанарыжъыз».

Днепуан Арноу абас игу дтацэажэо икыта далаланы.

Игу дартәомызт, ихан даман ицен. Дрыкүсит архакуа, дыртысит агуафаракуа, дырхысит ахуадакуа, хуцха^{ХУЧА} ха еимидеит ахаблакуа.

Днеиуан атх ҳауа зыда илбаандоз ала игүи-игуатцәакүеи рыцкъо. Абар, иаацәышашент. Заапъсара хъантара-куа зегы уахынлатәи ацәа хаара иаңтаз иеиңш, длас-куантраза ихы-игу еихыкка дышнейуаз ишшара иаашент, наргы Зизираа рынхарта днадгылт.

Агуашэ аартны ашга дынталт.

ივანე კონსტანტინეს-ძე თარბა
ცემპილი სახელი
რომანი
(აფხაზურ ენაზე)

Иван Константинович Тарба
ИЗВЕСТНОЕ ИМЯ
Роман
(на абхазском языке)

Аредактор Цъонуа А. Н.
Атыжъырта аредактор Чкадуа П. С.
Атехредактор М. Хахмигери.
Акорректорцә: Т. Ашхаруа, Т. Папба.

ЕИ00229. Аус адулар. ирыт. 13.Х.1962 ш. Акъыпхъраз анапы
атағуп 15.И.1963 ш. 17,63 кыпъхъ ббъыц ыкоуп. Атыжър.
хыпъхъаз. 15,07 ббъыц. Ақъаад аф. 84 × 108 $\frac{1}{32}$ *
Азак. № 4246 Атираж 1000. Аху 55 к.

Кыртгэыллатәи ахадаратә тыжъырта Акуатәи атиография,
Ленин иул. № 8.

5.28/42